

Жаҳонгир Муҳаммад

Тарихий-Замонавий Роман
БИРИНЧИ БОБ
20 АСРНИНГ ОХИР

Рустам Абдусоли қорининг жавобларидан қоникмади ва саволини қайта ёзиб, ўтирганлар орқали унга йўллади. Қори одати бўйича дарсдан кейин саҳобалардан бирининг ҳаёти ҳақида ҳикоя қилар ва вақт қолса, саволларга жавоб берарди. У Рустамнинг саволини ўқиди:

“Агар Оллоҳ ҳамма нарсани кўриб турган бўлса, бечораларнинг қонини ичаётган милитсияни нега жазоламайди?”

Абдусоли қорининг юзи тунлашди. Аммо жаҳли чиққанини билдирмади. У сал нарсага қизиб кетмайдиган, заковатли одам бўлсада, бу сафар жаҳлини яширмади: -Бу савол кеча ҳам берилган эди. Овоз чиқариб ўқимагандим. Олдинги кун ҳам берилганди ва унда ҳам ўқимасдан жавоб билан кифоялангандим. Такрор айтаман. Аллоҳ зулмни ҳаром қилган ва бу ҳақда пайғамбаримиз(с.а.в.) орқали бизга етиб келган ҳадислар бор. Зулм қилганлар зулм топадилар, ажрдан маҳрум бўладилар. Биз вақтимизни мана шундай нарғи аниқ бўлган бу ёғи эса ширкка олиб борадиган саволларга сарфласак, кўп нарсани ўрганмай қоламиз. Иймонни, эътиқодни мустаҳкамланг, ҳамма нарса ўзи аён бўлиб қолади. Бунинг устига деворнинг ҳам қулоғи бор,-деди.

Қачонгача деворнинг қулоғидан қўрқамиз?, деб ўйлади Рустам.

Худди унинг фикрини ўқиб олгандек, Абдусоли қори қўшимча қилди:

-Мана бунинг натижасида, биродарлар, бизнинг диёримизда Ислоннинг асосий саҳиҳ ҳадисларини билмаслик вужудга келди. Такрор айтаман, бу нарса ўз-ўзидан вужудга келиб қолгани йўқ. Ажойиб бир уламоларнинг қатл қилиниб, йўқотиб ташланишлиги натижасида вужудга келди. Аллоҳ субҳоноҳу таолонинг раҳмати бўлсин шу шаҳид бўлган, аши уламоларга. Биз бугун ўтганлардан сабоқ олайлик. Қўр кўз билан эмас, очиқ кўз билан юрайлик!

“Домла мени кўр деяптилар. Демак, ҳали кўп нарсани билмайди деяптилар.

Билмаслигим мумкин, аммо ана шу билмаганларимга қаердан жавоб топай? Нега Худо синов учун бизни танлади? Шундай деса, “Биз унинг севган бандалари, у севган бандаларини синайди” дейдилар. Лекин адолатчи? Ким адолат ўрнатади?

Агар Худо адолат ўрнатишни бизнинг ўзимизга ташлаб қўйган бўлса, нега девордан қўрқишимиз, нега ўзимизни кўр деб фараз қилишимиз керак?”

Рустам калласига келган фикрлардан чўчиб кетди. Йўқ, уни фикрлар уйқусидан уйғотган қорининг сўзлари эди.

-Ширкка йўл берманг. Мана, бир подшоҳни олиб кўринг. У кўп нарсани, кўп жинойтчиларни авф этиши мумкин. Аммо ўзига ғалаён қилганни ҳеч кечирмайди. Ширк Аллоҳ субҳоноҳу таоллога ғалаён қилишдир. Бу кечирилмайди. Шунинг учун ҳам Аллоҳ субҳоноҳу таолло ғажурдир. Биласиз, Саад разияллоҳу анҳу ниҳоятда ғажур саҳобалардан эди. Унга бир куни савол беришади:

-Мабодо оилангиз билан бир ажнабий эркакни топиб олсангиз, нима қиласиз?

-Агар улар бирга ўтирган бўлсалар қатл қиламан,-деб жавоб бердилар. Шунда саҳобалар “Сааднинг ғайратини қаранглар” деганларида Пайғамбаримиз (с.а.в.)

“Саад ғаюр. Ман ундан ҳам ғаюрман, Аллоҳ эса мандан ҳам ғаюр. Шунинг учун бузук ишларни бандаларининг ўртасида ҳаром қилди”, дедилар. Яъни Аллоҳга ғалаён қилиш бу ниҳоят даражада катта гуноҳдир. Шунинг учун ҳам Аллоҳ кечирмайди бунни.

Бу Рустамга оғир ботди. У шу билан Абдусоли қорининг дарсларига қатнамай қўйди. У илгари қори ҳақида кўп эшитган ва жавобсиз саволларга фақат шу ердагина жавоб топиши мумкинлигига ишониб, қўшни вилоятдан бу ерга келиб, ижарада яшаётган эди.

Рустамнинг отаси Қорабой ака Совет даври тугаб бораётган йилларда муҳолифатнинг кўзга кўринган намояндаси эди. Аввал Ўзбек тили давлат тили бўлсин, дея курашди. Кейин табиатни асрайлик, дея югурди. Мустақиллик шамоли эса бошлаганда адолатли бир давлат куриш учун курашди. Аммо у муҳолифатдагилар билан келиша олмади. Бир куни уйига дўстлари келганда Рустам ҳам суҳбатга қулоқ тутди.

-Кўзларингизни очинглар,-деди Қорабой ака,-МХХ орамизга жосусларни тикиб ташлаган. Ким билади, шу ерда ҳам биттамыз айғоқчи бўлишимиз мумкин. Қорабой аканинг дўстлари хафа бўлишди.

-Боримиз шу, биримиз айғоқчи, биримиз-жосус, биримиз-иғвогар, яна биримиз-туҳматчи, лекин ким бўлсак ҳам бугун бирлашмасак, тасодифан мустақил бўлган давлатимиз мафиянинг қўлига ўтиб кетади,-деди улардан бири.

-Агар биз ҳам сиз айтган каби одамлар бўлсак, мафиядан нима фарқимиз бор, ёки ҳокимият учун икки мафия ўртасида жанг бўладими?-дея кесатди яна бири.

-Балки мен хато гапирдим, ёки фикримни тўғри ифодалай олмадим, лекин ҳушёр бўлишимиз керак, ҳар кимга ҳам ишонмаслигимиз зарур, ҳар бир янги одам ким эканлигини текшириб чиқишимиз шарт,-деди Қорабой ака.

-Бу аҳволда Сталиндан, бериячилардан фарқимиз қолмайдикун!

Охири улар даҳанаки жангга боришди. Кейин улардан бири отасининг ёқасидан олди ва уни хоинликда айблади ҳамда:

-Тупурдим дастурхонингга,-дея ўрнидан туриб кетди.

Шундан кейин қолганлар ҳам отасини камситиб чиқиб кетдилар. Қорабой ака узок вақт қимирламай ўтирди. Рустам аввалига отасини таҳқирлаган бу одамларга камситиш қанақа бўлишини кўрсатиб қўймоқчи бўлди. Аммо ҳаммалари катта одамлар ва доим тортишиб, кейин яна ярашиб кетишларини билгани учун ўзини босди.

Отаси юрагини ғижимлаб ўтирарди. Бир пайт:

-Болам, “Тез ёрдам” чақирмасанг бўлмаяпти,- деди.

У касалхонада анча ётди. Дўстлари келиб, унинг кўнглини олган бўлдилар. Аммо Рустам уларни ёмон кўриб қолди. Бунинг устига отаси яримжон инсонга аланди.

Олдинги шижоатдан асар ҳам йўқ эди. Рустам маҳалла куйга чикса, отасининг айғочи эканлиги, дўстларини меласага сотиб тургани, шунинг учун четлаб қўйишгани каби туҳмат гапларни эшитиб қоларди. Демак, отам ҳам эшитаяпти бу гапларни ва шундан эзилаяпти, деб ўйларди.

Оила катта бўлмаса ҳам ташвиши катта эди. Ҳукумат ҳамма нарсани купонга боғлаб қўйганди. Дўконга вақтида борсангиз нарса келмаган бўлади, кейин борсангиз вақт ўтган бўлади. Шу боис одамларга қўшилиб ҳар куни навбатда пойлашга тўғри келарди. Шу орада ҳукумат пул ўйинлари қилиб, жамғармалардаги

у-бу нарсани ҳам бир парча қоғозга айлантириб юборди.

Қорабой ака муҳолифат ишларидан четга чиқиб қолиб жуда эзилди. Бир куни ҳовлини гаровга қўйиб, қарз олди ва ёнига икки ўғлини олиб, қўшни мамлакатларга у-бу нарса келтириб сота бошлади. Муҳолифатчидан савдогарга айланди. Ишлари юришди. Тадбиркорлик қилмоқчи бўлди. Бориб гаплашиб, бозордан бир жой топди. У ерда бир дўкон солишди. Онаси дўконда ўтирар, улар эса мол қидириб кетишарди.

Кейин Рустам қўшни Қирғизистон, Қозоғистонга қатнаб турса, отаси касал ҳолига Туркия, Араб Амирликларига бориб келиб турди. Дўкон катталашиб кетди. Одамлар унинг “жосус”лигини ҳам унутиб юборишди. Энди ҳамма Қорабой акани ҳурмат қиларди. Маҳаллада тўй ёки бир маросим бўлса, унинг маслаҳатини олишарди. Кимдир қарз сўраган, кимдир ошга чақирган... Хуллас, Қорабой аканинг гапи билан айтганда “Бойнинг оёғини ялайдиган давр” бошланганди. Бир кун муҳолифатдаги эски дўстлари келиб, ёрдам сўрашди.

-Бераман, нега бермас эканман, халқимизнинг истиқлоли учун ҳамма пулимни ҳам бераман, лекин қаерга кетгани ҳақида менга ҳисоб берасизлар,-деди Қорабой ака. Бу гап эски дўстларига ёқмади.

-Кейин у ҳужжатни МХХда ўқиймизми?-деди улардан бири киноя билан.

-Бу нима деганинг?-Қорабой аканинг жаҳли чиқди.

-Агар сен МХХга ишламаганингда ишинг шундай ривожланиб кетмаслигини, ўзинг чет элларга бориб-келолмаслигининг ахмоқ ҳам билади,-деди улардан бири.- Биз аслида ёрдам сўраб эмас, ҳов уйингда айтган гапларинг иғво эканлигини юзингга айтиш учун келгандик.

Рустам бозорга яқин мачитга қатнаб қолганди. Намоздан кейин эса, Узоқ Шарқ санъати дея ҳар турли курашлар, уришиш йўлларини ўрганадиган тўғаракка ҳам ёзилганди. Шу боис унча-бунча одамга кучи етар эди. Отасининг собиқ дўстларини бир зумда дўкондан ташқарига чиқариб қўйди.

Эртасига дўконни “ОБХСС” деган бало босди. Бу милитсиянинг Совет даврида ҳамма ёққа даҳшат солган сотсиалистик мулкни кўриклаш бўлими эди. Ўзбекистон мустақил бўлганига қарамай ҳали бу бошқарма “ҳақ”ини териб юрарди. Бу расмий қоидага айланганди. “Ҳақ” бермаган дўкончи мол-мулки билан йўқолиб кетарди. Отаси бермайман, дер эди, аммо вақти келганда бошини эгиб “Рустам, об чиқиб бер, падарига лаънат!” дер эди. Шу зайл улардан ҳам ойма-ой “ҳақ” олиб туришарди. Яна буни ўзларига эмас, теппадагилар учун теришаётганларини албатта, қистириб ўтишарди. Ўша “ҳақ” терадиганлардан бири Рустамнинг қулоғига:

-Ташаббус биздан эмас, ана улардан чиқди,-дея МХХчиларни кўрсатди.

Отасини МХХчилар олиб кетишди. Рустамни эса милитсия идорасига олиб боришди.

Қирғизистонга нима учун боргани, кимлар билан учрашгани, отасининг чет элларда қандай алоқаси борлиги каби у жавоб тополмайдиган ёки “Билмайман” деб жавоб қилинадиган саволлар беришарди, фақат.

Аммо қамашмади. Тез-тез чақириб туришди. Аста секин яхши муомала қиладиган бўлишди. Ҳатто бир-икки марта биргаликда овқатланишга олиб чиқишди.

“Отангни чиқариб берамиз” деб топган-тутганларини олишди. Аммо отасидан дарак йўқ эди. Отаси ҳақида сўраса:

-Сўрамай қўя қогин, отанг халқ душмани экан, уни Тошканга об кетишган, гап орамизда қосин!-дейишарди.

Лекин у онаси, укаси билан отасини сўроқлашга киришди. МХХ идорасига боришса:

-Биз билмаймиз, балки милитсия билар?-дейишарди.

Милитсияга боришса, яхши кутиб олишар ва “Бу ерлардан қидириб юрманглар”, дейишарди.

Кейин улар Тошкентга боришди. Тақиллатмаган эшиклари қолмади, ҳамма ваъда беради, аммо ҳеч қандай амалий натижа йўқ эди. Охири улар отаси сўроқ пайтида ўлиб қолган бўлиши мумкин, деган хулосага ҳам боришди. Энди “Ҳеч бўлмаса ўлигини беринглар” деб ёлворадиган бўлишди. Вақт эса ўтиб кетаверар, инсон ташвишлар гирдобиди чўкиб бораверар экан. Улар кейин отаси кўмилган жой учун ҳам рози бўлишди. Аммо...

Бир кун бориб Тошкентда президент идорасига кирмоқчи бўлишди. Қўйишмади.

Шундан кейин милисалар билан жанжаллашиб қолишди. Қайтиб келсалар, уйлари яна босишибди, тинтув қилиб, наша “топиб” кетишибди.

Энди Рустамнинг укасини ҳам олиб кетишди. Ундан ҳам дарак бўлмади. Онаси кун сайин чўкиб борди. Сочлари оқарди. Қадди букилди. Кўзларининг нури кетди ва бир кун ярим тунда уни чақирди:

-Болам, отангни жасадини топ, мени ёнимга кўм! Укангни қутқар, керак бўлса, ҳовлини ҳам сот!-дея олди онаси...

Рустам хайҳотдек ҳовлида бир ўзи қолди. Отасининг изини тополмайди. Укасининг қаердалигини айтишмайди. Ҳовлининг пули ҳам шу йўлга кетди. Милисалар уста экан. Шундай алдашади-ки, пулни олиб бориб берганингни ўзинг билмай коласан. Улар Рустамнинг наздида худди Ўзбекнинг орасидан чиққан эмас, балки бошқа сайёрадан Ўзбекни йўқотиш учун келган одамларга ўхшарди.

Бўлмаса нега бундай? Уларнинг ҳам отаси-онаси бормикан? Нега бундай қилишади? Инсофлари йўқми? Худодан қўрқмайдиларми? Улар аслида халқни ҳимоя қилишлари керак эмасми? Қонунларни биринчи галда ўзлари бузмоқдалар-ку?! Уларни ким тартибга солади? Бу қандай жамият ўзи?

Унинг ана шундай саволлари кўп эди, аммо жавоб тополмасди.

Отасининг бир парча бўлиб қолган юзи эса кўз олдидан кетмайди.

Шундан кейин унинг жума кунларида мачитда берадиган саволлари кескинлашиб борди. Аввалига имомнинг жаҳли чиқди. Уни ширк келтираяпсан, дея яхши йўлга қайтишга ундашди. Кейин унга шубҳа билан қарай бошладилар. Ажратиб қўйишди. Давраларга олишмади. Бир куни “Агар Худо қараб турган бўлса, унинг шунча кучи бўлса, нега адолат ўрнатмайди? Унинг учун адолат ўрнатиш осон иш бўлса, қулларини нега бунча қийнайди? Ёки олимлар ҳайвонлар устида синов ўтказгани каби, Худо ҳам бизнинг устимизда синов ўтказиш учун яратганми? Нега Худога ишонмаганлар одамга ўхшаб яшайдилар? Нега ўғрилар, муттаҳамлар, каззоблар бой-бадавлат, тўкин-сочин яшайдилар, Худога ишонганлар эса ғариб ва қашшоқ? Нега?”, деб қалтис савол бериб қолди. Уни маст-аласт деб ўйлашди. “Кофир”, дея ҳайқаришди. Отасининг “жосуслиги”ни тилга олишди. Кейин қавушини тўғирлаб қўйишди.

Шундан кейин мелисахонадаги танишларидан бири:

-Бизни ҳам жонимизга тегиб кетган, сенга ўхшаганларни кўрсак, юрагимиз қон

бўлади,-деди.

Шунда у, милисалар орасида ҳам яхши одамлар бор-ку, деган фикрга ҳам борди. Лекин бу бирор гап олиш учун менга ўзини яқин олмоқда, деган ўй устун келди. Агар жонига теккан бўлса ташлаб кетсин? Нима бола-чақа боқаман, деб бегуноҳ одамларни қамаб, қийнаб ўтираверадими? Аблах, сенларда бола-чақа бўлса бошқаларда йўқми? Нима, энди ҳамма бола-чақасини боқиш учун кимнидир қийнаши керакми?

Умуман биз мустақил бўлиб нима ўзгарди? Ҳеч нарса ўзгарган эмас. Ҳаётимиз ёмон бўлдики, яхши бўлмади? Наҳотки, шунча одамнинг ичидан битта тузукроғи чиқиб, тартиб ўрнатиши мумкин эмас? Халққа нима керак? Қорни тўйсин, эркин бўлсин, адолат истаса, топсин, тамом. Бу наҳотки, шунча қийин иш бўлса? Дадам фақат шуни истардилар-ку?! Нега энди у кишини йўқотиб юборишди? Нега дадам кўнглидагини очик айтиши билан эртасига бир кор-ҳол юз берарди? Наҳотки, бу саволларга жавоб берадиган ташкилот, одам йўқ? Наҳотки, бу жамиятни ўзгартиш учун курашаётган кучлар йўқ?!

У мухолифатга қўшилмоқчи бўлди. Аммо отасининг бошига келганлар учун уларни айбдор деб ҳисобларди ва улар билан ҳақиқатни тополмайман, деган қаноатда эди. У ана шундай ўзи билан ўзи олишиб юрган кезларда кимдир Андижонда Абдусоли қори деган катта олим бор экан, ҳамма унинг атрофида бирлашаётган экан, ҳақиқатни айтишда ҳеч кимдан қўрқмас экан, ҳатто энг катта раҳбарларга ҳам текизиб гапирар экан, деб қолди. Ана шундан кейин у Андижонга келганди.

Мана бу ерда ҳам саволларига жавоб топмади. Энди бир ишни бошлаб, кечкурунлари карате тўғарагига қатнаб юрганда бир таниши:

-Тошкентга кетмаймизми, у ерда иш ҳам бор, кейин катта идоралар яқин бўлади, таниш-билиш қилиб отангни ҳам топишинг мумкин, кегин Собитхон қорининг суҳбатларига ҳам борардик. Ҳукумат ҳам у кишидан қўрқар экан. Агар яқинлашиб қолсанг, балки талаб қилиб, отанг ва укангни чиқариб беришлари мумкин,- деди. У Собитхон қори ҳақида кўп эшитган. Абдусоли қори у ҳақдаги саволларга “Худонинг севган қули, яхши шогирд”, деб кўя қоларди. Баъзилар “Улар орасида қандайдир кўринмас низо бор”, дейишарди. Айримлар эса “Уларнинг қарашларида фарқ бор”, деса, ҳатто “Икки қўчқорнинг боши бир қозонда қайнамайди, гадонинг душмани гадо бўлади” деганлар ҳам бор эди.

Бир киши эса “Абдусоли қори ҳадисларни маҳкам ушлаган, аҳли сунна ва жамоа йўлини маҳкам тутган, бундан бошқа нарса билан мураса қилмайди, Баъзи гаплари Аҳмад ибн Ҳанбалнинг гаплари каби ўткир, саҳиҳ ҳадисларни қонун деб билади, қолганларини эса душманлар қўшган деб ҳисоблайди”, деган эди. У Аҳмад ибн Ҳанбал кимлигини билмасди. Кейин тушунишича у Ҳанбалийлик мазҳабининг асосчиси экан. Унинг қарашлари билан ваҳобийларнинг қарашлари бир-бирига яқин бўлгани, дин асосларида жуда каттиқ туришгани боис баъзилар Абдусоли қорини ҳам шу йўлга мансуб бўлиши ва буни яшириши мумкин, деб ўйлашар экан. Аммо Рустам унинг доим ҳанафийликка даъватларини эшитди ва юқоридаги гапларга эътибор қилмади. Собитхон қорини эса кўпроқ замонавий, ҳамма нарсани бугунги кунга боғлайдиган, мурасага борадиган, аёлларни ҳам диний фаолиятга бошлаш тарафдори бўлган одам дейишарди. Лекин фақат Ҳанафийлик мазҳабига боғланиб қолмаслик керак, деган гаплари учун уни ҳам бошқа мазҳабларга ва

ваҳобийларга яқин тутганлар бор эди. Бир марта муфти уни ваҳобийликда айблаган экан, муфтининг ўзи Саудия Арабистонида ваҳобийлар ҳомийлигида ўқигани, яшаганига шаъма қилиб, “Эшакни кучи ҳалол, гўшти ҳаром бўлганидек, ваҳобийларнинг ўзи ёмон, пули яхши экан-да” деган гапи машҳур бўлиб кетганди. Айримлар эса, Абдусоли қори билан Собитхон қори бир одам, гоҳо яширин учрашиб турадилар, нимагадир буни яширадилар, деб ҳам айтишарди. Рустам бундай гапларга у қадар тушуниб етолмас ва отасининг муҳолифатдаги ҳаёти каби бу соҳада ҳам гап кўп экан-да, деб ўйлар эди. Аммо барибир Собитхон қорини кўришни истар эди.

Шу зайл у таниши билан Тошкентга келди. Бир бензин сотувчисига мардикор бўлиб ёлланишди. Тез орада чўнтаклари пул кўрди.

Рустамнинг ҳаёлида пул деган нарсаси йўқ эди. Нима бўлса ҳам отаси ҳақида бир хабар топиши, онасининг васиятини бажариши кераклиги ҳақида ўйларди.

Бир куни бензин сотувчи Акмалхон уларга:

-Юринглар Тўхтабойваччага бориб келамиз,-деди.

Улар тушунмасдан анграйиб турганларини кўрган Акмалхон:

-Жумага,-деб қўшиб қўйди.

Акмалхон бўйи паст, қорни катта бўлгани учун думалок кўринар ва тез-тез юриб бораётганда юмалаб кетаётган тарвузни эслатарди. У ким билан гаплашмасин, ўша одамнинг исмига “хон” қўшимчасини қўшарди. Исмини билмаса “окахон” дер эди. Шу боис унинг ўзини ҳам Акмалхон дейишарди. Юзи доим кулиб турарди. Хафа бўлганда ҳам кулаётганга ўхшарди. Аммо ишига уста эди. Харидорларни танирди. Бундайроқ одам келса, парво қилмасдан ишини қилаверарди, аммо костюм-шим кийган, бўйинбоғли одам бўлса, ёки машинаси янги, хорижий русумда ёки ҳукуматга оид рақамли бўлса дарҳол ҳайдовчининг қаердан эканлигини топиб оларди.

Агар Андижондан бўлса, сўзларига “аши” деган қўшимчани қўшиб гапирарди.

Агар наманганлик харидор келиб қолса, “келутту, кетутти” деб шунақа сайраб кетардики, бензин олган одам неча литр олгани ва неча сўм тўлаганини унутарди.

Самарқанликларга “келопти, кетопти” деган калималарни ишлатса, қашқадарёликларга гапирганда “э, йўқ”нинг ўрнига “э, жўқ” деб қўярди. Харидор ранжиб қолмасин деб изоҳ ҳам беради.

-Талабалар шаҳарчасида “Сурқаш”, “Фан”, “Самбук” каби бир қанча гуруҳлар бор эди. Бир-бирлари билан урушгани-урушган эди. Мен орада сулҳ элчиси эдим. Аши пайтда шевалани сув қиб ичворганмиз-де, окахон,-дерди у.

У Тошкент шевасини ҳам шу қадар пухта эгаллаб олган эдики, биров унинг асли Фарғонадан келганини билмасди..

-Ока, Ачавотти орқасида, чинни завудди ёнидаёки Бахтини танийсизми? Ҳа, танимайсиз. Ма, ше, Бахтичи, вой, шунақа куруқланар эди-ки, “Бир свисток часам, Бешёғочдан икки мошин, яна бир свисток часам, Хастимомдан икки мошин болла келади, сани трафарет қиб ташов кетовиза” дерди. Ўзи трафарет бўб кетди. Эски Жувада мардикорлик қивотти, свисток чалишга ҳам вақти қомаган!

У латифаларга ҳам уста эди:

-Окахон янгисини эшитдингизми...,-деб бошларди.

Бутун Тошкент шаҳридаги милисалар унинг ошнаси десак, муболаға бўлмайди.

Ҳаммаси унинг ёнига келади. Одамлар ҳам буни биладилар, шунинг учун кўп

ишларини у билан битирадилар. Рустам ҳам кўнглини унга ёришни истарди. Аммо у Рустам билан ошнаси Зокирга жуда жиддий муомала қиларди. Ўзини худди мамлакат президентидек тутарди. Ҳатто саломларига алик олганда ҳам худди телевизорда гапираётгандек қилиб, ҳол аҳвол сўрарди. Шундан нарига ўтмасди. Унинг янги машинаси бўлиб, уни орқага қўяр ва бўш вақти қолди дегунча бориб қайта-қайта чангини артаверарди. Машинанинг ҳали у ерига, ҳали бу ерига тупуравериб, томоғи қуриб қолгандагина қаддини ростлаб атрофга алангларди. Ёки муҳимроқ харидор кўриниб қолса, дарҳол машинага тупуришни тўхтатиб, олдинга ўтарди. Ҳатто машинасини тозалашни ҳам уларга ишонмасди. Шунинг учун Рустам унга гапиришга тортинарди.

У ўзига хос бир дунё эди. Мана энди унинг жумага боришини ҳам билишди. Рустам келганидан бери мачит ҳақида ўйламай ҳам қўйганди. Намознинг фарзини ўқиб олар ва қолганига шароит бўлмагани боис узр жоиз деб қўярди. Аммо кечқурунлари қарзимни ўқиб олай деб бир неча ракат ортиқча ҳам ўқиб юборарди. Баъзан эса намоз ўқиётди хаёлга ботиб қолар ва кейин гуноҳ иш қилдим деб ўзи билан ўзи олишиб юрарди.

Улар Тўхтабойвачча мачитига яқинлашганларида ҳаммаёқни одам босганди. Сағбон кўчасига қадар машина қўядиган жой йўқ эди. Акмалхон машинани узоқда қўйди-да:

-Уҳ, кечикиб қолдик, шекилли,-деб йигитларга қарамасдан пилдираганча олдинга югуриб кетди.

Рустам атрофда баъзи одамлар телекамера кўтариб юрганини кўриб, бу ерда филм олишмоқдами, деб ўйлади. Аммо ёдига Андижондаги катта Жоме олдида турадиган кузатувчилар тушиб, сергак тортди. Бошини эгиб ичкарига кирганда қори оятларни мумтоз қўшиқ каби маромига етказиб ўқиётганини эшитиб, жойида тўхтаб қолди. Кимдир унинг шимидан тортди ва:

-Ўтир, -деди.

У Абдусоли қорини энг яхши қироатчи, деб ўйлаб юрар эди. Дарвоқе, у нафақат қироат қилишда уста, балки кўп нарса биларди ҳам. Худди компьютер каби ҳар қандай саволга бир зумда жавоб топар, ҳадиси ва оятини келтирар ва жавобини арабча калималар билан “бетонлаб” қўярди. Унинг калималари орасидан бирорта ҳам русча сўз тополмас эдингиз. Аммо арабчани кўп ишлатарди. Бир кун:

-Мана одамлар янги-янги сайёралар миниб юрибдилар,-деди.

Рустам сайёрани қандай қилиб миниш мумкин экан, деб ўйланиб қолганди. Кейин тушунса, гап машина ҳақида кетаётган экан.

Намоздан кейин қайтишар экан, Акмалхон кассетани ишга солди:

-Домланинг суҳбатларига етишолмадик, мана энди эшитамиз. Аммо Собитхон окамга тенг келадигани йўқ,-деди.

Шунда Рустам энтикиб кетди. У Тошкентга йўлга чиқишидан олдин сўнгги умид жойи қолгани ва у ҳам бўлса Собитхон қори эканлигини ўйлаганди. Ўзи билмаган ҳолатда унинг мачитига бориб қолди.

У магнит лентасига ёзилган суҳбатни эшитиб борди. Ростдан ҳам Абдусоли қори билан Собитхон қори икки дунё экан. Абдусоли қори фақат дин, тавҳид ҳақида гапирар ва камдан-кам четга чиқарди. У дин ҳукмрон бўлмагунча ҳеч нарса ўзгармайди, деб айтар эди. Собитхон қори эса асосан бугунги ҳаёт ҳақида гапирар экан.

Улар иш жойига етиб келганларида Рустам:

-Акмалхон ака, бу кассетани қаттадан топсак бўлади,-дейишга журъат этди.

-Окаси мана биздан топасиз-де! Мана олволинг, шу сизга, истасангиз яна беш-ўнта бор, ҳаммасини об кеб бераман. Ман буларни бир неча копиядан қиб ташаганман.

-Раҳмат, ока, Худо рози бўсин...

-Дарвоқе, машинанг йўқ, қатта эшитасан? Магнитофонинг боми?

-Оволаман, биттасини...

Эртасига Акмалхон битта магнитофон билан Собитхон қорининг йигирмага яқин кассетасини келтириб берди. Рустам ҳар кун ишдан қайтиши билан Собитхон қорининг суҳбатлари, Қурони Каримга шарҳлари, саволларга жавобларини қайта қайта эшитар эди.

Жума кунлари Акмалхон уларни мачитга олиб бориб қўяр ва ўзининг зарур иши чиқиб қолганини айтиб, кетиб қоларди. Икки соатдан кейин келиб, яна уларни олиб кетарди. Бир куни эса, улар билан бирга Жума намозини ўқиб, уларни Собитхон қорининг кулбасига бошлади. Мачитнинг катта кўча томонида кичкингина ҳужрада яшар экан у. Битта хонада ўнлаб магнитофонлар турибди. Демак, кассеталар шу ерда ёзилар экан, деб тушунди Рустам. Ҳужра жуда кичкина ва жуда ғариб эди. Ҳамма ёқда китоб. Бурчакка эса жойнамоз тўшалган. Хона намиққан бўлиб, зах босгандек эди. Ҳатто ёнаётган чироқ ҳам бу захлик қўйнида нурсизланиб қолгандек гўё. Аммо Собитхон қорининг табассум билан боқиб туриши равшанлик таратаётгандек туюлди ва Рустам атрофга яхши қарай олмай, кўзларини унга тикди. Кейин унинг қарашларига дош беролмади ва бошини эгиб ўтирди. Акмалхон эса уларни таништирди.

-Қори ака, маши йигитлани гўшти сизга оид, суяги бизга,-деди у.

Собитхон қори жилмайди-да, ингичка овозда:

-Астаффурулло, ҳали гўштхўр бўлмадик, гўшtlари ўзларига оид,-деди.

-Домла, доим одамми гирибонидан ушлайсиз-а, қойилман, энди мақол деб айтиб юборган эдим...

-Ё, тўғри гап,- дея Акмалхонга мадад бўлди Собитхон қори.

Улар қайтишар экан, Акмалхон:

-Биласанлами, оилалари Наманганда, ўзлари машетта, кеча-кундуз аши ҳужрада ўтирадилар. Баъзан Наманганга кечаси бориб, яна эрталабга қайтиб келади. Бу одамга ҳамма ҳам шогирд бўлолмайди. Шогирд тушсаларинг, икки дунёларинг ҳам обод бўлади,-деди.

Акмалхон Жума кунлари уларга такси пули берадиган бўлди ва улар такси билан намозга борадиган бўлишди.

Бугун биринчи марта Рустам уйида ёзиб келган саволини журъат қилиб, Собитхон қорига узатди. У саволни аввал ичида ўқиди, кейин овоз чиқариб ўқиди-да, унга юзланди:

-Укам, сиз ҳақсиз...

892 ЙИЛ ОЛДИН

Тоҳир отасининг танасидан жудо қилинган бошини чодирга кираверишдаги таёкқа илинган ҳолда кўриб қолди ва кўзлари қинидан чиқиб кетди. Йўқ, кўзлари қинидан чиқмади, кўзлари бир парча совуқ музга айланди. Бошининг теппасидан санчилган

чақмоқ бир зумда оёқ учига қадар етиб борди ва ортга қайтди. Чақмоқнинг тез ҳаракати вужудини ларзага солди, вужуд титрай бошлади, силкина бошлади, кейин бирдан тошга айланди. Ҳиссиз, жонсиз тош. Аммо бу тош тақдирнинг кўлидан тушиб кетди. Тоҳирнинг тиззалари букилиб, ерга йиқилиб тушди.

У қанча ётганини билмади, ўзига келганида музга айланган кўзлари эрий бошлаган ва кўз косаси намланган эди. Кўзини очиши билан сувга айланган муз томчиларга айланиб, юзларини қитиклай бошлади. Худди томчилар уни уйғоқ тутишга ҳаракат қилаётгандек, уни яна хушдан кетмасликка интилёtgандек эди.

Тоҳир ҳали нима бўлганини англаб етган эмас эди. У юзига томчилаётган нарсани эканлиги, дадасининг бошидан оқаётган қон томчилари эканлигини ҳам билмасди. У аҳён-айҳонда юзига урилаётган қон томчиларининг зарбини ёш деб ўйлаётган эди. Лекин нега томчилар кўзимдан эмас, теппадан томчиламоқда, деган савол унинг эсига отасининг кесилган бошини солди. Чинқириб юборди, аммо товуши чиқмади. Чинқирик илонга айланиб вужудини ичдан ўрай бошлади.

У худди туш кўраётгандек эди. Отасининг боши осилган томонга қарашга чўчирди ва кўзини чодирнинг бошқа тарафига тикди. Бу сафар кўксини ўқ тешиб кетгандек бўлди. Теппада онасининг, мунис онаизорининг, муштипар волидасининг танидан кесилган боши осиклик эди. У кўкрагига қилич санчилгадек оғир оғрикдан яна ҳушини йўқотди.

“Болам, кўзларингни оч!”

“Йўқ, очмайман, онажон, очсам сизни кўраман-да!”

“Наҳотки мени кўришдан кўрксанг?”

“Кўрқаман, онажон, кўрқаман!”

“Ах, болам-а!”

“Онажон, нима бўлди, ким қилди бу ишни, биз кимга ёмонлик қилган эдик?”

“Атрофда ким бор-ки, биз ёмонлик қилайлик. Бу ерларда биздан бошқа ҳеч ким яшамаса ўзи?”

“Ман энди нима қиламан, шу пайтгача отам-онам бор эдилар, энди улар ҳам йўқ, мен ким билан яшайман. Ким учун ов қилиб келаман, ким пиширган овқатни ейман, ким билан гаплашаман?”

“Ундай дема болам, Зухрани унутдингми, у ахир сенинг синглинг, сенлар эгизаксанлар. Унинг учун бўлса ҳам яшашинг керак. У бир ўзи бу ҳайҳотдек дарада қандай яшайди? Уни бўрилар чавақлаб кетмайди-ми?!”

”Мани ҳам ўзингиз билан олиб кетинг, Зухра ҳам келсин...”

“Йўқ, сен қайтишинг керак, Зухрага ҳам ота, ҳам она бўлишинг керак! Қайт, болам, қайт”.

Тоҳирнинг нафаси бирдан бўғзига тикилди ва кўксидан нимадир отилиб чиқди.

Кўнгли беҳузур бўлди. Юзига оқиб тушаётган қон томчилари лабининг бир

четидан бўғзига қадар етиб бориб, қотиб қолаётганди. У сесканиб кетди.

Хириллаганча бўғзида қотган қонни тупуриб ташлашга интилди. Бўлмади. Ютиб

юбораман деди. Бўлмади. Қулоғига увиллаган овозлар эшитила бошлади.

Онасининг, отасининг чинқириклари келиб қулоқ пардаларини тешиб кетаётгандек бўлди.

У “Зухра! дея бақирмоқчи бўлди, аммо товуши ичида қолди, ташқарига чиқмади.

Теппасида оғир бир нарсани ҳис қилди. Дуккуллаган қадамлар саси... Қандайдир

писир-хисрлар... Зухранинг ингрангани... Кейин яна катта тош... Бу жуда катта

тош эди ва айланиб қирралари билан вужудига кириб кетаётганди. Оғриқ шунчалик кучли эдики у ўзини ернинг қаърига кириб кетаётгандек ҳис қилди. Шу пайт бир кўл уни судраб ташқарига олиб чикди. Тош нарироққа сурилиб кетгандек бўлди.

“Тур болам, тур!”

Тоҳир кўзларини очишга қўрқар эди, шу боис Зухра келадиган йўлга қаради. Кўз олди хиралашганди. Худди атрофни қора зулмат босиб олган ва у ҳеч нарсани кўрмаётганди. У кўзларини ишқаб яна ўша томонга қаради, лекин ҳеч нарсани кўра олмади. “Зухра!” дея чақиргиси келди, аммо товуши чиқмади. Балки уни ҳам...

“О, Зухра, Зухрагинам, ҳали патахган сочларининг патини ўзи очолмасдан кўзларига ёш олиб юрадиган Зухрагинам!

Тоҳир от минганда орқасидан югуриб чанг тўзонларда қолиб кетадиган Зухрагинам!

Тоҳир ухлаганда бош устида ўтириб, ҳали ухлама, деб ёлворадиган Зухрагинам!”

Худдси онаси Зухрадан ажралиб қолгану тиззасига уриб йиғлаётгандек эди.

Тоҳирнинг вужудидаги чакмоқ момақалди роққа айланган ва бошининг ичига кириб олганди. Гулдур-гулдур садолар бошининг деворларига урилиб, кейин қулоғининг ичига кўчар, бир зумдан кейин пешонасини ишғол этар, яна бир оздан сўнг қовоқлари устида гумбурлаб, чакмоқ уриб ҳаммаёғини тилка пора қилиб юбораётганди.

“Ўғлим қайт. Келма. Сен ҳам бизнинг изимиздан келсанг, ким қасос олади?”

“Дадажон, боя онам Зухра учун қайт дедилар, қайтдим, аммо Зухрани тополмадим.! Уни ҳам олиб кетибсизлар, нега мени ташлаб кетдингизлар? Мени шунча ёмон кўрасизларми?”

“Йўқ ўғлим, агар сени ёмон кўрсам ҳар кун эрталаб от минишга ўргатар эдимми? Қилич ўйнатишни Зухрага эмас, фақат сенга ўргатдим-ку!? Ҳали энди ўн икки ёшга кирган бўлсанг ҳам бўрилар, айиқлардан қўрқмас паҳлавон йигит бўлмадинг-ми? Қайси кун аждардек илонни бўғзидан буғиб, ўйнатиб юрган сен эмасмидинг, паҳлавон ўғлим?”

“Дадажон, мени паҳлавон деманг, мен қўрқоқман. Агар қўрқоқ бўлмаганимда сизни ҳимоя қилган бўлмасмидим? Зухрамни кўз қорачиғимда асрамасмидим?!”

“Биламан, ўғлим, ҳимоя қилган бўлардинг. Аммо бизни ўлдирганлар қўрқоқлар. Улар бизни уйқуда урдилар. Қилич билан бошимизни кесдилар. Агар сен шу ерда бўлганингда уларнинг қиличларини синдириб юборган бўлардинг, сенинг панжаларинг қиличдан ҳам метин, болам!”

“Дадажон, қаердасиз, қаердан туриб гапираяпсиз?”

“Болам, биз жаннатдамиз, онанг ҳам шу ерда. Ишончимиз сенда. Сен биз учун қасос олишинг керак!”

“Кимдан қасос оламан, сизларни ким ўлдирди, нима учун ўлдирди? Билмайман-ку?! Қандай қасос оламан?”

“Ундай дема боламан, билмайман дема, сени ёзишга, ўқишга ўргатдим.

Сахроларда, қишлоқларда яшаганлар ўқиш-ёзишни билмайдилар. Аммо сен мулло бўлдинг. Тоғдаги тошларни ёзув билан тўлдириб юборган сен эмасми? Сени ақлли, баркамол қилиб ўстирдим. Ўн икки ёшда бутун дунёнинг илмини бошингга жойладинг. Энди қандай қилиб билмайман, тополмайман, дейсан?!”

“Сиз доим жаннатга боришни истар эдингиз, мени ҳам жаннат ишқида тарбиялар эдингиз, онамни олиб кетдингиз, нега мени дўзахга ташлаб кетдингиз? Қайси

гуноҳларим учун?!

Мен ҳам жаннатга боришни истайман, сизлар билан бирга бўлишни истайман, дада!”

“Мен онангга ҳам келма деб ёлвордим, сени ташлаб келишини истамадим”.

“Ўзингиз бутун умримизни жаннатга бориш учун бағишлашимиз керак дердингиз-да. Нимага энди ўзингиз бориб, уларнинг боришини истамадингиз, нега менинг боришимга қаршисиз?”

“Мен қарши бўламанми йўқми, кўп нарса бизга боғлиқ эмас экан. Мен шунча истамасам ҳам барибир келди. Мен жаннатга бу йўл билан келишни истамас эдим. Меҳнат қилиб бу ҳақни қозонишни истар эдим. Аммо кимлардир мени бу орзуимдан айирди”.

“Улар сизнинг жаннатга йўлингизни яқинлаштирибдилар-ку, нега мен улардан қасос олишим керак?”.

“Улар бизни бир-биримиздан айирдилар, мени сендан, сени Зухрадан, онангдан айирдилар. Биз ҳам сенинг дунёнгда яшашимиз керак эди. Умримиз битмасдан улар бизни қонга бўядилар, Бошим қайда, таним қайда?!”.

“Мени ҳам олиб кетинг ва яна ҳаммамиз бирлашамиз, Шу билан иш битади, Бошнинг, тананинг умри қисқа, руҳнинг умри дароз, демасмидингиз!”

“Йўқ биз ҳозир бирлаша олмаймиз, бунинг фақат битта йўли бор, у ҳам бўлса сен уларни топишинг ва қасос олишинг керак. Ана ўшандан кейин биз бирлаша оламиз. Ҳозир сен бу ёққа келсанг, бизни тополмайсан, мени эса фақат сени огоҳлантириш учун юборишди. Болам, бизни ўлдирганларни топ, жазола, ал қасосу минал ҳақ!”

“Қасос, қасос!” дея шивирлагандек бўлди кимдир унинг кулоқларига.

Бирдан Тоҳирнинг вужудида нам пайдо бўлди. Худди ёмғир ёғаётгандек. Саррин бир насим вужуди бўйлаб ўрмалаётгандек эди. Зухранинг бўғиқ қичқириви кулоқлари остига келди...

Тоҳирнинг отаси Абу Саййид бу жойлардан анча узоқда, Жайхун дарёсига яқин Сумансой қишлоғида яшарди. Унинг беш ака-укаси бор эди. Отасидан ешитишича, улар ҳам бу ерга бошқа жойдан кўчиб келишган экан. Улар яшаган қишлоқда асосан мусулмонлар бўлиб, иккига айрилган едилар, икки мазҳабда едилар. Чол-кампирлардан тортиб, ёш болаларга қадар бир-бирига душман назари билан қарар, масхара қилар, нафрат сочар едилар. Аммо уларнинг оиласи саййидлардан бўлгани учун ҳар икки томон ҳам бироз ҳурмат қилишарди.

Бу жойларни тез-тез янги янги ҳукмдорлар босиб оларди. Бири ҳаммага солиқ солса, иккинчиси ҳаммани солиқдан озод қиларди. Бири у мазҳабни ҳақ деса, иккинчиси у мазҳабнинг томонини оларди. Шундай қилиб, Абу Саййиднинг отаси баъзан у мазҳаб, баъзан эса бу мазҳабнинг этагини тутишга мажбур қоларди.

Бунинг учун бостириб келган аскарларнинг кимлигига қарашарди. Бу ҳам жон сақлашнинг бир йўли, аммо таҳликали йўли эди.

Қишлоқда иккита мачит бор эди. Бири у мазҳабга қараса, иккинчиси бу мазҳабники. Ҳар икки томон ҳам бу жойларни “Худонинг уйи” дейишарди, аммо вақти-вақти билан Худонинг уйига ўт ҳам қўйиб кетишарди.

Бир кун қишлоқда ўзаро жанг чиқди ва Абу Саййиднинг отаси ва акаларини ҳам қатл қилишди. У келинчагини, мол мулкани олиб қишлоқдан қочиб кетди. Бир неча кунлик йўлдан кейин баҳайбат бир тоғнинг этагига чодир солди. Бу ернинг

номини билмас эди. Ўзи бу жойга Тилло дара деб ном қўйди. Чунки тоғдаги тошлар ялтираб турар эди. Ахён-ахёнда бу жойларга бирорта овчи келиб қолмаса умуман одамнинг оёғи етмайдиган, борса келмас бир маскан эди. Қишда дарани қалин қор босса-да, аммо ёзда салқин бўлгани уларга ёқарди.

Бу ерда тоғ ҳайвонлари кўп эди. Шу боис кунларини овчилик билан ўтказишарди. Абу Саййид ҳаётидан нолимасди. Болаларини баркамол қилиб ўстиришга ҳаракат қиларди, низолардан узоқ бўлишларини истарди. У Худо низоларни истамайди, низоларни одамлар ўз манфаатлари учун чиқарадилар, оддий одамлар Худонинг номини қўлланган кимларгадир ишониб, уларнинг йўлида қурбон бўлиб кетадилар, деган ақидани маҳкам ушлаганди. Аммо бу гапни хотинидан бошқа ҳеч кимга айтмаганди ва ўзи билан олиб кетди.

Отаси илмли бўлгани учун унинг ҳам ёзув-чизувдан хабари бор эди. У ўзи ривоятлар, ҳикоятлар тўқир, отасидан, мачитда эшитганларини, ёшлигида хатм қилганларини ёдда тиклаб болаларига айтиб берар эди. У Қуронни ёддан биларди ва болаларига ҳам кўп нарсани ёдлатишга ҳаракат қиларди. Аммо мусулмонлар орасида чиқиб турган низолар, ўз оиласининг бошига тушганларни айтмас эди ва хотинидан ҳам бу ҳақда уларга гапирмасликни сўрарди. Ўзлари ётадиган чодирга яқин жойда қўлбола мачит қурган ва ўзи у ердан азон айтар ва оиласига имомлик қиларди.

Бу жойларда уларни ҳеч ким танимас ва улар ҳам ҳеч кимни танимасликка ҳаркат қилишарди.

Аммо бир кун икки овчи қорбости дарасида қолган экан, уларни кутқариб уйига олиб келди. Меҳмон қилди, едириб-ичирди Улар пастдаги қишлоқларда неча йилки одамларни ўлдириб кетиш одат бўлиб қолганини ҳикоя қилиб бердилар. Нега ўлдиришади, нима учун ўлдиришади, ҳеч ким билмас эмиш. Тоғнинг ортида эса Аламут деган жой бўлиб ўша ерда Шайх Ҳасан деган одам қаср солибди ва у бегуноҳ ўлганлар учун қасос олаётган эмиш.

Овчилар кетгандан кейин кўп ўтмай бир отлиқ келди ва уларга ҳайвонларни овлаб, тоғнинг нарёғидаги Аламут қасрига етказиб бериш солиғини қўйиб кетди.

Кунлари давом этди. Солиқларини вақтида етказиб турдилар. Энди кутилмаганда бошқа одамларнинг бошига келган қора кун уларга ҳам келди.

Тоҳир алаҳсирашдан тўхтаб, ҳушига қайтиб, ўрнидан турганда Қуёш тоғнинг ортига, Аламут қасри томонга ботганки, кўринмас, осмон қуюқ зулматга ўранганди. Кўкдан шариллатиб ёмғир ёға бошлади. Худди у йиғлай олмагани учун кўк йиғлаётгандек эди. У ҳали нима бўлганини тўла англай олмади. Аммо ота-онасини ўлдириб кетганларини билар ва даҳшатли манзара қўйнида эди.

У нега, ким ўлдирди, нима учун, деган саволларга жавоб топишга уринар эди.

Тополмасди. Марҳумларнинг бошлари ва жасадларини чодир-мачитга олиб кирди ва нима қилишини билмай қолди. Дарвоқе, Зухра қайда? Нега унинг жасади ҳам, боши ҳам йўқ. Балки тирикдур? У ҳар томонга югурди, чинқирди, аммо Зухрадан дарак тополмади. Ёки Зухрани ҳам ўлдириб, жасадини олиб кетишдими? Нега олиб кетишади? Балки Зухра кўрқиб қочиб кетдимикан? Қасрга кетиши мумкин? Тоҳир бутун дарани, шаршара атрофини айланиб чиқди, аммо Зухранинг изини тополмади. Кейин яна ота-онасининг жасади ёнига қайтди.

Нима қилиш керак? Одам ўлганда нима қилишади? Дуо ўқишади. Ўқийман деса тили айланмади. Пичирлаб қўя қолди. Отаси кўмиш маросимлари ҳақида гапирган

эди. Аммо бу ерда қабристон йўқ. Ҳаммаёқ тош, яланглик. У жасадларни уч кун сақлади. Ана шу уч кунда ўзи ҳам бутунлай бошқа одамга айланди. У бирданига ҳар томонлама улғайиб қолганди.

Тўртинчи кун эрталаб қандайдир ҳайвонларнинг товушидан уйғониб кетди.

Ташқарига чиқса бир қанча йиртқич сиртлон чодир-мачитни босган эди. Нима қилишни билмади. Бир ўзи нима ҳам қилсин? Шунда эсига отаси гапириб берган бир ривоят тушди. Унда илгари одамлар ўлганларни ёқиб юборишгани ҳақида гап борарди. У югурганча катта чодирга кириб, тайёрлаб қўйилган машаълалардан иккитасини сўниб қолай деган чўғда ёндирди-да отаси қурган чодир-мачитга ўт қўйиб юборди. Сиртлонларнинг чиқиб қочгани қочди, қолгани жизғанақ бўлди. Бирдан ёдига “Мачит-Худонинг уйи” деган гап тушди ва Худонинг уйини ёндириб юбордим дея яна тиззалаб қолди. Унинг аҳволини тасвирлаш қийин. Ўн икки ёшли бир ўспириннинг бошида қиёмат қойим бўлганди...

Тоҳир қуриб қолган кўзларини ишқалаганча отига миниб, бу жойни тарк этди.

Тоғдан ошиб Аламут қасри томон инганда у ерда тўп-тўп бўлиб турган юзлаб ёш йигитчаларни кўрди. Баъзиларининг тинкаси қуриб қолган, баъзилари озиб кетган, айримлари эса нималарнидир машқ қилишмоқда. Яна бир гуруҳ эса оқ соқолли кишини тингламоқда. Дунёда шунча одам борлигига аввал хурсанд бўлса, кейин чўчиди ҳам. У ҳайрат била тикилиб турган эди, ўрта ёшлардаги бир киши унга пешвоз келди.

-Қани машваратга ўт болам, бу шайх ҳазратларининг ҳузурига олиб борадиган биринчи поғона,-деди у.

Тоҳир қўшилган гуруҳ Қурони Каримдан сабоқ олаётган экан...

ИККИНЧИ БОБ

20 АСРНИНГ ОХИРИ

Қорабой ака ичида бўлган машина МХХ вилоят бошқармасининг темир дарвозаси ёнига келганда, худди уни кутиб турган каби дарвоза дарҳол ланг очилди ва машина ғиззиллаганча ичкарига кириб кетди. Қорабой акани зах бир хонага олиб киришди. Қўлига солинган кишанни ечмасдан ташлаб кетишди. У нима юз берганини оз бўлсада тушунган эди.

Мухолифатнинг орасида юрган айғоқчиларни аниқлаган ва бошқаларни эҳтиёт бўлишга даъват қилгандаёқ бошига шундай кун келишини тахмин қилганди. Аммо унутишди. Ҳар ҳолда ўша кезде юз берган юрак хуружи уни асраб қолди. Мана энди кечаги воқеадан кейин яна уларнинг кўзига тикандек санчилдим, шекилли?! Бир-икки пўписа қилиб, қўйиб юборишса керак? Ғалвирга илинадиган бирор нарса тополмасликлари аниқ. Кейинги йилларда мухолифатга ҳам қўшилганим йўқ. Дарвоқе улар қамоққа олинганимни эшитишган ва дунёга жар солаётган бўлсалар керак? Нима бўлганда ҳам илгари бирга эдик-ку?! Бунга эшитиб қолган Тошкент “Қўйиб юборларинг, яна битта бош оғриғини нима қиламиз” дейиши мумкин, деб ўйларди у.

Нима учундир кўнгли хотиржам эди. Уйини босганларида юраги бир ўйнаб кетди, аммо кейин ўзини ушлаб олди. Юраги жойидан қўзғалиб бўғзида “гуп”-“гуп” ураётганини назарда тутмаганда аҳволи унчалик ёмон эмас эди.

У хонага разм солди. Эшикка қарши томонда теппада бир туйнук бор. Жуда қалин темир панжара ўрнатилган ва устидан яна симтўр тортилган. Ташқаридаги дарахтнинг бир шохини аранг кўрса бўларди. Шундан тахмин қилдики, бу жой ертўла экан. Демак, машина бинонинг остига кириб келаркан-да!

Девор бетон ва нам тортган. Шу боис хонанинг ҳавоси кўланса эди. Ўтирадиган, ётадиган жой йўқ. Ҳожатга қаерга борар экан?

У хаёлларга ғарқ бўлиб кетди. Ишқилиб, Рустамга тегмасинлар.

Аммо шу ўғлидан умиди жуда катта. Туғилганидан шу кунга қадар ҳеч озор бермади. Эсини танибдики, отасининг дўсти. Мактабда яхши ўқиди. Саккизинчи синфдалигидаёқ шаҳар, вилоят олимпиадаларида ғолиб чиқиб, кейин республикада ҳам адабиёт синовида учинчи бўлди. Унча-бунча шеър ҳам ёзарди. Аммо бир муддат сиёсатга қизиқиб кетди. Бунга балки мен сабабчи бўлгандирман? Балки Ўзбек тилига давлат тили мақоми бериш учун курашган пайтларимиз уни сиёсат дунёсига бошладимикан? Кўп ташкилотчи эмас, аммо одамларни индамай эшитишни яхши кўрарди. Кейин шундан хулоса чиқарарди. Хулосалари ўзи каби ўктам. Бир кун:

-Болам, яхши ўқисанг келажакда Ташқи ишлар вазири бўлишинг мумкин,-деди Қорабой ака унга.

-Нега энди айнан Ташқи ишлар вазири,- деб сўради Рустам.

-Мамлакатни дунёга танитадиган одам Ташқи ишлар вазирида,-деб жавоб қилди у.

-Баъзан мамлакатни оддий бир ишбилармон ҳам дунёга танитиши мумкин...

Жуда қизиқ, ҳамма ёшлар касб танлашда баланд дорга осилсалар Рустам олийгоҳга боришни истамасди, орзуси ишбилармон бўлиш эди. Лекин Қорабой аканинг мажбурлашидан кейин институтга ҳужжатларини топширди. Иншодан хурсанд бўлиб қайтди. “Жуда яхши билган мавзу тушди. Боплаб ёздим”, деб келганди, аммо йиқитишди. Қорабой ака ректорнинг ёнига борди.

-Бу бола республика олимпиадасида ғолиб чиқиб, қандай қилиб сизлардан ўтолмаслиги мумкин?-деди у ректорга.

-Шу болангизни ўқитиш ниятингиз бор экан, олдинроқ келиш керак эди. Янаги йилга ҳаракатни эртароқ бошланг, биламиз иқтисодий қийинчилик мавжуд, шу боис ҳозирдан ҳаракат қилиб борсангиз ўша кезде оғир тушмайди! Бировни ўртага аралаштириб юрманг, тўппа тўғри ўзимга келинг, ўзим ўғлингизни ўқитиб бераман!-деди ректор.

Шундан кейин Рустамнинг кўнгли чўкиб қолди. Адолат анқонинг уруғи экан, деган хулосага бориб қолганди. Кейин яна тадбиркорлик ҳақида гапириб юрди. Бир иш қилайлик, дер эди. Пулни яхши кўриб қолдими деса, йўқ, пулга ҳам меҳри унчалик эмас.

Қорабой ака касал бўлиб ётиб қолган кезлар фақат шуни эслади. Меҳр қўйган ўғлимни ўқишга кирита олмадим, энди мустақил бўлдик, Совет давридаги порахўрликлар қолиб кетди, деб ўйлаган эди. Қараса янада очиқ бўлибди. Ректорнинг ўзи уялмай шаъма қилиб турибди. Ўғлининг орзуси ушалиши учун нима қилиш кераклигини ўйлади. Ҳақиқатдан ҳам дарахт ўзи ёқтирган жойда ўсади деганлари тўғри экан. Иш бошлашлари билан Рустам яйраб кетди ва тезда тадбиркор бўлиб кўзга ташланди. Ман энди эски дўстларимга қизиққонлик қилиб, унинг йўлини тўсмасам бўлгани эди...

Шу пайт эшик очилиб унинг хаёли бўлинди. Икки ўзбек йигити уни юқорига

бошлашди. У Совет даврида КГБ ҳақида ўйлаганда фақат кўз олдига бадбашара уруслар келар эди. Ҳозир уни олиб бораётгалар эса, келишган, истараси иссиқ ўзбек йигитлари эди. Уларнинг ўқимишли эканликлари ҳам юзларидан билиниб турибди. Ўзимиздан ҳам чиқар экан-ку, деган бир ғурур ҳам кўнглининг бир четини китиклаб ўтди.

Уни бир хонага олиб киришди. У ерда яна икки киши кутаётган экан. Кузатиб келганларга жавоб беришди ва Қорабой аканинг қўлини ечиб унга сув узатишди: -Энди гап бундай, оқсоқол,-деди улардан бири.-Агар қилган ҳамма ишларингизга дарҳол иқрор бўлиб, биз айтган таклифларни қабул қилиб мана бу қоғозни имзоласангиз иш осон кечади. Сиз ҳам қийналмайсиз, биз ҳам. Бу сафар ади-бади айтиб ўтиришга, сизни синдириш учун ҳафталар сарфлашга вақтимиз йўқ. Сизни тузоққа биз илинтирган эмас, ўзингиз илиндингиз. Хуллас 24 соат вақтимиз бор,- деди улардан бири эшик томон юрар экан.

-Ҳали соқол қўйганим йўғ-ку, қаёқдан оқсоқол бўламан,-деди у ҳазил аралаш,- кейин нима иш қилибманки, ундан бўйин товласам. Қанақа тузоққа илинибман, бундай очик гапирмайсизларми?

-Соқол қўйганингизда-ку ишимиз анча осон кечган ва сизни олдинроқ таниган бўлардик, аммо бесоқол бўлиб юрганлардан чўчиш керак экан,- деди чиқиб кетишга шайланган одам.

Энди бу Қорабой аканинг ҳамиятига тегди. Бунинг устига улар унга эътибор қилмасдан русчалаб гаплаша бошладилар. Кейин унга ҳам русча муомала қила бошладилар.

-Ҳов барака топгурлар, биз мустақилмиз, энди она тилида гаплашаверайлик,-деди у.

-Мана кўрдингизми, биринчи қилмишингизни ўзингиз ҳам тан олиб турибсиз. Конституциямизда ёзиб қўйилган, миллатлараро фитна уйғотиш бу жиноят. Биласизми, фақат шунинг ўзи учун бўйнингизга 15 йилни олишимиз мумкин. Нима ишингиз бор одамлар қайси тилда гаплашадилар?

-Ҳа, энди...

Кўринишидан мансаби каттароқ бўлган халиги киши русчалаб "Тезлаштир!" деди-да чиқиб кетди ва уни кузатиб қолган йигит бирдан жиддий қиёфага кириб;

-Москвага нимага борган эдингиз,-деди.

-Иш минан..

-Туркияга-чи?

-Иш минан-да, ука, мен бекордан-бекорга бораман-ми?

-Хўп, шу ерда тўхтаб тулинг. Мен жавобларингизни мана бу ерга ёзиб боришим керак. Демак,, Москвага ва Туркияга борганингизга ва бекордан бормаганингизга иқрор бўлдингиз. Ана шундай ҳамкорлик давом этса, бу ишни тез битирамиз,- деди у Қорабой акага захарханда жулмайиб. Кейин савол-жавоб бирдан кескин тус олиб, "қизиб" кетди.

-Москвада ким билан учрашдингиз?

-Ҳеч ким билан...

-Чўпчакни четга қўйиб турамиз. Шундай катта шаҳарда ҳеч ким билан учрашмай келдингизми-а?

-Ҳа, энди бир икки одам билан олди бердимиз бор, шулар билан учрашдим.

-Қаерда Подмосковеда-ми?

-Қаерда?

-Тўғри-я, у ерга бормасангиз ҳам иш ўзи битиб кетаверади. Лекин Камолов билан нега учрашдингиз?

-Қанақа Камолов? Бундай тушунтириброк гапиринг. Ёки биров билан алмаштираяпсизми?

-Камолов Вячеслав Мухторович, ҳали яқингача Ўзбекистон Ички ишлар вазири эди. Нима билмайсизми?

-Биламан, Москвага кетиб қопти деб эшитгандим.

-У билан учрашиб, нималарни гаплашганингизни биласизми?

-Йўқ, билмайман.

-Ҳм, Аҳмаджон Одиловни биласизми?

-Эшитганман...

-Унинг “Амир Темур” партиясини-чи?

-Шунақа партия бор эканми?

-Шу партиянинг вилоят раҳбарлигига сизни тавсия қилишганини ҳам билмайсизми? Усмонов билан нега учрашган эдингиз?

-У билан илгаридан танишлигим бор. Ишбилармонлар учун банк очамиз деган таклифни айтганди, шуни гаплашгандим.

-Анвар Тилланазаровни танийсизми?

-Ҳалиги қўшиқчими?. “Анварбанк”...

-Ҳа, баракалла, қўшиқчи эди, Тошкентдаги Ачавот маҳалласидан чиққан. У очган банкка нега борган эдингиз?

-У ишбилармонларга қарз беради деб боргандим, аммо ўзи билан учраша олмадим.

-Мана бу суратдагини яхшилаб таниб олинг!

-Бу йигитни биламан, “қорачадан келган қўшиқчи” деган лақаби ҳам бор.

-Ҳа, яшшанг, “лўли” десангизчи, нима энди ватанимиз тақдири лўлиларга қолдими?

-Ўзингиз боя миллат масаласини гапираётган эдингиз-ку!

-Улар миллат эмас, уларга Совет даврида ҳам статус берилмаган, наҳотки шуни ҳам билмасангиз. Бўпти, мана бу Аҳмаджон Одиловнинг Тошкентдаги уйи. Ички ишлар вазирлиги биносининг орқасида. Шу ерда Анвар Тилланазаров билан учрашгансиз.

-У ерга борган бўлмасам..

-Яхшилаб эслаб қолинг, у ерга Адлия вазирлигида ишлаб турган Ҳасан Ғозиев деган одам билан бирга боргансиз. Мана расми. Пакана, семиз одам. Илгари Аҳмаджон Одиловнинг юристи бўлган. Кейин Москвада СССР мафиясининг ҳисобчиси, ҳозир Тошкентда, Оқтепада яшайди. Камолов билан яқин ошна бўлган. Эртага Тошкентга борганда балки учрашиб ҳам қоларсиз. У киши билан учрашсангиз нима десалар “Хўп” денг. Ҳозир мамлакатнинг жилови у кишининг қўлида. Агар телефонни олиб “Зокир, ана у болани қўйиб юбор!” десалар бас, ўғлингиз милитсиядан чиқиб кетади. Бошқа одамнинг кучи етмайди. Ҳозир Зокиржон акамиз, коттаконнинг энг ишонган одами. Ҳақиқатдан ҳам ишонса бўладиган, ўғил бола у киши!

Терговчи шундай дер экан, нима учундир кўзининг кири билан атрофга ва теппага қараб қўйди. Қорабой ака эса “ўғил” сўзини эшитиб яна Рустам ёдига тушди ва:

-Ўғлим милитсияда деб ким айтди сизга?-деди.

-Мана мен айтдим, ўғлингиз, Рустамжон қаршидаги милитсия биносида, сайраб утирибди, ҳозир.

Қорабой ака унга ишонмади. Ҳали, боя ўғли ҳовлисида эди. Уни бу ерга олиб келишгандан бери орадан кўп вақт ўтган эмас. Бунинг устига уни милитсияга олиб боришган, сўроқ қилаётган бўлсалар бу қаёқдан билади? Лекин барибир юраги чўкиб кетди. Аммо терговчи унга ўйлаш учун фурсат бермаётганди.

-Демак, Камолов билан Москвага борганда учрашиб, мамлакатимиз раҳбарини ўлдиришни гаплашдингиз...

Қорабой ака ўрнидан туриб кетди.

-Сен манга нима деб тухмат қилаяпсан? Бунақа ҳазил- пазилингни менга қилма, бошқа гапинг бўлса сўрагин ва мени уйимга олиб бориб қўйгин, шомга кечикиб қоламан...

-Мана бу сирни ҳам ўзингиз очдингиз, соқол қўймаган бўлсангиз ҳам шомни вақтида ўқишни биласиз. Санлар икки юзлик одам, ҳали мени сенсирайдиган бўлдингми, бикинингдан дарча очиб қўяман, мана бундай қилиб,- у Қорабой акани бир нихтаб жойига ўтқизиб қўйди.- Қани айтчи, биз кимни муҳолифатга аралаштириб қўйдик? Мард бўлсанг отини айта оласанми? Ёки шундай тахмин қилиб гап сотиб юрибсанми? Аралашган бўлса нима қипти? “Тавба”, “Ислом лашкарлари” ва яна қанча бало-баттар ташкилотлар тузиб, Ислом давлати қуришларингга йўл қўйиб беришимиз керак-ми? Бу ҳаёлларингиз хом. Кичкина ўғлингиз Отабек муҳолифат ва исломчиларга қўшилиб, бир қизни зўрлашганидан хабаримиз йўқ деб ўйлайсизми?

Қорабой ака гап жуда жиддийлашиб кетаётганидан ташвишга тушди, тўғрироғи қўрқиб кетди, оёқлари, қўллари қалтирай бошлади. Тухмат устига тухмат, зарба устига зарба одамни тентак қилиб қўяр экан. Бу аблахларга нима керак ўзи? Нега бу қадар тухмат қилаяпти? Мен кичкина бир одам бўлсам, қаердаги ҳеч ким билмаган гапларга қандай қилиб аралашаман? У терговчининг ҳозир яна бир бўҳтон тоши отишидан чўчиб, қуриб қолган лабини тили билан ҳўллаб олди-да:

-Ука, сиз каби ўғлим бор, шунинг учун билмасдан сенсирарган бўлсам кўнгилга олманг, шунинг учун ота гўри қозихонами, мана сиз ҳам мени сенсирардингиз, тенг бўлдик,-деди ёлворган оҳангда.

-Сиз мени ўзингизга тенглаштирманг. Тенг-тенги билан, тезак қопи билан, деган гап бор. Ўғлингиз Отабекка келсак, у ҳам нариги хонада сўроқ бераяпти.

-Унга нима дейсизлар, нима гапларинг бўлса мана мендан сўранглар. Уни синдирманглар, у мамлакатга раҳбар бўладиган суроби бор. Бу йил Тошкентга бориб дорилфунунга кирмоқчи. Тухмат қилманглар унга, жон ука!

-Ҳа, яшанг, демак, президентни ўлдиртириб ўз ўғлингизни олдингга сурмоқ режаларингиз бор эканда-а?

-Ука гапимдан гап топиб ҳазил қилаяпсизми. Аскияга ҳам уста кўринасиз. Бизни нега бу ерга олиб келдиларинг. Агар у бу нарса керак бўлса, ана бутун топганим сизларники!

-Нима, сиз менга пора таклиф қилаяпсизми? Мен виждонимни ҳаром пулга сотадиган одам эмасман. Мен сизга ўхшаб паст кетмайман. Мен ҳаётимни шу ҳукуматим, шу мамлакатим, шу юртбошимга тикканман. Манга улар бераётган пул етиб ортади. Сизга эса пора таклиф қилганлик айбини ҳам тиркайман.

Нахотки дунё бир зумда тескари айланиб кетди? Худди тушдаги каби воқеадан

воқеага учиб ўтаётган ва ҳатто нима бўлаётганини эсда сақлолмаётган эди. Аммо булар нимадир исташмоқда деб ўйлади ва ташаббусни қўлга олмакчи бўлди:

-Қани санксияларинг борми ўзи? Нега мани қамайсанлар?!-дея додлади.

-Санксияни уйингизга борганда кўрсатишмадим, ўша ерда сўраш керак эди. Бу ер эса санксиядан кейинги қарор ёзиладиган жой. Энди гап бундай эртага сизни Тошканга олиб борамиз, бугун мен сизга айтадиган гапларни ҳаммасини ўша ерда бўйинга оласиз ва кейин президентимиз авф чиқарганларида қўйиб юборамиз сизни.

-Э, нималар деяпсиз. Сизлар хато иш қилиб қўйганга ўхшайсизлар, адашиб бошқа одамни ушлаб келган кўринасизлар,-деди Қорабой ака яна баланд овозда.

-Ўпкани босиб олинг. Биз адашганимиз йўқ. Бизга керакли одам сиз бўласиз. Ўша Камолов Москва КГБсида ишляпти ҳозир. Бир гуруҳ одамларни Подмосковеда машқдан ўтказиб, президентимизни ўлдириш учун тайёрламоқда. Бунга мухолифат ҳам, исломчилар ҳам, ишбилармонлар ҳам аралашган билдингиз-ми? Биз бу ишни тўхтатишимиз керак. Яъни Камоловнинг орқасига тепишимиз зарур. Мен сизга қаерга борганингиз ва Камоловга бу ердан қандай хат олиб борганингиз, ким бериб юборгани ва бошқа маълумотларни айтаман, сиз бу гапларни Тошкентда ва керак бўлса Москвада такрорласангиз бас, ватан тарихи учун улкан хизмат қилган бўласиз.

-Йўқ, сизлар адашган, мен унақа одам эмас...

-Биз йўқ деганларнинг кўпини кўрганмиз. Бутилкани устига ўтиргандан кейин мўмин қобил бўлиб қолишади,-деди терговчи тортмасини очаркан.

-Мени кўрқитманг, мен сиз айтган одам эмас,-деди Қорабой ака яна товушини кўтариб.

-Бўлмаса, бироз ишонтиришга тўғри келади.

Терговчи Қорабой ака томонга ўтдида уни ўрнидан турғазиб икки оёғининг орасига бир тепди. Қорабой аканинг нафаси ичига тушиб, ҳатто “ух” ҳам дея олмай ўтириб қолди. Терговчи кейин тортмасидан битта ароқ шишасини олди-да ерга қўйди.

Иккинчи ҳаракат мана шуни устига орқангиз билан ўтказиш бўлади. Бу ҳазил эмас. Мана кўринг!- дея у видеотасмани ишга солди. У ерда бир ёш йигитни шишанинг устига ўтказишганидаги даҳшатли манзара тасвирга олинган экан. Қорабой аканинг юраги ўйнаб кетди. Лаби қуриди. Тили бориб, комига ёпишди. Бу не кўргилик?! Шу ёшга етиб бундай шармандагарчиликни яшайманми энди?! Биз мустақил бўлиб аллақачондан шунақа ишлар бошланиб кетган бўлса эртага нима бўлади?!

-Укажон, сиз ҳам уйланган бўлсангиз керак, бола чақангиз бордир, ота-онангиз бордир, суриштириб келса балки қариндош чиқиб қоларамиз, қўйинг энди шу гапларни,-деди у аранг.

-Қўямиз, лекин сиз олдин мана бунга қўл қўйинг,-деди терговчи.

-Бу нима?

-Ҳозир сизга айтганларимиз, қўл қўйганингиздан кейин қолганини айтаман.

-Билмаган, қилмаган ишга қандай қилиб қўл қўйиш мумкин?

-Агар бундан кўрқсангиз алтернатив вариант бор. Нариги хонада хотинингизни тергов қилишяпти. Юринг кўрсатаман.

Қорабой аканинг ичидан бир нарса узилиб кетгандек бўлди. Йўқ, бу алдаяпти. Агар уларни ҳам олиб келишганда битта машинга солиб келтирган бўлардилар. Худди

унинг фикрини укиб тургандек, терговчи жавоб қилди;

-Сиз кўнмаслигингиз мумкин дея орқадан олиб келдик,-у шундай деб қўшни хонанинг эшигини очди. У ерда хотини ўтирган ва унинг ёнида ҳам шиша турганди. Хотини Қорабой акани кўриши билан йиғлаб юборди. Аммо терговчи эшикни ёпди ва Қорабой акага:

-Агар рози бўлмасангиз, мана шу ерда кўзингизни олдида биз иккаламиз хотинингизни зўрлаймиз,-деди.

У шундай деб қўшни хонадаги йигитга:

-Бошидаги рўмолини олиб от! Ечинтир ва бу ёқа олиб кел!-деди.

Қорабой аканинг қони майнасига чиқиб кетди. Жон ҳолатда терговчининг башарасига қараб мушт туширди. Аммо терговчи худди шуни кутиб турган эканми, унинг қўлини айланириб юборган эди, Қорабой ака коридорнинг деворига бориб урилди.

-Ҳали сенми кўнмайдиган тўнғиз, сени булбул қилиб қўяман,-дея у Қорабой аканинг ёқасидан тортиб ичкарига олиб кирди.

Кейин бир-икки муштлаб бурчакка итариб юбордида қўшни хонадаги йигитга бақирди:

-Хотинини ечинтириб бу ерга олиб кел, дедим, санга. Тез бўл!

-Барака топгур, тўхта, олиб кел ўша қоғозингни. Мана қўл қўйиш керак бўлса қўяман, аммо Тошканга борганда ҳамма сиригнни очаман,-деди Қорабой ака йиғлаб.

Терговчи қоғозга қўл қўйдириб олдида:

-Сен Тошканда бўлганингда хотининг ва ўғилларинг шу ерда бўлишади. Мана шу бутилка ҳам шу ерда туради, шунинг учун одамга ўхшаб гапимга кирсанг, ҳаммаси мен айтгандек бўлади. Агар ади-бади айтиб ўтирмаганингда ўғлинг ва хотинингни жавоб бериб юборган бўлардик. Ҳали ҳам ўйлаб кўр, розимисан, тинч йўл билан ҳал қиламизми ёки...

Қорабой аканинг умр йўлдоши эшик ёнида ички кийимда, очиқ жойларини қўллари билан бекитганча бир мушт бўлиб, дилдираб, йиғлаб турарди. У хотинига бир қарадио бошқа қарай олмади. Юраги типирчилай бошлади. У тўхта деди юрагига, бу сафар сенга осонликча бўйсуниш йўқ. Олдин буларни қутқариш керак, ана ундан кейин нима қилсанг қилавер!

-Унинг кийимларини бер, ҳамма айтганингга розиман,-деди Қорабой ака кўзларини бошқа томонга буриб, қўлини хотини тарафга узатар экан.

Барибир Тошкентга борганда буни фош этаман, деб терговчининг айтганига рози бўлди. Терговчи битта янгироқ костюм олиб келиб, Қорабой акага кийгизди ва бўйнига бўйинбоғ ҳам тақиб қўйди. Кейин сув ичирди ва “Валерианка” бериб, ўзи унинг сочларини тараб ҳам қўйди. Кейин воқеаларни такрорлаб берди ва Қорабой аканинг “кўрсатма”ларини видеотасмага ёзиб олишди. Айни пайда унга бу гапни русчалаб ҳам айтишни буюрдилар. Буни ҳам бажарди.

Кейин уни ертўлага терговчининг ўзи олиб тушди. Уни камеранинг ичида қолдирар экан терговчи:

-Кўрдингми, боя иккаламизни тенглаштираётган эдинг, мен эса фарқимиз бор дегандим. Фарқимиз шуки, сен эгоистсан, ўзингни ўйлайсан. Икки йил олдин митингларда халқим, тилим, миллатим деган гапларинг сафсата, сен керак бўлса ўз манфаатинг учун ҳамма нарсани сотасан! Қара, ёлғондан бутилка тикаман,

хотинингни зўрлайман деган эдим, Камоловни ва яна қанча одамларни йўқ қилиб юбориш учун рози бўлдинг. Уларнинг ҳам хотини, бола чақаси борлигини эса ўйлаб ҳам қўрмадинг. Сен энг таҳликали одамсан! Ўзингни ўйлаб, бошқа одамларни оёқ ости қилиб юборасан. Сен хоин деб юрган, мухолифатга араллашиб юрган ўша йигитлар эса шу ватан, шу миллат учун жонини тикканлар. Сенга ўхшаб қўрқоқ эмас улар. Сенинг калланг ҳам ишламайди. Агар ишлаганда билар эдинг, бу ерга кирдингми чиқиш йўқ. Демак, қўл қўйсанг ҳам ўласан, қўямасанг ҳам. Энди сенинг керагинг йўқ, биласанми одамнинг исмида ҳам кўп гап бор. Сенга бекордан Қорабой деб исм беришмаган экан!-дея уни таҳқирлаб чиқиб кетди...

892 ЙИЛ ОЛДИН

Тоҳир олти ой Қуръон курсига қатнади. Ётадиган, яшайдиган махсус жой йўқ эди. Ялангликда ухлаб, ялангликда уйғонардилар. Бир куни у:

-Яқинда каттик совуқ тушиб қолади, ҳозирдан овга чиқиб, тери тўплаб, кейин чодирлар қуриб олсак бўлмайдами?-деб муллага савол берди.

Мулланинг жаҳли чиқди:

-Бу ерга келганлар адолатни, ҳақиқатни излаб келганлар. Ҳақиқатни топиш осон эмас. Унинг учун синовдан ўтиш керак, азобларда тобланиш зарур. Сизлар ҳали биринчи синфдасизлар. Иккинчи синф кишда, қор-кировда чиниқиш бўлади. Ундан кейин учинчи синф бошланади. Бу очлик, сувсизлик синфи.

Сўнг пичоқ, ханжар ўйинлари дарси.

Шундан ўтганларгина шайх ҳазратларининг остоналарига етиб борадилар. Агар ҳазратнинг синовларидан ҳам ўтишса Жаннатга боришади. Худо фақат у кишига ваҳий юбориб турибди. Фақат бу улуғ зот дунёда нималар кечгани, нималар бўлаётгани ва нималар бўлишини биладилар.

Ҳар бир синф якунида бир марта у кишининг мўжизаларини ўз кўзингиз билан кўрасиз!

Ҳар бир синф битишида жаннатга бориб қайтган бир одам билан учрашасиз!

Ҳар бир синф битишида ота-онасини ким ўлдирганини топган ва жазолаган одам билан гаплашасиз.

Ҳар бир синф битганда Худога бир қадам яқинлашиб қоласиз!

Ҳамма ҳам бунинг уддасидан чиқа олмайди. Фақат жисмонан, ақлан кучли бўлганлар, ўзини чиниқтира олганлар, қўрқмас, жасоратли йигитларгина бунга муяссар бўладилар. Олдингизда икки йил бор. Агар қийналсангиз бу уч ёки беш йилга ҳам чўзилиши мумкин. Ёки қўрқоқлик қилсангиз ярим йилган ҳам қолмасдан кетиб қолишингиз ҳам ўз қўлингизда. Бироқ қийналишдан қўрқиб кетиб қолганларнинг ҳолини эшитиб турибмиз. Уларнинг ота-оналарини ўлдирган бадбахтлар ушлаб қолиб, бачча қилиб қўйишган экана. Бачча дегани нималигини биласизларми? Барзанги-барзанги эркаклар ўзларига хотин қилиб оладилар, қулбачча қилиб оладилар, хунаса бўлиб қоласиз, нару-мода бўлиб қоласиз, эркакликни унутасиз. Бу ерда чиниқиб ҳақиқий эркак бўласиз. Ўша бечораларни ҳам кутқазиш сизга насиб бўлади!

У ерда эса орқангизни йиртиб юборишади! Агар ким қийналса, ўзида бардош, куч, ирода топа олмаса, аёлсифат бўлса, тўрт томони қибла, ҳозирданоқ кетаверсин.

Унутмасин, бир кун бориб уни кутқамамиз, агар унгача итларга ем бўлиб кетмаса?!

Чунки улар итларга одам гўшти едириб, уларни тозиликка ўргатар эканлар. Бу ер кўрқоқлар, нимжонларнинг жойи эмас! Бу ер алпомишлар, арслонларнинг маскани! Сиз эзилганлар, бечоралар, қашшоқлар учун курашадиган, юрганда оёғидан олов чакнайдиган йигитлар бўлишингиз керак! Осмондан инаётган чакмоқ сиздан қочсин, сиз момақалдиروқдан ларзага тушсангиз керагингиз йўқ...

Тоҳир бошини эгиб қолди, Худди ҳамма унга қараётгандек ва “Кўрқоқ” дея кўрсатаётгандек эди. Аммо Қуръон дарсидан кейинги курашларда, югуриш, тоққа чиқиш, тошларни юмалатишларда у кўзга ташланиб қолгани учун ҳеч ким унга қарамаётган эди. Шундай бўлсада у берган саволидан изза бўлди, хижолат чекди. ...Тоққа қараб югуриш дарсида у ҳаммадан аввал қояга етиб борди. Худди қоянинг устида кийик тургандек эди. Кўзлари жовдираб турган кийикни кўргандек бўлди. Кўзимга нимадир кўринаяпти деб ўйлади. Лекин ҳалиги кийик йигитчаларга ўхшаб кийиниб олган қиз эканлигини пайқади.

-Сен ... сен, нима қилиб юрибсан, бу ерда?-деди унга нафасини ростлаб оларкан. Қиз ҳам унга ўхшаб ҳаллихлаб қолганди. Унга бир қиё боқди-да пасга қараб югуриб кетди. Тоҳир қиз боя турган жойга келиб, паст томонга қараса ўнлаб қизлар худди эмаклаган каби қояга интилаётган эдилар. Ортда эса ўзининг дўстлари. Демак, қоянинг бу тарафида ҳам бошқа ҳаёт бор экан, деб ўйлади. Бу орада болалардан бири қояга етиб келди-да орқага қайтди. Тоҳир биринчилиқни йўқотаётганини ҳис қилиб ҳалиги боланинг орқасидан югурди.

У яна бирор дашномга сабаб бўлмасин дея қизлар ҳақида ҳеч кимга савол бермади. Шом намозидан кейин устодлар Катта теппадаги қалъага кетиб қолдилар. Қоронғу жуда тез бостириб келар эди бу ерда. Шу бос у Хуфтонни дўстлари билан бирга оқбидида тоғдан келадиган сой томонга кетди. Унинг кўнгли роҳатсиз бўлиб қолганди. Ҳалиги қизлар унга Зухрани эслатганди. Балки Зухра ҳам адашиб шу жойларга келган ва ўша қизлар билан бирга бўлса-чи, деган савол уни тинч қўймади. У аста-секин қояга қараб кўтарилиб борди. Қояга етганда Ой кўринди. Бирдан дадасининг гапи ёдига тушди:

-Ой кетаётганда тўлин бўлади, келаётганда келин бўлади. Унга қарасанг, кейин яқинларингга қарама. Кўз тегади. Аввал ерга қара, кейин одамга!

Аммо атрофда одам йўқ эди. Шундай бўлсада бир ойга қараб, кейин бир қояга қараб қўйди. Аммо қоя худди унинг кўзидаги нурни ўзига қайтаргандек туюлди. Бундан кўнгли ғаш бўлди. Нима бўлса ҳам, бориб қизлар қаерда туришини аниқлашга ва Зухрани суриштиришга қарор қилди. Олдин белидаги белбоғини ечиб бир бурда қотирма ва бир бурда гўштни олиб еди.

Синфда кунига битта қотирма ва бир лўнда пишган гўшт беришарди. Агар биринчи бўлса иккита қотирма ва битта қатлама оларди. Тоҳир баъзан икки, уч соҳада биринчи бўлиб кўпроқ егулик оларди. Аммо у ортиб қолганини беллашувларда энг охирда қолганларга берарди. Бир кунда шундайлардан бирига қатламани узатаётганда қўлига қамчи билан “еб” қолди.

-Бу ерда раҳм-шавқат бўлмайди. Ҳар ким ўзи учун курашади. Ўзинг учун ўл етим, билдингми? Сен бунга қатлама бериб яхшилиқ қилмаяпсан. Аксинча сен унга душманлик қилаяпсан! У шу йўл билан текинхўрликка ўрганади. Эртага биринчи бўлиш ҳақида ўйламайди, ҳаракат ҳам қилмайди. Сен унинг интилишини, жасоратини ўлдирмоқдасан! Чунки оч қолмаслигини билади. Бугун сен ўзинг берсанг, эртага у сендан ўзи сўрайди...

Бу доим қамчи билан юрадиган Дурбек паҳлавон эди. Ундан ҳамма қўрқар эди. У жуда аёвсиз, шавкатсиз бир одам эди. Агар қўлига тушсангиз терингизни шилиб олмагунча қутулишингиз мушкул эди. Унинг қамчиси урилган жойда илон изидек жой қолдирар, бўртиб чикқан жой унча-бунчага тузалмасди.

Тоҳир қўлидаги қотирмани ер экан, ҳали битмаган ярага ҳам тикилиб қолганди.

Аммо бу бир зумлик бир хотира каби ўтиб кетди. Чунки унинг кўнглини Зухрани топиш илинжи худди осмондаги ой каби ёритиб қолганди.

У аста-секин қоянинг орқа томонига қараб юра бошлади. Нима учундир ичида бир қўрқув пайдо бўлди. Шу боис еҳтиёткорлик билан, аста-аста юриб борди. Анча юргандан кейин бир теппаликнинг ёнидаги чодирларга кўзи тушди. Атрофда эса гулханлар ёниб турибди ва қизлар ана шу гулханлар атрофида тўпланиб ўйин-кулги қилаётган эдилар. Бир гуруҳдагилар чилдирма садоларига ҳамоҳанг ўйнаётган бўлсалар, иккинчи гуруҳдагилар ашула айтаётган эдилар. Нега улар бирга эмаслар? Бундай қараса учинчи гуруҳ ҳам бор ва у ердаги қизлар бошларини эгиб турардилар. Тоҳирнинг кўзига худди осмондаги ой қаергадир ғойиб бўлиб, юлдузлар эса мана шу адрга тўкилгандек кўринди.

У бир тўхтаб қолиб, бир илдамлаб бораётган бир пайтда “шип” этиб нимадир бўйнига ўралди ва у гурсиллаб йиқилиб тушганини ҳис қилди. Кейин қамчининг бўйнини тилиб кетгани ва ҳавода вишиллаганча бошқа жойларига келиб урилаётганини сизди. У ерда илон каби тўлғанар экан, қаттиқ бир қўл уни бўғиб олди:

-Нима учун келдинг?

Бу Дурбек паҳлавон эди.

-Мен... мен.. синглим Зухрани қидириб келгандим...

-Нега қоронғуда келасан?

-Чунки... Чунки...-у жавоб тополмади.

-Сен бу ерда ким билан дон олишасан?-деб сўради Дурбек паҳлавон.

Тоҳир бу гапни тушунмади.

-Нима деганингиз бу!-деди.

-Нима эркаклигинг ўйғониб қолдимиз? Ана у қизни кўриб ошиқ бўлиб қолдингми? Дурбек паҳлавон боши эгик ўтирган бир қизни сочидан судраб олиб келди.

-Шуми синглинг!

-Йўқ, ман ўз синглимни қидириб келаётгандим, дедим-ку?!

-Санга ўхшаб синглисини қидириб келганларни кўп кўрганмиз, -дея Дурбек паҳлавон уни гулхан томонга судради.

Қизлар Тоҳирни кўриб қаҳқаҳа отиб кулдилар. Улардан бири оловга тутиб турган косовни олиб у томонга юра бошлади.

Дурбек паҳлавон эса Тоҳирнинг ягтагини ечиб, унга тиз чўкишни буюрди.

-Қизларга қараб тиз чўк!

Тоҳир намоз ўқигандаги каби ерга чўкди.

-Энди бошингни саждага қўйган каби ерга қўй!-деди.

У Дурбек паҳлавоннинг айтгани бажарди. Шу пайт бўйнининг орқасидан олов чиқиб кетганини ҳис қилиб, ерга юмалади. Оловда чўтга айланган косов унинг орқа бўйнига босилган эди. Тоҳир нима бўлганини билмас ва нима бўлганига ақли етмас ҳам эди. Унинг еркаклигини бичиш учун бўйнининг орқасидаги томирини куйдиришган эди. У ҳушсиз ётганда фақат бир қизнинг қаттиқ чинқириғи

кулокларига мухрланди.

Дурбек пахлавон қизнинг ҳам ҳис туйғуларини бичган эди...

Тоҳир ўзига келганда бўйнининг орасига откулоққа ўхшаган бир ўтнинг барглари боғлаб қўйилганди. У анча вақтдан кейин юқори синфдаги болаларни кўрганида уларнинг бўйнида ҳам оқариб қолган жойлар борлигини кўрди. Булар ҳам қизларнинг ёнига бориб қолган бўлсалар керак, деб ўйлади.

У анча вақт синфда биринчи бўлолмай юрди. Негадир маънан ҳам букилиб бораётганди. Кетсаммикан, деб ўйлади. Аммо қаерга бораман? Агар кетсам, ота-онамнинг қотилини қандай топаман? Ҳақиқатни биладиган яккаю ягона одамга этадиган бошқа йўл борми? Шунча одам чидаб турибди? Наҳотки мен чидамасам? Ана шундай ўйлар уни соатма-соат улғайтириб борарди...

УЧИНЧИ БОБ

20 АСРНИНГ ОХИРИ

Бугун якшанба бўлгани учун Зокир бозорга чиқиб кетди. Улар навбат қилиб қўйган эдилар. Бир ҳафта Рустам у-бу нарсга харид қилишга чиқса, кейинги ҳафта Зокир. Илгари биргаликда қилардилар бу ишни. Акмалхон уларни шанба ва якшанбада тунда навбатчилик қилишга ҳам режалаб қўйди. Аммо биргаликда боришмас эди. Бир кун Рустам борса, иккинчи кун Зокир. Шу боис ана шунга мослаб бозорни ҳам навбат қилиб қўйишди.

Рустам тонгга яқин келган бўлса-да, Зокирнинг чиқиб кетганидан кейин уйғонди. У ёқ, бу ёқа товланиб ётди, аммо уйқуси келмади. Шу боис Собитхон қорининг касетага ёзилган суҳбатини тинглаб ётди. Хотин-қизлар билан учрашувда бир аёл атир қўлланиш ҳақида савол берган экан. Бу Рустамга ҳам қизиқ туюлди Чунки, илгари олган дарсларида аёллар фақат уйдагина атир сепишлари мумкин дейилганди. Бу ҳақда Нилуфарга айтганида:

-Кўрамиз, кейинги ҳафта атир сепмасдан келаман, қани чидайсизми?-дея кулганди. Шу боис Собитхон қорининг фикрини ҳам билмоқчи бўлиб, диққат билан тинглади:

“Хотин қизларнинг ўзларига атир сепишлари Расулуллоҳ саллалоҳу алайҳи вассаломнинг суннати ва бу эркак ҳамда аёл учун суннатдир. Лекин аёлларнинг атир сепиб кўча-куйга чиқишлари, буни бегона эркакларга ҳидлатишлари таъқиқланган. Бу борадаги ҳадислардан бирида, уни Ат Термизий ҳикоя қилганлар, ”Бир аёл атир сепиб, бегона эркаклар ҳидласин деб кўчага чиқса, зониядир...” дейилса, Абу Давуд ҳикоя қилган ҳадисда эса, ”Атирланиб масжидга чиқиб, намоз ўқиган аёлнинг намози, уйига бориб ғусул қилмағунича қабул бўлмайди” дейилади. Ал Ҳинди таъриф қилган ҳадисда эса ”Аёл масжидга бормоқчи бўлса, жунубликдан поклангани каби ювинсин” деб қайд этилган.

Бу ҳадисларни ҳар турли талқин қилганлар бор. Кимлардир бу билан аёлнинг умуман атир-упа қилишини таъқиқлаган бўлсалар, яна кимлардир мачитга боришдан ташқарида жоиз деган фикрни илгари сурганлар. Асосий гап аёлнинг атир хидини бошқаларга ҳидлатиб, фитнага сабаб бўлмаслиги эканлигини ҳам айтганлар бор.

Шундай экан, яратган инсофни аёлнинг ўзига берсин. Агар у айтилганларга риоя

этмаса, ҳеч ким мажбурлай олмайди. Унинг иймони бутун бўлса, ўзи ҳақ йўлни топиб олади. Бугунги кунда атир қўлланмайдиган аёлни топиш мушкул бўлиб қолган бир пайт. Бунинг ҳам сабаблари бор. Автобусларда юрадилар, кўпчилик бўлиб бир жойда ишлайдилар, ҳар соатда юз-қўлларини ювиб турадиган имконлари йўқ ва ҳоказо. Агар уйда ўтирганларида уларга талаб қатъийроқ бўларди. Бугун биз бирданига, бас, эртадан бошлаб кўчага чиққанда атир сепмайсизлар десак, бизга ҳайрат билан қараб қоладилар. Шу боис ишни атир сепишга қарши курашдан эмас, балки эътиқодни мустаҳкамлашдан бошламоқ лозим”.

Демак, Нилуфарга кескин гапраб қўйибман, деб ўйлади, Рустам. Нилуфар улар турадиган уйнинг эгаси Махфират холанинг невараси бўлади. Тиббиёт олийгоҳида ўқийди. Одобли, ҳаёли ва жуда чиройли қиз. Ҳафтада бир келиб, бувисининг кирларини ювишга, хоналарни тозалашга ёрдамлашади. Ўзларининг уйлари Тошкент туманида бўлгани учун баъзан дарслари кеч тугаган пайтларда ҳам бувисиникида қолади. Аввал Зокир унга кўз тикиб юрди.

-Жиннимисан?-деди Рустам унга,-бўладиган ишдан гапирсанг-чи. Биринчидан, у олийгоҳда ўқимокда. Иккинчидан, биз бензинчи, қора мойга ботиб юрган одамлар. Ҳатто унинг оппоқ кийими билан бизнинг қора кийимларимиз бир-бирига зид. Кейин, Махфират хола ўз онамиздай бўлиб қолдилар. У кишининг меҳрларига хиёнат қилиб, невараларига кўз олайтирмаслигимиз керак.

-Биринчидан, сенинг доим мана шундай “биринчидан” “иккинчидан” деб гапираверишинг жонга тегди. Иккинчидан, ўзингни бунча ақлли қилиб кўрсатма, учинчидан эса, бу кўнгил иши, агар кўнгил кетса, оқ халатми, қора халатми, фарқи йўқ! Уйку ўрин танламас, деганларидек севги ҳам халат танламайди.

Шундан кейин Рустам Зокирга бу мавзуда бошқа гап очмади. Аслида у ўзи билмаган ҳолатда Нилуфарни Зокирдан қизғанаётган эди. Нилуфар келган кунлари негадир у ташқарига чиқишга хижолат чекар ва доим деразадан қараб қўйиш билан чекланарди. Зокир эса уйга кирмасди. Ташқарида ўрмалашган, Нилуфарга ёрдам беришга уринган ва ҳатто ҳовлини супуриш, сув сепишларга қадар индамай “бажариб” қўяверарди. Иши тоза бўлмагани учун Махфират холага ёқмасди. Махфират хола ёши бир жойга бориб қолган бўлса ҳам жуда ҳаракатчан аёл эди. Саҳарлаб Эски Жува бозорига чиқиб кетарди. Шаҳар ташқарисидан мева-чева олиб келганлардан кўтара харид қилиб, доимий бозорда ўтириб сотадиганларга берарди. Шу йўл билан ўзига керакли пулни ишлаб оларди.

-Кун бўйи бозорда ўтириш осон эмас, бунинг учун яхшилаб ухлаб олиш керак. Улар менга ана шу уйку пулини берадилар. Мен мева-чеваларни сотиб олиб уларнинг жойларига қўйиб қўяман. Аслида мен эмас, эгалари қўйишади. Мен жойини кўрсатиб, пуллари бераман, холос,-дея у қилган ишидан доим ғурурланар эди.

У эрталаб исик нон билан бирга албатта ёнида бирор нарса олиб келарди. Рустамнинг яхши кўришини билгани учун унга бир косада қовурма лағмон келтирарди.

Махфират хола Рустамнинг бошига келганларни эшитгандан бери унга худди ўз ўглидек муомала қиладиган бўлганди. Ҳатто овқатни келтириб қўйганда Рустам ухлаб ётган бўлса, секин унинг бошини силаб, кейин чиқиб кетарди. Бу эса, Рустамнинг хўрлигини келтирар ва бошини ёстикқа босиб йиғларди. Чунки ҳеч

нарсa қила олмаётган, на отасидан, на укасидан хабар топмаётган эди.

Махфират хола бу гапларни Нилуфарга ҳам айтган шекилли у ҳам Рустамга меҳр кўрсатишга интилар эди. Бу эса унга ёкмади. Ҳатто Нилуфар Зокир билан қаҳқаҳа отиб кулиб турган бўлса, Рустамни кўриши билан бирдан тинчиб қолар ва бошини эгиб турарди. Бир зумдан кейин эса бошқа мавзудан гап очарди. Балки шу боисми Рустамнинг унга кўрингиси келмасди. Лекин Махфират хола билан гаплашгиси келарди. Хола узоқ йиллар адабиёт муаллими бўлган ва билмаган нарсаси йўқ эди. Рустам ҳам адабиётни яхши кўргани учун гаплари қовушар эди.

-Йигирма тўққиз йил дарс бердим. Тошкандаги ёзувчи ва шоирларнинг ярми менинг ўқувчиларим, шоир Эркин Воҳидов, танқидчи Иброҳим Ғофуровни ҳам мен ўқитганман. Қўйдек юмшоқ болалар эдилар. Мана энди биттаси қаҳрамон шоир, иккинчиси партияга раис. Сени улар билан учраштириб қўйсам, аданг ва укангни топиб берадилар. Нима бўлганда ҳам улар тилларини сайратган муаллимларининг гапини қайтаришмаса керак. Лекин.. пенсияга чиқаётганимда мактабдан газетага эълон беришди. Аммо биттаси ҳам келмади. Аввал хафа бўлдим. Буринлари осмонга етган-да, муаллимларини йўқлашмади, деб. Кейин ўйлаб қарасам, мен ўз ишимни бажарган, улар ҳам ўз ишларини бажараётган эканлар. Балки ўша газетани кўрмаган ҳам бўлишлари мумкин-да? Мен худди уларга яхшилик қилиб қўйиб, энди жавобини кутаётган экандекман. Яхшиликка жавоб кутилмайди, болам. Аммо кўнгил кўнгилда, балки аввал биргалашиб уларга хат ёзармиз, дарров чақириб қолишар, кейин биргалашиб борамиз, мушқилимиз қушод бўлади, Худойим сани мушқулингни қушод қилиш учун ҳам менинг ҳузуримга жўнатган-да,- деб унинг элкасига қоқиб қўйганди бир куни Махфират хола.

Рустам ана шуларни ўйлаб ётар экан. Собиҳон қорининг суҳбатини ҳам унутган эди. Шу пайт хонанинг эшиги таққиллади.

-Ким?-деди Рустам.

-Кечирасиз, безовта қивомман, ойим чақирвоттила!

Бу Нилуфарнинг овози эди. Рустамнинг юраги дуккиллаб кетди. Унинг овозини эшитиши билан саросимага тушарди. Нега бугун эрталабдан келибди? Дарвоқе, бугун дам олиш куни ва унинг келадиган куни. У ўзининг онасини “опа”, Махфират холани эса “ойи” дер эди.

Нилуфарнинг бўйи унчалик баланд эмас, аммо сочлари узун эди. У сочларини бошига чамбар қилиб боғлаб олар ва ўғил болаларнинг шимига ўхшаган лозимни кийиб, почасини шимариб, қўйлагининг бир қисмини лозимига қистириб, ишга киришиб кетар эди. Кўзларининг умумий кўриниши қорамтир, аммо таги кўкимтир эди. Бу эса унинг қарашларини ўткир қиларди. Юзида қулгичлари бўлиб, жиддий гапираётганда ҳам кулиб тургандек туюларди. Бурнининг устида битта катта хол бор эди. Бу ҳам ўзига ярашарди. У тиббиёт институтида ўқигани учун кўп нарсани очик гапирар, очик тортишар эди. Уялиб ўтирмас эди. Зокир ҳам шундай бўлгани боис уларнинг суҳбати қовушарди. Аммо Зокир уни чин дилдан яхши кўрмасди. Чунки Нилуфар ҳақда гапириб:

-Қиз бола ҳам шунақа бўладими? Одамларни яланғоч ҳолда амалиёт қилганларини уялмай айтиб берадию қўлини ушлайман десанг жаҳли чиқади,-деганди Зокир.

-Сен унинг жаҳлини чиқарма, нега қўлини ушлайсан?-деб жавоб қилганди Рустам.

-Нега ушламайин. У илғфри бу ерга ҳафтада бир келар эди. Ҳозир эса ора бир кун шу ерда. Бу бекорга деб ўйлайсанми?

-Кўнглинг бузукда. Балки ҳозир дарслари кеч тугайдиган даврдир?!

-Э, бунча ҳам анқов бўлманг, дўстим, ҳар кун тушдан кейин шу ерда, келишимизни пойлаб ўтиради-ку?! Анов куни Акмалхон акадан сўраб, почтахолага эмас, уйга келгандим. Аммо кампир овқатга тушган пашшадек халақит қилди. Ташқарига олиб кетай десам, кўнмади. Кино-пинога олиб борайин десам, ҳам рози бўлмади. Нози осмонда.

-Овқатини еган уйга ёмон қарамайдилар...,-деди Рустам овози ичига ютилиб.

-Э, аслида бу ҳам савоб иш. Бечоранинг кўнглини тополмай ўтриганимиз эса гуноҳ!

Ўша кун оз қолсин, иккаласи уришиб қоларди.

Рустам шуларни ўйлаб ҳовлига чиққанда Махфират хола сўрида ўтирган экан, саломига ҳам алиқ олмасдан унга дакки бера бошлади:

-Ўзинг саҳарга яқин ишдан келган бўлсанг, нага ухламайсан? Яна ўша савил қоғур магнатафонни қўйиб еҳитганинг эшитган-ми?! Нима у санга нон-туз берадимиз?

Одам деган бир нарсага муккасидан кетмайди. Ҳамма нарсанинг тош-тарозиси бор. Оллоҳим, ақлни сенга ҳам берган. Ўзинг ҳам ўйлашинг керак. Фақат бировларнинг ўйлаганига қулоқ тутиш керак эмас. Эшитма демайман, эшит. Биладан ўша Собитхон кўп ақлли одам. Локин динни ипидан игнасига қадар билиш унга керак. Билиш унинг вазифаси. Чунки иши, ҳаёти шу. Санга эса намозингни ўқиш билан икки учта нарсани билсанг, кўнглинг тўғри бўлса етади.

-Лекин...,-Рустам неварангизни олдида мени изза қилмоқчимиз дегандек Махфират холага зимдан кўз қирини ташлаб қўйди. У эса парво ҳам қилмади.

-Лекин-мекинингни манга айтма. Ман биладан, бу ёғим кетиб, нарёғим яқинлашиб қоган. Кўнглим эса тўғри, одамларга хиёнат қимайман, қўлимдан келса, яхшилик қиламан, келмаса, уни ҳам айтаман. Оллоҳимнинг биз бандаларидан истагани ҳам шу! Сани эса бутун ҳаётинг олдинда, нима, иккинчи Собитхон бўмоқчимисан? Йук бўломийсан. Унақаси битта бўлади. Уни учун туғилган кунингдан бошлаб тайёрланишинг керак эди. Вақтни ўтказиб юбординг. Тўғрисини айтайми, улар ҳам баъзан ошириб юборадилар, тўғдек талаб қисанг, теппадек оласан, деган ўйлари бўлади-да. Ҳамма нарсанинг мейёри бўлиши керак. Ширин деб фақат қанд эсанг ҳам бўмийди, ёки куруқ нон билан бир умр яшаш мумкин-ми? Сарик ёғни бир ўзини еб кўр-чи? Кўнглинг айнайди. Нонга суриб эсанг эса масса қиласан. Баъзан нонни сувга ботириб ейсан, баъзан қаймоққа. Хуллас, болам, нари-берингга қараб иш қигин!

Нилуфар жуда чўзиб юбордингиз-ку дегандек Махфират холанинг энгидан тортиб қўйди.

-Сан киз тушмагур ҳам шунинг томонини оласан, нима юрак-пурагингни олдириб қўйганмисан!

Кутилмаган бу гапдан Нилуфар қанча қизариб кетган бўлса, Рустам ундан ҳам баттар аҳволга тушди. Аммо бу гап ҳар иккаласига ёққанини Махфират хола сизди. Унга шу керак эди. Буларни кутилмаганда синаб кўрмоқчи эди. Қачондан бери Нилуфарнинг ота-онасига унинг “бошини иккита қилиб қўйиш” ҳақида гапирарди. Аммо Нилуфар ўжарлик қиларди. Ҳали у ёқмайди, ҳали бу. Келган совчиларнинг аста-секин кети узилганди. Махфират хола шундан ташвишда эди. Неварасининг қари киз бўлиб қолишини истамас, киз қариса қози бўлади деб тезроқ унинг тўйини кўришни озру қиларди.

-Рустамжон, ман бозордан у-бу нарса олган едим, мана бу қиз тушмагур оғир деяпти, шуни биргалашиб уларнинг уйига ташаб келларинг. Истасаларинг қайтишда “Панарама”га бориб, битта кино кўрларинг, бозордагилар “Янги индийский кино келибди” деб айтаётгандилар. Раж Капурнинг кўринмай кетган ўгли ўйнаганмиш. Нулуфарга ўхшаган қиз бору, у ҳам чиққанмиш. Рустамжон, сан ҳам уни бир кинода кўргандек бўласан, борларинг, қоқиндиқлар. Рустам нима қилишини билмай қолди ва Зокир қайтиб келганда унга айтиб қўясиз дея оғиз жуфтлади:

-Зокир...

Махфират хола гапни бошқа томонга буриб, дарров унинг оғзига урди.

-Зокир ҳам одам бўптими? У валдар-вудур, бир коп ёнғоқ. Унга берадиган қизим у ёқда турсин, бир коса шўрвам ҳам йўқ, билдингми?!

Энди Рустамнинг оёқ учларига қадар музлаб кетди. Тиззалари қалтирай бошлади.

Бир нарса “гуп” этиб бўғзига тикилди. Нилуфар эса жаҳли чиққандек:

-Нималар деяпсиз бунча, ҳазил ҳам эви билан-да, ойи,-деди.

-Биласанлар ман чўрткесарман. Бўладиган иш бўлиши, пишадиган қовун пишиши керак. Нима биттанг деразадан пойлашинг, иккинчинг бошқа биттаси билан гаплашиб туриб хаёлинг ўша ёқда туришини ман кўрмайманми? Қачонгача қийналиб юрасанлар. Биттанг тутинган ўғлим бўсанг, иккинчинг неварам.

Борларинг, гаплашларинг, уят жойи йўқ. Иккаланг ҳам бўй етиб қолган одамлар.

Гапларинг бир-биринга мос тушмаса келларинг ўзим мослаштириб қўяман. Ҳа,

Рустам сан бу ҳовлида қиз борлигини биласан, йигит деган бундай ўзига қараб

юради. Ана Нилуфарга қарагин, ойдай очилиб юрибди. Сан бўлсанг бозор

супурувчига ўхшаб судралиб юрасан, бор оқ кўйлагингни кийиб, у ёқ бу ёқъинга қараб чик. Бўлмаса ёнингдаги қушни олдириб қўясан,-деди.

Бу пайтда Нилуфар аста чекиниб уйга кириб кетган эди. Рустам югуриб бориб

Махфират холани ўпиб олгиси келди. Аммо ўзини босди. У худди туш

кўраётгандек эди. Кейинги пайтда бошига келган даҳшатлардан кейин шодлик

деган нарсани унутган эканми, юрагидаги музлик ериб кетди ва кўзлари намланди.

Буни сезган Махфират хола уни бағрига босди.

-Айланиб кетай, қоқиндиқ, ўғилгинам, ўзимнинг ақлли ўғилгинам, ота-онанг

кўрмаган яхши кунларни ҳам Оллоҳим сенга берсин,-деди.

Шу пайт Зокир кириб келди.

-Ҳа, яна она-ю ўғил бўлиб, дардлашиб ўтирибсизларми?-деди қўлидаги нарсаларни бир четга қўяр экан.

-Бу сафар ростдан ҳам она-ю ўғил бўлмоқчимиз,-деди Махфират хола.-Ҳозир булар кетишсин, кейин сан бинан гаплашамиз. Планларим санга ҳам ёқиб тушади!

Рустам индамай ичкарига кириб кийина бошлади. Зокир шунча “Нима гап?” деб сўраса ҳам бир нарса дея олмади.

Факат:

-Юклари бор экан, шуни Нилуфарларнинг уйига ташлаб келишимни сўраяптилар,-деди, холос.

Рустам билан Нилуфар бекатга қадар гаплашмай боришди. Кейин Рустам:

-Кеча мен сизга ошириб юборган эканман,-деди.

-Нимани?-деди Нилуфар худди товушининг ярмини ютиб юборган каби.

-Атир масаласида, бугун Собитхон домлани эшитсам, унча ҳам босим қилмаслик

керак, дегандай бўлдилар,-деди Рустам.

-Мен бўлсам, сизга ишониб бугун атр ҳам сепмабман,-дея ҳазил қилди Нилуфар.

-Ўзингиз атрдан ҳам яхшисиз,-деб юборди Рустам.

Бу унинг ҳаётида илк бор қиз болага айтган жуда жиддий гапи эди. Шу боис ўз гапидан ўзи кўркқандек аста қизга қаради.

-Гапингизга кўра жуда кўп атир ҳидлаган кўринасиз-ки яхши ёмонини дарров айтиб бераяпсиз...

Бу гапдан Рустам қийин вазиятга тушди. Аввалига Нилуфарнинг нима деганини тушунмади. Кейин тушундию, балки нотўғри тушундими деб ўйланиб қолди.

Унинг тили айланмаганини сизди шекилли, Нилуфар:

-Ойимнинг гапларида жа, таъсирланган кўринасиз. Ёки иш битиб кетди деб ўялаяпсизми,-деди ярим ҳазил ва ярми чин қилиб.-Менимча, ўша домлангизни яна бир эшитиб кўринг қани, нима дейдилар, бизнинг ҳам ҳаққимиз борми ёки ойим билан сиз келишиб олсанглар, иш битиб кетаверадими?

-Биз келишганимиз йўқ. Мен ҳатто тахмин ҳам қилганим ёқ!

-Темболе,-деди Нилуфар русчалаб,- агар келишмаган бўлсангиз, тахмин қилмаган бўлсангиз, жа, қизик-ку? Ҳа-я, тўғри сиз тахмин қилмаган бўлишингиз керак. Оз қолсин Зокирга элчи бўлмоқчи едингиз, шекилли?

-Йўғе, мени нотўғри тушунманг...

Хайриятки автобус келди ва Рустам қийноқдан қутулди. У то қишлоққа етиб боргунча гап қўшмади. Фавқуллоҳда гапдон ва шаддод бўлган Нилуфар ҳам қуйилиб қолгандек, жим эди. Фақат қишлоқда бекатда бир йигит уларга пешвош чиқиб қолди:

-Ҳа, Нилу, қаттан кевос-сан?-деди у Рустамга парво ҳам қилмагандек кўрсатиб ўзини.

-Ҳар куни қаттдан кесам, ўшаттдан кевомман, лекин ҳозир яна қайтиб кетаман. Ана буни сўрасанг санга қизик бўлади,-деди Нилуфар ески шаддодлигига қайтиб.

-Хўп, қатга борасан?

-“Панорама”га Раж Капурнинг ўғли Шишининг янги филми кепти. Ана шуни кўришга боровиз-а,-деди у “аъ ҳарфига урғу бериб. Қизик, Нилуфар Рустам билан гаплашганда адабий тилда гапирар, аммо бошқалар билан эса Тошкент шеvasида сўзлашарди. Ҳар, ҳолда бу институтда орттирган “тажриба”си эди.

-Ким бинан боривоссан?

-Рустам акам минан-де,-деб Рустамга ишора қилди Нилуфар.

Ҳалиги йигит Рустамга бошдан оёқ қаради-да:

-Мана гап қаерда экан,-деди,- Совчилар остонасини ялаб юборишди, аммо бирортасига ҳам рози бўмади. Ўзим ҳам бир гапи бор деб ўйлаган едим.

Рустам ҳайрон бўлиб қолди. Ким экан бу йигит? Ҳар ҳолда совчи бўлганлардан бири бўлса керак? Улар қўл бериб саломалшдилар ва дарҳол хайрлашдилар ҳам.

-У юридическида ўқийди. Ўзини прокурор деб билади. Мактабда бирга оқиганмиз. Отасининг пулига оқишга кирган...

Шундай дедию Нилуфар бирдан жим бўлиб қолди. Балки ойим Рустамга айтган бўлсалар-чи деб ўйлади. У мактабни аъло баҳога битирди. Тиббиёт институтига ҳужжатларини топшириб, яхши баҳо олиб ўтди. Аммо икки йилдан кейин билдики, ўта-онаси кимгадир пул олиб бориб беришган экан. Буни ҳам Махфират хола оғзидан қочирмаганда билмасди. Шу боис ўз гуноҳидан ўзи уялган боладек

индамай қолди.

Улар Нилуфарларнинг уйига кириб борсалар ҳаммаёқ супирилган, сувланган эди. Онаси Рустамни элкасига қоқар экан:

-Бир чимдим ош дамладим, ҳозир амакингиш ҳам кеб қоладилар. Ош еб, кейин кетасизлар, ўша кино қочиб кетмас,-деди.

Тавба, кино ҳақда қаёқдан билдилар экан, деб ўйлади Рустам. Кейин, балки Махфират хола сим қоққан бўлса керак деб ўйлади. У Нилуфарнинг онаси ва отасини Махфират холанинг уйида бир неча марта кўрган. Аммо уларнинг уйига биринчи бор келиши эди. Шу боис бироз тортиниб ўтирди. Нилуфар эса ошхонда онаси билан писир-хиср қилиб нималарнидир гаплашар эди. Рустам ҳам хурсанд эди, ҳам хафа. Бир томондан хаёл қилишга ҳам қорққан нарсаси бир зумда амалга ошай деб қолганди. Иккинчи томондан онаси шундай кунларини кўрмади. Отаси ва укаси қаерда? Наҳотки бир шодлик уларни есдан қувиб чиқраса? Уларни топмасдан қандай қилиб тўй ўтказади. Э, қанақа тўй, деду у ўзига. На жойинг, на молинг, на муллинг бор-у, қандай қилиб уйланасан? Ёки Махфират холанинг зах босган кулбасида яшайсизларми? Балки бу ҳовлига ичкўёв бўлиб келиш ниятинг бордур?! Э, йўқ, олдин оёқда туриб олишинг, даданг ва укангни топишинг, ана ундан кейин уйланишинг керак. Ҳозир эса онангни, балки дадангни ҳам руҳини чинқиратаяпсан?! Тўхта, ҳали ким сенга тўйдан гап очди? Балки шунчки унаб қўйишмоқчидир? Балки Нилуфарнинг ўқиши битишини кутишар? Балки мен ҳам ўқишга кирарман?

Ана шундай кети узилмас саволлар гирдобиди қолган Рустам қандай ош еганию, қандай филмни томоша қилганини ҳам билмайди. Ора-сира Нилуфарнинг саволларига жавоб бермаган бўлмаса, деярли гаплашмасдан бориб келдилар.

Махфират хола ешик ёнида кутиб ўтирган экан.

-Уфф,-деи Нулуфар,- ойи, ёрилиб кетай дедим, бу кишига гапириб ҳам бўлмайди. Атир ҳақида бир ҳазил қилувдим, шу билан ишлари битди, қандай бориб, қандай келганларини ҳам билмайдилар.

-Ҳаммани ўзингга ўхшаб шақилдоқ деб ўйлама, йигит боланинг ўғир бўлгани яхши, у ҳам сенга ўхшаган оғзингдагини олиб, ёқангга чаплайдиган бўлса, оила юрмайди. Биттаси плус бўлса, биттаси минус, Оллоҳим ўзи шундай қилиб тузиб қўйган,-деди Махфират хола.

-Қанақа оила. Жа, ошириб юборасиз-а, ойи,-дея Нилуфар ичкарига кириб кетди.

-А, хўп, истмасанг, бор уйинга кетавер, мен бировни мажбур қилмайман,-деди Махфират хола Рустамга кўзини қисиб.

-Ярим тунда қаёққа кетаман!,-деган овоз келди ичкаридан.

-Бўпти эрталаб кетасан,-деди Махфират хола.

Нилуфар эрталаб кетгани бўйича, бир неча кун келмади. Рустам учун дунёнинг қолган қисми ҳам қоронғу бўлиб кетди.

Махфират хола фақат “Ўша кун нима гап бўлди?” дейишдан нарига ўтмасди.

Рустам эса “Ҳеч нарса” дейишдан.

Зокир бўлса:

-Ичингдан пишиб кетган экансан, туз еган ҳовлига кўз тикма, деб ақл ўргатгунча, мен унинг қўлини ушлаб қўйганиман, десанг ҳам тушуниб олардим,-дея ундан ўпкалар эди.

Рустам тезроқ отаси ва укасидан дарак топиш орқалигина бу масалага ҳам

қайтишни ўйлса-да юрагининг ярми ҳар куни “Нилуфар! Нилуфар!” деб дуккилаётгандек уни бир лаҳза ҳам ёддан чиқара олмас эди. Лекин айна пайтда Нилуфар ўз қарорини берди, шекилли, мени истамади, деб ҳам ўйлай бошлади. У яна бир ҳафта келмаса Махфират холаникидан кўчиб кетман, деб жой ҳам қидиришга тушди.

Отаси ва укаси ҳақида Собитхон домлага айтганди у:

-Ука, бу энди бизнинг ваколатимизга кирмайди, ҳукуматнинг ишларига аралаша олмаймиз, лекин Муфти- депутат, унга бир айтиб кўраман,-деди.

У Собитхон қорининг ҳузуридан чиқар экан, уни кузатган йигит:

-Биласизми, Муфти билан бир неч ойдан бери гаплашмайдилар. Муфти бу кишини узоқдан туриб ёмонлаб юрганини, бу ерда кетказмоқчи бўлганини эшитиб қолиб, жуда хафа бўлгандилар. Мана энди, шунга қарамай сиз учун бориб гаплашмоқчилар. Балки, Муфти сулҳ истаса сизнинг ишингизни ҳал қилиш билан қори акамизнинг ҳам кўнгилларини топар,-деди.

Рустам муфти ҳақида кўп эшитган. Аввал у ўниб-ўсган маҳаллада ижарада турганди. У ерда муфтининг отасини жуда ҳурмат қилишар экан. Совет даврида ҳам ҳеч кимдан қорқмаган эди, дейишарди.

Аммо Абдусоли қори муфтини ёқтирмас экан. Сабоқ олишга келганлар орасида бу борада ўзаро баҳслар бўлиб турарди. Кимдир Муфтини раҳбарлар билан келишиб иш битирадиган одам деса, бошқаси сессияларда индамай ўтиради, чунки коммунистик партиянинг рўйхатидан депутат бўлган дерди. Бошқа биров эса уни “билимдон” деб мақтаса, яна кимдир юртбошини сайлатган шу одам дерди.

Рустам улар ҳақларидаги баҳсларга ҳатто қўшилишга чўчиб, улар ҳақида гап айтишга истиҳола қилиб юрган одамларига мана энди тақдир ипи билан боғланиб бораётган эди. Собитхон қори билан бир неча марта юзма-юз гаплашди. Шу кетишда муфти билан ҳам учрашиб қолсам керак деб ўйлади.

Рустам ўзида енгиллик ҳис этгандек, кечга томон уйга кириб келганда яна бошидан тегирмон тоши босилди. Махфират холанинг фарёдидан эсанкираб қолди. Хола кўллари билан тиззасига урар, сочларини юлиб, юзларини тимдалар ва:

-Нилуфарим! Нилуфарим!,-дерди бўғиқ овозда.

Рустамнинг тиззаси букилиб кетди. Нима бўлди?

“Нилуфар?!” ...

Унинг қулоқ пардаларига Махфират холанинг қичқириғи ўқ овозидек узлуксиз урилаётган эдими, ёки юрагидаги хайқирик қулоқларига кўчмиди, ўзи ҳам билмади.

889 ЙИЛ ОЛДИН

Тоҳир Аламут қалъасининг остонасига етиб келгунгиза қадар жуда кўп қийинчиликларни кўрди. Одамнинг ажали етмаса ўлмайди, деган гап рост экан. Неча марта ўлимнинг гўшасига кириб, тирик чиқди. Бир мартасида қорнинг остида музлаб қолиб ҳам ўлмади.

Одам ҳам ҳайвондек гап экан, деб ўйларди. Ҳайвон табиатга, яшаш жойига қараб мосланиб боради. Одам ҳам шундай. Илгари кишда совуқ қотарди. Аммо бу ерга келгандан кейин ҳар кун вужудига ёввойи кийикнинг мойини суйкашни ўргатишди. Аввалига танасидан анқикан бад бўйга чидолмай юрди. Кейин ўрганиб

кетди. Мойни суйкавергандан кейин, тери ялтироқ олтинга ўхшаб қолар экан. Совукда худди арслон терисини ёпинган каби юравераркан одам. Уч йиллик машқлар ортда қолиб у Шайх яшайдиган қалъанинг ичига кирганда уни йиғинига бошлашди.

Уч йилдан бери ҳақида ҳар кун, ҳар соат эшитгани шайх жуда салобатли одам экан. Юзидан худди нур ёғилаётгандек туюлсада кўзлари қашқирнинг кўзини эслатарди. Тохир тоғда қашқирга жуда кўп рўбарў келган. Қашқир шундай тикилардики, худди кўзлари билан ҳамла қилаётдек бўларди. Тохир ҳам отасидан ўргангани каби қимирламасдан унга худди шундай тикилиб тураверарди.

Отаси:

-Кўрқсанг бошингдан ҳовур кўтарилади, қашқир шуни кутади. Қочсанг ҳам ишинг битди. Аммо кўрмасанг у қайтиб кетади,-дерди.-Қашқир ҳам одамга ўхшайди. Бир ўзи бўлганда ҳужумкорлик қилмайди. Аммо ёнида бошқа қашқирлар ҳам бўлса, улар тўда бўлиб овга чиққан бўлсалар қутулишинг амри маҳол. Ундай пайтда битта йўлинг қолади. Ҳужум қилишинг керак.

Мана энди Тохирнинг ўзи ҳам қашқир бўлиб бораётганини ҳис қиларди. Яхши қашқир бўлишни истарди.. Даддаси яхши ва ёмон бўрилар ҳақида кўп ривоятлар айтиб берган:

-Бир она бўрининг икки боласи бор экан. Улар жуда шўх ва ҳаракатчан эканлар. Йиллар ўтиб биттаси жуда ҳам қонхўр бўлибди. Кўрган ўлжасини ўлдирмаса, қўймас экан. Қорни очми, қорни тўқми ҳужум қилаверар экан. Аммо иккинчиси ундай эмас, ўзини одамларга яқин олар экан. Бир куни бир гуруҳ одам тоғлар орасидаги адирликда чиқиш йўли топмай, адашиб қолшибди.

Шунда бўрилардан бири одамларга ҳужум қилиб, ҳар тунда бир кишини судраб кета бошлабди. Иккинчиси эса тоғнинг теппасига чиқиб увлай бошлабди. Ундан кўрққан одамлар тескари томонга қараб қоча бошлабдилар. Шунда иккинчиси келиб одамларнинг йўлини тўсибди. Икки қашқир орасида жанг бошланиб, яхшиси ёмонини жароҳатлаб, енгибди ва одамлар чиқиб кетиши мумкин бўлган томонни очик қўйиб, қолган жойларга югурганча увиллар экан. Шу зайлар одамлар дарадан чиқиб кетган эканлар...

Бирдан Тохирнинг хаёллари узилди. Хонанинг ўртасида танасидан узилган бир бош турарди. Шайх янги келган йигитларга ана шу узилган бошни ушлаб кўришлари ва ҳали қони қотмаганини ҳис қилишлари кераклигини айтди:

-Бу душманларимиз томонидан ўлдирилган бир бечоранинг боши. У ҳаётда ҳеч гуноҳ қилган эмас. У доим адолатни излади, адолатдан ёна бўлди. Ҳеч кимга ёмонлик қилмади. Аллоҳ буюрганини бажарди, фақат. Аммо номард душманлар уни ўлдирдилар. Қабр азобидан халос етилган бу йигитга Аллоҳ қайта жон ато етиши аниқ. Фақат буни ундан чин дил билан сўрамоқ керак!

Шайх шундай деб йигитларни узилган бош атрофида айлана шаклда ўтқазиб қўйиб, ёруғ тушадиган ҳамма жойларни бекиттирди ва кесилган бошга қараб гапира бошлади:

-Аллоҳдан сенга жон сўрадим. Ҳозир мана шу синовлардан ўтиб, ҳақиқатни излаб келган йигитлар олдида Раббим сени тирилтиради...

Шайх шундай деб йигитларга қаради:

-Бу дақиқани унутманг, агар эътиқодингиз мустаҳкам бўлса ва душман қўлида жон берсангиз ҳам Раббим истаса сизга жон беради. Истаса сизни жаннатга йўллайди.

Агар сиз шаҳид бўлсангиз, ки шаҳидлик энг улуғ шаҳодатдир, сиз беҳишдан жой топасиз. Бунинг тўққиз фазилати бор.

Бир: томчи қонингиз тўқилсиҳи билан бутун гуноҳларингиз авф етилади. Гуноҳсиз банда йўқ. Ҳатто баъзан ҳаёл билан ҳам гуноҳ қилиб қўйишингиз мумкин.

Икки: беҳишда қаерда ва қандай яшашингиз кўз олдингизга келтирилади.

Булбуллар сайраши, қумрилар чарақлаши, гулларнинг ранго-ранглиги.

Шаршараларнинг камалакка айланиши... ҳамма-ҳаммаси олдиндан сизга кўрсатилади.

Уч: Шу ондаёқ сизга иймон либоси кийгизилади.

Тўрт: Энг гўзал, оху кўзли ҳурлиқолардан 72 тасига уйлантириб қўйиласиз.

Фароғат нималигини ана шунда биласиз.

Беш: мана бу боши кесилган йигитга ўхшаб қабр азобига тортилмайсиз.

Олти: Қиёмат қойим бўлганда ҳам сизга хотиржамлик берилади.

Етти: Бошингизга эҳтиром тожи кийгизилади. Унда минг гавҳар бўлиб, фақат биттаси бутун дунёдан устун бўлади. Бу дунёнинг қиролларига ҳам насиб етмаган таомлар сизга насиб этади.

Саккиз: яқинларингиздан 70 кишига шафоат қилинади. Уларни йўқотган бўлсангиз топасиз.

Тўққиз: Агар бу дунёда вазифангиз қолган бўлса, менинг илтимосим ила Аллоҳ сизни яна қайтаради ва вазифангизни бажаришда сизга йўл кўрсатади. Бу йигит ҳам ота-онасини ўлдирганлардан қасос ололмай шаҳид бўлганди. Шу боис вазифасига қайтариш учун мен орага кирдим.

Ўртада сандалга ўхшаган жойда кичик гулхан ёқилди. Шайх яна каллага қараб гапира бошлади:

-Аллоҳим сенга жонни юборди. Аввал кўзларингни оч!,-деди.

Узилган калла секин қимирлагандек бўлди ва қон остидан аста кўзлари очилди ҳамда гулханнинг нурида порлай бошлади. Йигитлар ўтирган жойларида титраб қолдилар. Тоҳирнинг боши айланиб кетгандек бўлди. Шайхнинг мўжизалари ҳақида деярли ҳар куни эшитганига қарамай бунга ўзи гувоҳ бўлаётгани учун совук тер остида қолди. Шайх эса сўзида давом этарди:

-Энди қошларингни қимирлатиб кўр!

Кесилган бошдаги қошлар қимирлашга бошлади. Тоҳирнинг эти жунчикиб бораверди. Қўллари билан ерга тўшалган арслон терисидан қилинган пўстакни маҳкам ушлаб олди.

-Энди бошингни айлантир!

Кесилган боши жойида айланди.

Тоҳир аста-секин қўркув ҳиссидан ғурурланиш туйғуси томон бораётганди.

Қўпларга насиб етмаган нарса унга насиб бўлганидан ички бир мағрурлик ҳис эта бошлади. Демак, мен Худога яқинлашиб бораяпман, ҳамма ниятларимга етаман, шунча азобларим бу Аллоҳнинг синови экан, ҳаммасидан яхши ўтдим, деб ўйларди у.

Анча давом этган бу ҳодисадан кейин Шайх йигитларни бир-бир кўксига босиб:

-Сизлар менинг хос аскарларим, сизлар Аллоҳнинг лашкарлари!,-деди.

Шайх Ҳасаннинг болалиги оғир кечганди. Болалигида отаси уни Қуронхонликка берди. Бир куни қироатни бузиб қўйганди, домласи уни оёғидан шотига боғлатиб, ҳамма толибларга химич билан урдирди. Оёғининг ости яра бўлиб, газаклаб кетди.

Негадир отаси уни сўраб келмади. Домла эса унинг оёғига ҳам қарамасдан чойхоначи қилиб қўйди. У дала-тошга чиқиб ўтин териб келиши, кейин қумғонда сув қайнатиши керак эди. Домласи жуда инжиқ эди.

Ҳали:

-Қаёққа қарадинг чойнинг ичи қора қурумга тўлак-у,- дея қайноқ сувни унга қараб сепиб юборса, ҳали:

-Ман санга бу сафар олма пўчоғидан эмас, райхондан дамла дегандим,-дея чойни тўкиб ташларди.

Бир кун дарслар битиб, толиблар уй-уйларига кетдилар. Ҳасаннинг кўзи йўлда қолди. Ҳеч ким келмади.

-Сани одам қилмоқчи эдим, бошимга бало бўлдинг, текинхўр,-деган домласи унга жуда ёмон муомалада бўла бошлади. Аввалига оёғини уқалатган бўлса, кейин уни шаҳвага бошлади. Шаҳватпараст бўлган домла бир неча йил Ҳасанни ўзига бачча қилиб юрди. Ёши бир жойга етгач, бир куни хасталаниб қолди. Азоблар гирдобиди илондек тўлғаниб юрган Ҳасан домласини буғиб ўлдирди-да ўзи муллаглик қила бошлади. Қироати яхшилиги учун мачитга имомликка ҳам уни чақиришди. Ваъзларини адолат билан бошлаб, адолат билан битирарди. Айни пайтда уйда талабаларни ҳам ўқитарди. Хаёлида эса дунёдаги ҳамма домлаларни бузук деб билар ва уларни йўқ этиш йўллари изларди. Бўш пайтларида ота-оналаридан гўшти меники, суяги сизники деб сотиб олгани-беш олти болани чиниқтирарди. Уларга одамни йиқитиш, бўғиш, пичоқлашни ҳам ўргатар эди. Аммо болаларга яхши муомала қилиб, яхши қарар ва ўз ўғлидек бошларини силарди. Уларни доим бошқаларга ўрнак қилиб кўрсатар, рағбатлантирар эди.

Ўчокнинг бошида кунларни тунларга, тунларни кунларга боғлаган пайтида хаёлидан кечганлари энди бир-бир ҳақиқатга айланаётган эди. У бутун дунёдаги ёмонларни жазолаш, йўқотишни орзу қилганди. Домласига ўхшаган, отасига ўхшаганлардан дунёни тозалашни ўз олдига мақсад қилиб қўйганди. Ана шу орзусига йўлни беш-олти болани тайёрлашдан киришганди. Болаларнинг орасида асраб олган ўғли ҳам бўлиб, уни гуруҳга бош қилиб қўйганди.

Бундан олдинроқ ота-онасини қидиртирди. Онаси оламдан ўтган, отаси хаста экан:

-Мени кечир болам, ўша пайтда ночор аҳволда эдик, очликдан қутулиш учун сени домлага сотган эдим,-деди отаси жон таслим қилиши олдидан.

У отасидан нафрат қилди. Сотадиган бўлса, нега дунёга келтирди, деган саволга жавоб тополмай юрди. Кейин чеккан азоблари кўз олдидан ўтар экан, отасига ўхшаганлар ҳам яшамслиги керак деган қарорга келганди.

Дунёси гоҳ торайиб гоҳ кенгайиб юрган Ҳасан атрофидаги йигитчаларни қотиллика ўргатиб, ёмонларни жазолашга, домлаларнинг уйларини босишга бошлади. У номи яхши чиққан домлаларга индамас эди. Ёмонотлик бўлган домлалар, бойларни сирли равишда жазоларди. Баъзан у фалон жойда, фалон одам Аллоҳнинг ҳаққига хиёнат қилаётган экан, Аллоҳим ўзинг ғаззабингни юбор унга, дея дуо қиларди. Орадан икки кун ҳам ўтмай ўша одамнинг ўлгани ҳақида гап тарқаларди.

Ҳасан энди башоратчилик билан машҳур бўлди. Ҳар кун унинг ҳузурига келадиган арзчиларнинг кети узилмас эди. Уни “Шайх Ҳасан” дейдиган бўлдилар. Бойлар ва ҳатто баъзи ўлкалардаги вазиру аъзам, киролар ҳам унга молу давлат юбориб, душманларига Аллоҳдан бало сўрашни истардилар. У камбағал-бечораларнинг энг

яқин дўстига айланди. Улардан пул олмас, аммо истакларини адо этарди. Унинг ҳовлиси талабалар билан тўлиб кетди. Боласини унга муридликка берган одамларнинг сон-саноғи йўқ эди.

Секин-секин унинг айтгани айтган, дегани деган бўлиб қолди. Истаса, байрамларни бекор қилар, итаса, ойлаб байрамбозлик қиларди. Истаса, солиқларни бекор қилар ва истаса, қайтадан тайинлар эди.

Бу энди баъзиларга ёқмади. Унга қарши гап айтадиганлар ҳам чиқди. Баъзилар динда башорат қилиш таъқиқланган десалар, баъзилар уни дин душмани ҳам дея бошладилар. Бу эса Ҳасанни безовта қила бошлади. Ҳатто унга қарши бўлган вазиру аъзамлар ҳам топилди. Шулардан бири Низомул Мулк эди. У одам юбориб, эл-улуснинг қондасини сарой белгилаши, унинг эса аралашмаслигини, шариат қоидаларини белгилашда уламога кулоқ солишини, қозиларни тинч қўйишини, оятларни нотўғри тафсир ва талқин қилмаслигини талаб этди.

Шундан кейин Шайх Ҳасан теппаликда бир қаср солдириб, атрофини ўзи етиштирган аскарлар билан ўраб олди.

У аскарларини уч табақага бўлган эди. Биринчиси, чет элларга бориб, хабар тўплаб келадиган гуруҳ эди. Уларга:

-Сиз мазлумларнинг ҳалоскори, сиз орқали мен уларнинг ҳолидан ўз вақтида воқиф бўлишим керак,-дер эди.

Бу гуруҳга кирганлар дарвеш, қаландар, муҳаддис, савдогар, умрачи, ҳажга борувчи каби номлар билан бошқа эларга кириб борардилар. Улар одамларнинг аҳволи билан бирга бойлар, домлалар, солиқчилар ҳақида ҳам маълумот тўплашарди. Уларнинг уй-жойлари қаердалиги, қаерларга боришлари, тўй-маъракалардаги иштироклари... хуллас, қайтиб келганда ҳар қандай саволга жавоб берадиган маълумотларни ўрганишлари керак эди.

Шайх бу ишни шунчалик пишиқ йўлга қўйган эдики, бир жойга камида икки кишини юборарди. Улар бир-бирларини танимаган ҳолда кузатишар ва агар шубҳали нарса сезиб қолсалар биттаси иккинчисини йўқотар эди.

Бу гуруҳ кундан кунга кучайиб, унинг жосуслари жуда узоқларга қадар етиб борадиган ва махсус ўргатилган қушлар орқали хабар йўллайдиган бўлдилар. Бу гуруҳга шайхнинг асрандиси бош-қош эди.

Иккинчи табақа эса соқчилардан иборат эди. Улар қалъани қўриқлаш билан бирга бу ердаги бутун ҳаётни бошқарар эдилар. Янги талабалар топиш ва уларни етиштириш ҳам шу табаканинг ишига кирарди. Шайхнинг остонасига етиб боролмаган йигитлар ана шу табақада хизмат қилардилар.

Учинчи гуруҳ эса жазоловчилар бўлиб, бунга танлов ниҳоятда қаттиқ эди. Буни бевосита шайхнинг ўзи назорат қиларди. Тоҳир ана шу учинчи табақага “илинган”ди.

Шайх ўз лашкарларига унвонлар ҳам таъсис этганди. Жазоловчи гуруҳга кирганларга “фидойи” унвони берилар эди. Уларни ўзаро “қасоскорлар” ҳам дейишарди. Аммо шайх уларни “хос лашкарларим” дерди.

Икки-уч топшириқдан есон-омон келган йигитга “Рафик” унвони берилар эди. Бу эса Шайхнинг дўсти дегани эди. Уларга шайх “Дўстим” деб мурожат қиларди. Бу гуруҳда ўзини кўрсатганларга “Дойи” унвони берилар ва уларни Шайх эркалитиб, яқин олиб “тоға” дерди.

У бутун буйруқларини ана шу “тоға”лари орқали берар ва ижросини ҳам улардан

суриштирар эди. Уларнинг орасидан танлаб олинган бир неча киши эса Шайхнинг машваратига кирганлар, қайси бир маънода маслаҳатчилар, сир сақловчилар бўлишарди.

Сир сақлаш Аламут қасрининг асосий қонидаси эди. Бунинг учун одамлар алоҳида текширувдан ўтказиларди. Шайх баъзан энг яқинларига ҳам ёлғон бир гапни айтиб, кейин ўртага одам қўйиб, уни билишга интилар, ва ўша одамнинг оғзидан сир чиқса боши ерда юмаларди.

Шайх ўз атрофидагиларнинг ҳаммасини бир-бирларига душман қилиб қўйганди.

Улар доим бир гап топишга интилар эдилар. Бундай гапларни шайх берилиб тинглар ва гап келтирган одамни рағбатлантиргани боис ҳам бу иш авжига чиққанди.

Шайх эшитган гапини “айбдорга” айтиб, уни ўлимнинг эшигига олиб борар ва қайтариб олиб келарди. Унга ҳеч кимга айтмайсан, дея гапни ким олиб келганини айтар ва доим уни кузатиб юришни тайинларди. Бу эса Қалъа ва ташқарисида ўз-ўзини назорат қилишни, метин интизом ва шайхга садоқатни кучайтирган эди...

Тоҳир шайхнинг ҳузуридан чиқиб, ҳали ўзига келмасдан, кесилган бошнинг чарақлаб турган кўзларини унутмасдан уни ва ёнидагиларни чойга таклиф қилишди.

Дарахтнинг танасидан ясалган косачада уларга чой беришди. Бунақасини у ҳеч ичмаган эди. Бирдан боши айланиб, кўзлари тинди. Ер осмонга кўтарилиб, осмон ерга тушгандек бўлди...

ТЎРТИНЧИ БОБ

20 АСРНИНГ ОХИРИ

Ҳамидхон Қорабой акани кўндирганидан мамнун эди. Энди Отабекни ҳам синдирсам "иш битди" деб ўйлаётган эди. Зотан эртага эрталабки рейсда Тошкентга учиши керак, уни Бош прокурор Бўритош Мустафоевнинг ўзи чакирган. Қайнотасининг айтиши бўйича Президент билан ҳам учрашиб қолиши мумкин. Шу боис кўнглида қилаётган ишидан ифтихор туяётган эди.

Ҳамидхон жуда камбағал оилада туғилди. Улар уч ака-ука эдилар. У ўртанча ўғил эди. Акаси ва укаси новча, кучли, аммо у семиз ва заиф эди. Отаси худди хўроз уриштирган каби уларни доим курашга туширарди. У акасидан ҳам, укасидан жуда осон енгилар эди. Улар уни гурсиллатиб йиқитиб, устига миниб олишар ва "бир қоп қум, гум-гум-гум!" деб мазах қилишар эди. У ҳар қанча кураш тушишдан қочса ҳам, отаси барибир уни чакирар ва йиқилганда унинг устидан куларди. Кейин; -Сан ҳеч одам бўлмайсан, аканга қара, ёки укангдан ўргансанг ўласанми?-дерди. У отасини ёмон кўрарди. Шунинг учун онасининг пинжига тикиларди. Мактабда ҳам дарслари яхши эмас эди. У семиз ва лўппи бўлгани, юзлари худди қизларникидек тиниқ ва силлиқ бўлгани учун болалар уни бурчакка тортиб ўпишар, "Ҳамида, Ҳамида..." деб мазах қилишар эди. Бунинг устига исмига қўшилган "хон" қўшимчаси ҳам болаларга қўл келар ва улар "Хон, битта ўпич бермайсанми?" деб унинг устидан кулишар эди. Мактабда у ўзи билмаган ҳолда қизларга яқин юрадиган бўлиб қолди. Уйда эса онасининг ёнидан силжимас эди. Бир куни отаси ва онасининг жанжалини эшитиб қолди:

-Сан бу хунагани бунча ўзингга яқинлаштирма! Борган сари қиз бола бўлиб кетмоқда,-деди отаси.

-Унақа деманг, нима, боламини кўкрагидан итараманми?-эътироз билдирди онаси.

-Сан калласини еган аёлга мен нима деяпман? Бу болани келажагини ўйлайсанми, йўқми? Мен уни курашга ўргатиб одам қилмоқчиман. Ана мактабда ҳам ўқишлари расво эмиш. Ҳамма уни "хунаса" деб чақирадиган бўпти...

-Сиз шундай дегандан кейин, улар нима қилишсин...

-Чанангни ёпасанми йўқми? Ҳозир бир тепаман, ҳам мандан ейсан, ҳам девордан... Агар бундан кейин унинг ёнингга тикилганини кўрсам ўпкангни узиб оламан!

-Нима, мени боламдан айирмоқчимисиз?-онаси гарчи отасининг авзойини билиб турган бўлса ҳам тилини тиёлмади.

Отаси онасини дўппослай кетди. Ҳамидхон чинқирганча келиб, онасига ёпишган эди, отаси унга муштини ўхтади. Отасининг муштидан сақлаш учун онаси уни зарб билан бир томонга итариб юборди.

Ҳамидхоннинг онасидан ҳам кўнгли қолди. Шундан кейин мактабдан келиши билан ҳовлининг тўридаги дарахтлар тагига бориб ўтирадиган бўлди. Ташқарига чиқса болалар, уйга кирса отаси, ака-укаси, онаси... Хуллас, у ичидан гуриллаб чиқаётган нафрат гирдобиди қолди. Кундан кунга ана шу нафрат гирдоби уни ютиб кетаверди.

Мактабни бир амаллаб битирди, ҳеч қаерга ўқишга кира олмади. Бир куни отаси уни ёнига чақирди:

-Сани уйлантириб қўймоқчимиз, яхши жойдан қиз топдик, отаси ижрокўмнинг раиси, бахтинг бор экан, ўзлари сани ўқитиб, ўзлари ишга жойлаб қўймоқчи.

Расулбек аканинг кизи, танисанг керак, сендан бир йил олдин мактабни битирган...

Ҳамидхон ҳеч нарсани дея олмади. Аммо Нозимани билади. Мактабда овозаси чиққан қиз эди. Ўғил болалар уни доим ўртага олиб, эзишгани эзишган эди. Бир марта уни мактабнинг омборхонасида бир бола билан ушлаб ҳам олишганди...

Ҳамидхон отасидан жуда кўрқарди, қаршилиқ қила олмади. Онасининг ёнига борганди у ҳам "Шу қизга уйланасан, бунақа оиладан қиз олиш ҳар кимга насиб бўлмайди" деди.

Тўйдан кейин у уйига қайтмади. Чунки ичкуёв бўлганди. Бир томондан оиласидан қутулганига хурсанд эди. Иккинчи томондан қайнотаси уни дарҳол Тошкентга, Юридик факултетга сиртдан ўқишга жойлаб қўйди ва шаҳар прокуратурасида терговчига ёрдамчи қилиб ишга жойлади. Унинг вужуди нафратга тўлгани, кўнгли қора булутлар билан қоплангани иш берди. Бунинг устига қўлига тушган одамлар акаси ёки укаси, синфдошлари каби қаршилиқ қилмасди. Истаса сўқади, истаса уради, истаса таҳқирлайди. Бу ишидан ҳузур қиларди. Тағин терговчи ҳам, прокурор ҳам унинг айтганини бажаришарди. У бирор нарсани қандай ёзиш керак деб сўраса бас, уларнинг ўзлари дарҳол ёзиб беришарди. Уни ҳар куни биргаликда ресторанларга, зиёфатларга олиб боришарди. Университетга керакли ёзув-чизувларни ҳам улар бажариб, ҳатто биргасига Тошкентга бориб келишарди. Шу баҳонада прокурор унинг қайнотаси билан ака-укадек бўлиб қолганди. Туман прокурори учун вилоят ҳокимининг биринчи ўринбосари билан яқин бўлиш катта гап эдида. Қолаверса, ҳуқуқ тартибот соҳасини у назорат қиларди. Бу ишга ўтгандан бери ҳам барибир одамлар уни олдинги вазифаси билан атаб "ижрокўм раиси" дейишарди. Унинг бор-йўғи битта фарзанди бўлгани учун ҳам Ҳамидхонни

ичкуёв қилиб олганди. Ҳар турли гап чиқмасин деб қизини назоратда сақлаб туриш ҳам кўнглида бор эди. Чунки унинг оёқ олиши яхши эмаслиги кулоқдан кулоққа ўтиб, унга қадар етиб келганди. Нима бўлганда ҳам бу хонадон Ҳамидхонга бегоналик қилмади.

Ҳамидхон дипломини олиши билан қайнотаси уни МХХга ишга ўтказиб қўйди. Бир куни қайнотаси:

-Кеча Ислон акам билан гаплашдим, менга вилоят ҳокимлигини таклиф қилдилар, аммо мен у кишига сизни тавсия қилдим, содиқ ўғлингиз каби хизмат қилади,-деб айтдим."Мард одам экансиз, ҳамма ҳам куёвини ўйлайвермайди. Бир кун юборсангиз гаплашиб кўраман. Аммо олдин биров ўзини кўрсатсин" дедилар. Мен раҳбарингизга ҳам айтдим. У ёрдам беради,-деди.

Расулбек Ислон Каримовнинг қайнотаси билан яқин эди. Бирга чой ичиб, бирга дам олишга бормасалар бўлмайдиган даражада дўст эдилар. У Татьянани ҳам болалигидан бери билади. Татьяна Расулбекни "Дядя" деганда унинг кулоғига "Дада" деб эшитилгандек бўларди.

Ислон Каримов билан ҳам узоқ йиллардан бери танишлиги бор. Каримов Давлат планлаштириш идорасида ишлаганида унинг Тошкентнинг "Светлана" деган жойида, партия мактабининг шундай қаршисидаги уйига тез-тез бориб турарди. Вилоятга нима керак бўлса, ҳамма ишини у орқали битирарди, баъзан Москвадан ўндириладиган нарсалар учун ҳам Каримовни орага қўйишарди.

Ўзбекистонни Гдлянчилар босганда улар Расулбекни терговга чақиришди. Шунда Каримов орага тушиб Расулбекни Марказқўмга янги ишга келган иккинчи котиб Анишчев билан таништирди. Расулбек Анишчевга ҳам ёқиб қолди. Юмшоқ, доим табассум қилиб турадиган, жуда кам гап, ҳамма ишни ими-жимида битирадиган бу одам Гдляннинг ҳам ишончли вакили бўлди. Ўшанда Ҳамидхонни уларга ёрдамчи қилиб берди. Гарчи Ҳамидхон Гдляннинг сумкасини ташиб юрган бўлсада аммо Расулбекнинг кўрсатмаси билан жуда кўп одамни қамоққа тикишда, қилмаган ишларини ҳам бўйнига қўйишда "жонбоз"лик қилди. Кўпинча у Гдлян ёки Ивановга ўзбек маҳбустга қандай муомала қилиш ва тергов қилинаётган одамни қандай тузоққа тушириш, унинг нозик нуқталари ҳақида маслаҳат ҳам берарди. Терговга тортилганларнинг оналари, хотинлари, болаларини қийноққа солиш, уларга маънавий таъсир қилишда Ҳамидхон Гдлянни ҳайратда қолдирганди. Албатта ҳар бир ҳаракатини қайнотаси билан бамаслаҳат қиларди.

Каримов Расулбекка ишонар ва у олиб келган нарсалардан шубҳа қилмас эди. У Марказқўмга биринчи котиб бўлган кезларда Москвага тўла-тўла "дипломат"ларни ташиш ҳам Расулбекка юклатилган эди.

Мана энди Расулбекнинг омади чопган, ҳатто мушук ҳам унинг олдини кесиб ўта олмас эди. Унинг бир ишораси билан Ҳамидхоннинг акаси савдо идорасига бошлиқ бўлди. Укаси эса Давлат автоинспексияси раҳбарлигини олди. Ҳамидхон ич-ичидан бунга қарши эди. Аммо қайнотасига бир гап айтишга тил жуфтлай олмасди. Хуллас, Ҳамидхонни МХХнинг вилоят бошқармасида аксилтеррор бўлимининг бошлиғи этиб, шов-шувли ишларга кўядиган бўлдилар. Тезда ҳуқуқ тартибот ходимлари орасида номи чиқиб қолди. МХХ доирасида ҳам ҳамма у билан ҳисоб-китоб қиларди. Унинг қайнотаси ким эканлигини билмаган йўқ эди. Ишга тайинланадиган барча кадрлар ва ишдан олинадиганларни ҳам текшириш унга юклатилганди. У фақат бошқарма бошлиғига ҳурмат кўрсатар ва қолганларни одам

ҳам ҳисобламас эди. Аммо ҳамма унинг олдида пилдираб, қуллук қилиб турарди. Ички ишлар бошқармасининг 7-бўлимига катта лавозимда ишлайдиган одамларни кузатишни топширганди. Юзлаб ёш йигитлардан ташкил топган бу бўлимдагилар кечаю кундуз раҳбарларнинг қилмишлари ҳақида ҳужжатлар тўплашар, ким билан, қаерда учрашганлари тўғрисида фотосуратлар келтиришар ва бошқарма бошлиғи ҳаммасини Ҳамидхонга топширарди.

Бу бўлим расман ички ишлар бошқармасига тобе бўлсада аслида МХХнинг "кўз-қулоғи"га айланганди. Ҳамидхон бу бўлимга ҳокимиятдан қўшимча маблағ, янги машиналар олиб берар, штатларини кенгайтириб муҳолифатни, диндорларни, ишбилармонларни ҳам кузатишни юклаганди. Расулбекнинг аралашуви билан тез орада бу тажриба бошқа вилоятларга ҳам ёйилди.

Ҳамидхон 7-бўлимдан келган ҳужжатлар ва расмларни қайнотасига берар ва раҳбарларнинг топганини шилиб олишарди. Бу ўзига хос бир тизимга айлаганди. Катта-кичик раҳбарлар халқдан юлиб, ўзлари билмаган ҳолатда анчагинасини Расулбекка олиб келиб топширар эдилар. Расулбек эса ўзи ва Ҳамидхоннинг ҳаққини сақлаб, қолганини Тошкентга юборар эди.

Ҳамидхон акаси ва укаси ҳақида 7-бўлим тўплаган ҳужжатларни сейфга солиб қўяр ва бир кун керак бўлиб қолади деб ўйларди.

МХХда унинг бир нечта хонаси бор эди. Биттасини худди амирларники каби қилиб ўхшатган ва у ерда айшу ишрат қиларди. Одамларни сўроқ қилиш ва қийноққа солиш учун ҳам алоҳида хоналари бор эди. У нафақат вилоят ва балки мамлакат доирасида ҳам жуда муҳим одамга айланган эди. Мана энди бевосита президент билан боғлиқ ишни ҳам унга ишониб топширишди.

...Отасини кўндирдим, боласини ҳам кўндираман, деб ўйлаган Ҳамидхон Отабекни сўроқ қилаётган ҳамкасбининг хонасига кириб борди.

-Қалай бўйнига олдим?-деди у ҳамкасбига.

-Ўжарлик қилаяпти,-деди ҳамкасби.

У ҳамкасбини жеркиб берди-да Отабекни ўзининг хонасига олиб келди:

-Мен сен билан Отабек-Кумушбиби ролини ўйнаб ўтирмайман. Нима десам "Хўп!" дейсан! "Хўп!" демасанг барибир "Хўп!" дедираман. Ундан кўра қанча тезроқ кўнсанг, ишни шунча тез битирамиз...

У шундай деб сейфдан қийноқда қўлланиладиган "темир-терсак"ларни олиб, столнинг устига қўйди. МХХда қийноқда ишлатиладиган нарсаларни "металлом" яъни "темир-терсак" дейишарди. Уларнинг ҳаммаси худди жарроҳлар амалиётда қўлланадиган асбобларни эслатарди. Қайчидан жуволдизга қадар инсоннинг вужудига ботиши ёки бирор жойини кесиши, қўпориши мумкин бўлган нарсалар... Уларни қийноқда ишлатгандан кейин тозалашмайдими худди занг босгандек бир вазиятда. Балки ваҳимали кўринсин деб атайлаб шундай қилиб қўйишганми?!

Хуллас, уларга қараган одам худди қотиб қолган қон доғларини кўргандек бўларди.

-Биласанми, уч йилдан буён каратэ синфига бораман. Аммо бировни мазза қилиб урганим йўқ. Битта уришимдан ер тишлаб қолишади. Сан анча пишиқ болага ўхшайсан. Сени уриб қўлимнинг кичиғини қолдирадиганга ўхшайман. Мана бундай қилиб...

У Отабекнинг жағига шундай урдики у ўтирган столи билан бирга деворга бориб урилди. Деворнинг гумбурлаб кетишидан қўшни хонадагилар ваҳимага тушиб югуриб келишди:

-Тинчликми, Ҳамидхон ака!

-Бу тирранча менга қўл кўтараяпти. Мени ҳўппа семиз, бир урсам юмалатаман деб ўйлаяти шекилли?! Ёки мактабда семиз болаларни уриб юрганга ўхшайди. Онасини Учкўрғондан кўрсатиб қўяман, бу ҳаромини!- дея одати бўйича тўқима гап қилди Ҳамидхон.

Отабекнинг эса лаби ёрилган ва қон оқаётган эди.

-Ҳей хезалак, сени пишиқ десам, хом экансан-ку?! Аёл киши ҳам қонини оқизмаликни йўлини қилади, сан нега қонингни томчилатаяпсан, ма, артиб ол,-дея Ҳамидхон унинг устига қоғоз сочиқни отиб юборди.

-Қулоқ сол!-деди кейин.-Ўша қизни яхши кўрганинг рост. Унга хат ёзганинг ҳам рост. Мана унинг уйидан топилган хат. Имзо сеники. Мана экспертиза хулосаси. Ўзиям жа, шоир бўлиб кетибсан, "Кумушбиби" деб шеър ёзганинга ўлайми?

Қизни муҳолифатнинг идорасида зўрлашгани ҳам рост. Мана "Зўрладик" деб ёзиб берилган тилхатлар... Ўзлари ҳам шу ерда. Келиб башарангга айтиб беришади, керак бўлса! Қиз ўзини ўлдиргани ҳам рост. Демак, 81-ни қўяман сенга. Қасддан одам ўлдириш. Отувга қадар кетасан! Агар менга кулоқ солсанг қутулиб қоласан.

-Мен уни кўрганим йўқ, ахир...-деди Отабек аранг.

-Қулоқ сол, итвачча! Сен уни қидириб уйига бординг, тополмадинг, кейин унинг акаси ишлайдиган жойга бординг. Унинг бориб акасига ёрдамлашиб туришини билардинг. Борсанг акаси йўқ. Аммо беш олтита муҳолифатчи ичиб олиб, наша чекиб, уни зўрлаяпти. Орасида исломчилар ҳам бор эди. Исмларини билмайсан. Аммо расмларини биз кўрсатгандан кейин танидинг.

-Бўлмаган гапку бу!

-Эшшак, кулоқ сол деяпман, сенга, бу сенинг биттаю битта йўлинг. Бошқа йўлинг йўқ. Барибир шуни такрорлатаман сенга. Боя отанг ҳам қаршилиқ қилди. Аммо кўзининг олдида онангни зўрлаганимиздан кейин рози бўлди...

Отабекнинг кўзи бир ховуч чўғга айланди ва ўрнидан туриб Ҳамидхон томонга ташланди. Аммо Ҳамидхон ўзини четга тортиб, уни туртиб юборганди унинг елкаси бориб сейфга урилди. Кейин орқасига икки мушт еб чўкиб қолди.

-Энди сенинг олдингда зўрлаймиз уни!

У шундай деб ташқарига чиқиб, қайтиб кирди ва зум ўтмай Отабекнинг онасини олиб келишди. У ҳали ҳам ички кийимда, ҳали ҳам дилдираб турарди. Отабек юзини ёпиб олди. Ҳамидхон унинг қўлини орқасига тортиб кишан урди. Сочидан ушлаб бошини теппага кўтарди ва;

-Кўзингни оч,-дея ўшқирди.

-Онамга жавоб берларинг!-деди Отабек.

-Бўйинингга оласанми?

-Оламан..

Онаси чиқиб кетиши билан Отабек бир силкиниб Ҳамидхонга калла қўйди.

Ҳамидхоннинг жаҳли чиқди ва:

-Энди аввал ўзингни зўрлатаман, кейин кўз олдингда онангни, ана ундан кейин отангни,- дея Отабекнинг шимини еча бошлади. У қаршилиқ қилганди тиззаси билан оёқларининг орасига тепганди ҳиққилаб қолди. Отабекни юзи билан ерга ётқизибю эшикни икки марта урганди ташқаридан икки йигит киришди. Улар Ҳамидхоннинг имоси билан Отабекни ўгиришдида боши ва оёғидан кўтариб ерга уришди. У бир қоп кумдек ерга гурсиллаб урилди. Кейин яна орқаси билан ўгириб

икки оёғига ип боғлаб ики томонга тортишди.

-Бу мазза қиладиганга ўхшайди. Бор отаси ва онасини олиб кел , улар буни зўрлаганларингизни томоша қилиб туришсин,-деди Ҳамидхон йигитлардан бирига. Бир зумда Қорабой акани бошлаб келишди. У ўғлининг аҳволини кўриб қони қорайиб, ёмон аҳволга тушди:

-Ҳали бошлаганимиз йўқ. Айтинг рози бўлсин, бўлмаса кўз олдингизда орқасини йиртамиз,-деди Ҳомидхон.

Шу пайт онасини ҳам бошлаб келишди. Аёлнинг оғзига нимадир ёпиштириб қўйишган ва у бурнидан аранг нафас олаётган эди:

-Отабек нима деса ҳўп дегин, булар барибир сени мажбур қиладилар,-деди отаси,- вақти келганда ҳақиқатни айтасан, ҳали!

Отабек бошини ерга ура бошлади. Ҳамидхон уни сочидан тортиб:

-Нима қилдик, бошлайликми?-деди.

-Бошласанг бошла!-деди Отабек.

Йигитлардан бири шимини ечиб Отабекнинг устига тиз тушганди Қорабой ака мункиллаб қолди.

-Мана отангни ҳам ўлдирмоқчисан, энди отувга кетишинг аниқ. Агар ҳўп десанг уни дарҳол дўхтирга олиб боришади. Бўлмаса мана шу ерда хор-зор бўлиб ўлади ва сенга отасининг қотили деган айбни қўяман.

-Хўп! Хўп!!- деди Отабек.

-Қорабой акани олиб бориб дўхтирга кўрсатларинг,!-деди Ҳамидхон йигитларга.- Холанинг эса кийимларини кийгизиб ушлаб турларинг. Агар бу яна фикридан айнаб қолса, олиб келасизлар, бўлмаса уйига олиб бориб қўйларинг, дўхтир чақириб бир-ики дори-пори ҳам ёздириб берларинг!

Кейин Ҳамидхон Отабекнинг қўлини ечиб:

-Кийин, стулга ўтир. Ножўя ҳаракат қилмаки, коворғанган дарча очиб қўяман,- деди.

Отабек бошини егиб ўтирар, Ҳамидхон еса қоғозга ёзиб қўйилган гапларни ўқиб берарди:

"Мен мактабни битиргандан кейин мачитга қатнай бошладим. У ерда Ваҳобийлар билан танишдим. Ўрта Осиёда исломий халифат қуриш ҳақида дарслар олдим. Курол отишни ўргатишди. Доим доллар бериб туришди ва мен бу пулни отамга бериб, савдо ишларини ривожлантиришга сарфладик. Менга кўзга ташланмаслик учун сокол қўймасликни, мачитларга қатнаб юрмасликни, дунёвий муҳолифат билан ҳамкорлик қилишни, уларнинг лидерларини Ваҳобийликка томон буришни, уларни ҳам демократик режимни йиқитиб, исломий давлат қуришга чақириш юклатилганди.

Шунингдек мен тайёрланган варақаларни тарқатиш билан ҳам шуғулландим. Уйимдан топилган варақаларда ҳам халифалик қуришга даъват қилинган. Мен ётадиган хонадан чиққан қора дорини эса менга Афғонистондан олиб келиб беришганди. Мен уни Ўшга етказишим керак эди. Дадам орқали Москвада тайёрланаётган суиқасд ҳақида ишончли одамлар билан музокаралар юритар эдим. Мақсад президентни ўлдириш эди. Дадам бу масалада Камолов деган одам бошқош эканлигини айтган эдилар. Ана шу мақсадларда муҳолифат йиғилиб турадиган жойга борганимда у ердагилар мастлигини ва бир қизни зўрлашаётганини кўриб қолдим. Қарасам у мен яхши кўрган қиз экан. У ердаги болалардан иккитасини

уриб, шалпайтириб ташладим ва қизни ҳам бир икки тарсаки уриб, орқасига тепиб, чиқариб юбордим. Шундан кейин у ўз жонига қасд қилибди..."

-Йўқ,-деди Отабек, ўлдирсангиз ҳам мен бу ёлғонга қўл қўймайман..- мен қора дори нималигини ҳатто билмайман.

-Демак, онанг ва отангни бу ерга қайтарамиз. Сени ўлдириш ниятимиз йўқ. Аммо улар ўлиб қолсалар бу ҳам сенга айбнома бўлади билдингми? Мард бўлсанг ота-онангни қутқар! Ўлимга тайёрман деб айтаяпсану мана буни эшитишга тоқатинг етмаяпти...

Ҳамидхон шундай деб эшик томонга юрган эди, Отабек бирдан унга ҳамла қилди. Шундай кейин Ҳамидхон ўзини тута олмади. Отабекни ерга йиқитиб тепкилай бошлади. Кейин стол устидаги асбоблардан бирини олиб, Отабекнинг ўрта бармоғидаги тирноғини кўпора бошлади. Отабек қаршилиқ қиламан деган эди, Ҳамидхон уни яна тепкилади ва қўл оёғини боғлаб қўйди.

Оғрикка чидай олмаган Отабек яна ёзилганларни эшитишга мажбур бўлди.

"Биз Саудия Арабистони билан ҳам алоқа ўрнатганмиз. У ердаги Ўзбеклар жамоаси, шунингдек, Амир Олимхоннинг авлодлари ҳам бизга ёрдам қилиб турадилар. Қанча ёрдамлиги хонамдан топилган дафтарда батафсил ёзилган. Биз бир қанча ташкилотлар тузганмиз, Кўринишидан ҳаммаси бошқа-бошқа бўлсада аслида битта. Уларни Абдусоли қори билан Собитхон қори бошқарадилар. Абдулла Ўтаев деган одам ҳам бор. У Миср билан ҳамкорлик қилади. Сайлов олдидан халқни оёққа кўтармоқчи эдик..."

-Маю буни яна бир ўқиб имзола, кейин видеога гапириб берасан ва сенга жавоб!- Ҳамидхон шундай деб эшикни бир марта урганди ташқаридан бир йигит кириб келди:

-Ота-онасига ҳалигидан чойга қўшиб ичиринглар ва кейин сийдикларини анализга берларинг. Хужжатини бугуноқ, кечаси билан бўлса ҳам тайёрлаб қўйларинг,- деди.-Мана бу яна хархаша қиладиган бўлса, отасининг юраги санчиб ўлиб қолсин, онаси эса ўзини осиб қўйсин! Улар керак эдилар, лекин бу ишни бузса, улардан ҳам воз кечамиз!...

...Ҳамидхон учқичдан тушиб, иккита кассета ва қайнотаси берган омонат "яшил" пуллар билан тўла дипломатини кўтарганча Бош прокурорнинг хонасига кириб келганда:

-Ислом акам масалага жуда қизиқиб, бизни кутиб турибдилар, ҳозироқ боришимиз керак!-деди Мустафоев.

Улар президент саройига қараб йўл олдилар.

889 ЙИЛ ОЛДИН

Чақмоқдан "узилган" қалдирок Тохирнинг кўзларини очиб юборди. У осмонга қараб ётгани боис кўзи жимирлаган юлдузларга тушди. Улар шунчалар кўпки, гўё осмонда зарра қадар ҳам бўш жой қолмагандек. Баъзи юлдузлар у томондан бу томонга ўқдай учиб ўтар ва баъзилари уларнинг ортидан қувалаётгандек эди. Қизиқ, нега улар бир-бирига урилиб кетмаяпти? Тохирнинг хаёлига келган илк савол шу бўлди.

Инсон доим зиддиятли ўй юритади. Балки дунёнинг тузилиши зиддиятли бўлгани учун инсоннинг ҳам фикрлаши шунга мосмикан? Ёмонлик ҳақида ўйласа, яхшилик

ҳам ҳаёлидан ўтади. Нур ҳақида фикрласа, ҳаёлининг бир қисмини соя ҳақидаги тушунча эгаллаб туради.

Ҳамма нарсанинг икки томони бор ва бири кўринганда иккинчи томони ҳам инкишоф бўлади. Тоҳир ҳам юлдузлар ўзаро ўйнаётгани боис улар тўкнаш келиб қолмасмикан, деган фикрга тутилганди. Аммо бундан ҳам муҳимроқ нарсалар унинг кўзига қадалаётгани учун юлдузлар ҳақидаги фикр худди юлдуз учгани каби ҳаёлидан бир зумда ғойиб бўлди.

Нега кўкда бир пайтда қуёш ҳам бор, ой ҳам! Ахир бири чиқса, иккинчиси кетарди-ку?! Нега энди улар ёнма-ён? Худди қуёш ва ой нур йўллашда мусобақалашаётгандек унинг кўзларига ҳар икки нуқтадан ҳам келаётган шўла тобора кучайиб бораётганди. У нурдан кўзини олиб қочди. Ёнига қараса улкан уммон. Уммоннинг бир томони кўтарилиб уфққа, кўкка қадалган. Шиддат билан келаётган тўлқинлар Тоҳирнинг оёқ учидан қайтиб, яна кўкка қараб чекинмоқда. Тўлқинлар шундай бир товуш ҳосил қилаётгандики, буни мусиқа ҳам, қалдирок ҳам дейиш қийин. Балки бу мусикага ўралган гувиллашдир. Анна шу гувиллаш ҳам ёқимли, ҳам ваҳимали эди. Тоҳир бу товушни илгари эшитмагани учун унинг салобатига пешвоз чиқсада, ваҳимасидан ортга қочишга уринарди.

У кўзини юмиб қайта очганда уммонда сакраб-сакраб ўйнаб юрган жониворларга кўзи тушди. Уларнинг сувдан ташқарига сакрашлари шу қадар ҳамоҳанг эдики, Демак, бу уммон қаърида мусиқа борлигига шубҳа қолдирмасди. Тоҳир бундай жониворлар борлигини ҳатто билмасди ҳам. Уларнинг ҳайбатли ёки ҳайбатсиз эканлигини билиш учун эса, уларни олдин кўрган бўлишингиз керак. Акс ҳолда нимага солиштириб, ҳулоса қиласиз. Аммо уммон ўзининг буюклиги билан бу жониворларнинг ҳайбатини ютиб, уларни оддийлаштириб юборган эди.

Тоҳир уммонга қарама-қарши томонга назар солса, улкан тоғни кўрди. Унинг қоялари шу қадар тик эдики, қуёш ва ойнинг биргаликдаги нурларига бош тираб, осмоннинг оёғига қиличдек санчилиб турарди.

Шу пайт бирдан қизларнинг қийқириқлари эшитилди. Улар тоғ бағридаги адрлардан Тоҳир томонга югуриб келаётган эдилар. Қизларнинг юзлари ҳам кўкдаги қуёш ва ой каби нур сочаётган эди. Уларнинг эғнидаги ҳарир либослар эса адрдаги баҳмал яшиллик билан уйғунлашиб кетгани боис бир жойда туриб парвоз қилаётгандек эдилар.

Бу манзара Тоҳирга жуда таниш туюлди. У қаерда кўрганди бу манзарани. Ана у югуриб юрган кийиклар ҳақида ҳам у эшитгандек эди. Аммо қаерда? Шу дамда саволга жавоб излайдиган лаҳза йўқ эди. Чунки саволлар уммонинг тўлқинлари каби кетма-кет келиб, унинг ҳаёлларини бузиб кетаётганди.

Қаердандир унинг қулоқларига шеър садоси келди:

Оразин очса мукаррам, ой ила хуршид ёнур,
Шайх калом этса магар, мен каби муршид ёнур...

Бу Тоҳирнинг икки соатлик танишидан эшитган шеър эди. Ўшанда Тоҳир шайх Ҳасаннинг ҳузурига кириш учун навбатда тунларни тонгларга улаган пайт эди. Бир куни яқинига келиб ётган йигитнинг пичирлаб шеър ўқиганини эшитди. Кўркиб кетди. Чунки шеър айтиш шайх асло кечирмайдиган гуноҳ эканлигини у деярли ҳар куни эшитарди. Лекин бу йигит нега кўркмаяпти? Тоҳир ўрнидан туриб

ўтириб унга кулоқ солди. У айтаётган шеър жуда дардли ва бу дунёда адолатга етиш қийинлиги ҳақида эди.

Тоҳирнинг кулоқ солиб турганини кўрган йигит:

-Менинг исмим Али,- деди.

Кейин Тоҳирнинг кўзларидаги саволни ўқиётган каби гапида давом этди:

-Мен бу исмни ўзим ўзимга танладим. Ўн йилдан бери ичкаридаман. Аммо бу тун мен учун гуноҳли дунёдаги охириги тун. Ертага ҳақиқий дунёга кетаман. Ўзим танладим буни. Биламан шеър айтган одам бу дунёда қолмайди. Деворнинг ҳам кулоғи бор, осмоннинг ҳам. Шайх ҳамма нарсани билади. Менга доим шеър айтмаслик кераклигини, бу гуноҳга ботиш эканлигини ўқитишган. Аммо юрагимда исён бор. Шеърлар исёни.

Бир кун устодим ёнимга келиб, Ҳазрати Алининг ҳам шеър ёзганини айтди. У фақат асадуллои муҳориба эмас, асадуллои адабиёт ҳам бўлган экан. Шундан кейин устодимда шайхга нисбатан шубҳа уйғонибди. Чунки шайх доим "Шоирлар душманлардир" деб айтар эканда. Устодим Ҳазрати Алининг шеърларини айтганда менинг ҳам дунёда ўзгариш бўлганини сезмаган эканман. Устодни ўша кунги суҳбатимиздан кейин кўрганим йўқ. Аммо энди англадимки, уни кўрмоқ учун мен ҳам Ҳазрат Алининг шеърларини айтишим керак. Ҳазрат Алининг шеърларига улашиб ўзимнинг ҳам шеърларим қуйилиб келмоқда. Сен ҳам эшит!

Ўшанда Тоҳир:

-Йўқ!-дея кулоқларини бекитиб олганди. Кўп ўтмай икки соқчи шоир табиат йигитни олиб кетишганди.

Мана энди Тоҳирнинг кулоқлари остида ўша йигитнинг сатрлари янграмоқда. У яна кулоқларини бекитди. Аммо атрофини ўраб олган қизлар унинг қўлларини тортиб олиб, ўзларининг юмшоқ кафтларига боса бошладилар.

-Мен қаердаман?-дея олди Тоҳир қуриб қолган лабларини аранг қимирлатиб.

-Сен аросатдасан,- деди қизлардан бири. - Ана у томонга қара, кўринаётган сароб эмас, оловдир. У шу қадар кучли оловки, бутун бахтсизларнинг ҳаммаси ўша ерда, унинг қаърида. Азобдан инграб ётишибди. Сен билган шоир Али ҳам шу ерда. Бутун вужуди олов ичида, калласи косага айланиб, косанинг ичидагилар биқир-биқир қайнамоқда.

Тоҳир хаёлидан ўтган нарсани булар қандай сезганига ҳайратда эди. Ҳайратнинг титроғидан қалтираётган пайтда иккинчи қўлини кафтига босиб турган хурлико унга бошқа томонни кўрсатди.

Тоҳир аввал у томонга эмас, қизга қаради. У шу қадар гўзал эди-ки, Демак, осмондаги қуёш ва ой биргаликда уни томоша қилиш учун найзага қадалиб қолишган экан-да деб ўйлади. Уммоннинг гуввилаши ҳам шундан экан, уммон аслида шу қизнинг оёғига бош уриб, дод солаётган экан. Тоғларнинг сукути ҳам шундан...

-Сендан менга эмас, ана у томонга қарашни сўрадим,-деди хурлико майин ва ёқимли овозда. Унинг овози Тоҳирнинг кулоқларида қотган садоларни эритиб, юрагининг қат-қатларига қадар иниб борарди.-Ўша сен кўриб турган дарвоза ортида беҳишт бор. Биз ўша ерда яшаймиз. У ерда ҳаёт мангудир. У ерда азоб йўқдур. У ерда сени менга ўхшаган 72 хурлико кутиб турибди. Бири қўлингни ушласа, иккинчиси сочингни силайди. Бири сени сутда чўмилтирса, бири сени бағрига босади... У ерда сен истаган одамлар ҳам бор. Ана, қара ҳозир эшик

очилади ва сен кимни кўрасан. Яхшилаб қара, улар сенинг ота-онанг, сени чақираяптилар. Ҳаракат қилма, у ерга бора олмайсан. Боришнинг битта йўли бор, шаҳид бўлишнинг керак. Уларни ўлдирган одамни дўзахнинг қаърига йўллашнинг зарур. Унинг оти Низомул Мулк!

Шу пайт ҳамма ёқдан "Низомул Мулк" деган садо кела бошлади. Қуёш ва ой ҳам, уммон ва тоғ ҳам "Низомул Мулк" деяётгандек эди...

Тоҳир ўзига келса, дастурхоннинг ёнида мудраб қолганини сизди. Чойни ҳўплагандан кейин мудраб қолган экан. Қанча мудради, билмайди. Наҳотки мудраб ҳам туш кўриш мумкин? Наҳотки..

У дилидан отилиб чиқаётган кейинги саволни эшитишга ҳам улгурмади.

-Тез чиқ, Шайх ҳазрат ҳаммани фавқулодда йиғинга чақирдилар,-деди соқчилардан бири унга.

Тоҳир ташқарига чиққанда, аллақачон хос толиблар қоя-қасрнинг пойига тўпланишган экан. Қасрнинг том қисмида шайх кўринди. У елкасига ташланган яктагини тўғирлаган бўлиб, бошидаги салласининг бир учини қайтадан орқага отган ҳолда пастга қараб гапира бошлади.

-Бугун яна бир улуғ кундир. Тангри бизни яна ёлқади. У бизга яна бир катта душманимизни кўрсатди ва душманиз учун дўзахнинг тўққизинчи қаватида азоб ҳозирлаб қўйилганини билдирди. Баъзиларингиз йиллаб кутаётган ҳақиқатнинг тугуни бугун очилди. Уларнинг ота-оналарини жувонмарг этган кимсанинг номи аён бўлди. Бегуноҳ инсонларнинг ҳаётига зомин бўлган бадбахт вазир Низомул Мулк экан...

Шайхнинг охирги калимаси толибларнинг вазоҳатли қичқириқлари остида қолиб кетди. Тоҳир эса нафасини ичига ютиб қолганди.

Шайх қўлини кўкка кўтариб:

-Бас!-деди. Ҳамма жим болиб қолди- Бас! Низомул мулкка бу дунёда ўрин йўк! Уни дўзахга равона этганнинг ўрни беҳиштдир. Мен аминки бу инсон кимлигини ҳам Тангри унинг кўнглига солган бўлиши керак. Хўп, вазирнинг ишини битириш учун ким йўлга чиқади?

Толибларнинг ҳаммаси "Мен!" дея шайх томон бош эгдилар. Тоҳир эса турган жойида қотиб қолганди. Унинг вужуди бутунлай музлаган ва ўзига бўйсунмаётган эди. Муз бирдан эриб томчиларга айланди ва терисининг устида "яхмалак" ота бошалди. Кейин бошидан қайноқ сув қуйилгандек бўлди. Қулоқлари остига яна "Низомул Мулк" деган садо келиб урилди.

Кимдир унинг елкасига қўлини қўйди. Шундагина у ўзига келди ва шайхга томон бош эгиб, тиз чўккан толиблар каби букилди.

-Сен бу ёққа кел!- Бу шайх эди ва Тоҳирни чақираётган эди. У елдек учиб теппаликка тирманаркан тиззалари қалтираётганди. Томдан пастга тушиб келган Шайх уни тўхтатди:

-Бу бахт! Бахт одамни ана шундай саросимага солади. Аммо бу мукаммал бахт эмас, оний бахт! Мукаммал бахтга эса, ота-онангнинг қотилини дўзахга юборгандан кейин муяссар бўласан. Қанча-қанча толиблар ҳам бу бахтга етмоқ орзусида. Лекин бу сенга буюрган экан. Буни бутун вужудинг айтиб турибди. Демак, сен аросатга тушган пайтингда Тангри сенга қўл чўзган, фаришталарини юборган, йўл кўрсатган ва бу менга ҳам аён бўлди.

Шайх уни етаклаб ичкарига олиб кирди.

-Низомул Мулк ҳақида биласанми?-дея сўради шиддат билан.

-Эшитганман, шайхим!-деди Тохир бошини эгиб.

-Мен ҳам эшитганман,- шайх калималарни шарт-шарт кесиб, баъзи сўзларни бот-бот такрорлаб гапида давом этди.-"Одил вазир" деб эшитганман, "Миллатнинг пушти паноҳи" деб эшитганман, "Одамларга яхшиликдан бошқа нарсани раво кўрмайди" деб эшитганман, "Раҳмдил ва одил, камбағалпарвар ва адолатпеша" деб эшитганман, аммо эшитганларим афсона экан, ҳақиқатни Тангридан билдим, кўзим очилди, ёлғонларга ишонган дилим тош бўлди! Унинг қотил, бегуноҳ инсонларнинг қонини ичгувчи экани ҳақида эшитганмисан?

-Эшитганим йўқ, шайхим,-деди Тохир пичирлаб.

-Мен ҳам эшитганим йўқ! Унинг таши одил, ичи қотил эканлигини эшитганим йўқ эди. Унинг ширин сўзлаб, аччиқ иш қилишини билмас эканман. Унинг сенинг ота-онангнинг ҳам каллаларини чодирнинг пештоқига илганидан беҳабар эканман. Унинг золимлиги адолат кўрпасига ўраб қўйилганидан беҳабар эдим. Унинг Тангрига эмас, иблисга қуллуқ қилишини, шайтоннинг булоғидан сув ичганини, унинг амрини бажаришини билмас эканман, Тангри ҳаммасини бир лаҳзада кўнглимга солди. Шундай, биз ҳақиқат деб юрган нарса сароб, сароб деб юрганларимиз бир лаҳзада ҳақиқат бўлиб қолар экан. Сен у шайтонни бир кўришда ажратиб ололасанми?

-Шайтоннинг бир эмас минг кўриниши бўлади, шайхим!

-Ҳа, баракалла, мен ҳам уни бир кўришда ажрата олмайман. Аммо у яшаган муҳташам қаср уни бекита оламайди. Уни кўриқлаган занги соқчилар уни асрай олмайдилар. Уни тахтга ўтқазиб, кўтариб юрадиган қуллар уни кутқаза олмайдилар. Унга қуллик қилиб, орқасидан эргашадиган уламолари ажал яқинлашганини башорат қила олмайдилар. Сен йилдиримсан! Ханжаринг йилдиримдир! Йўлингни ҳеч ким тўса олмайди. Аммо сенда совуққонлик ўрнини ҳаяжон эгалласа, қасос ва интиком ҳисси кўзингни боғласа, ҳамма нарсдан маҳрум бўласан. Тангри сендан юз ўгиради! Биз сендан юз ўгираемиз! Беҳишт сендан юз ўгиради. Бахт сени ташлаб кетади. Бахтсизлик сени кемиради!

-Шундай шайхим!-деди Тохир.

-Баракалла, мана бу менинг ханжарим, ол! Йиллардир тинмасдан чархлаган ханжарим. Уни бегуноҳ инсонларининг қотили учун сақлагандим. Ўша кунни Тангри менга насиб этди ва уни сенга бераман. Бу ханжар бошқанинг эмас, фақат Низомул Мулкнинг, қотилнинг қонини ичиши керак, унутма!

-Унутмайман, шайхим!

Шайх эшикни очиб у ерда кутиб турган бир йигитни ичкари олди.

-Бунинг тили кесилган, гапиролмайди. Аммо йўлни билади. Одамларни билади. Вазирнинг қачон, қаердан чиқиб, қаерга кетишини ҳам билади. Қасрга олиб қирувчи йўлларни ҳам билади. Сенга эшик очувчи одамларни ҳам билади. Агар вазирни сен ўлдира олмасанг у ўзи ўлдиришини ҳам билади. У шахид бўлиш учун туғилган. У гуноҳга ботмаслик учун ўз тилини кесган! Аммо қулоқлари, ҳислари тирик. У вазирни дўзахга юборишни Тангри фақат сенга буюрганини ҳам билади. Аммо сен Тангрининг ишончини қозона олмаган тақдирда жаннат эшиклари унга очилишини ҳам у билади! Борларинг, музаффарлик сизга ёр бўлсин. Мен хуш хабарни кутаман! Сенга эса, ота-она дийдори насиб этсин!

Тохир ва гунг йигит орқага чекиниб чиқиб кетар эканлар Шайх:

-Ҳозир дамларингни олларинг, тунда йўлга чиқасанлар. Қуёшнинг найзасидан ойнинг нури пештар. Қуёш кўз боғловчидир, ой йўл кўрсатувчи, тунда чиқсаларинг тонга етиб борасизлар, душманни тонгда тутиб, қуёш чиққанга қадар музаффарлик шаробини ичасизлар!-деди Шайх.

Тоҳир ва гунг йигит чиқиб кетгач, шайх ичкаридаги бошқа хонага кирди ва у ерда кутиб ўтирган кишига юзланди:

-Мен бу бойликларни ҳали қабул қилмайман. Мен олдиндан ҳақ олмайман. Аввал иш битсин, кейин гаплашамиз. Балки бу камлик қилар. Балки жони кетишини эшитиб қолган вазир бундан кўпроқ ҳақ таклиф қилар.

-У қаердан эшитади?-дея савол берди кутиб ўтирган одам.

-У девонбеги йўқолиб қолганидан шубҳага тушмайдими? Икки кундирки, бу ердасиз...

-Мен икки кунга изн олгандим. Эрталаб яна саройда бўламан ва воқеадан кейин ўзим...

-Йўқ,-шайх унинг сўзини бўлди,-биз хабарни биргаликда кутамиз. Вазирнинг ўлими ҳақидаги муждани биргаликда эшитамиз ва биргаликда янги вазирни танлаймиз. Бойликларни тақсимлашни ҳам ўшанда гаплашамиз. Бу бойликлар сизга ҳам, вазирга ҳам оид эмас. Халққа оид. Халқники халққа кетиши керак! Аммо сиз ҳам бенаиб қолмайсиз. Тақсимлаймиз. Фақат адолат билан! Бу олиб келганингиз уммондан зарра эканлигини билиб турибман, буни ўзингиз ҳам биласиз...

Девонбегининг ранги оқариб кетди. Аммо бир нарса дея олмади.

-Қўрқманг, Тоҳирнинг қулоғига шеър айтган хурлиқолар сизни пойлаб туришибди, сизнинг қўлларингизни қафталарига босишади. Истамасангиз ана баччалардан танланг. Оёқларингизни тонгга қадар укалаб чиқишади. Тоҳирни маст этган чой бизни ҳам жаннатга олиб бориб, олиб келади. Эрталабга қадар бўлган узоқ вақт бир зумда ўтиб кетади...,-деди шайх ва ичкарига кириб келган хурлиқони бағрига босиб, мушук каби эркалатиб:

-Бор, ҳалиги ёқимтой болани олиб кел!-деди.

Бешинчи боб

20 АСРНИНГ ОХИРИ

Нилуфар ўзига келганда қаерда эканлигини билолмай қолди. Атроф зимистон, қўланса ҳид димоғига урилмоқда. Негадир кўнгли айниб, ичидан бир нарса томоғига тиқилиб келмоқда. Нима гап? Туш кўряптими? У ҳеч нарсани тушуна олмади. Бутун вужуди худди қум солинган қопларнинг остида қолган каби қимирламас ҳолда эди. Кўзлари ачишгани боис ишқамокчи бўлди, шундагина қўллари орқасига боғлаб қўйилганини ҳис қилди. Юраги шувиллаб кетди. Бирдан чақмоқдек ялт этган нарса унинг хаёлларига Рустамнинг сиймосини михлади.

Нилуфар кейинги кунларда қийин вазиятга тушиб қолганди. Ота-онаси ҳам Махфират холанинг гапига қўшилиб, унга босим ўтказа бошладилар.

-Қиз бола вақти етганда эрга тегиши керак, кейин кеч бўлади,-дерди онаси.

Отаси ҳам фақат тўйга тайёргарлик ҳақида гапира бошлаганди. У эса Рустам ҳақида ўйларди. Рустам нимаси биландир унинг юрагига кириб борганди. Аммо

Рустамни ҳали тўла билмаётгани, унинг феълидаги оғирлик, кичик нарсаларга ҳам жиддий эътибор билан қараши, хушчақчақ эмаслиги ва бошқа нарсалар ҳам унга тинчлик бермасди. Аммо қандайдир таъсир кучи бор эди. Бувисининг уйига борса, Рустамнинг ана шу таъсир доирасидан чиқа олмаслигини биларди. Шу сабабдан бормасликка қарор қилди. Ҳеч бўлмаганда бир ҳафта ёки икки ҳафта уни кўрмайинчи нима бўлади, деб ўйлади. Бир умр бирга яшаши керак бўлган одамни яхшироқ билгиси келарди.

Ўқишга бориб келаркан баъзан қайси йўлдан бориб, қайси йўлдан қайтгани ҳам эсида қолмасди. Фақат хаёллари билан олишар, кўз олдидаги Рустам сиймосини тўла кўришга уринарди...

Бирдан Нилуфарнинг эсига ёнида бир машина тўхтагани тушди. Ўқишдан қайтаётганди. Гира-шира пайт эди. Уларнинг уйига борадиган йўлак яқинида машина тўхташи диққат тортувчи ҳол бўлса-да у қиё боқмаганди. Чунки Рустам уйларига келиб кетгандан кейин уни таниган тенгдошлари ҳам қайтадан ҳаракатга тушиб қолгандилар. Шулардан бири бўлса керак деб парво қилмади. Ўшанда кимдир югурганча орқасидан кела бошлаганини сизди. Аммо қайрилиб қарашга улгурмади. Унинг оғиз бурнига нам бир латта босилгани ва нафас олиши қийинлашганини эслайди, холос.

Наҳотки, Рустам мени ўғирлаб қочди, деб ўйлади Нилуфар. Йўқ, у кўйнинг ҳам оғзидан чўп олмайдиган бола. Қолаверса, ҳамма унинг томонида. Истаса уйимизга ҳам кириб келиши мумкин эди. Бувимга айтса, бир нарсани баҳона қилиб келишарди. У ўғирлаб келса ҳам нега бу совуқ ертўлага қўйсин? Нега қўлларимни боғласин? Бу аблаҳ Алишернинг иши. Кимдир уни МХХга ишга ўтган, ҳам ўқиб, ҳам ишляти деб айтганди. Отаси эса президентга маслаҳатчи бўлаётганмиш деб эшитганди. Қайси кун уни Рустам билан бирга кўриб қолди. Шундан кейин пайтавасига қурт тушган. Илгари ҳам неча марта гап очди, совчи қўйди, аммо истамадим. Мана энди аблаҳлик йўлига ўтибди. Бечора бувим, ойим-адам нима қиладилар, нима дейдилар энди? Рустам нима деб ўйлайди? Унинг кўзига қандай қарайман? Кошки розилик бериб, тўйни тезроқ ўтказсак бўлармикан? Бу нима кўргулик? Аблаҳ Алишер мени яхши кўрса, шу куйга соладими, шарманда қиладими, зах ертўлага келтириб ташлайдими? безбет, бир куни "Сен билан иккаламиздан жуда келишган ўғил туғилади" деб уялмай нетмай юзимга айтди. Буки, нияти бузуқ экан-да!

Нилуфар хаёлларида ўзига саволларни қалаштириб ташлаётган бир пайтда темир эшик очилиб, ичкарига бир киши кирди:

-Нилу ўзингга келдингми?-деди у.

Бу Алишер эди.

"Аблаҳ!" дея бақирмоқчи бўлди Нилуфар, лекин бақира олмади. Шундагина оғзига нимадир ёпиштириб қўйишганини сизди. Алишер келиб, ўша ёпиштирилган нарсани тортиб, шарт етиб юлиб ташладида, егилганча Нилуфарнинг лабидан ўпа бошлади. Нилуфар тилини сўришга интилетган совуқ лабни қаттиқ тишлаб олди.

Алишер бирдан ўрнидан туриб оғзини ушланганча ташқарига чиқар экан:

-Қанжиқ, онангни кўрсатаман!-деди.-Ҳали сенми ватан хоинига эрга тегадиган!

-Менга десанг ўлдириб юбормайсанми, мен ҳеч қачон сеники бўлмайман!-дея бақирган Нилуфар, Алишер эшитсин дея қаттиқ-қаттиқ тупуриб ташлади ва:

-Сен тупуксан! Туршак! Аблаҳ!- деди ва хунграб йиғлаб юборди.

Бир оздан кейин тақара-тукур овозлар эштилди. Искарига бир неча киши кириб кедди. Улардан бири:

-Қиз шу ерда экан, топдик, қўллари боғланган!-деди.

У милитсия кийимида эди. Орқадан кириб келган фуқаро кийимидагилардан бири:

-Тез қўллари очларинг, сув берларинг, ана у аблаҳни милитсия бўлимига олиб борларинг,-деди.

Милитсионер қўллари ечар экан, Нилуфар беихтиёр бошини унинг елкасига қўйиб, ҳичкириб йиғлай бошлади.

-Йиғлама кизим, биз сени кутқаздик. Яхшиям вақтида хабар хабар топдик. Бўлмаса у аблаҳ бола, билмадик, нима қилган бўларди. У илгари ҳам бир қизни ўғирлаб, зўрлаб, кейин ўлдирган экан. Тавба, тагин юридическини битираётган экан-а,-деди.

-Қарасангчи, бу камеранинг калитини қаердан олди? Ким билан тил бириктирди?

Уни яқинда бу соҳага ишга ўтказишган экан. Тошкентда машина ўғрилари мафиясига ҳам раҳбарлик қилар экан... иплос, бировнинг кўз қораси бўлган қизини ўғирлаб қаёқларга олиб келганини қаранг-а?! Давлатимизнинг, мустақиллигимизнинг обрўйига мана шунақалар соя туширмоқда,-деди эшик ёнида турган киши.

Нилуфар Алишернинг кун ора янги машина минишини эслади. Демак, ҳаммаси ўғирланган машиналар экан-да. Отаси шундай катта ишда ишласаю боласи шунақа жиноятчи бўлса?

Худди Нилуфарнинг хаёлидагини ўқиётандек, фуқаро кийимидаги киши милитсионерга:

-Отаси яқинда юртбошимизга маслаҳатчи этиб тайинланибди, бу ишимизни жуда оғирлаштиради, аллақачон бошлиқларга телефон келаётган бўлса керак!-деди.

-Падарига лаънат, бу катталарнинг ҳаммаси боласини эплотмайди. Битта боласини тарбиялай олмаганлар миллатга қандай қилиб бошчилик қилар эканлар?-деди фуқаро кийимида киши баланд овозда.

-Секинроқ гапиринг, деворнинг ҳам қулоғи бор!- дея уни огоҳлантирди милитсионер.

Шундан кейин сукунат чўмди.

-Ойим ва адамларга хабар берилдими?-деб сўради Нилуфар ташқарига чиқиб, машинага минишаётганда.

-Энди-да, ҳали сени топганимизга беш минут бўлган эмаску, кизим,-деди милитсионер кийимидаги киши.-Қолаверса, бу жойдан телефон қиламиз десак, сотиб юборадиганлар чиқиши ҳеч гап эмас. Бунинг устига бу жой уйлариңдан анча узоқда. Биз Наманган деган жойдамиз. Эшитганмисан?

-Бўлмасачи?-дедию Нилуфар хаёлга толди.

У Наманганни яхши билади. Рустам наманганлик. Бирдан юраги орқага тортди.

Энди Рустам нима деб ўйлайди? Ундан юз ўгириши аниқ. Қолаверса унинг ўзи Рустамга бу воқеани қандай қилиб изоҳлайди? Йўқ, у тушунадиган йигит. Балки ҳамма нарсани англаб олар ва ҳатто бу борада гап ҳам очмас. Шуниси ёмонда. Индамай юриб, дилингни хуноб қилади. Ундан кўра бир марта гаприб кўя қолса, ҳаммаси ортда қолади...

Улар минган машина ғиштлик бир бинонинг темир дарвозасидан ичкарига кирди.

-Қаерга келдик?-деб сўради Нилуфар.

-Бу ер ҳукуматнинг биноси, кўнглингиз тўқ бўлсин, ҳозир ота-онангизга телефон

қиламиз, улар келиб, сизни Тошкентга олиб кетишади,-деди фуқаро киймидаги киши.

Нилуфарга ичкарида сув ва овқат беришди. Аммо томоғидан овқат ўтармиди?!

Кўп ўтмай ҳалиги фуқаро кийимидаги йигит келиб ўзини таништирди:

-Менинг исмим Олимжон, боя айтишга ҳам улгурмабман,-деди.- Сизнинг ишингиз билан бундан буёғига ҳам шуғуланиш менга топширилди..

-Ота-онамга телефон қилишдими?-сўради Нилуфар.

-Қилдик, аммо яхши хабар йўқ. Улар жуда ҳам ғаззабда. Бунақасини кўп кўрганмиз. Бошида шундай бўлади. Улар сизни атайлабдан Алишер билан қочиб кетган деб ўйлашмоқда...

-Алишернинг жиноятчи эканлигини айтмадингизми, ахир?

-Афсус, айтолмадик. Унинг отаси жуда катта ишда ва орага катта одамлар аралашиб, ишнинг унга оид қисмини дарҳол ёпиб ташлашди. Бу гапни сизга айтишим мумкин эмас, эди. Аммо билишингиз ва тушунишингизни истаганим учун айтдим. Буларнинг ҳаммаси яшин тезлигида бўлди. Биз сизни топган жойдан бу ерга келгунимизча осмон узилиб, ерга тушибди. Менга ҳатто Алишернинг номини тилга олишимни ҳам таъқиқлашди. Ўзинг пиширган ошни ўзинг совут дейишди...

Нилуфарнинг бошига харсанг тошлар ёғилгадек бўлди. Улардан бирининг учи худди бошига санчилиб қолгану оғриқ ўрнига олов пайдо бўлганди. Иссиқлик теппадан пастга худди вулқон лавасидек оқа бошлади. Кўзлари тиниб, боши елкасидан узилиб тушгандек бўлди.

Давомини эслай олмайди. Ўзига келганда оқ чойшабли тўшакда ётганди. Ёнида эса яна Олимжон.

-Бизни кўрқитиб қўйдингиз,-деди у.- Инсоннинг бошига жуда кўп ишлар келади.

Аммо бардошли бўлиш керак. Мен ўзим бориб ота-онангиз билан гаплашаман ва уларга секингина тушунтириб қўяман. Зотан делони бутунлай ёпиш учун уларнинг ҳам, сизнинг ҳам имзоларингиз керак бўлади.

Нилуфар ҳиққилаб йиғлай бошлади.

-Йиғламанг, Махфират холага ҳам, Рустамга ҳам ўзим тушунтираман...,-деди Олимжон майин овозда.

-Уларни қаердан биласиз?-Нилуфар ажабланган оҳангда савол берди.

-Улар ҳам ота-онангиз каби сизни қочиб кетган деб аза очиб ўтиришган экан.

Рустам ҳатто Махфират холанинг уйидан кўчиб ҳам кетибди. Унга ялиниб-ёлворишса ҳам у қизингиз енгилтак эди. Ўзим унинг ўша бола билан кўз уриштирганини кўргандим. Шундай гапи бор экан, нега мени ўйнатди деб чиқиб кетгани Махфират холани йиқитибди. У киши касалхонага тушибдилар. У дунё, бу дунё Нилуфарни кўришга кўзим йўқ деб ўтирган эканлар.

Нилуфар яна бошини ёстикқа ташлади. Кейин сочларини юла бошлади:

-Энди нима қиламан! Энди нима қиламан!,-дерди, холос.

-Сиз ёш бола эмассиз. Сизнинг ёшингизда бўлганлар аллақачон мустақил одам ҳисобланади. Қолаверса, катта олийгоҳни қариб битириш арафасида турибсиз. Ўзингизни ушланг, бизни ҳам тушунишга ҳаракат қилинг, қўлимиздан ҳеч нарса келмайди, ҳаётимиз, карерамизни таҳликага қўйиб сизга ёрдам қиляпмиз. Совет даври бўлганда Москвага шикоят қилардик. энди дардимизни кимга айтамиз.

Юртбосимизнинг гапларини эшитган бўлсангиз керак, шикоят ёзган одамнинг

ўзини жазолаш керак, дедилар..

Олимжон шундай деб атрофга олазarak бoқди-да oвoзини пaсaйтириб:

-Ким шикoят ёзса мaнa мeнгa кeлaди, деб турибди. Алишернинг oтaси эсa унгa мaслaхaтчи. Toғ уларнинг қўлидa, тaшлaб юбoришсa хaммaмиз эзилиб кeтaмиз. Бизгa тeлeфoн қилиб, кўчaгa қўйиб юбoринглар ёки aди-бaди aйтaдигaн бўлсa психбoлнитсaгa тикиб қўйларинг деб буюришди. Aнa у Алишер бўлсa, мeнгa бeрларинг деб пўписa қилмoқдa.

-Ўзимни ўлдираман, хaммaсидaн кутулaмaн,-дeди Нилуфaр,-хa, ўзимни oлдираман...

У шундай деб ён-вeридaн нимaдир қидирa бoшлaди.

-Қулоқ солинг, aхмoқлик қилмaнг, бизни хaм ўйласaнгиз-чи, сизни кўчaгa қўйиб юбoрдик, деб мaнa шу eрдa яшириб турибмиз. Сизгa яхшилик қилaмaн деб хaётимиз ёниб кeтсинми. Мeн хaм янгимaн бу eрдa. Хўп, мeн хaли уйлaнгaним йўқ. Aммo мeнгa ёрдaм бeрганларнинг тўрт-бeштaдaн бoлaси бoр. Гaпнинг oчиғи мeн бундaй гaвғoгa кирмaс эдим. Aммo сиздaй aқлли, эсли-хушли бир қизни шундaй aхвoлгa туширишгaни мeни қaттиқ тaшвишгa сoлди. Қaни aдoлaт! Қaни умидларимиз... Мустaқилликдaн шуни кутгaнмидик? Мустaқил бўлдик деб ёш-ёш хaётларни жувoнмaрг қилиб юбoрaмизми? Нимa, oтaси пpeзидeнтгa мaслaхaтчи бўлсa, истaгaн ишини қилaвeрaдимми? Икки кундирки, шaҳaрдa тинчлик йўқ. Ўзи шу eргa кeлиб хaммa бoшлиқларни oлдигa солиб, сизни қидириб юрибди. Aгaр билиб қoлишсa биз ёниб кeтaмиз...

Олимжоннинг чин юрaкдaн, куюниб aйтгaн бу гaпларидaн кeйин Нилуфaр жим бoлиб қoлди.

-Биласизми oтa-oнaлар хaм aхмoқ, шунинг учун хaм қизини oқ қилиш мумкинми? Худди Нилуфaрнинг юзигa кимдир тaрсaки тoртиб юбoргaндeк бўлди, энди илгaри бoшидaн қуйилгaн oлoв бу сaфaр кўкpaгигa ўрмaлaди.

Олимжон:

-Mанa буни ичиб oлинг,-дeя Нилуфaрнинг бoшидaн кўтaриб, унгa вoлидoл ичирди.- Кечирасиз, aйтмoқчи эмaс эдим, aммo oғзимдaн чиқиб кeтди. Биласизми, мeн сурхoндaрёликмaн, aсли. Дeнoвдaнмaн. Toшкeнтгa ўқишгa кeтaмaн дeсaм, уйдaгилар қўйишмaди. Уйлaнтириб қўямиз дeйишди. Нимa, уларнинг гaпигa кириб, уйлaниб oлиб, кeйин пoдaнинг oрқасидaн югуриб юришим кeрaк эдимми? Aди-бaди гaплар бўлди. Aйтишиб қoлдик. Oтaм "Oқ қилдим" деб юбoрди. Чиқиб кeтдим. Ўқишгa кирдим, ўз кучим билaн кирдим. Mардикoрлик қилиб бўлсa хaм ўқиб битирдим, мaнa энди мeни кeчиришгaн, хoзир янa бoлaм истaгaнинг бўлсa oлиб кeл, тўй қилиб бeрaмиз, кeйин янa қайтиб кeтaвeр, деб ўтиришибди. Aммo юрaдигaн қизим йўқ, иш билaн бўлиб бу мaсaлa хaқидa ўйлаб хaм кўрмaбмaн. Шу пaйтгa қaдaр юрaдигaн қизим йўқ дeйиши Нилуфaрни бирoз ўйлатиб қoйди. Aммo дaрхoл хaёллaри янa oтa-oнaсигa, Рустaмгa вa бувисигa қaдaлди. Хaммa ундaн юз ўгиргaн экaн, бувиси-чи? У киши Рустaмни ўз ўгилларидeк яхши кўриб қoлгaндилар. Нилуфaр мeнинг бeтимгa oёқ қўйиб кeтди, деб ўйлaгaн бўлишлaри кeрaк. Лeкин oтa-oнaси-чи? У oтa-oнaси хaқидa хaм ўйлар экaн, гoхo уларни тушунгaндeк бўлсa-дa aммo кўпpoқ улардaн рaнжий бoшлaди. Рустaмни эсa ўйлашни хaм истaмaсди.

Aгaр яхши кўрсa, нaхoтки шунчaлик тeз юз ўгириб кeтaди? Нaхoтки сeвги дeгaнлaри шундaй "лип" этиб кeлиб, "лип" этиб кeтaдигaн бўлсa? Бир вoқeани

сўраб-суриштирмасдан, ўрганмасдан дарҳол хулоса чиқараверадиған одам билан ҳаётингни боғласанг, бошингга иш тушиши билан ташлаб кетар экан-да?

Шу пайт бир киши эшикни таққиллатиб Олимжонни ташқарига чақирди. Зум ўтмай Олимжон ҳовлиқиб ичкарига кирди.

-Алишер шу орада экан, ғаззаб билан ҳаммани сўроқ қилаётганмиш. "Менга у ўғил туғиб бериши керак" деб юрганмиш. Аблах! Нима қиламиз, энди?

-Нима қилсангиз ҳам мени унинг қўлига топширманг, бир умр қулингиз бўлишим мумкин, аммо унинг бир кунлик хотини бўлмайман,-деди Нилуфар зорланиб.

-Боя сизга айтишга юрагим бетламаганди. У аблах Тошкентда ҳам Нулу меники, у менга ўғил туғиб бергандан кейин, никоҳ қилиб, иккинчи хотин қилиб оламан,-деб иплос гапларни тарқатган экан.

Аблах, деб ўйлади Нилуфар! Алиш-калиш... У мактабда ҳам шунақа иплос гап қилиб юрар эди. Шунинг учун ҳам унга "алиш-калиш" деб лақаб қўйганди...

Аммо Олимжон Нилуфарга ўйлаб кўриш учун ҳам вақт қолдирмаётган эди.

-Тез ҳаракат қилмасак, бирорта одам сотиши мумкин. Биласиз бизда мансаб учун онасини ҳам сотадиганлар кўп. Алишер билан ошна бўлишни истаганлар тикилиб ётибди. Бу ўзи қанақа дунё экан? Мен милитсия, хавфсизлик хизмати халқни ҳимоя қилади деб ўйлаб бу соҳага ўқишга киргандим. Акси экан, булар кечаю кундуз халққа қарши ишлар эканлар.

Мен сизни вақтинча ота-онамникига олиб бориб қўйишим мумкин. Аммо улар "бўлажак келиним" деган гап қилишларига шубҳам йўқ. Бунинг устига мендан ҳам шубҳа қилиб ота-онамнинг уйини текшириб кўришлари мумкин...Шунча дардингиз устига яна юк бўлади...

Аммо Нилуфарнинг қоп қора зулмат қоплаган кўнглида "лип" этган учкун учиб ўтгандек бўлди. Истараси иссиқ... ақилли.. ўзини эмас, бошқаларни ўйлайдиган... қаҳрамон...

Бу узук-юлук учкунлар зумда тарқалиб кетди. Олимжон эса ҳамон гапираётган эди.

-Бойсунда бир холам яшайдилар, ҳозирча сизни уларникига олиб бориб қўйсам бўлади. Сиз тайёрланинг, мен ишхонамга телефон қилиб, касал эканлигимни айтаман ва ҳозирнинг ўзи йўлга тушамиз, бўлмаса кеч бўлади.

Кўнгил қўйган йигитинг мана шундай, сен учун ўзини ҳам, ҳамма нарсасини ҳам фидо қиладиган, тезда муаммодан чиқиш йўлини топадиган, ақли чархланган бўлиши керак. Бир зумда ҳамма нарсани ўйлаб, чорасини топомқда. Латтачайнар эмас. Ҳатто ота-онасининг кейинги гаплари ва ҳаракатларини ҳам тахмин қилиб, менинг кўнглим оғринмаслиги учун чиқиш йўлини топди. Унга ким ҳам тегса бахтини топади. Ҳар ҳолда кўз остига олгани бордур? Ёки... Ёки менга кўз тикдими? Бўлмаса нега бу қадар фидойилик қилмоқда? Агар кўз тиккан бўлса, тўппа тўғри ота-онасининг уйига олиб бормасмиди?...

Улар Намангандан Жиззах орқали Самарқандга етиб келганларида кеч кириб қолганди.

-Шу ерда бир танишим бор,-деди бу ерга қадар индамай келган Олимжон.-

Бозорнинг ёнида яшайди. Нўхат, ҳасиб пишириб сотади. Уйини ресторандан ҳам яхши қилган. Жуда тозакор одамлар. Уларникига кириб овқатланиб, кейин йўлда давом этамиз.

Нилуфар индамади. Нима ҳам дерди?

Уй эгаси уларни яхши кутиб олди:

-Акамилло яхшимисиз, янгамлар, болалар яхшимилар...

Бу гап Нилуфарнинг хаёлига чақмоқдек урилди. Аммо Олимжон:

-Бу янгам шунақа, доим мени изза қиладилар. Бу деганлари янга топдингизми, болалар билан қачон келасиз, деганлари,-деди Олимжон.

Ҳалиги Тожик аёл:

-Бизни тўйга айтмасдан уйланиб олдингизми деб жаҳл қилдим, шунинг учун келинпошшани бир қиздирайин, дедим-да,-деди.

Нилуфарнинг кўнгли ёришиб Олимжонга қараса у ҳам тикилиб турган экан. Уялиб кетди ва кўзларини олиб қочди.

Овқатланиб бўлишгач:

-Чарчабман, шу ерда тунаб қоламиз, йўлга эрталаб чиқамиз,-деди Олимжон.

Бу жуда ҳам қарорли йигит экан. Агар шундай одаминг бўлса асло кўчада қолмайсан. Ўқишингга ҳам, ишлашингга ҳам ўрин қолмайди.

-Дарвоқе ўқишим нима бўлади?-деди Нилуфар Олимжонга.

-Аввал жонингизни қутқарайлик, кейин ўқишни ҳам ўйлаб кўрамиз,-деди Олимжон бепарволик билан.

У шундай деб уй егасига:

-Ётадиган хона борми?- деганди:

-Ана ўша ўзингиз ётадган хонанани яна тайёрлаб қўйдим,-деди у.

-Ҳар сафар Сурхондарёга кетишда шу ерда тунаб қоламан,-дея изох берди Олимжон ва ичкарига кириб кетди.

-Хов, келинпошшани чақирмайсизми,-деди уй бекаси бироздан сўнг.

-Йўқ, у кишига бошқа хонадан жой қилиб беринг,-деди Олимжон ва қайтиб чиқиб:

-Нилуфархон, узр, жуда чарчаганман, сиз ҳам ухланг, ҳалиги гаплар орамизда қолсин,-деди.

-Ҳм, ораларингдан гап ўтибди-да, ёшлиқда кўп гап-сўз бўлади. Аммо бир томон оғир бўлиши керак. Ҳозир кириб, оёқлари ва елкаларини бир укалаб қўйсангиз, олам гулистон!

Нилуфар қизариб-бўзариб кетди. Ичкаридан ярим яланғоч чиққан Олимжон:

-Янга илтимос у кишига жой қилиб беринг, бошлиғимнинг қизи бўладилир, хали розиликларини олганим йўқ. Ҳар хил гаплардан хафа бўлиб қолишлари мумкин,-деди.

Нилуфар ухламасдан тонгга қадар ўйлаб чиқди. Гоҳ йиғлади, гоҳо хафа бўлди.

Аммо шундай довжорак ва ақлли йигит билан ёнма-ён тушиб қолгани эса унга таскин берди. Шу пайтга қадар у ҳатто кўлини ушламади. Аммо дастлаб йиғлаганда бағрига босганди, ўшанда Нилуфар аллақандай бир ҳис туйган аммо дардлари устун келганди.

Олимжон бўйдоқ бўла туриб, унга нисбатан бефарқлиги Нилуфарда шубҳа ҳам уйғотди. Яна буларнинг ҳаммаси Алишернинг режаси бўлиб чиқмасин? У

Олимжонни қўлга тушириб, мени бир четга олиб кетаётган бўлмасин? Негадир баъзи гаплари сунъий чиқиб қолаётганга, юрагидан чиқмаётганга ўхшамокда.

Ёнида шундай чиройли қиз бўлсаю у парво қилмаса? Э, чиройинг қолдими.?

Кўзларинг киртайиб, аҳволинг бир ҳол бўлиб турибдию хаёлингга келган нарсага қара!

Бу фикрлар хаёлига келгани учун Нилуфар ўзини айблади.

Ахир Олимжон мен учун ҳаётини тикмоқда-ку? Дунёда шундай фидойи, адолатли

инсонлар ҳам кўп. У ўзига хос характерга эга. Балки эзилиб-сузилиб гапиришни ёмон кўрар? Балки кўнглига келганини шартга айтиб қўядиган одамдир? Ундай бўлса, ҳали бирдан "Сизга уйланмоқчиман" деб қолса, нима қиламан? Уф, яна хаёлинг қаёқларгадир кетмоқда. Сенга нима бўлган ўзи?

Нилуфар Сурхондарёга боргунча ҳам ана шундай хаёллардан қутула олмади. Гап орасида Олимжон:

-Борадиган жойимиз, асл холамники бўлмаса ҳам Хатича хола чин холамдан ҳам зиёд. Илгари мен Афғонистон бўйича ишлаганимда, шу ердан ўтиб, шу ердан қайтар эдим. Ҳа, ҳали ёшқу, илгари ҳам ишлаган эканми, деб ажабланманг. Бу ишга жуда ёш кирганман. Ҳали олийгоҳда эканлигимда таклиф қилишган. Киноларда кўрган бўлсангиз керак, гиёҳвандларни ушлаш учун уларнинг орасига айғокчи юборишаиди. Мени ҳам шу ишга жалб қилишган. Аммо тезда воз кечдим. Қарасам, ҳамма катталар аралашган. Виждонимга тоғри келмади. Ташлаб кетай десам, қўрқоқлик бўлади дедимда бу тизимнинг ичида қолиб адолат учун курашаман деб ўзимга қарор бердим. Мана сизни қутқазишим ҳам шу йўлдаги бир уринишим. Агар сизни қутқаза олсам, ўзимни бахтли ҳис қилар эдим.

Олимжон шундай деб Нилуфарга қаради ва ҳар иккаласининг кўзларида ним табассум айланагандек бўлди. Нилуфар титроқ овозда:

-Раҳмат...- деди.

Хатича холанинг уйи Бойсуннинг марказига яқин жойда экан. Худди шаҳарлардагидек қилиб қурилган. Ҳатто ҳовлига кирадиган темир дарвозаси Тошкентни эслатди.

Уларнинг келишларидан холанинг хабари бор экан.

-Мен телефон қилиб қўйгандим. Ҳа, дарвоқе, мен кетгандан кейин адашиб бировга телефон қилманг. Алишер ҳамма телефонларни эшитишга буйруқ берибди. Мен махсус асбобни қўллаб телефон қилдим,-деди Олимжон Нилуфарни холага таништириб бўлгач.

Хола, Нилуфарни кучоқлаган бўлдида чой олиб келай деб ичкарига кириб кетди.

Улар ташқаридаги сўрида ўтиришди.

-Мени бу ерларга ташлаб кетасизми? Мен бу ерда нима қиламан? Қачон келасиз?- деди Нилуфар.

-Мен бориб вазиятни ўрганиб, тезда қайтаман. Бир йўлини қиламиз. Балки... балки сизни ота-онамникига олиб борарман... Улар сиздай соҳибжамолни кўриб қувониб кетадилар...

Нилуфарнинг вужуди тутраб, баданида нимадир ўрмалаётгандек бўлди ва ўзини ноқулай сизди. Аммо шу бир гап унинг елкасидаги тоғни йиқитиб, шодликлар боғининг эшигини очиб юборгандек ўзини енгил сизди.

Олимжон жой ичиб, хола дамлаб қўйган ошдан еди-да ичкарига кириб холага нималарнидир тушунтириб, таҳсқарига чиқар экан:

-Мен энди йўлга отланай, етиб бормасам, қидириб қолишади, менинг бу гўзалимни ёмон кўзлардан асранг, саунани ишга солинг, олдин бир ҳузур қилиб ташвишларини унутсинлар, кейин ҳордиқ оладилар..., -деди.

У шундай деб машинага ўтирдида:

-Тезда қайтаман,-деб кетиб қолди.

Нилуфар гўё кушга айланган ва атрофдаги тоғлар томон учгиси, кейин йўлга тушиб Олимжонни тўхтатгиси келарди. Хола уни саунага бошлаганда дунёда шундай

жойлар борлигидан хайратга тушди. Саунанинг ичидаги тахталар худди олтиндек товланиб турибди. Кираверишда яп янги оёқ кийимлари, янги сочиқлар... Беш олти киши чўмилиши мумкин бўлган ҳовуз тиниқ сувга тўлдирилган...

-Олимжон олтин йигит, худди ўз ўғлимдай кўраман уни, бутун топганини шу ерга ташийди. Бу уйда Тошканда бўлган ҳамма нарсани муҳайё қиламан, дерди фақат. Ундан ўтказиб ҳам юборди. Бир куни унга бу уйда фақат бир ҳурлиқо йўқ десам, "Кўрасиз, ҳали бир кун ҳурлиқо ҳам кириб келади" деганди. Мана ўша кун ҳам келди...-холанинг бу гаплари Нилуфарнинг кулоқларига маҳкам ўрнашиб қолди. У иссиқ саунадан чиқиши билан хола уни ичгаридаги хонага бошлаб қўл оёқларини укалаб қўйди:

-Айланайин, бу қадар гўзал қизим,-дея турли атир упаларни олиб келиб уни эркалата бошлади. Нилуфар чет элларда чиқадиغان бу атр упаларни кўриб ҳайрон қолди.

-Буларни Афғонистондан олиб келган ва "Бир кун мен олиб келадиган ҳурлиқога ишлатасиз" деганди...

Холанинг эркалашлари билан Нилуфарнинг кўзи юмилди. Бир пайт сочларини силаётган қўлнинг тафтидан уйғониб кетди. Қараса, Олимжон...

-Сизни ташлаб кета олмадим, йўлдан қайтдим,-деди у Нилуфарнинг кулоқларига пичирлаб.

-Мени ҳеч қачон ташлаб кетманг, сиз бўлмасангиз нима қиламан бу дунёда?,-дея Нилуфар йиғлай бошлади.

-Йиғлманг, доим ёнингиздаман, энди мен сизники, сиз эса меники, ҳурлиқомни топдим, ниҳоят!

Олимжон ҳарир халатга ўраниб ётган Нилуфарни бир зумда қип яланғоч қилиб, бағрига олди. Зум ўтмай Нилуфарнинг қичқириғидан хонанинг деразаси зириллагандек бўлди. Аммо бу қичқириқ нолали эмас, балки ҳузурбахш қичқирик эди.

-Мен шундай бўлади, деб ҳеч ўйламагандим. Мен тўй бўламан деб ўйлагандим,-деди у чарчаб қолган Олимжоннинг кўкрагидаги тукларини силар экан.

-Тўй ҳам қиламиз. Агар жуда истасангиз тўйдан кейин қиз бўлиб чиқасиз...

-Уятсиз.- дея Нилуфар қўллари билан Олимжоннинг оғзини бекитди.

-Нима, тиббиёт олийгоҳида бу ҳақда гап бўлмаганми?

-Бас қиласизми йўқми...

Шу пайт телефон жиринглади. Хола Олимжонни чақирди. Олимжон эшикни ёпиб, нариги хонага отди-да Нилуфар эшитмасин дея овозини пастлатиб:

-Ҳаммаси зўр,- деди кимгадир.- Аммо ҳали видеога олишнинг имкони бўлмапти.

Бироз ўжар. Уч-тўрт кунда пишираман! Паспортини эса тайёрласа бўлаверади!...

1990 йил

Бундан қарийб юз йил олдин содир бўлган дея айтиб берилаётган ҳикояларни берилиб эшитиб ўтирган Каримов қозига:

-Тоҳир нима қилди? Нозомул Мулкни ўлдирдим ёки саройга боргунча фикридан қайтдим? Ёки қўлга тушдим?-деди ҳикояларни тугатинг маъносида.

-Шайх Ҳасаннинг одамларидан бирортаси ҳам йўлидан қайтгани ҳақида бугунга қадар маълумот йўқ,-деди қози. Сухбатни эшитиб ўтирган муфти ҳам бошини

қимирлатиб унинг гапларини маъқуллади. Қози яна сўзида давом этди:

-Агар Тохир фикридан қайтганда унинг жойига бошқа одам барибир Низомул Мулкни ўлдирар эди. Кейин Тохирни ҳам. Шайх бунинг ҳам чорасини кўриб қўйган эди...

Каримов қозининг гапини бўлди:

-У пайтнинг одамлари бошқа, бугунгилар бошқа. Бугунгиларни фақат наша билан алдай олмайсиз. Ёки Худони ўртага қўйсангиз ҳам тониб кетишади. Бугунгиларга ишониб бўлмайди, кичкина мансаб учун ҳамма нарсани сотиб юборишади.

-Гап тарбияда,-дея жавоб қилди қози.- Шўролар даврида буларнинг иймони ҳам, ишончи ҳам йўқолди. Бу бир томондан ёмон. Улар Худога ишонмайдиган бўлдилар. Аммо иккинчи томондан яхши. Уларни ҳар нарсага ишонтириш мумкин.

-Менинг шайхлик қилишга на вақтим, на тоқатим бор,-деди Каримов.

-Биз бир жойда ёшларни жунбушга келтирамиз. Сиз уларнинг ёнига бориб "Ислом давлати куриб бераман" дейсиз. Аммо кейин уларни қувғинга оласиз, чиқиб кетадиган йўллари биз томонга буриб қўясиз, ораларидан фидойиларни ман мен ўзим танлайман,-деди қози.

Улар яна анча гаплашиб, чиқиб кетганларидан кейин Каримов маслаҳатчиси Алимовга:

-Мен бу икки муллага ҳам ишонмайман,-деди.- Бунисига муфтилик керак. Ҳозир унга қарши кайфият кучайган. Менинг мададим бўлмаса онасини учкўрғондан кўрсатишади. Шунинг учун ошнаси қозини бошлаб келган. Аммо уларни ўз оғзидан илинтириш керак. Улар бизни эмас, биз уларни қўлланайлик.

Айтганларини қилайлик. Шу баҳонада ҳамма диний гуруҳлардан қутуламиз.

Фаолларини қозининг ҳузурига жўнатасан. Мен яқинда Ҳолландияга бораман ва ўша ерда баёноат бериб, бизда диний экстремизм таҳликаси кучли деган гапни айтаман. Шундан кейин бутун Ғарб ҳам бизнинг ҳамкоримизга айланади. Қозининг йўлига ўтганларни эса ғарбга қарши қўямиз. Болаларингни тўплаб, бунинг планини қилинглари. Бир жойган бир оғиз гап чикса оғзингни бутунлай тикиб қўяман..

Алимов одати бўйича индамай турди. Каримов эса одати бойича давом этди:

-Самарқанд райони билан Пастдарғом райони орасида Хишрав деган жой бор. Ўша ерда аскарларнинг махсус полигони бор. Ҳозир ИИВнинг 7 бўлими фойдаланмоқда. Уларни бирорта қурилиш идорасига кўчир. Хишравда Шайх Ҳасаннинг йигитларига ўхшаган фидойиларни тайёрлайсан. Дарвоқе, муфтининг уйига томдан битта гранат улоқтириб, уни душманларинг қилди деб кўрқитиб қўйларинг. Қанча кўркса, шунча бизга яқин бўлади. Агар ўйинда фаол қатнашмаса битта комиссия юбориб, дело қилиб қўй. Буларни яхшилаб жиловламасанг, пайтини пойлаб қорнингни ёришади.

-Ҳалиги гуруҳга оладиганларимиз, ўзимизникилардан бўлсинм-ми?-деди Алимов.

У ҳеч қачон мана бу ишни мана бундай қилайлик демас эди. Таклифини саволга ўраб айтар ва Каримов дарҳол уни тушунар эди. Энди ҳам у ўзимизникиларни аралаштирмасак яхши бўларди деган гапни саволга ўраб Каримовнинг олдида ташлади.

-Йўқ,-деди Каримов,-ўзингники гўрга ҳам ярамайди. Бошқа миллатлардан бўлсин. Масалан МХХнинг илгариги Дзержинский мактабларидан рус тилли йигитчаларни териб оласан. Шунингдек, қамоқларни кўриб чиқ ва миллий низолар туфайли қамалганлар орасидан ҳам танла!

-Бир иккита ўзимиздан ҳам қўшмасак, кейин муммолар чиқиб кетмасмикан?,-деди Алимов қўлидаги папкасини кўкрагига босиб.

-Ундан бўлса, спорт тўгаракларида чиникқан болалардан ҳам танла. Аввал бир нарса билан айблаб қамайсан, урасан, момоталоқ қиласан, ўлимига рози бўлсин, кейин мен уни авф этиб, катта маош белгилаб қўаман. Шунда ҳам ота-онаси, яқинларини гаровда сақлайсан.

-Ҳар эҳтимолга қарши, бир нарсани сўрақмочи эдим,- деди Алимов.- Мабодо четга бир гап чиқиб қолса, нима қиламиз?

-Гап чиқмаслиги керак, тамом!

Каримов бироз ўйлаб турди-да,

-Бўпти кейинчалик уларни Президент гаврдияси деб расмийлаштирамиз. Аммо расмийлар ёнида норасмийлари ҳам бўлсин. Истаган пайтда истаган одамни йўқотадиган, уйига ўт қўядиган, қочиб кетса ушлаб келадиган, митингларни таркатадиган, ҳукуматдагиларни, вилоятдагиларни кузатадиган махсус бўлимлар тузасан. Ер остида илон юрса билишимиз керак.

-Бу МХХни ишига ўхшаб қолмайдими?-сўради Алимов.

-Айни пайтда ИИБ ни ҳам, МХХни ҳам назорат қиламиз. Лекин ҳозирча бу идораларнинг раҳбарларини қўллан, кейин уларни йўқотамиз. Сенинг болаларингдан келадиган маълумот асосида уларнинг маълумотларини бир икки пучга чиқарсак, оёғлари куйган товукдек питирлашиб қолишади. Ҳа, айтиш эсимдан чиқибди, Жўрабеков билан Умрзоқов битта ҳожатхонага борадиган бўлиб қолишган. Иккаласи ҳам сени ёмонлаб юрибди. Мана бу делони тайёрлаб келишибди. Раҳим Ражабов ҳам уларга қўшилган. Ҳаммасини кузатувга ол! Ўзингга яқин болалардан бирортаси бўлса, олиб, кел, иш бераман, бу ҳам уларга таёқ бўлади...

Алимов шу куниёқ Самарқанга борди ва вилоят ҳокими Абдураҳмонов билан Хишрав посёлкасига йўл олди. Аввалига Абдураҳмонов ҳеч нарсадан беҳабар эди. Кейинчалик билса ҳам билмасликка олди. Тез орада Хишравда махсус баталон тузилди. Алимов вилоят ҳокимига, ИИБ вазири ва ММХ раисига президент гвардиясини тузмоқдамиз, деса-да, аслида дор остидан қочганлар бир жойга тўпланаётганидан улар ваҳимага тушаётгандилар...

ОЛТИНЧИ БОБ

21 АСРНИНГ БОШИ

Дурдона Жосуслик Хизмати бошлиғи билан учрашувга тайёрланар экан, қандай қилиб соқчиларини ташлаб кетиш ҳақида ўйлаётган эди. Уларга ҳар қанча ишонса ҳам, Жосуслик хизмати бошлиғи билан учрашгани дадасининг қулоғига бориб етишини истамасди. У ташқи кийимларини ичкисига алмаштириб, хонадан чиқди ва:

-Санлар бориб дам олаверинглар, бошим оғриб турибди, эртароқ ётаман, балки саҳарлаб бир жойга борамиз, йўлимиз узоқ бўлиши мумкин, яхшилаб дам олинглар,-деди у соқчиларига ва:

-Ҳа, дарвоза очиқ турсин! Соня келмоқчи эди. Келса меҳмонхонадан жой қилиб беринг,-дея хизматчи аёлга юзланди. Кейин унга болалар ҳам дарсларини қилиб

бўлишлари билан уларни ётқизишни буюрди.

-Аммо дарвозани очиқ қолдира олмаймиз,-деди соқчилардан бири.

-Сен яна маҳмаданалик қилаяпсан, айтганни қил, бўлмаса эртага Тошкентга жўнатман! Санга бориб дам олгин, эртага узоқ йўлга чиқамиз дедим. Нима қилишни манга ўргатмаларинг!-дея бақирди у.

Сўнг хонасига кириб қайтадан кийинди-да, секин яна ташқарига чиқди. Ҳаммаёқ жим-жит эди. Соқчиларнинг хонасида ҳам сокинлик. У хизматчи аёлни имлади ва унга:

-Мен бир танишим билан учрашувга кетаяпман. Қачонгача бева бўламан, балки буниси ёкиб қолар, узоқдагилар билишмасин,-деди.

-Ўлибманми, опагон. Тилим кесилган мени...,-деди хизматкор ўзига билдирилган ишончдан ғурурланиб.

-Мен кетгандан кейин ана улар чиқиб қолишса: “Бўлажак поччам билан учрашувлари бор экан, ҳеч кимга айтмаларинг”, деб тинчитиб қўй,-дея унга уқтирди Дурдона.

У ҳовлига чиқиб “Мерседес”ни ўт олдириши билан соқчилар югуриб чиқишди.

-Ҳой-ҳой тўхталаринг,-деди хизматчи аёл.-Сизларга айтишга тортиндилар, манга айтдилар, бўлажак поччам билан учрашувлари бор экан!

-Уфф!,-деди соқчилардан бири,-охири бошимиздан айрилмасак бўлди. Бўлажаги эмас, собиғи билан учрашса ҳам биз ёнида бўлишимиз керак!

Хизматчи яна гапга аралашди:

-Тўғри, собиғи билан учрашсалар, албатта ёнларида туришларинг керак, лекин буниси...

Хизматчининг гапини соқчилардан бири кесиб ташлади-да:

-Нима қиламиз, орқадан кузатиб борамизми?-деди шеригига.

-Жиннимисан, бу ер ўрмоннинг ичи бўлса, орқадан келаётган машина дарҳол билинади. Кейин ишдан қувилмайлик, тагин,-деди иккинчиси хушёрлик қилиб.

-Бирор кор-ҳол юз берса нима қиламиз?

-У ҳолда мана гувоҳимиз бор...

-Балки Тошкентга хабар берсак-ми, Рустам аканинг гаплари ёдингдами, “Ер остида илон ўтса ҳам билишим керак” деган эдилар.

-Аввал аниқлаш керак, бу илонми йўқми? “Агар кетган бўлса, санлар нима ёб ўтирибсан” демайдиларми?..

Илгари Дурдона соқчиларини ўзиники қилиб олган эди. Истаган пайтда олиб кетарди, истаган пайтда ташлаб кетарди. Аммо Москвага келгандан бери бу ернинг вазиятини биладиган одамлар кераклигини баҳона қилиб, унинг соқчиларини алмаштиришди. У шундан бери уларга ишонмайди. Бир икки синаб кўрди.

Синовдан яхши ўтишди. Аммо шунда ҳам улар олдингиларининг ўрнига келишгани унга тинчлик бермасди.

Айтилган манзилга яқин қолганда машинани бир четга тўхтатиб орқага қараб турди ва орқадан келаётган машиналарни ўтказиб юборди. Кейин чўнтагидаги қоғозни олиб, адресни яна бир бор қараб кўрди.

Икки кун олдин аэропортда унга оид олтинларни олиб қўйишди. Аслида у ҳамма нарсани расмийлаштирган ва Москвадаги қазо-қазолар билан ҳам гаплашган эди.

Шунга қарамай юқларини аэропортда тортиб олишибди. Шундан кейин танишларига қўнғироқ қилса, бу масалани фақат Жосуслик хизмати раҳбари ҳал

қилиши мумкинлигини айтишди.

Унга телефон қилиш ёки ҳузурига бориш учун эса отасини хабардор қилиши керак. Отаси шундай шарт қўйган. Шу боис газетада ишлайдиган дугонаси Соня орқали Жосуслик хизмати бошлиғига хат юборди ва олинган жавобда қаерга келиши ёзилган эди. Манзилни топса озиқ-овқат дўкони экан. Ҳайрон бўлиб турганди, бир аёл унга яқинлашиб:

-Мен сизни бошлиғимиз ҳузурига олиб бораман, машинангизни дўконнинг орқасига парк қилинг,-деди.

Дурдона иккиланиб турганди, ҳалиги аёл чўнтагидан ҳужжатини олиб унга узатди. Жосуслик хизмати бошлиғининг алоҳида топшириқлар бўйича ёрдамчиси экан. Шундан кейин машинасини парк қилиб, ҳалиги аёл ҳайдаган таксида йўлга чиқишди.

-Учрашувимиз жосуслик киноларидагидек бўляпти-ку?-деди Дурдона унга.

-Пенсияга чиққандан кейин биз ҳам бирорта кинога сенарий ёзамиз-да,-деди ҳалиги аёл ярим расмий оҳангда.

Бу Дурдонанинг юрагини ғаш қилди. У аёл ҳам хато қилганини тушунди шекилли:

-Аммо бизда пенсияга чиқиш йўқ-да. Охиригача ишлаймиз,-деди.

Лекин шундан кейин ҳам суҳбат қовушмади. Такси бир қанча кўчаларни айланиб бир боғ ичидаги ҳовлига кириб борди. Дурдонани Жосуслик хизматининг бошлиғи ўзи кутиб олди.

-Бу ерда илгари фақат отангиз бўлганлар, сизнинг мамлакатингиздан бошқа ҳеч ким бу ерни билмайди. Битта билгани бор эди. Илгари сизларда Ички Ишлар вазири бўлган. Аммо у ўлиб кетган. Отангизнинг бир оғиз илтимослари билан ундан воз кечилган. Орадан ўн йил ўтганига қарамай бу хабар ҳеч қаёққа сизмади. Бизнинг учрашувимиз ҳам табиийки, сир тугилади,-деди у салом аликдан кейин Дурдонанинг кўлини ўпиб уни ичкарига бошлар экан.

-Аммо мен бировни ўлдиришни илтимос қилиш учун келмадим. Агар шундай ишни қойил қиладиган бўлсаларинг, бу ҳақда ҳам гаплашаверамиз,-дея кулди Дурдона.

-Олдиндан айтиб қўя қолай, Америкадан бошқа жойда бўлса, қиламиз. Аммо...

-Шамол қаёққа эсишини билдингиз-а?-деди Дурдона.

-Албатта, аёлнинг қасоси биринчи галда собиқ эрига йўналган бўлади...

-Нима учун Америкада қила олмайсизлар?-қизикди Дурдона.

-Иккаламининг орамизда қолсин, сиз илгари бу ишни истаганингизда, топшириқ олган йигитлар бориб отангиз билан гаплашишганини биласизми?

-Йўқ...

-Отангиз уларга изн бермаганлар. Чунки биз отангизга тушунтириб қўйган эдик.

-Ундай бўлса отам менга дашном берган бўларди? Дарвоқе, буни сиз қаёқдан биласиз? Нега сиз тушунтириб қўясиз?

-Ишимиз шу, ҳамма нарсани билиш.. Нега отангиз изн бермадилар ва нега сизга айтмадилар. Отангиз ақлли одам. Нимадан кейин нима бўлишини биладилар.

Отангиз раҳбарликка ўтганларида сиз ҳали туғилмаган эдингиз. Ўшанда раҳбарликка ўтадиган ҳар бир одам бизнинг тегирмонимиз орқали ўтарди. Отангиз бу тегирмондан тирик чиққан одам. Америкаликлар билан ҳар кимни ҳам ўйната олмаймиз.

Америкаликлар ҳамма нарсани кечиришади, аммо ҳудудига бориб зўравонлик

қилсангиз ҳеч қачон кечиришмайди. Бу масалада нафсониятлари жуда баланд. Шунинг учун ҳам мен суҳбатнинг аввалидаёқ бундай ишга кира оламаслигимизни айтдим. Отангиз бу ҳақда сизга билдирсалар, кейин сизни назорат қила олмас эдилар. Гапнинг индаллоси биз изн бермаган эдик...

Кейинги пайтда отаси билан орасига совуқлик тушган Дурдона бу гапдан жаҳл қилди.

Илгари қўлида ишлаган бир йигит Америкага қочиб кетди ва сирларини оламга ёйди. Ўшанда хорижий радиоларда ҳар куни унинг молиявий ишлари ҳақида гап борарди. Бунинг устига АҚШ конгресси ҳам унинг масаласини кўра бошлади. Бошқа томонда эса собиқ турмуш ўртоғи уни судга берганди. Кечалари билан ухламай чиқарди. Ҳирси лов-лов ёнарди. Собиқ эрига енгилгиси келмасди. Бир кун қўриқчиларининг каттасига собиқ эрини йўқотишни буюрди. Аммо баҳона устига баҳона топишди. Шунда отаси чакириб қолди.

-Сан жим юрасанми, йўқми?-деди отаси.

-Нима қилибман?-деб жавоб берди захархандалик билан Дурдона.

-Вой, манжалаққининг қизи, яна нима қилибман дейди-я?! Нима, отанг, ҳеч нарсани билмайдими, дунёга шарманда қилдинг-ку? Қайси қоғозга қарасам сени исминг. Бу кетишда гўрга кирасан!

-Кирсам кирибман, сизга нима?-дея кўрслик билан жавоб қилди Дурдона.

-Менга нима? Нимани кўрсатиб қўяман санга. Қанақа оёқ ташлаб юрганингни билмайди деб ўйлайсанми?

-Билсангиз нима қилай? Мени ҳам Жасликқа юборасизми?

-Жасликқа онангни юбораман! Сани эса синглинг билан бирга Чалматовга топшираман, бугун борган жойларинг бор-ку, ана ўша подвалда чиритади! Ит ҳам сўрамайди санларни! Жуда раҳм қилсам, керак бўлса, океаннинг нарёгига топшириб юбораман!

Шу куни Дурдона синглиси билан Чалматовнинг ҳузурига боришганди. У ерда собиқ эрининг қариндошлари ётганди. Уларнинг қийноқларга солинганини ўзи суратга олиб, собиқ эрига юбормоқчи эди. Чалматов уларга “томоша” кўрсатиб берди. Ертўладан чиқишар экан опа-сингил қалт-қалт титрашар эди.

Қулоқларининг остида маҳбусларнинг инграшлари, кўзларининг олдида уларнинг тирноқларини сўкиб олишгани...

Дурдона отаси айтганини қиладиган одам эканлигини билгани учун ҳам тилини тийишга мажбур бўлди. Отаси ҳам бироз жаҳлдан тушган бўлди ва:

-Ана биттасини топиб қўйдим, Сарваржонни. Кейинги ҳафтага тўй. Агар одам бўлиб у билан яшасанг, ўрнимга ўшани қўяман ва ундан кейин билганингни қилиб юраверасан,-деди отаси.

Дурдона бошини егиб турганди бу гапдан яна ўт олди.

-Нима мен сизга кулман-ми, истаган пайтда сотасиз? У латтани мен яхши биламан, энди ҳезалак билан яшамаганим қолдимми?

-Агар гапга кирмасанг, кўзимдан йўқол! Даф бўл, бу ерларда қорангни кўрмайинки, уриб оёғингни синдираман. Мени бутун миллат отам дейди, оёғимни ўпади. Сан бўлсанг манга гап қайтарасан, йўқол. Қорангни ўчир!

Шундан кейин уни дарҳол Москвага жўнатишганди. У отасидан хафа бўлиб ҳамма бойликларини Москвага таший бошлади. Шу орада олтинлари қўлга тушиб, мана энди Жосуслик хизмати бошлиғи билан шу ҳақда гаплашаман деб келса, гап бошқа

томонга айланиб кетди.

Дурдона гапни айлантириб хужум қилиб кўрмоқчи бўлди:

-Мени бу ерга олиб келган хоним пенсияга чиқсалар филмга сценарий ёзишлари мумкин экан, қолаверса сиз ёки сиздан кейинги одам менинг ўғлимни шу ерда қабул қилганда бу учрашув ҳақида айтиб қўйиши ҳам мумкин...

-Сиз аслида разведкачи бўлишингиз керак экан, мени дарҳол икки нуктада ушладингиз,-деди мезмон.

-Мендан разведкачи чиқмайди,-деб қўя қолди Дурдона хужуми дарҳол пучга чиққанидан руҳсизланиб.

-Нега чиқмас экан, гўзалсиз, ақлсиз, чаққонсиз...

-Раҳмат! Раҳмат!-дея кулиб қўйди Дурдона.

-Ана у шофер қиздан хавотир олманг. У пенсияга чиқса ҳам гунг бўлиб ўтадиганлардан. Лекин келажакда сизга содиқ хизмат қилади. Илгари отангизни бу ерга олиб келган одам ҳалига қадар у кишига ёрдамчи...

Дурдона отасининг ёрдамчисини яхши билади. Жуда айёр одам. Отасидан бошқа одамни бир тийинга олмайди. У отасидан олдин ҳам шу ишда ишлаган. Ҳамма ундан кўради. Аммо шу лаҳзада мезмон у ҳақда ўйлашга изн бермаётган эди.

-Ўғлингиз масаласига келсак, сиз отангизнинг бу ерда бўлганидан фақат ишонч туйганингиз каби у ҳам бизга ишониши учун айтилса, ажаб эмас. Лекин бу учрашув қайдиятдан ташқари.

-Мен олтинларим ҳақида ҳамма идорани хабардор қилган эдим. Умуман Тошкентдаги олтинлар бу томонга оқса нимаси ёмон, сизлар бой бўласизлар-ку?-Дурдона асосий мақсадга ўтиб қўя қолди.

-Фақат бизлар эмас, сиз ҳам...

-Хўп мен ҳам. Лекин бу билан мени ҳам бошқаларни ҳам чўчитиб қўйдингизлар.

-У ерда ҳар икки томондан ҳам хатолик бўлган. Юк 20 тонна деб кўрсатилган экан ва амалда 25 тонна бўлган.

-Буни олдиндан қандай билдингизлар? Чунки юк ушлангандан кейин тортиб кўрилган. Қолаверса, юкни дипломатик йўл билан олиб келгандик-, ажабланишини яширмасдан очиқ гапирди Дурдона.

-Унутманг, ҳали 15 йил олдин битта мамлакат эдик. Ҳали ҳам илдизларимиз мустаҳкам. Мен фақат отангизнинг ёрдамчиси ҳақида гапирдим. Аммо МХХда асосан бизнинг кадрлар ишлашини унутманг. Бунинг учун ҳам отангизга раҳмат. Сиз ёш эдингиз, 1991 йилда Олий мажлис сессиясида МХХни тарқатиб юбориб, ўрнига янгитдан миллий бир ташкилот тузишмоқчи бўлганлар чиқишганди. Ўшанда отангиз қаҳрамонлик қилдилар ва МХХни сақлаб қолдилар. Шу билан ўзларини ҳам сақлаб қолдилар.

-Демак, фақат отамни эмас, мени ҳам назорат қиласизлар?

-Вазифамиз! Ҳамма нарсани ва ҳаммани назорат қиламиз.

-Менинг соқчиларим ҳам бўлмаса сизларга...

-Ҳозирча йўқ. Биз унчалик пастга тушмаймиз. Лекин сиз истасангиз уларни ҳам алмаштирамиз.

-Қандай алмаштирасиз?

-Ҳар қандай ақлли одам ҳам оддийгина нарсаларнинг ечимида қийналиб қолади дейишгани рост экан...

Бу гап Дурдонага қаттиқ тегди. Худди ахлоқлигини кўрсатиб қўйган одамдек

хижолат чекиб қолди. Раис пайт келганини сезгандек:

-Лекин биз томондан қилинган хатони тузатамиз, 20 тонна олтинни айтилган жойга етказиб қўйишади,-деди.

-Қолганичи?

-Қолгани расмийлаштирилмагани учун кейинроққа қолади. Муносабатларимиз дарз кетмаса уни ҳам оласиз.

-Лекин барибир ёмон бўлди, бу ҳақдаги гаплар матбуотга ҳам чиқиб кетди...,-деди Дурдона.

-Миш-мишлар чиқди, холос, биз буни расман рад этсак, миш-мишлигича қолиб кетаверади. Отангиз бу гаплар ҳақида сўраган эдилар, текшириб чиқамиз, деб масалани орқага ташладик. Лекин сиз билан менинг ҳар кун учрашувим қийин.

Имкониятдан фойдаланиб баъзи нарсаларни гаплашиб олсак.

-Нимани?

Дурдона шундай деб атрофга қаради. Бино уч қаватли бўлиб улар биринчи қаватда, кираверишдаги жойда ўтиришганди. “Ҳаммаёққа ёзиб олувчи жиҳозлар қўйиб ташлашгандур? Бу суҳбат дадамга бориб етса нима бўлади? Шундай ҳам ҳар кун бақиргани бақирган. Ойимнинг миясини еб ташлади. Ўзи-ку куёвини ёқтирмас эди, энди ажралгандан бери икки гапнинг бирида “Мени дунёга шарманда қилдинг” деб айтади. Уни ўзи топган эди. Ўзи ёқтирмади. Ўзи ҳайдади. Энди яна ўзи бақиради. Шунақа ҳам золим бўладими одам?

Дурдонанинг хаёлга ботганини кўрган раис:

-Сиз мени Володя денг, мен эса сизни Диля дейман,-деди.

-Дугоналарим Диля дейишини бутун дунё билади...Шу гапларни ташқарида гаплашсак бўлмайдими?-деди Диля.

-Нега энди? Ёки бу ерда гапларимизни ёзиб олишадими деб хавотир қилаяпсизми? Хавотир олманг бу ерда ёзишмайди. Лекин ташқарига чиқиб гаплашсак ҳам бўлади. Фақат ташқарида нарёқдагилар сателет орқали суҳбатимизни ёзишлари ҳам мумкин. Шунинг учун сиз Диля бўла қолсангиз яхши. Бу ерда эса бизникилар, энди ўз бошлиқларини ёзишадими?

-Бир пайтлар ҳатто “Горбач”ни ҳам ёзишган-ку? Мана энди очилди. Сизни ҳам ёзишлари мумкин,-деди киноя билан Дурдона.

-Ёзадиган бўлсалар нима ташқарида ёзишмайдими? Лекин биз яширадиган нарсалар ҳақида емас, келажагимиз ҳақида гаплашаяпмиз. Бунинг сизнинг мамлакатга ҳам, бизга ҳам фойдаси бор. Биз ҳеч қачон энди эски тузумга қайтмаймиз. Қайтадиган бўлсак, беш-олти йилдан бери ялиниб юрган Беларусни аллақачон қўшиб олардик.

-Унда Украинадаги инқилобга нега бу қадар жаҳлларингиз чиқмоқда,-дея киноя қилди Дурдона.

-Бу жиддий масала. Бизни бўғзимиздан бўғиб олишмоқчи. Биласиз, МДХ катта бозор. Бозор учун ҳаммавақт кураш бўлган. Оддий бозорда ҳам савдогарлар эртароқ бориб, яхшироқ жойни эгаллашга уринадилар. Бугун ким дунёга кўпроқ қурол сотса, ўша мамлакат бой бўлади. Бу оддий ҳақиқат ва биз МДХни қўлдан чиқармаслик учун курашамиз. Чунки дунёда энг катта қурол ишлаб чиқарувчиларданмиз. Қолаверса, Туркман газини Европага биз сотамиз. Газ сизнинг мамлакатдан ўтиб келади. Яна ҳам қолаверса, пахта ва ҳоказо. Буларни сизга айтиб ўтиришнинг ҳожати йўқ. Мендан яхшироқ биласиз.

-Нега энди қўшиб олмаймиз деяпсиз, агар биз истасак-чи?

-Ҳеч қачон истамайсиз. Отангиз ҳам истамайди. Халқингиз ҳам истамайди. Икки марта қўшиб олиб биз нимага эришдик? Бугун энди бизнинг халқ ҳам истамайди? Тўғри истайдиганлар бор. Аммо бу ишни амалга оширадиганлар охири яхши бўлмаслигини билдилар. Чеченистон халқимизнинг тоқатини битирган...

-Чеченистон масаласи бу сизларнинг ички курашингиз. Ҳокимият учун курашни Чеченистонга кўчиргансизлар...

-Балки... Демак, бу ўйинга мос одамларни ўша ердан топганмиз. Хуллас, сабаблари кўп. Сизларни эса яқинимизда тутиб, олди берди қилишни ва бошқаларнинг орқа томорқаси бўлиб қолмасликларингизни истаймиз. Биз олдин ўз мамлакатимизни оёққа қўйиб олишимиз керак. Шу билан бирга яқинимизда бўлаётган воқеаларни ҳам шундай кузатиб тура олмаймиз.

-Керак бўлса сизлар ҳам Ғарбнинг мусиқасига ўйнаб кетасизлар, Володя,-деди Дурдона бўш келмасликка ҳаракат қилиб ва кўчма номга ўтиб.

-Биз ҳеч кимнинг мусиқасига ўйнамаймиз, Диля. Агар ўйнаганимизда ҳозир иккаламиз гаплашиб ўтирмаган бўлардик. Мана сиз Москвага ишга келганингиздан кейин сизни ушлаш ҳақидаги талабномани олганмиз.

Володя шундай деб папкадан бир қоғозни олиб Диляга узатди. Диля унга кўз югуртирди-да:

-Пашшадан фил ясашади, буни ўзингиз ҳам биласиз,-деди.

-Аммо улар пашшани эмас, ҳақиқий филни ушлашга умидвор. Мана бу талабнома ҳам ўша кезларда келган.

Энди Володя “Траффикинг” деб ном олган ва турли мақсадларда хотин-қизларни четга сотиш бўйича Дилянинг ширкатлари шуғуллангани ҳақида ҳам уни сўроқ қилиш кераклиги борасидаги талабномани унга узатди.

-Менинг ширкатим ёшларга иш топиб берган. Корея, Араб давлатларига юбориб уларни иш билан таъминлаганман. Бу ҳам Ғарбга ёкмайди. Чунки арзон ишчи кучуни ҳаммадан кўпроқ улар истайдилар. Мана энди тўхмат қилишмоқда.

-Буни тўхмат деб бўлмайди. Биргина Дубайда мамлакатингиздан бир йилда 563 нафар аёл фоҳишхоналарда ушланган ва уларнинг аксарияти сизнинг ширкатларингиз орқали четга чиққан. Уларга мана шу кифоя. Кўрдингизми, сиз яхши ният билан иш қилаяпсиз, кимлардир бузуқчилик қилаяпти ва айбни сизга қўйишяпти. Шунинг учун ҳам биз бунга эътибор қилмадик, деди Володя.

Диля хаёлга ботди. Демак, бу ҳамма нарсани билади. Биринчи марта шу таклиф кимдан чиққанди, ўзи? Эслади. “Пантера” клубида ишлайдиган бир йигит келиб:

-Мафия ҳозир қизларни четга сотиш билан шуғулланмоқда. Бир йилда бир неча миллион пул қилишяпти. Шуларнинг ҳам танобини тортиб қўйиш керак деганди. Шундан кейин Дурдона “рекетчи” болаларни мафиячилар олдига юбориб уларга қўшимча солиқ солганди. Кўп ўтмай мафиячиларнинг каттаси унинг ёнига келди:

-Опа, бу ишни сизнинг ёрдамингиз бўлмаса ривожлантира олмаяпмиз. Бир томондан Ички ишлар вазирлиги, иккинчи томондан Хавфсизлик хизмати, кейин прокуратура ҳам ҳақ талаб қилаяпти. Сизнинг паноҳингизга ўтсак, ана шулардан ҳам кутулган бўлардик. Ҳозиргидан кўпроқ фойда қилардик, олтмиши сизга, қирқи бизга,- деди.

-Йўқ,-деди Дурдона ўшанда,- тўксони менга, ўни сенларга. Бу сенларнинг кўпроқ ишлашларинга йўл очади ва талтайиб ҳам кетмайсизлар. Ана у идорадагиларга айт,

менинг олдимга келишсин, ҳақларини ўзим бериб қўяман...

Дурдона аввалига четдан шакар, сариқ ёғ олиб келар ва божхона ҳаққи ҳамда солиқ тўламасдан катта даромад қиларди. Аммо янги иш унга ҳеч қандай ташвиш туғдирмади. Жуда тез ривожланди. Фақат Араб давлатларига эмас, бу ёғи Ҳиндистон, нарёғи Португалиягача ҳам қизларни пуллашди, ҳам ёш йигитларни ишга юбориб уларни кулдек ишлатиб, катта даромад қилишди. Келган миллионларни эса четга чиқариб хорижий банкларда тўплай бошлади. Шуларни ўйлаб:

-Володя, ҳали кутиб турунг, банкларда ҳам шунча пули бор деган қоғоз оласиз,- деди.-Чунки болаларим масаласини кўриб чиққан суд боргунимга қадар ўтган ҳар бир кун учун 500 доллардан жарима белгилабди. Ҳозирнинг ўзи бу пул анча бўлган. Эртага фалон банкда пули бор экан, бизга беринг, деб ҳам талабнома юборишади.

-Юборишган,-деди Володя ва яна бир қоғозни кўрсатди ва:

-Майли, булар билан асабингизни бузмайлик. Лекин Кайман оролларидаги пулларингизни Қибризга кўчиришни маслаҳат бераман. Уларнинг назорат ҳудудидан чиқишингиз керак. Отангиз Шветсария, Франция ва бошқа мамлакатларнинг банкларида ҳам сизнинг номингизга олтинлар қўйган. Уларни ҳам кўчириш керак. Агар бир нуқтага кела олсак, ўйлайманки келамиз, чунки бунинг биздан ҳам кўп сизга фойдаси бор, ўзимиз ёрдам берамиз. Мана бу қоғозларга эса эътибор қилманг. Бу ҳаммаси ҳасад, кўра олмаслик, тузоққа илинтириш учун қилинган уринишлар. Аммо биз президентимизнинг бир оғиз гаплари билан буларни архивга қўйганмиз. Фақат бугун учрашганингда кўрсатиб қўй, бизнинг унга ёмонлигимиз йўқ, дедилар.

-Ҳали бу учрашувимизни у киши биладиларми?-дея ҳайратланди Дурдона.

-Албатта, мен у кишидан изн олмасдан бундай учрашувга қарор бера олмасдим. Билардим, сиз олтинлар масаласини ўртага қўйишингизни. Ўзингиз айтгандек, бу матбуотга ҳам чиқиб кетди. Ҳаммасига у кишидан изн олдим. Сизга ҳурматлари жуда баланд. Бирор кун ўзим ҳам учрашиб гаплашаман дедилар.- Шундай деб Володя яна гапни ҳужжатларга бурди:

-Кўрдингизми, булар келганига беш-олти ойдан ошди. Агар биз сизга дўст бўлмасак, ўзимизни яқин тутмасак ушлаб берардик. Орада шундай шартномамиз бор. Ҳатто отангиз жаҳлимизни чиқариб турганда ҳам буни қилмадик. Уларга изн бериб, шу ердан сизни ушлаб кетишларига кўз юмиш билан отангизни уларга қарши қайрашимиз мумкин эди. Лекин буни ҳам қилмадик, чунки сизнинг томирингизда бизнинг қонга яқинлик бор. Биз онангизни ҳурмат қиламиз. Биз ҳеч қачон ўз яқинимизни сотмаймиз. Биз битта одаммиз...

-Раҳмат! Лекин барибир ҳар қандай ҳимматнинг ҳам ортида мақсад бўлади?-деди Диля.

-Чунки биз сизга ишонардик. Келажакда сиз билан иш қилишга ишонардик,-деди Володя.

-Шунинг учун олтинларни ушлаган экансизлар-да?!

-Йўқ бундай эмас, десам барибир шубҳа қиласиз, майли сизнингча шундай бўлиб қолсин, менга кўра эса орада англашилмовчилик бўлган. Биз ҳаммасини билардик ва ҳатто ўша қўшимча беш тонна қаерга кетганини аниқлаб кейин сизни тузоққа илинтиришимиз мумкин эди. Буни қилмадик. Чунки бизга тузоққа илинган одам

эмас, сиз каби қўрқмас, мустақил одам керак.

-Мен нима учун керак, сизларга?

-Отангиз қариб қолмоқда, Буни тан оласизми йўқми, барибир бу ҳақда ўйлашимиз керак. Қариган сари у киши ўзи билмаган ҳолда майдонни океаннинг нарёғидагиларга бўшатиб бермоқда. Уларни сиз биздан яхши танийсиз. Уларга қолса сизни ҳам ушлаб кетишса.

-Дадам билан бир неча марта тортишиб қолдик. Дадам жуда ўжар. Мени ҳали ҳам бола деб ўйлайди ва фикрим билан ҳисоблашгиси келмайди, -деди Диля юрагига айқин гап очилганидан енгил тортиб.

-Лекин биргаликда иш қилсак, дадангизни йўлга солиш мумкин. Бундан ҳам муҳими у кишидан кейин биз у ерда ё сизни, ёки сиз истаган одамни кўришни хоҳлаймиз. Улар ўз одамларини тайёрлаб қўйишди ва инқилоб қилиб ҳокимиятни унга олиб беришмоқчи. Дарвоқе, илгари ҳам 25 тонна олтинни ушлашган экан, у сизга оид эмасмиди?

-Ўшандан кейин бу партияни расмийлаштирган эдим-да, аммо болалар беш тоннасини шундай қўшиб юборишибди, -деди Диля эркаланган оҳангда.

-Уни ҳам қайтарамиз. Лекин отангизни қандай қайтарамиз, бу жумбоқ бўлиб турибди. Биз билан ўйин қилаётганга ўхшаяпти. Ҳамма гапимизга “хўп-хўп” деб айни пайтда уларга ҳам йўл бераётгани бизга ёқмаяпти.

-Дадам, ўжар боладек гап, айтганини отаси олиб бермаса, жаҳл қилиб тўнини тесқари қийиб олади. Сизлар унга ниманидир йўқ деган бўлсаларинг керак-ки океаннинг нарёғига ҳам кулиб қарайдиган бўлди.

-Аслида биз ўзимиз кулиб қарашни айтган эдик. Лекин бунчаликка боришини кутмагандик. Учрашувларига бизнинг одамларни олмайдиган одат чиқарди.

-Дадам жуда ўжар ва бир фикрга ёпишиб олса, ундан ажралиши жуда қийин. Сиз боя айтган гапни унга бир неча йўл орқали исботлаш керак. Ҳатто буни ўзингиз ёки Президент расман айтишлари ҳам керак. Бунга ҳам шубҳа қилади. Балки бирор жойда мажлисда айтиш керак. Шундагина ишонади, -деди Диля.

-Мен ёки президент айтишимиз қийин эмас. Истаган қадар далиллар ҳам қўямиз ўртага. Аммо очиқ айтиш, бу бўлмайдиган гап.

-Хўп, уларнинг режаларини менга айтишингиз мумкинми?

-Мумкин. Масалан, улар бир қанча ноҳукумат ташкилотларини Тошкентда рўйхатдан ўтказишди. Энди вилоятларда ҳам бўлимлар очишди. Ҳозирнинг ўзида бир қанча ёш журналистларнинг бошини айлантириб олишди. Кейин инсон ҳуқуқлари билан шуғулланадиганлар ҳам кўпайиб кетди. Муҳолифатни ҳам улар бошқармоқда. Веб саҳифалар қилиб беришди. Ҳатто программаларини ёзиб беришмоқда. Томчи, томчи тўпланиб дарё булур деган мақолларингиз бор. Бунинг устига нарёқдан келган ҳарбийлар бинолар қуриб муқимга қолишгандек иш қилишмоқда.

-Ҳа, улар нима дейишса, дадам шуни бажармоқда. Уларга дадамдан ҳам яқинроқ одамни топиш осон бўлармикан. Дадам улардан жуда қўрқади ва айни пайтда фақат улар ёрдам бериши мумкин деб билади. Сизлардан эса амалий ёрдам ололмаيمان, деб ўйлайди.

-Уларга ҳам дадангиз керак. Лекин уларнинг режими бошқа биласиз. Ичкаридан сиёсий босқин остида қолишса, дарҳол режалари ўзгаради. Бунинг устига улар демократияни ёйиш асосий планимиз деб эълон қилиб юборишди ва бу йўлга жуда

катта маблағни йўналтиришмоқда,-деди Володя фикрини асослашга уриниб.

-Ҳа-я, сизларни ҳам тинч қўйишмоқчи эмас,-деди Диля кинояомуз оҳангда.

-Кўрдингиз Грузияда нима бўлди? Украинада ҳам олдини ололмадик, ахлоқлар гапга қулоқ солишмади, энди бу нарса сиз томонларга ҳам ёйилади. Ноҳукумат ташкилотларининг идораларида ҳар куни 40-50 кишини тўплаб қандай қилиб Чаушескони йиқитишганини, Гуржистондаги, Украинадаги инқилоб ҳақида ўзлари олган ҳужжатли филмларни намойиш қилишмоқда. Аммо дадангиз бунга эътибор қилмаяпти. Қанча маълумот киритаяпмиз, аммо кўз юммоқда.

-Яхшилаб тушунтирса, эътибор қилади...

-Гап ўша тушунтирадиганларда, дадангизни атрофини Ғарбга қулоқ соладиганлар ўраб олган, аста секин уларни у кишига таъсир қила олмайдиган жойларга ўтказиш керак. Бунда сиз катта рол ўйнашингиз мумкин...

Улар узок гаплашдилар. Бу биринчи учрашув бўлгани учун Володя кўпроқ хушонад қилиб, Дурдонани ўзини ўзига мақтади. Анчагина ичганлари учун ҳам Володя жиддий масалаларни гаплашишни орқага олди. Аммо улар хайрлашар эканлар Дурдона:

-Унутманг, дадам исботни яхши кўради. Уни бир марта ишонтирсангиз бас, қолгани жуда осон бўлади. 1999 йил Феврал, 2004 йил Апрель воқеаларида сизларнинг қўлларингиз бор деган гаплар чиққан эди. Тагин улар сизлардан олдинга ўтиб дадамини ишонтириб қўйган бўлишмасин.

-Қойилман, ҳали ҳам шу ҳақда ўйлаяпсизми?-деди Володя.-Бўпти дастлаб, бирорта мақола чиқарамиз.

-Чиқараверинг, у ҳам керак, лекин дадамга у кифоя қилмайди.

-Нима қиламиз бўлмаса?

-Камида ё баёнот беришингиз ёки бирорта минбардан шу ҳақда гапиришингиз керак. Масалан, Думага ҳисобот бериш учун борганда, гап орасида буни ҳам қистириб ўтасиз. Истасангиз, Думада ёпиқ мажлис қилинг, кейин дадамга стенограммани етказамиз.

-Мен катталар билан гаплашиб кўраман, аммо сиз мендан ҳам бало экансиз,-деди Володя.

-Бизда бало сўзини ҳам яхши ҳам ёмонга ишлатадилар.

-Агар ёмонга ишлатадиган бўлганимизда, шунча вақтни сизга бағишлаган ва яна учрашишга орзуманд бўлармидик?

-Яна қачон учрашамиз?

-Соня орқали хабар юбораман,-деди Володя Дилянинг кафтини ўз кафтига босар экан.

-Унга ишонса бўладими?-деди сўради Диля.

-У менинг ишончли одамим...

-Лекин баъзан дадамини ёмонлаб ёзарди-да...

-У пайтларда дадангизни танқидий мақолалар орқали йўлга солиб турардик.Керак бўлса эртага сизни мактаб ёзади.

-Ҳали эрта, дадам шубҳа қилиб қолиши мумкин...

-Эрта, деб кутиб ўтиверсангиз, эрталар тугамайди. Менимча битта-бита чиқариб дадангизни ҳам ўргатиш керак. Масалан, аввал сизга қарши чиққанларга жавоб уюштирамиз. Кейин эса алоҳида суҳбатлар ва мақолалар. Одамлар кўп ўқийдиган вебсайтларимиз ҳам бор. Уларни ҳам ишга соламиз. Қарабсизки, отангиз ҳам

сиздан фахрланадиган ва сизга ишонадиган бўлиб қолади. Майли, қолган гап ва режаларни кейинги учрашувга сақлайлик, вақт ҳам алламаҳал бўлди,-дея Володя Дилянинг қўлини ўпди.

-Битта саволим бор, шу дадамнинг юрагида бир сония бўлса-да, сиздан юз ўгирганига ишонасизми?-деди Диля.

-Йўқ, ишонмайман, дадангиз бизнинг одам бўлган ва бизнинг одам бўлиб қолади. Аммо қариди...Қолган гаплар эса, шунчаки суҳбат эди. Асосий гапларни кейинги сафар гаплашамиз!

Володя шундай деб Дилянинг ёноғидан ўпди-да, машинага миндириб, жўнатиб юборди.

ЕТТИНЧИ БОБ

20 АСРНИНГ ОХИРИ

Қорабой ака билан ҳеч кимнинг иши бўлмай қўйди. У ҳар куни уч марта овқат олиб келадиган йигитдан бошқа ҳеч кимни кўрмайди. Нонуштага бир бурда қора нон билан бир қоғоз қутида совуган чой олиб келади. Тушликка эса эскириб, миталаб кетган гуруч солинган бутқа. Кечкурунга шўр қарамдан қилинган боршч. Уни ичса кечаси билан ташнасини босолмай чиқади. Чунки сув ҳам унинг истагига қараб эмас, уларнинг истагига қараб берилади.

Овқат ва сув камлиги бир томондан яхши деб ўйлади Қорабой ака, акс ҳолда хона бундан ҳам баттар сасиб кетарди. Илгарилари бу ерга терговчилар келиб туришгани учун хона четидаги ахлат ва нажас қутисини ҳар куни олиб чиқишга буюришарди. Шу баҳонада у ҳам камерадан чиққан бўларди. Энди эса бу уч кунда ёки тўрт кунда бир марта.

Инсон ҳамма нарсага кўникувчи экан. Аммо бир нарсага кўника олмас, у ҳам бўлса ўзи билан ўзи курашга. Ички жангни бас қиламан дейди, аммо бас қила олмайди. Унга кўникаман дейди, аммо кўника олмайди. Унинг учун кун билан туннинг, ухлаш билан бедорликнинг фарқи қолмаган. Кўзи юмилганда тун, кўзи очилганда кун. Кўзи очилди дегунча хаёлига келган илк нарса "Ҳали тирик эканман" деган гап бўлади. У ҳар куни "Бугун ўлиб қолсам керак" деб ўйлайди.

Болалигида эшитган гаплари ёдига тушади. Одам ўлимидан олдин Азроилни кўраркан. Шундан билади-ки, умрининг сўнгги келган. Қорабой ака Азроил қаёқдан келар экан деб хонанинг тирқишларига термулгани термулган. Нега кела қолмайди? Нега вужудимдаги бу оғриқлар, руҳимдаги бу азобларга чек қўймайди? Мен нима гуноҳ қилдимки бу қадар мени қийнайсан, Раббим? Ёки мени яратиб қўйиб, унутиб юбордингми? Астаффурулло! Нималар деяпман-а? Тўғриси айтаяпман. Бошингга қилич келса ҳам тўғриси айт деб ўзинг ўргатгансан, Раббим!

Шу берган неъматингни ол қўй, уни истмайман! Бу неъмат жонимга тегди.

Яшашдан ҳазар қиламан. Бу дунё ёлғонлигига ишондим. Аммо у дунё ростлигига ҳам ишонмайман. Қудратингни намоён қилиб ишонтир мени!

Бу дунёни синов дейишади. Агар адолатсизлик, қийноқлар, таҳқирлар билан синайдиган бўлсанг, ўтмадим синовингдан, ол берганингни!

Шундай кезда ички "мен" уни босимга оларди. Нима энди Худо сени яратиб қўйиб,

ҳамма ташвишингни ҳам кўтарсинми? Сен Худодан истаганинг истаган, аммо унга нима бердинг?

"Нима беришим керак?"

"Нега ибодат қилмаяпсан, балки Худо сени жонингни ибодат пайтида олишни буюрган бўлсачи?"

"Худдо битта менинг ибодатимга қараб қолганми, ўзига ибодат қилишлари учун бандаларини ўтдан олиб ўтга солиши керак-ми?"

У шундай дедию худди Азроилни кўргандек севиниб кетди. Тавба, одам Азроилни кўришдан ҳам севиначар экан-а? Ўлимга яқинлашишдан ҳам севиначар экан-а, одам!

У ўрнидан туриб намоз қилмоқчи бўлди. Қибла қайси томонда экан деб ўйлаб қолди. Ҳар ҳолда бир парча ёруғлик тушадиган ана у туйник томонда бўлиши мумкин, деган фикр ўтди хаёлидан. Нима бўлса ҳам ўша ёқни ўзига қибла қилиб олди ва бошини саждага қўйган эди ҳолсизликдан қаддини қайта ростлай олмади.

"Кўрдинми, боринг мана шу, тагин Худодан шикоят қиласан", деди ички садо. У ички садога ўчакишиб ўрнидан туриб ўтирди ва кейин тик турмоқчи бўлди.

Тиззалари худди нина ботгандек зирқираб оғрий бошлади. У қийнала-қийнала ибодат этаётган пайт бирдан эшик очилди.

-Ҳа, жон кириб қолдимиз, зерикиб қолдингми?-деди навбатчи.-Ма, мана буни ёдла.

Ҳар куни уч марта айтиб берасан, бўлмаса овқат ҳам сув ҳам йўқ.

Навбатчи шундай деб унинг башарасига бир парча қоғозни отди. Олса Барот Бойқобилов деган шоирнинг шеъри экан:

"Президент эл учун мисоли Падар,

Барчани кўради фарзанди қадар.

Ватаним деб қилмиш жонини фидо,

Паноҳида доим асрасин Худо!

Фалокатга қилиб кўксини тикка,

Худо сақлаб қолди уни Ўзбекка!

Ўзбекистон буюк келажак сари,

Қадам қўйди-омон бўлсин сарвари!

Ислом нури билан давлат безансин!

Ҳар дилда иймоннинг чироғи ёнсин!"

Қорабой ака шоир зотидан нафрат қилди. Бир пайтлар қайси бир мулла "динда шоирлар қораланган" деганда ундан ҳазар қилган бўлса шу дамда у тўғри айтган экан деб ўйлади. Биттаси ана у Абдулла Орипов. Фақат "Ислом отам" деб гапиради ва фақат "Ислом отам" деб ёзади. Унинг ошнаси Эркин Воҳидов эса "Сизга отилган ўқ менга тегсин" дегани деган. Тўхта, ким ўқ отди унга?

Мана энди яна биттаси чиқибди. Балки улар ҳақдурлар? Балки ростдан ҳам "Ислом ака" нажот қалъасидур?

Қорабой ака бирдан Каримовга хат ёзгиси, ундан мадад сўрагиси келди. Балки ростдан ҳам у бу ерда нима бўлаётганини билмас, балки у билару ана у шоирлар билмас? Агар билганда шундай катта шоирлар у ҳақда қўшиқлар ёзишармиди?

Астағфурулло, деди ички нидо. Сенга нима бўлди? Ҳали яқиндагина ҳамма нарса Каримовдан бошланади деб айтиб юрган одам бирдан ундан нажот излаб қолдингми? У бу камерада нима бўлаётганини кўрмаслиги мумкин. Аммо шундай бўлаётганини билади. Агар у мана буларни рағбатлантирмаса, аксинча жазосини берса, булар девордан ҳам кўрқадиган бўлишарди. Ҳозир эса деворни ҳам қийнаб гапиртирадиган бўлишган. Бир зумда у фикридан қайтди. Шеърни бир четга улоқтирди.

Аммо навбатчи кечкурунги овқат олдидан ундан шеърни ёддан айтиб беришни талаб қилди. У айтолмади. Совуган чой ва боршчдан курук қолди. Яхши деб ўйлади. Тезроқ ўламан. Аммо ўлиш қаёқда. Қорнинг дўмбира чалиб турса, томоғинг куриб қолса ўлим ҳам қочиб кетар экан.

У камерада суллайиб ўтирар экан, ёнига яна бир кишини олиб келишди. Ўзи сичқоннинг инидек тор жой бўлса, яна биттасини олиб келганларига бало борми? У одам мулла экан.

-Аблаҳлар, Худодан ҳам кўрқишмайди, бетга хатимга келгандим, ушлаб олишди,- деди ҳалиги йигит.-Окам касал. Оллоҳдан шунга нажот сўраб, бечораларга хизмат қилиб юрибман. Окамнинг дўсти хатим қилган экан, шунга келгандим. Нима эмиш, мен ваҳобий эмишман? Ваҳобий сенинг муфтинг бўлади! Саудия Арабистони қиролининг ўғли билан ўқиган! Ваҳобий сенинг президентинг бўлади, Саудия Арабистонига бориб, Каъбапўш олиб келган. Ваҳобийлар билан оғиз-бурун ўпишганларга индамай, бизга қўл узатишади, аблаҳлар, ментлар!

У ваъзини тугатмасидан яна олиб кетишди ва бир соатдан кейин олиб келиб ташлашди. Бечорани уравериб момоталоқ қилишибди. Аранг ўзига келди.

-Мени исмим Пирмат,-деди у,-ошналарим Пирматча ҳам дейишади. Ташқарида одамнингиз борми?

-Бор, қариндошлар...

-Йўқ, бирорта ишонган одам бўлса теппага хабар берардик, у ерда одамим бор, мана буларнинг онасини кўрсатар эдик, иккаламизни ҳам бу ердан олиб чиқишарди,-деди у.

Аммо Қорабой ака елкасини қисиб қўйди.Нега "ча" қўшишар экан? Бўйи паст бўлганда ҳам тушуниш мумкин. Аммо унинг бўйи ҳам паст эмас. Новчадан келган, қирра бурун. Тушқунликка тушмайдиган, ёруғликка интиладиган, ўқиган йигит экан.

-Ҳаммаёкни дин душманлари босиб кетди,-деди у.-Уларнинг ҳаммаси имом бўлиб мачитларимизга кириб олган. Туркияда битта Отатурк деган диктатор ўтган.

Буларнинг ҳаммаси ўшанинг иши. Усмонлини йиқитиб, динни қайтадан тузмоқчи бўлган, аблаҳ! Ҳамма жомеларга биттадан айғоқчи киритган. Диндорларни ўлимга ҳукм қилиб, агар ўлиб қолган бўлса ҳатто қабрдан чиқариб қайтадан осдирган.

Кейин шўролар ҳам унинг тажрибасини олганлар, мана энди кофирбоши ҳам шу ишни қилмоқда.

Қорабой ака аввал Пирматни айғоқчи деб тахмин қилган бўлса, кейин унга ишона бошлади. Ёлғизликда пайдо бўлган умид эди бу. Кўп нарсани билади. Айниқса диндан яхши хабари бор экан.

Қорабой ака умидсизликни тарк этиб, Пирматнинг ҳаётга муҳаббат тўла ҳикояларини эшитиб қайтадан тирилаётгандек ҳис этди ўзини. Ҳар кун ундан бир нарсани сўраб эди. Бугун Дажжол ҳақида сўради:

-Бир кун пайғабаримиз (с.а.в.) уйкудан туриб, Дажжолнинг қаёқдан чиқиши менга аён бўлди дебдилар. Кейин Дажжолнинг биз томонлардан чиқишини айтганлар. Дажжол одамга ўхшаган махлуқ бўлар экан. Теппамизда ўтирганни кўрсам унинг ичида Дажжол яширинган деб ўйлайман. Юзи совуқ. Кўзлари совуқ. башарасидан кўрқиб кетасан.

Пирмат шундай деб атрофга қаради. Кейин деворларни уриб-уриб текширган бўлади.

-Буларнинг ҳамма жойда қулоғи бор, аммо мен кўрқмайман. Тоғам буларнинг бошлиғи. Эшитиб қолса ҳаммасининг уйини куйдиради. Лекин баъзан эшитса ҳам эшитмасликка олади. Менинг Дажжолни ёмон кўрганимни билади. Лекин ўзининг ҳам дарди кўп.

-Тоғангизни шундай катта ишга қўйган бўлса нега уни ёмонлайсиз?-деди Қорабой ака.

-Мен Дажжол ҳақида гапираяпман, сиз бўлсангиз бошқа одам ҳақида ўйлаяпсиз,- Пирмат шундай деб қўли билан атрофни кўрсатди.-Аслида юртбошимиз жуда яхши одам. Худо яратган якто одам. Агар Худо истамаганда у шунча одамнинг бошига шунча йил раҳбар бўлиб ўтирармиди?

-Сталин ҳам ўтирган,-деди Қорабой ака.

-Биринчидан Сталин мусулмон бўлмаган, иккинчидан, у Худосиз бўлган, учинчидан Худо бу худосизларни бошқа бир худосизнинг қўли билан жазолаган,- деди Пирмат.

-Қанчадан қанча бегуноҳ одамлар ўлган...

-Биз қаёқдан биламиз, улар бегуноҳми йўқми, Худо ўзи билади, энди Дажжолга қайтсак, Дажжол келганда ҳаммаёқни ҳеч ким билмаган, эшитмаган касалликлар босиб кетар экан. Кўриб турибмиз, нима бўлганини. Кейин ҳамма бир-бирига тўхмат қилган, бир-бирини қийнаган, отани боласидан болани отасидан ажратган... Қорабой ака яна Пирматдан шубҳа қила бошлади. Бу менга оид гапларни билгани учун шунақа деяётган бўлмасин тагин дея ўйланиб қолди ва сир бермасликка, гапирмасликка аҳд қилди. Пирмат Дажжол ҳақида узоқ гапирди. Навбатчи эшикнинг тешигини очганда у:

-Ока минг долларлик иш бор,-деди.

-Орқангга тиқиб қўй ўша минг долларингни,-деди навбатчи.

-Солихбоев тоғам бўладилар, менинг бу ердалигимни етказиб қўйсангиз, ўзлари минг долларни керакли жойингизга солиб қўядилар...

Солихбоевнинг номини эшитган навбатчи:

-Балки Каримов амакинг бўлар, нима Солихбоев Тошкандан уйланганми?-деди.

-Ҳа-да, тоғам самарқандлик, аммо кеннойим тошканлик. Мани адам ҳам. Сиз фақат Пирмат шу ерда деб биров орқали етказиб қўйинг, бас. Қачонгача бу ерда ахлат ташиб юрасиз, дарров юқорига ишга ўтиб кетасиз. Ўзингиз кўрқсангиз, яқинларингиздан биттасига айтинг, мен берадиган рақамга телефон қилиб, кеннойимга айтиб қўйсин, етади.

Навбатчи эшикни ёпиб кетди. Қорабой ака яна Пирматга ишона бошлади. Пирмат Қорабой акани кундуз куни ухлашга ва ярим тундан кейин гаплашишга ундади.

-Ярим тундан кейин итнинг ҳам, мушукнинг ҳам уйкуси келди. Гапларимизни ёзиб оладиган тасмалари ҳам тугаб қолади,-дерди.

-Ростдан ҳам тоғангиз бу идоранинг бошлиғи бўлсалар сизни қамашга қандай

журъат қилишди?-деб сўради Қорабой ака Пирматдан.

-Тоғам ҳали бошлиқ эмас. Ўринбосар. Аммо бошлиқ бўлиб қолиши мумкин деб ўйлашади. Иноятлов жуда туллар одам. Дажжолдан дарс олган. Озгина калласи ишлайдиган одамни йўқотишга уринади. Ҳозир бу идора иккига бўлинган. Бир томонда Иноятловнинг одамлари, иккинчи томонда тоғамнинг. Ички кураш бор. Дажжол тоғамни чақириб "Иноятловни йўқотиб берасан" деб топшириқ қўйган. Аммо тоғам Дажжол Иноятловни ҳам чақириб "Солиҳбоевни йўқотасан" деганини эшитган. Булар ҳаммаси бир-бирини кузатади, бир-бирини эшитади. Шунинг учун ҳозир кураш очикча бормоқда. Тоғамнинг одамлари Иноятловнинг қараиндошларини кузатишади. Унинг одамлари эса бизни. Мен Тошкентдан чиқишим билан орқамга тушишганини сездим. Аммо ушлаб, қамаб қўйишади деб ўйламагандим. Бунинг устига калтаклашди ҳам. Демак, иш жиддийлашган. Тоғамнинг қармоғига яхши бир ўлжа тушган-ки, булар ҳам питирлаб қолишди. Қорабой ака ҳайратда қолди. Балки бу йигитнинг ақли ўйнаб қолганмикан деб ўйлади. Ундай эмас. Ҳамма нарсани билади, ҳамма нарсадан хабари бор.

-Дажжол бир куни Иноятловни бўшатаман деганди у "Илгари бизда ишлаб кетган Камолов деган вазир Москва яқинида бир гуруҳ йигитларни тайёрлаб сизни ўлдирмоқчи" деб уни кўрқитди. Бу идорда эса Алиев деган одам раис эди. Иноятлов ва тоғам унинг қўлида ишлашарди. Камолов воқеасини топиб Иноятлов Алиевни четлаттирди ва курсига ўзи ўтирди. Тоғам Камолов воқеаси ўлдирма эканини исботловчи ҳужжатларни Дажжолга олиб борганди уни Иноятловга ўринбосар қилиб қўйди. Шундан бери улар ит мушук. Алиевни ўлдириб юборишди.

-Сизни баҳона қилиб тоғамнинг бўшатишлари ҳам мумкинми?-деб сўради Қорабой ака.

-Ҳа, йўқ, бугунгача мен бир неча марта тушиб чиқдим. Мени қамасалар тоғам дарҳол Алимов деган одамнинг ўғлини қамайди. Алимов Дажжолнинг маслаҳатчиси. Ўғли Тошкентнинг энг катта машина ўғриси. Уни ушлашдими, Алимов Иноятловга чиқади. У эса тоғам ушлаб турган одамни ўз ҳолича қўйиб юбора олмайди. Кейин келишадилар. Гап шундаки, тоғам хабардор бўлиши керак.

-Булар хабарни етказмасликлари ҳам мумкин...

-Етказадигани топилади. Бу ерда ҳам ҳамма жойда бўлгани каби икки гуруҳ бор. Илгари бу ерга келган аммамнинг ўғлини ушлашганда бизга хабарини етказишганди. Мана кўрасиз, яна бир икки кун ўтсин, муносабат ўзгаради. Ҳали оёғимни ўпиб қоладиганлари келади. Агар Иноятловнинг одами тоғамнинг тўрига тушган бўлса, унинг ўзи хабар тезроқ тоғамга етишини истаб қолади.

-Бу идорада ҳам ҳаммаёқ ўйин экан-да!-дея ажабланди Қорабой ака.

-Ўйин бўлмаган жой борми, тақсир. Мана Ички ишлар вазирлигида еттинчи бўлим бор. Биласизми қанча одам ишлайди, 15 мингта. Бирортасини ҳам танимайсиз.

Ҳаммаси институтларни битирган болалар. Ҳатто хотин-боласи ҳам қаерда ишлаганини билмайди. Қурилиш ташкилоти ёки заводда ишлайман дейди. Ишга келган жойи ростдан ҳам қурилиш ташкилоти деб ёзиб қўйилган бўлади. Ичкараси ментхона. Кириб ҳужжатларини олади, фотоаппаратларни олади, яни машинани олади. Кейин бошлиқлардан топшириқ олиб одамларни кузатишга чиқади. Кимни хохласалар ўшани кузатадилар. Ҳар қандай тўғри одамдан ҳам хато топадилар. Кейин ўша одамни сиқувга олади. Бирса берди, бермаса расмлар теппага кетади. Шунча ёш йигитлар ватанга хизмат қиляпмиз, жиноятчиларни

ушлаямиз деб ўйлашади. Аслида катталарга хизмат қилишади. мен ўша ерда ишлаб чиққанман. Икки йил мухолифат аъзоларини кузатдим. Бечораларнинг қорни нонга тўймайди. Шунга қарамасдан адолат бўлсин деб ҳаракат қилишади. Биз бўлсак орқаларидан кузатиб, ким билан учрашди, кимникига борди, ҳаммасини расмга олардик.

Бир кун икки мухолифатчи бир жойга тўйга борди. Тўй қилаётган одам солиқ идорасининг раҳбари экан. Кузатиб турсак шунақа кўп раҳбарлар келишдики, шунақа кўп совғалар келтиришдики, оғзимиз очилиб қолди. Қўрқмасдан очикчасига "яшил"идан тутқазганларини суратга олдик. Тўйда ҳам фақат доллар сочишди. Уй жойи ҳам шунақа экан-ки оғзимиз очилиб қолди. Ҳаммасини тахтлаб, катта бошлиққа олиб борсам: "Ахмоқ, сенга мухолифатни кузатишни топширганман" деб расмларни башарамга отган. Ердан териб оламан десам, қўлимдан юлиб олган.

Шундан кейин тоғамни ишга солиб ташлаб кетдим у ерни. Кейин "жиян" эканлигимни билиб қолибди, уйимга пора кўтариб келди. Нима истаркан, десам, тоғамнинг идорасига ўтмоқчи экан.

-Ёрдам бердингизми?-дея сўради Қорабой ака.

-Мен ҳам пулини башарасини отиб юбордим. Ердан териб олганди, қўлидан юлиб олдим. Пулларни олиб бориб Тўхтабой мачитига бердим. Лекин собиқ бошлиғимга ёрдам бермадим. Барибир ўтди, фақат тоғамнинг гуруҳида эмас, унга қарши. Еган калтакларимдан ўша долларнинг ҳиди келмоқда..

Қорабой ака учун бирдан ҳаёт қизиқ бўлиб қолди. Бу дунёда ўзи ёлғиз эмаслигини ҳис қилди. Қийналган, азоб чеккан, алданган, хиёнатга учраган фақат у эмас экан. Бутун дунё ўйиндан иборат экан.

Ростдан ҳам орадан икки кун ўтиб Пирмат азиз одамга айланиб қолди. Унинг олдига келиб кетадиганлар, унга хушомад қиладиганлар қўпайди. Пирматни бошқа жойга кўчирадиган бўлишди. У Қорабой акани ҳам ўзи билан бирга олди.

Янги жойда яна беш киши бор экан. Улар жуда диндорлар бўлиб, ҳукуматга қарши ишларда қатнашган эканлар. Биттаси миршабни ўлдирган, иккинчиси ҳукумат одамининг бошни узиб кетган экан. Учинчиси катта мулла экан. Қолган икkitаси Мисрга бориб келиб туришаркан. Улар ҳам Каримовни Дажжол деб гапиришарди. Тезда Пирмат уларга ҳам ёқиб қолди. Пирматнинг одамлари келиб камерани махсус текшириб, у ёқ, бу ёққа ўрнатилган "қулоқ"ларни топиб олиб, "Мана энди эркинсизлар" деб чикиб кетишди.

Пирмат тинмасдан Дажжолнинг ёмонликлари ҳақида гапирарди. У намоз пайтини соатсиз ҳам билар ва ўрнидан туриб қўлини қулоғининг орқасига қўйиб азон айта бошларди. Кейин мулла акани олдинга суриб, ўз орқасида турар ва қолганларни ҳам бир сафга тизарди. Намоз тугаши билан Пирмат бир томонга алоҳида туриб яна бир неча карат намоз ўқирди ва кейин яна суҳбатларига ҳаммани маҳлиё қиларди.

-Еттинчи бўлимда ишлаганимда мухолифат раҳбарларидан бирини кузатдим. У машинасига Ички Ишлар вазирлигининг номерини тақиб олган эди. Ҳукумат номери билан юрсанг, қандай қилиб мухолифат бўласан? Ўзбекмиз-да, ким нима деса ишонаверамиз. Айниқса, пулим бор деса, танишларим бор деса, ҳукуматни олаяпман деса тамом, лаққа ишонамиз қўямиз.

Ўшанда биров унинг мушугини "пишт" демас эди. Истаса кириб Дажжол билан

гаплашар, истаса бизнинг вазир билан. Лекин ҳамма нарсанинг кушандаси бор. Уни ҳам кузата бошлашди. У жуда лақмароқ, соддароқ одам эди. Орқасидан қадамба-қадам кузатсанг ҳам шубҳа қилмасди. Ўзига жуда ишонарди.

Бир кун ярим тунда чиқиб йўлга тушди. Дўрмонга етмасдан бир ҳовлидан ёш бир жувонни миндириб олди. Кейин Бўстонлик томонга йўл олди. Шаҳардан чиқиб кетдик, атрофда тирик одам йўқ. Биз орқасидан очиқ кузатиб бораяпмиз ҳам ҳеч нарсадан шубҳа қилмайди.

Бир вақт бир теппаликдаги уйнинг ёнида тўхтади. Аёл машинада қолди. У эса ичкарига кирди. Биз узоқроқда тўхтадик. Чунки ҳовли ёнида машиналар кўп эди. Айланиб ҳовлининг ичига ўтдик. Қарасак анчагина казо-казолар шу ерда экан. Деразага анттенa ўрнатиб суҳбатларини ёздик. Гап Дажжолни ўлдириш ҳақида эди. Ёзиб олдик. Ташқарига чиқиб атрофни кузатиб, аёлни ҳам расмга олиш ҳақида ўйладик. Аёл шундай чиройли экан-ки, бинақасини ҳеч кўрмагандим. Ёшлик-бебошлик. Бориб машинага ўтириб олдим, эси чиқиб кетди. Биқинига таппончани қўйдим. Шу пайт ҳалиги муҳолифатчи чиқиб қолди. У машинанинг орқасида ўтирганимни ҳам сезмади. Тавба, бу қандай қилиб муҳолифатчи бўлди дейман ўзимга ўзим. Қизнинг товуши чиқмайди. Нимадир бўлиб, авзойи бузилганми, муҳолифатчи Тошканга қайтгунга қадар гапирмади. Жувон бир-икки ютинди ҳам парво қилмади. Тоғри ўзининг уйига келди ва машинадан тушиб, уйига кириб кетди. Бечора жувон машинада қолди. Мен уни орқадан келган ўзимизнинг машинага миндириб олиб кетдим.

Бир кун қарасам ҳалиги муҳолифатчи ҳақида бир мақола чиқиб қолди. Ёшлар уни шунақа ҳимоя қилишди, асти қўяверинг. Бу қиссадан ҳисса шулки, ҳалиги қиз ўша муҳолифатчининг энг яқин дўстининг келинчаги экан. У келинчакни эридан ажратиб олган экан. Шундан кейин эри девонасифат бўлиб қолибди. Сўнг сарсон-саргардон юриб, ўлиб қолди.

Ўшанда ҳалиги муҳолифатчи дўсти ҳақида шунақа зўр гаплар айтди-ки, менинг ҳам кўзимга ёш келди. Кейин билиб қолсам ўша бечора дўсти унинг севгилисидан ажратиб олган, дарвеш қилган муҳолифатчи ҳақида шубҳа ҳам қилмаган ва аксинча унга бағишлаб китоб ёзган экан. У ўлгандан кейин эса муҳолифатчи унинг китобларини нашр этди. Хўш, Дажжолни ўртадан кўтарсак кунимиз ўшанга қоладими? Ёки ўшанга ўхшаганларгами?

Бу ҳикоя Қорабой акага таниш эди. Лекин шундай бўлсада Пирматга қарши чиқди.

-Ука ҳаммани битта қилич билан чопманг, биттаси ёмон бўлса, иккинчиси яхши...

-Ака, ҳар битта одамга биттадан қилични қаердан оламан,-деди Пирмат.-Мана ман дегани шу бўлса, бошқасидан нима кутасиз. Ундан кўра кўркмасдам ўзимиздан чиқарайлик. Мана Абдусоли домлани ёки Собитхон домлани йўлбошчи қилиб кўтариш керак.

Бу гапдан кейин суҳбат кўр қолди.

-Улар динсизлар мамлакатига бош бўлишни истамайдилар,-деди бир йигит.

-Ким динсизлар мамлакати ҳақида гапирмоқда. Агар ҳокимият олинса бир ойда диндорлар мамлакатига айланади,-деб жавоб қилди Пирмат.

-Ҳамма одам динни истамаяди-ку?- деди Қорабой ака.

-Унақа деманг. Хохламаганларни, диндан қайтганларни кофирлар юртига жўнатамиз,-деди Пирмат.

-Демократия яхшироқ емасми?-деди Қорабой ака товушини ичига ютиб.

-Демократия диннинг душмани. Диндан қайтдимиз жазосини бериш керак,-деди Пирмат қатъий қилиб.

-Динда бундай ҳукм йўқ. Қолаверса бугунги дунё билан ҳам ҳисоб-китоб қилиш керак. Бўлмаса ишлар олдинга юрмайди. Бугунга қадар бирор жойда ҳам саодат давлат қурилмади, нега? Буни ҳам ўйлаб кўришимиз керак,-дея суҳбатга қўшилди йигитлардан яна бири.

-Қурилганди, Хоррун Рашид замонида, бунча ҳам пасив бўлманг, бу ҳам демократларнинг таъсири,-деди Пирмат.

Мулла ҳам унга қўшилганини билдиргандек, бошини силкиб қўйди.

-Мен ўшандан кейин нега қурилмади, деяпманда, тақсир. Чунки доим ўйин қилишмоқчи бўлишди. Ўйин қилмаслик керак, ҳамма нарсани ўз аслида яратиш керак. Қуръони Карим қандай буюрган бўлса шундай қилиш керак,-деди ҳалиги йигит фикрини бошқа томондан айлантириб келиб.

Пирмат у йигитни ҳовирдан тушишга чақирди.

-Агар мана шундай деб турсак ўзимиз ҳам, яна минглаб биродарларимиз ҳам мана бу зиндонлардан қутулмайдилар. Бизда ҳам программа минумим ва прогарамма максимум бўлиши керак. Минумум шуки, Дажжолни бартараф этиб, истиқлолга йўл очиш керак, максимум эса саодат салтанатини қуриш бўлади.

Баҳс тинмасди. Қорабой ака учун янги ҳаёт бошланди. Кўнглининг бир четидан ҳақиқатдан ҳам синов бошланган экан, бу ерда кўп нарсани англадим, деган фикр ўта бошалди. Аммо оиласи ҳақида хабар ололмагани унга тинчлик бермасди.

Рустам, Отабек қаерда экан? Нима қилишаётган эканлар? Бу саволлар кўнглида пайдо бўлаётган умидни сўндириб юборар эди.

У бир кун кўнглини Пирматга очиб қолди.

-Хавотир олмнаг, эртагаёқ хабар топаман, уларнинг қаердалигини билиб оламиз,-деди Пирмат.

-Тоғангизни шунча имкониятлари бор экан, нега сизни чиқариб олмаяптилар,-деди Қорабой ака.

-Мен ўзим кетишни истамайпман. Кўнглимдаги одамларни топдим. Кетсам улар билан бирга кетаман. Менинг мақсадларим бор. Уларни фақат ана шундай чиниққан одамлар билан амалга ошириш мумкин,-деди Пирмат.

Бу гапни эшитиб ўтирганлар бош силкаб қўйишарди.

-Бун дунёда бандага эмас, яратганнинг ўзига тобе бўлсангиз бутун ҳақиқатни кўрасиз. адолат ўрнатишни ҳис этасиз, адолат душманларини танийсиз,-дея Пирмат гапирар экан, Қорабой ака ўйланиб қолди.

Балки бунинг тоғаси Каримовни йўқотиб биратўла ҳам ундан, ҳам Иноятовдан қутулмоқчи ҳам ҳокимиятни қўлга олмоқчидир? Шунинг учун балки бу ердагиларни қўлланмоқчи бўлса-чи? Ахир ҳамма нарса издан чиқиб кетмоқда?

Жуда кўп одам бу ерга қатнамоқда. Қурулларни ташлаб кетишмоқда. Ҳаммага биттадан уяли телефон бериб қўйишди. Фақат Қорабой акага беришмади.

У ўзини четга тортаётгани учун улар ҳам уни четда сақлашмоқда. Балки бошқа йўл йўқдур? Бир неча кун олдин ўлимга рози эдим. Буларга қўшилсам нима бўлади?

Оилам билан алоқа ўрнатишим, Рустам ва Отабекдан дарак топишим мумкин.

Булар Дажжолдан қутулмоқчи. Ҳамма унинг ёмонлигини билади. Ҳамма ҳам ундан қутилишни истаяпти. Лекин бу қалтис йўл. Аммо энди унинг учун фарқи қолдими?

Суд йўқ, тергов йўқ. Мана неча ойдирки биорв сўрамайди. Қанча калтаклашди,

қийнашди.

Агар Пирмат келиб қолмаганда ўлиб кетган бўларди. Балки бу Худонинг мўъжизасидир? Балки Худо унга қайта ҳаёт бериб Дажжолга қарши бош кўтаришга чакираётгандур? Нима бўлганда ҳам ютқизмайман деб ўйлади Қорабой ака. Курашман, Дажжолга қарши курашаман деб қарор берди.

Бу қарориони билган Пирмат ва бошқалар уни кучоқлаб, қутладилар. Шу куни унга уяли телефон беришди. Дарҳол уйига телефон қилди. Жавоб келмади. Яна тушкунлика йўлиқди. Ниҳоят Пирмат қўшнисининг телефонини топиб берди. У умр йўлдоши оламдан ўтганини эшитиб фарёд солиб юборди. Камерадошлари унга таскин беришди. Бирининг акаси ўлгани, бирининг отасини ўлдиришгани ҳақида гапиришди. Камерада Куръон ўқиб, хатим қилиб, ўлганларни дуо этишди.

Қорабой ака энди Рустам ва Отабек ҳақида хабар топишни жуда ҳам истаб қолди. Пирмат яхши бола экан. Келган одамдан шу ҳақда сўрар ва хабар топиб келишни айтар эди.

-Мен,-деди Пирмат,- бу бўлаётган ишлар учун ҳеч кимни айбламайман. Ҳаммасига Дажжол айбдор. Бир кун тоғам чақириб қолди. "Бир иш бор" деди. У Дажжол билан боғлиқ мутлоқ махфий ишлари бўлсагина мени чақирар эди. Менга ўхшаб яна бир икки жуда ҳам ишонган йигити бор. Уларга мендан ҳам кўпроқ ишонади. Бизга бир одамни ўғирлашни буюрди. Уйи Тошкентнинг четида экан. Ўғирлаб келдик. Тоғам Дажжолнинг ёнига олиб борди. Олиб киришдан олдин уни ечинтирдик. Тоғам уни ичкарига яланғоч ҳолда олиб кирди. Кираётганда қаршлик кўрсатмади. Чунки қаршиликнинг жавоби нима бўлишини унга кўрсатиб қўйган эдик.

Бир соатда уни тоғам қайтиб олиб чиқди. У бизга қараб йиғлаб юборди. Олтмишга яқинлашиб қолган одам эди. Катта ишларда ишлаган. У шунақа увлаб йиғлади-ки ичимдан бир нарса узилиб кетди. Тоғамга қарасам у ҳам эзилиб кетган одамдек бошини елкасининг ичига тикиб олган.

Дажжол ҳалиги одамни яланғоч ҳолда кўчанинг ортасига ташлаб кетишни буюрган экан, шундай қилдик. Уни машинадан туширар эканмиз, у тоғамга қараб шунақа илтижо қилди-ки, тоғам ҳам йиғлаб юборай деди.

Кейин тоғамнинг ҳам Дажжолдан кўнгли қолди. Ҳалиги одам Дажжолнинг энг яқин дўсти бўлган экан. Дажжолнинг ўзи уни қийнабди, эркаклигини оёқ ости қилибди. Шу воқеадан кейин Дажжолни душманам деб эълон қилганман. Худога шукур бу курашда ёлғиз эмас эканман, ҳозирга келиб катта бир армияга айландик. Энг асосийси Худо биз томонда! У кўрсатган йўл ҳақ йўлдир. Дажжолга ўлим! Оллоҳ ҳақдур! Оллоҳу Акбар!

Камерани бузиб юборай деди бу садо. Чунки қолганлар ҳам шунақа кичиршдики, деворларга урилган акс-садо қамоқнинг ташқарисига чиқиб кетгандек бўлди.

Қорабой ака ҳам ана шу садо соҳибларидан бир эди...

Телевизор экранидан камера ичида юз берган ҳолатни томоша қилган Алимов:

-Пирматча деганингиз бу гапларни қаердан билади? У ҳамма сирларни очиб ташлабди-ку?- деди қойиш оҳангида.

-Ҳаммаси эмас, уммондан қатра-ку! Агар бўлган нарсаларни айтмаса, уларни ишонира олмайди-да,-деди Ҳамидхон.-Бу бизнинг ўзимизга хос ва ўзимизга мос йўлимиз.

-Оқсоқол сизга бекордан ишонмаган эканлар,-деди Алимов ҳали ҳам кайфияти

очилмаган ҳолда унинг қўлини қисиб.-Воқеаларнинг давомини ҳам кечиктирмай айтиб тулинг, ҳар кун сўраб турибдилар!

Ҳамидхон Алимов ҳузуридан чиқиб аэропортга йўл олар экан, Каримов билан учрашувни ёдга олди.

Алимов эса қаергадир телефон қилиб, Ҳамидхон ва Пирматни яхшилаб ўрганишлари, кузатишлари, қариндош уруғлари ҳақида маълумот тўплашларини буюрди.

САККИЗИНЧИ БОБ

1998 йилнинг охири

Олимжон Нилуфар билан бўлган воқеаларни видеога ёзиб олган бўлсада, бошлиғига “Ҳали тайёр эмас” деб айтганидан ўзи қўриқиб кетди. Чунки видео ишлаб турганидан Хатича холанинг хабари бор ва ундан билиб қолсалар шунча қилган дуо-саломлари пучга кетиши мумкин. Шу боис дарҳол йўлга чиқишга қарор қилди. Агар билишган тақдирда ҳам телефонга ишонмадим дейди.

-Мен тезликда марказга бориб-келишим керак!-деди у Нилуфарга.

-Йўқ,- дея Нилуфар унинг бўйнига осилди.

Олимжон Нилуфарни қайтадан тўшакка йиқитди ва сўнг бир зум ташқарига чиққан бўлиб видеоёзув тугмасини босиб қайтди. Бу сафаргиси ҳар эҳтимолга қарши деб ўйлади у.

-Алишер ишни катталаштириб юборибди, мени қидириш кучайтирилибди, марказда бир танишим бор ва унга иккаламизга паспорт тайёрлаб беришни илтимос қилдим,-деди Олимжон.-Тезда бу ерлардан кетмасак бўлмайди.

-Кўнглим хира, кетманг, мана шу ерда яшайверамиз, бизни топа олмайдилар, сиз марказга бориб келаман деяпсиз, ушлаб олсалар нима қиламан?-деди Нилуфар ғамгин оҳангда.

-Э, жоним, ҳаммасининг йўли бор, шпион киноларини кўрганмисиз? Худди ана ўшанака қилиб соқол-мўйлов қўйиб оламиз, қани бўлинг, сочларингизни тузатинг, ўнг қулоғингизни кўринадиган қилиб қўйинг, расмга оламан, хорижга борадиган паспорт учун! Бўлинг, вақт мараз Алишернинг ҳисобига ишламоқда.

Алишернинг номини эшитганда илонни кўргандек сесканадиган бўлиб қолган Нилуфар, чойшабга ўралиб, Хатича хола тайёрлаб қўйган ҳаммомга кириб кетди.

Олимжон видео ёзувларни текшириб кўрди-да сифатига кўнгли тўлғач, дипломатга жойлади. Кейин ҳаммомдан чиқиб, нозланиб турган Нилуфарга:

-Агар мен тез қайтмасам, мана бу телефонга кўнғирок қилиб, Орифни сўрайсиз, у менинг укам бўлади,-деди,-аммо у ҳозир чет элда ва бир ҳафта, ўн кунда қайтади.

-Вой бўй, шунчага кетаяпсизми?

-Йўқ жоним, бу ҳар эҳтимолга...

Нилуфар яна ўз дардига ўзи қоврулиб, ёлғизлик қўйнида қолди.

Олимжон Узун шаҳрига келиб, учқич билан Тошкентга жўнади. Учқичдан ҳали одамлар туша бошламасдан икки киши келиб Олимжонни олиб кетишди.

Улардан бири:

-Мен давлат маслаҳатчиси Алимовнинг қўлида ишлайман,-дея бир ҳужжат кўрсатди.

-Нима сизлар мени кузатувга олганмисизлар? Бу учқичда келишимни қандай билдингизлар?

-Биз биламиз, мана бу дипломатда Нилуфар билан қилган ишларингиз ҳам борлигини биламиз,-дея яна ҳужжатини Олимжоннинг бурнини ёнига олиб келди у.

-Нега бу ҳужжатга Каримов эмас, Ҳайдаров имзо чеккан?-деди Олимжон ўзини қўққисдан бу хонага олиб келганларидан норози бўлиб.-Мен Каримовнинг топшириғи билан махсус амалиётда қатнашмоқдаман ва сизларнинг мени ушлашга ҳақларинг йўқ!

-Укаҳон ҳар бир нарсага Каримов-Каримов деявериш керак эмас. Камтар бўлинг. Ҳамма амалиётлар Каримовнинг топшириғи билан бўлади. Ўзича мустақил амалиёт ўтказадиган одам ҳали туғилган эмас,-деди улардан бири ва: -Сизга Каримовнинг имзоси керакми, мана дея ўзининг ҳужжатини кўрсатди. Унда “Каримовнинг қўрима баталони бошлиғининг ўринбосари Ғуломов” деб ёзилган эди ва ҳужжатни Каримовнинг ўзи имзолаганди. Ғуломов бунга ҳам кифоя қилмай қўл телефонидан Иноятовга қўнғироқ қилди ва телефонни Олимжонга узатди.

-Айтганларини бажаринг!-деди Иноятов.

Олимжон ўзини қўпол тутганидан ноқулайлик сезиб, кечирим сўраган бўлди ва битта кассета шу қадар катта аҳамиятга эга бўлиб қолдими ёки бу ишларнинг орқасида мен билмаган бошқа нарсалар борми деб ўйланиб қолди. Ахир мендан кассетани олиб, жавоб бериб юборсалар бўларди-ку? Нега энди Алматовнинг ёнига мен ўзим ҳам боришим керак? Миршаблар бизнинг номимизни эшитишса оёқлари қалтираб қолар эди. Ҳамма нарсага биз ҳукмдор эдик. Нега энди бирданига бу ишларга Алматов аралашиб қолди. Балки олдиндан бу иш унга топширилганмикан? Ахир мана бу одам илгари бизда раис ўринбосари бўлган. Кейин Каримов уни ёнига ишга олди. У нега бирданига Алматовнинг хизматчисига айланиб қолди?

Хаёлга ботган Олимжонни бир зумда Алматовнинг ҳузурига олиб келишди ва ҳалиги одамлар бир пиёладан чойни ичиб, чиқиб кетишди. Олимжон ва Алматов вазирнинг хизмат машинасида Бўстонлик томондаги дала ҳовлига боришди. Алматов Олимжон олиб келган видеоёзувларни охирига қадар томоша қила олмади.

-Аммо, жа зўрини топибсанлар, бундай пайтда аввал менга қараб қўймайсанми? Сан болаларга айтавериб чарчадим. Ҳа-я, сен менга оид эмас, нариги идоранинг боласисан-а?!

У Олимжонга шундай деб ёрдамчиси Нодирхонни чақирди. Нодирхон чиройли, қадди қомати келишган, унвони капитан бўлса ҳам вазирликда ҳеч ким унинг гапини икки қила олмайдиган мавқеда эди. Ҳамма уни Ҳасан аканинг ўғли деб биларди. Ҳасан ака ҳам уни ўғлим деб билар ва Алматовга ёрдамчи қилиб қўйган эди. Нодирхон гарчи Ҳасан акани яхши кўрсада, унинг гапини икки қилмасада, барибир у ўзининг отаси эканлигига ишонмасди. Чунки Ҳасан ака паканадан келган, Нодирхон эса қоматдор, Ҳасан ака кулча юзлик, Нодирхон бўлса узун юз... Бунинг устига Ҳасан ака бирор марта ҳам унга сен менинг ўғлим бўласан деб очик айтмаган.

Тошкентда илк “Мерседес” машинасини Нодирхон минган. Ҳасан ака совға қилган. Ҳеч кимда қурол бўлмаганда ҳам Нодирхон топпончаларни очик олиб юрган.

Чунки Ҳасан ака ҳар йили туғилган кунида унга битта янги топпонча совға қиларди.

Ҳасан ака асли наманганлик. У Тошкентда ҳуқуқ факултетини битиргач, у ёқ бу ёқларда ишлаб юрди. Кейин ҳукуматга ишга ўтди ва Наманганга бориб суд раиси бўлди. Ўша пайтларда СССР бўйича довруғи ёйилган Одилов уни ўзига юрист қилиб олди. Бир кун келиб, Одилов қамалиб кетганда Ҳасан ака Москвада эди ва собиқ шўролардаги мафиянинг қозикалонига айланганди.

СССР қулаб кетгач, у Тошкентга қайтди. Мафиянинг ҳамма казо казолари унга тобе эдилар. У Каримов билан ҳам алоқада эди. Каримовнинг тахтда қолишида Ҳасан аканинг хизмати катта бўлди. У нафақат мухолифатчиларни “урдириб” бошини ёриб, бадарға эттирди, балки диндорларнинг уйига граната ташлатиб, бирини-бирига солди. Сал бош кўтарган одамни тинчитиб берди. Эвазига у Каримовни ҳам «ишлатди”. Биринчи катта иш Алматовни Каримовга юзма-юз қилди ва уни вазир этиб тайинлатди. Иккинчи катта иши Тошкент вилоятига ўзининг оғайниси Сайфуллони ҳоким қилиб қўйдирди. Кейин жуда кўп одамларни ИИБ ва МХХга жойлаштирди. Хуллас, у Каримов билан «бор товоғим-кел товоғим” коидасида ишларди. Аввалига у Каримовнинг энг яқин дўсти Мирсаидов билан ҳам яхши алоқада эди, аммо кейин Каримовнинг гапи билан уни ёмон куйларга солди.

Халқ наздида бошқалар мафиянинг “ота»лари бўлиб кўринсаларда асл бошқарувчи Ҳасан ака эди. Унинг исми ҳам, фамилияси ҳам, лақаби ҳам Ҳасан ака. Ҳатто Каримов ҳам уни Ҳасан ака дер эди.

У мустақилликдан кейин Адлия вазирлигининг Жамоат ташкилотларини рўйхатга олиш бошқармасида иккинчи одам бўлиб ишларди. Аммо вазирларни сенсираб гапирар ва истаган пайтида Алматовга ёки бошқа вазирга истаган ишини буюра оларди. Ана шу одам ўғлим деб яхши кўрадиган йигит Алматовнинг ёрдамчиси эди.

Аслида Ҳасан ака Алматовни Нодирхон орқали назорат қилиб турар ва унинг ҳар бир ҳаракатини кузатар эди. Алматов Ҳасан аканинг қаҳрига учрамаслик учун Нодирхонни доим ёнида олиб юрар ва ҳеч нарсани яширмаётгандек тутарди ўзини. Шу боис ишқий алоқаларини ҳам Нодирхонга ишонганди.

Ман энди Олимжон олиб келган кассетани охиригача кўра олмаган Алматов Нодирхонга:

-Янгисидан борми?-деди.

Каримовга қурилган махсус ҳарам учун вилоятлардан ёш қизлар олиб келинади. Бу иш билан вилоят ҳокимларининг хотин-қизлар масалалари бўйича ўринбосарлари шуғулланадилар. Улар турли кўрик-конкурсларда чиройли қизларни топиб, олийгоҳга киритиш баҳонасида ҳарамга юборадилар. Ҳарамда Каримовнинг жаҳлини чиқарган қизлар Алматов ихтиёрига ўтарди. Алматов бу ишни Нодирхонга юклаган ва ана шу қизлардан баъзиларини ўзи ҳам “кўриб” турарди. Ҳукуматнинг аксар дала ҳовлиларига ишга олинадиган қизлар ҳарамдан келган бўларди. Алматов уларни қайта тарбиядан ўтказиб ишга жойларди. Каримовнинг дилини топганлари учун эса ИИБ таркибида махсус хотин-қизлар баталони тузилиб, ана шу содиқ қизлар доимий иш билан таъминланарди. Уларнинг баъзилари милитсия мактабига, баъзилари ҳуқуқ факултетига ҳам жойлаб қўйиларди. Нодирхон шундайлардан айримларини ўзига ва Алматовга ажратиб

оларди.

Нодирхондан “тайёр” ишорасини олгач Алматов Олимжонга

-Кутиб тур, қолганини кейин гаплашамиз,-деб ичкари хонага кириб кетди.

Нодирхон Олимжоннинг ёнига келиб:

-Нилуфарни сотасанми?-деди.

-Уни четга юбормоқчимиз,-деди Олимжон ички бир рашк билан. Аммо

Нодирхоннинг кимлигини билмагани учун дарҳол хатосини тузатди,-Ака, сотиш нима дегани у сизники,-деди.

-Бўлмаса эртага шу ерга олиб келасан,-деди Нодирхон.

-У жуда узоқда, Сурхондарёда, афғон чегарасида, уни ўша томонга юбормоқчи эдик...

-Нима сан мени унинг қаердалигини билмайди деб ўйлаяпсанми? Сан телефонда кимга нима деб кейин Узунга қачон келганингни айтиб берайми? Ёки Самарқанддаги нўхатхўрликдан бир шингил эшитасанми? Қара бола, бу амалиётни мен бошқараяпман ва СНБ ҳам, сен ҳам менга тобесан ҳозир!

-Нодирхон ака, фақат йўл узоқ, эртага етказиб кела олармиканман, яна бир кун вақт берасизми демоқчийдим. Бунинг устига у ҳали яхши қантарилмаган...

-Сан ўзинг ҳам қантарилмаган кўринасан, давлат топшириғи нима эканлигини биласанми, эртага шу ерда бўлсин, тамом- вассалом! Ўзинг олиб келасан ва мана шу жойда ўтириб томоша қиласан, мен уни қандай қилиб қантаришимни, билдингми? Чет элга борармишу мен беҳабар қолармишман?

-Билдим, эртага шу ерда бўлади, ака!

-Ака эмас, ўртоқ начальник! Нима санларда бу нарсаларни ўргатишмайдими?

-Ўргатишади ўртоқ начальник!

-Ҳа, ана шундай бўлсин!

-Бор йўлга чик!

-Вазир кутиб тур дегандилар!

-Сен одам бўлмайсан, шекилли...

Шу пайт Нодирхоннинг телефони жиринглади. Телефон қилган Каримовнинг ёрдамчиси экан. У Каримов вазирни қидираётганини айтди.

-Вазир Каттадан қолганини кўраяпти,-деди Нодирхон унга. Ёрдамчи ундай-бундай деган эди Нодирхон:

-Тушунтира олмасанг мени боғла, ўзим тушунтириб қўяман, вазир Каттанинг орқасини тозалаяпти. Кеча Каттанинг тўшагида ётган қиз ўзини осмоқчи бўлган экан, вазир шуни оброботка қияпти. Нима, қолган гапларни ҳам сенга айтишим керакми?

Нодирхон шундай дея телефонни бекитди. Олимжон ўрнидан тура сола эгилганча орқаси билан юриб, чиқиб кетди.

Алматов келиб Олимжони сўраган эди, Нодирхон:

-Эртага келади,-деди.

-Юрагинг жа каттада сени,-деди Алматов.- Мен азм қилмаган ишларга ҳам сен азм қиласан. Нилуфар сенга ҳам ёқиб қолди, шекилли. Мени ҳам рўйхатга тиркаб қўй! Бўпти бу ҳазил. Энди битта иш бор. Иноятлов билан гаплаш, мана бу кассетани ишга солиб, одамларини пиширсин, вақт оз қолмоқда!

-Иноятлов эшитди,-деди Нодирхон бармоғи билан атрофга ишора қилиб.- Эй, Иноятлов, эшитганингни биламан, одамнинг юбор, кассетани олиб кетсин, мени

овора қилма!

-Ҳасан акамдан кўп нарса ўргангансан, ҳатто Иноятов акани ҳам сенсираб гапирасан-а?-деди Алматов Нодирхонни койиган бўлиб.

-Каттанинг топшириғи, у мендан бошқа ҳаммасини сенсираб гапирасан деганди, аммо сизни сизлаб турибман-ку,-деди Нодирхон эркаланиб.

У ҳақиқатдан ҳам жуда эрка эди ва Каримов ҳам унинг эркалигига бир нарса демас ва отасига қиладиган илтимосларини у орқали етказарди. Ҳасан аканинг бошқа мамлакатларда ҳам алоқаси яхши бўлгани учун Каримов ундан кўп нарса сўрар эди.

-Кеча Иноятовнинг иккита боласини ушлаб олдим,-деди Нодирхон Алматовга,- Каттанинг ҳарамдаги ишларини видеога олишибди. Иноятовга хабар юбордим. Шу кассетага автограф қўйиб берса, ишни ёпаман, бўлмаса Каттанинг столига қўяман. Иноятовдан ана шу имзоланган кассета келиб қолиши керак. Ўша курерлардан бу кассетани бериб юборамиз.

-Сен бизни Иноятов эшитаяпти дединг. Ҳали ўтган кун бу ерни текшириб, “қулоқ”ларни олиб ташлашганди-ку?

-Кеча Иноятов Каттадан изн олиб яна “қулоқ”ларни жойлаб қўйибди. Лекин у Каттага нима деганини билмайман, Каттанинг махсус хизмати ҳам ҳамма ёқни эшитаяпти. Аммо Ғуломовга айтиб қўйдим. Мендан хабарсиз бир иш қилишса ўзим каллаларини сапчадек учираман,-деди Нодирхон.-Агар Иноятов ҳам қимирлайдиган бўлса, қўлимда бир икки нарса бор, унинг ўғли ва укаси билан боғлиқ, кейин ҳаммасини ўзимизнинг колонияга кўчириб оламан. Менимча у тушунадиган одам ва ҳамкорлик қиламиз.

Дарҳақиқат шу пайт Иноятовнинг одамлари “посилка” олиб келишганини айтишди.

-Бир томоша қиламизми?-деди Алматов Нодирхонга.

-Бу сизга ҳады,-деди Нодирхон устига Иноятов имзо чеккан кассетани Алматовга узатар экан,-менда нусхаси бор ва кеча томоша қилгандим. Аммо эҳтиёт қилинг, керак бўлади.

-Йўқолиб қолса, Ҳасан акадан топамиз,-деди Алматов жилмайиб.

-Бошқа жойда ҳам бор, аммо бу имзолангани, бир кун бошингизни қутқариши мумкин.

-Бир кун бошимни ейиши ҳам мумкин-да!

-Унга йўл қўймаймиз,-деди Нодирхон эркалик билан...

Олимжон ташқарига чиқиши билан ИИВнинг хизмат машинларидан бири уни аэропортга олиб келиб қўйди. У нима қилишини билмай қолди. Хаёл суриб турганди унга суйкалиб ўтган бир киши?

-“31”, “дум”ларингни йўқотиб, бир соатда “6” га бор,-деди.

Олимжоннинг махфий номи “31” эди ва “6” Иноятов билан фавкулодда ҳолатларда яккама-якка учрашиладиган жой. Демак, масала жуда жиддийлашмоқда ёки қандайдир ўйинларга тушиб қолмоқдаман деб ўйлади Олимжон.

У касса ёнида туриб, чипта олгандек бўлди-да кейин ташқарига чиқиб, худди ҳеч нарсани билмагандек тролейбусга мириладиган бекатга ўтди. У ердан бекатдаги номерларга бир-бир қараган бўлиб, аслида атрофни кузатди ва ИИВнинг еттинчи бошқармасига оид машиналардан уни кузатишаётганини сизди.

Бу машиналарни у дарров таниб олди. Чунки бир муддат ўзи шу машиналарни

кузатган эди. Одатда бу бошқармага ишга олинганлар унчалик пишиқ бўлмайди ва махсус тайёргарликдан ўтишмагани учун дарҳол ўзларини сездириб қўядилар. Баъзилари эса муҳим одамни кузатаётганда атайлабдан қўлга ҳам тушадилар. Чунки бу уларнинг очиқ тизимга ўтиб ишлашлари учун имкон беради. Қўлга тушгандан кейин уларни бу бошқармада ишлатишмайди. Айни пайтда ишдан ҳам қувишмайди. Сирлар очилиб кетишидан қўрқишади. Шу боис очикда бирорта иш беришади.

Олимжонни кузатаётганлар ҳам ўзларини жуда сездириб қўяётган эдилар. Лекин Олимжоннинг улар билан иши йўқ, йўлини кутди. Аммо депутат келмасдан Олий Мажлисдан бир машина келди. У шофернинг ёнига бориб ўзини таништирди ва -Ратсиянгиздан идорангизга машина бузилганини айтинг. Ҳозир фавқулудда муҳим давлат иши чиқиб қолди. Қолаверса, мен ўзим сизни хурсанд қиламан ва бундан кейин бирор юмушингиз чиқса, ҳал қилиб бераман,- деди.

Шофер дарҳол унинг айтганини бажарди ва у Олий Мажлисининг машинасида орқа йўлдан чиқиб кетди. Манзил Ачавот маҳалласининг ёнида, Чинни заводининг орқасидаги бир ҳовли эди. У Сағбон кўчасида тушиб қолди-да йўлаклар орқали Хастимомга ўтди. Орқада ҳеч ким йўқлигига ишонч ҳосил қилгач, манзилга борди. Иноятов ҳали келмаган экан. Кўп ўтмай у ўзи бошқарган енгли машинада келди. Кийиниб олишидан уни бир қарашда таниш мумкин эмас эди. У Олимжонни ҳовлига бошлади ва:

-Ука, бу ҳаёт-мамот масаласидан ҳам кучли масала,-деди.- Бу идорамизнинг номи, шарафи масаласи. Бу мамлакатимизнинг келажаги масаласи. Оилаларимиз ва болаларимизнинг келажаги бу! Бу иш бизга юкланган. Аммо ана у Алматовни ўзинг биласан, мафиядан чиққан ва мафияга ишлайди. Ёнидаги тирранча эса отасининг соясини олтинга пуллайди. У қаердандир билиб қолибди. Мана энди улар ҳам ошга қатик бўлишди. Бунинг устига бизнинг обрў-эътиборимизга зиён етказишмоқчи. Бу идорани биласан, халқимиз фақат бизга ишонади, олдиндан ҳам шундай бўлган ва ҳозир ҳам шундай. Керак бўлса, очиғини айтиш керак, халқ фақат биздан кўрқади, ана уларни эса порахўрлар дейди. Илгари бизда бўлиб, теппага чиқиб олган бир иккитаси ҳам уларга ишлашмоқда. Ҳаммаёқни сотқинлар босиб кетди.

Олимжон илгари ишлаб кетганлар деганда Ғуломов назарда тутилаяпти деб ўйлади. Аммо олдин бу одам ҳақида кўп яхши гаплар эшитганди. Кейин ёмон гаплар тарқалди.

-Энди бундай,-дея сўзида давом этди Иноятов,-мана бу паспортлар, фақат расмларни қўйиб оласан ва бугуннинг ўзи Нилуфарни олиб, Афғонга ўтасизлар. Ўзимизникилар билан учрашиб, ишни тезлат. Катта “Иш суст кетмоқда” деб айтди ва балки шунинг учун ҳам орага Нодирхон деган тирранчалар киришига розилик берган. Энди биринчи этапни сенсиз ҳам амалга оширамиз. Иш пишиб қолди. Сенга ҳам Ватан олдидаги хизматларинг учун раҳмат. Аммо сен иккинчисини тайёрла. Иккинчи амалиёт тўлалигича сенинг бўйинингда. Планни Афғонда оласан. Агар кам-кўстсиз удалай олсанг, ўринбосарлик сеники! Кутаман сени ука! Сен келгунга қадар Алматовни ҳам, унинг Нодирхонларини ҳам қуришиб қўяман! Иноятов шундай деб Олимжонни бағрига босди. Семиз одам эмасми бу ерга келгунга қадар терлаб кетган экан. Тер ҳидига тоқат қила олмайдиган Олимжонга негадир бу таъсир қилмади. У мени биринчи амалиётдан четлатишди деб

ўйлаётганди. Иккинчи амалиёт нима? Борми ўзи, бўладими? Балки шу билан мени сургун қилишмоқдами? Балки энди Ватанга қайтиш ҳам насиб этмас? Балки... у ўз фикридан сесканиб кетди. Чунки балки ўлдириб юборишар деган фикр ўтганди хаёлидан. Лекин бунга боришмас, Худо урдими деб ўйлади.

Унинг хаёлга ботганини кўрган Иноятлов:

-Аэропортда ана уларни ҳужжат кўрсатишга мажбурлаб зўр иш қилдинг, ма, биттасини архивинга ташлаб қўй, ҳали уларга кўрсатамиз буни,-деди.

Олимжон суратни олар экан кўнгли равшан тортди.

-Лекин уларга берилган кассетага қўл қўймасангиз яхшироқ эдимиз?-деди у Иноятловнинг самимий ёки самимий эмаслигини билиш учун.

-Парво қилма, у идорадаги муҳр-имзо. Ажабмас бизнинг идорага улар одам суқишган бўлишса? Керак бўлганда текшириб, топиб оламиз. Энди менинг самимиятимга ишондингми?

Иноятлов фикрини уқиб олганидан Олимжон қизариб кетди ва бугуноқ Бойсунга етиб бориши, эртагаёқ Афғонистонда бўлишини айтди.

-Кўп ҳам шошма, Фарёбда бир икки ҳафта дам олиб, соқолингни яхшилаб ўстириб ол ва ана у қизни ҳам, аммо ўзи ҳам жа топибсанлар-а, яхшилаб намозга ўргат.

Қара, у ерларда ҳар қанақа масхаблар, одатлар бор, ҳаммасини унга ўргатиб қўй.

Шундай қилки, айтилган кун, айтилган соатда хизматга шай турсин! Қолганларни ҳам текшириб чиқ!

Иноятлов тез-тез соатига қараб қўяётган эди. Олимжон у шошаётган бўлса керак деб ўйлади ва хайрлашиб ташқарига чиқди. У дарвозадан чиқиб кетар экан, бир машина келиб тўхтади ва бошига шапка қўндирган бир киши “лип” этиб ичкарига кириб кетди. Олимжон ҳайратда қолди. У Ғуломовни кўргандек бўлди. Наҳотки у? Чарчаганман, балки адашдим, деб ўйлади. Аммо ички бир ҳис “адашмадинг”

деяётгандек эди...

Кассетани олиб, кўпайтирган МХХчилар Қорабой ака билан Рустам ва Отабекни идоранинг марказий биносига олиб келишди.

Дастлаб кассетани Рустамга кўрсатишди. Рустамнинг юраги қонга тўлди.

-Биласизми бу йигит ким?-деди уни тергов қилган Йўлбарсбек.

-...

-Бу жуда ҳам муҳим одам ва биз унга қарши ҳеч нарса қила олмаймиз. Тўғриси қўлимиздан ҳеч нарса келмайди...

Рустамни Туркманистонда қўлга тушган Бахтиёр исмли йигит билан бир камерага қўйишган эди. Бахтиёр анча вақтдан бери Каримовни йўқотиш учун ҳаракат бораётгани ва ҳукумат ичида ҳам буни истаганлар кўплигини айтди унга. Бахтиёр ҳар куни уч-тўрт соатга қаергадир бориб келар ва турли маълумотлар билан қайтар эди. Бахтиёр Олимжон деган йигит Каттанинг ўғай ўғли деб айтди ва Рустамни ишонтирди.

Бир куни:

-Агар истасангиз бизга қўшилинг, “Каримов ҳукуматини ағдараяпмиз”,-деди у Рустамга.

Рустам учун ҳаётнинг қизиғи қолмаган эди. Лекин Каримов ҳукуматини ағдарамиз деган гап унга жон ато қилгандек бўлди. У бирданига бутун азобларининг малҳамини топгандек ҳис қилди ўзини. Гўё қидириб юргани - айбдорни топди ва қасос ҳиссида ёна бошлади. У шу дамда арслонга айланган ва ҳар нарсага қодир

эди. У азоб чекаётган фақат ўзи эмаслиги, бутун халқ азобда эканлигини ҳис қилиб, қасос олишга бел боғлади ва Бахтиёрдан ўзини ҳам ўша гуруҳга қўшиб олишларини сўради. Бахтиёр кимлар биландир гаплашиб кўришини айтди ва кейин Рустамга бу ҳақда билдирганда у камерада “Аллоҳу Акбар!” дея бакириб юборди. Бу садони эшитиб турган Иноятов хорижда яшайдиган Олмослига: -Бу ёғи энди сизга боғлиқ, ош сузилганда уни ейдиганлар аниқ бўлиши керак- деди. Олмосли жилмайганча қўлини кўксига қўйиб чикиб кетди.

ТЎҚҚИЗИНЧИ БОБ

1998 йилнинг охири

Янги йил байрамидан бир кун олдин Миртемирга Америкада узоқ йиллардан бери яшаётган Чол телефон қилди. Миртемир Америкага ҳали яқинда келгани учун Чолни унча яхши билмас эди. Аммо ҳамма Чол ҳақида гапирарди. Ҳеч ким унинг номини айтмас, ҳамма уни Чол дер эди.

Кимдир уни ҳар қандай ишни уддасидан чиқа олади, деса яна кимдир ҳар қандай одамга ҳар қандай тўхматни қилишдан қайтмайди, жуда кўп одамни қон қақшатган дер эди. Миртемир узоқ йиллардан бери муҳолифатда. Туркияда эканлигида Ўзбекистон газеталаридан бирида Чол ҳақида танкидий мақола чиқди. Шунда радиодан телефон қилиб, Миртемирдан мазкур мақолага фикр сўрашди. У бундай мақолалар қандай тайёрланиши ҳақида гапириб берди. Кўп ўтмай Чолдан миннатдорчилик мактуби олди. Орқасидан эса Чолнинг Каримовга қарши иш қилмагани ҳақида ёзган очиқ хатини ўқиди.

Шу боис у Чолдан узоқ туришга ҳаракат қилди. Аммо Америкага келган куниёк остонасида Чол пайдо бўлди. Олис бир мамлакатда эшикдан кириб келган ватандошга ким ҳам қучоқ очмайди. Чолнинг билмаган нарсаси йўқ экан.

Тўғрироғи ўзини ҳамма нарсани билгандек қилиб кўрсатар экан. Сталиндан гап очилса, у билан қайси йили қаерда ва қайси соатда учрашганини айтса, Нерудан гап бошланса, унга қандай маслаҳат берганини ҳикоя қиларди. Дунёдаги ҳамма лидерлар билан учрашган, ҳамма воқеаларнинг ичида бўлган ва ҳатто бошқариб турган қилиб кўрсатарди ўзини.

Оддий одам унинг соатма-соат, дақиқама-дақиқа қилиб айтиб берган гапларига шубҳа қила олмас эди. Унинг хотирасига қойил қолмасдан илож йўқ эди. Худди компютер каби ҳамма хабарлар ва номларни ўз хотирасида сақлар ва жойида қўллана оларди. Аммо Миртемир унинг “мағзи”ни тезда чакди. Бир куни унга мамлакатдан бир дўстидан олган хабарни айтди. Бу хабарни фақат у ва дўсти биларди, холос. Орадан уч кун ўтиб, Чол унга телефон қилиб, “Ҳозиргина бир муҳим хабар” олдим дея ўша Миртемирдан эшитган гапни унинг ўзига айтиб берди.

Миртемир дўстига хат ёзиб бу хабарни кимгадир айтиб-айтмаганини сўради. Хабар ҳали тарқалмаганига ишонч ҳозил қилгач, -Чолданми?-деди.

-Э, сизга ҳам айтдиларми?-деди ҳалиги одам.

Шундан кейин у Чолни кузатса, мана шу йўл билан ўзини аҳамиятли шахс деб танитар ва ҳамманинг диққат марказида бўлар экан. Пенсияда бўлгани учун вақти

кўп. Турли газеталарни ўқийди. Радиоларни эшитади ва ўзи тўплаган маълумотлар асосида ўзи ҳам турли хабарларни тўқир экан. Америкада яшаётган ватандошлар ишхона ва уйнинг йўлидан бошқа нарсани билмаганлари учун унинг оғзига қараб ўтирар эканлар.

У тинмай бошқаларни ёмонлар ҳам экан. “Фалончига мен бошпана олиб бердим, аблах, салом бермай кетди», “ Писмадончини ишга жойлаб қўйдим, иплос хабар ҳам олмай қўйди” каби гапларни янги келган ватандошларга бот-бот айтар экан. Улар Американи яхши билмаганлари учун унга ғирт ишониб, бир неча ой унинг атрофидан айрилмай қолишаркан. Чунки Ватанда биров орага кирмаса ишга ўтиб бўлмаслигини улар яхши биладилар ва “тажриба”дан келиб чиқиб, бундай “аҳамиятли” одамнинг этагини маҳкам тутишга интиладилар. Америкада эса жиддий бир ишга, айниқса, ҳукумат ишига ўтаётганда, биров орага тушса, остонадан қайтиб кетасиз. Бу ерда тил билишингиз, имтиҳондан ўтишингиз керак. Бўлмаса “чол”лар тугул молларнинг ҳам фойдаси тегмайди.

Чол тинмай Боймирза отани ёмонлар эди. Бу Миртемирга ёқмади. Чунки Миртемир Боймирза ота билан устоз-шогирд тутинган, уни улуғ инсон деб ҳисоблар ва унинг саксон ёшлик тўйини ўзи бош бўлиб ўтказганди.

Миртемир Чолни қанча совуқ қарши олса, у шунча тез-тез келадиган бўлди. Охири бир кун у “Миртемирни ҳам мен ишга жойлаб қўйдим” деган гапини эшитиб қолди ва Чолга “Шунақа гаплар айтишга уялмайсизми?” деди. Шу билан оралари совуқлашди.

Аммо янги йилга бир кун қолганда Чол Миртемирга телефон қилди ва -Туркиядан Олмосли келган, жуда муҳим хабар бор, мен Раҳим ва укаси Абдувахобни ҳам чақирдим, бир келиб кетинг,-деди.

Миртемир Олмослини яхши танирди. У ҳукумат ишларида ишлаган ва кейин тижоратга ўтган, жуда бадавлат одам эди. Туркияда ва кейин Авропада яшаган мухолифатчи Холисни бир неча йил пул билан таъминлаб, ката-катта маблағларни сочиб юрган. Миртемирга ёмонлиги ҳам, яхшилиги ҳам тегмаган. Миртемир унинг оиласини яхши биларди. Онаси ва синглиси билан гаплашган, улар Ватан ҳасратида ёнган ажойиб инсонлар эканлигини кўрган эди.

Олмосли Ватанга ишбилармон сифатида борган ва тезда юқори табақаларга йўл топа олган эди. Ўзи Каримовнинг маслаҳатчиси ва укаси Каримовнинг хорижий банклардаги ишончли вакилига айланганди. Бирдан уларнинг оралари бузилгани ҳақида гап-сўзлар тарқалди ва Олмосли хорижга чиқиб яшаётган Холисининг ёнидан айрилмай қолди. Уни бугун умрага олиб борса, бир ойдан кейин Америкага бошлаб борарди. Бугун Туркия президенти билан учраштира, бир ойдан кейин Европа бўйлаб саёҳатга олиб чиқарди.

У Туркия раҳбарларининг эркатойи эди. У ҳақда жуда кўп мақолалар ёзилган ва унинг жуда сирли одам эканлиги айтиларди. Унинг ўзи ҳам мақолалар ёзар ва дунёнинг ўта долзарб муаммолари ҳақида кескин фикрлар билдирар эди. Унинг мақолалари Миртемирга ёқар ва учрашганларида кўпинча ана шу масалалар атрофида гаплашишар ва Олмосли чуқур мушоҳада юритувчи яхши суҳбатдош эди. Шу боис Миртемир у билан учрашувни рад этмади.

Миртемир келганда Чолнинг уйида Олмосли билан Туркиялик бир хоним ҳам бор эди. Уни журналист деб таништиришди. Аммо журналистга эмас, спортчига ўхшаб кетарди. Миртемир ундан шубҳа қилди ва унинг олдида гапирмасликка уринди.

Гап Каримов ҳақида эди. Раҳим Каримовни, унинг сиёсатини ёмонлар экан укаси аксини гапирарди. Охири Раҳим чидай олмади ва ўрнидан туриб, укасини муштлай кетди. Чол ва бошқалар бир четга ўтиб, томоша қила бошладилар. Миртемир уларни аранг ажратиб қўйди. Шундан кейин Чол ошни дамлар экан, Олмосли Миртемирни бир четга олиб:

-Феврал ойининг ўртасида Ватанга қайтамиз, ҳаммамиз бир учкичда қайтамиз,- деди.

-Тинчликми?-дея қизикди Миртемир.

-Каримов битди. Холисни унинг ўрнига қўямиз, сизлар ҳам унга қўшилиб, уни қўллашларингиз керак!

-Биринчидан, Каримовни кетгани ёки кетишига ишонмайман,-деди Миртемир.- Ишонган тақдиримда ҳам Холисга ишонмайман. Каримов билан унинг фарқи йўқ. -Шу гапни ўзига ҳам айтган экансиз, унга шу гапингиз жуда қаттиқ ботган, нега фарқи йўқ?-дея эътироз билдирди Олмосли.-Бугун Каримовдан қутулиш учун лозим бўлса, ҳатто шайтон билан ҳам бирлашиш керак.

-Шайтонга қарши шайтон билан бирлашиш шайтонликни қабул қилишдир,-деди Миртемир киноя билан,- Унинг исми Холис аммо ўзи холис эмас. Каримовнинг энг катта хатоси танқидни кўтара олмаслиги ва танқид учун одамларни қувғинга олишидир. Худди шу нарса Холисда ҳам бор. Танқид қилган одамни ифвогар деб эълон қилади, унга тўхматлар уюштиради, устидан бўҳтонномалар ёздирди ва ҳоказо. Бунинг учун сиз берган пулларни сарфлайди, табиийки. Ҳатто уни танқид қилган одамни ўлдиртиб юбориш учун ҳам ҳаракат қилади. Бундан хабарингиз бор. Каримовнинг иккинчи хатоси ўз атрофига ахлоқ бўлса ҳам, ўғри муттаҳам бўлса ҳам фақат ўзини мақтаган, содиқ бўлиб кўринган одамларни тўплайди. Охирида уларнинг садоқатини ҳам оёқ ости қилади. Айни нарса Холисда ҳам бор. Уни мақтасангиз буни садоқат деб билади. Атрофига фақат ана шундайларни йиққан. Каримовга ўхшаб у ҳам маҳаллийчи. Ёнидаги тозилари ё укаси, ё жияни ёки ҳамюрти. Қолган битта иккитаси эса адашганлар.

Каримовнинг учинчи хатоси ўзидан бошқа ҳаммани “ҳеч ким” деб билади. Айни нарса Холисда ҳам бор. Хуллас, Каримовда қандай иллат бўлса, ҳаммаси Холисда ҳам бор. Ҳар иккаласи ҳам ўз тинчлиги, ўз манфаати учун минглаб одамларни йўқотиб юборишга тайёр шахслар. Буни узоқда туриб билмайсиз, аммо яқинида бўлсангиз, дарҳол англайсиз. Бугунгача ким Холисга яқин келган бўлса, ҳаммаси ташлаб кетди. Нега? Чунки у ҳам ашаддий диктатор. Агар Каримовни ўрнига келиб қолса, ҳаммани қон қустиради. Каримовга ўхшаб бугун динчи, эртага атеист, индинга миллатчи...

Бу гаплар Олмослига унча ёқмади. Лекин Миртемирга қарши гапиришни истамади ва

-Иқтисодни ҳам билмайди. Бугунга қадар икки миллион доллар пулнинг бошига етди. Энг зўр жойларда яшатдим, қўлини исик сувдан совуқ сувга урдирмадим, дунёни кездирдим, уй жой қилиб бердим, хуллас, бор-бутимни сарфладим, энди уни мансабга қўйишим ва у мендан қарзларини узиши керак,-деди.

Гапни индаллосини айтганда, Олмосли ҳақиқатдан ҳам кўп пул сарфлади, Фақат Холиснинг ўзига эмас. Балки Каримовни ағдариш мақсадида Туркияга олиб келинган ёшларнинг ҳам ҳамма харажатларини у тўлади. Муҳолифатнинг рўзномаси учун ҳам у пул берди.

-Ҳа, газета чиқариш учун сиз пул берганингиз ва газетани жўнатишни синглингиз бўйнига олганидан хабарим бор. Синглингиз жуда ҳам ватанпарвар. Эркаклар кўтара олмаган газета тўпларини ўзи орқалаб, учқичга олиб чиққанини кўрганман. Лекин Холис фақат сизга эмас, жуда кўп одамга ваъда берган. Мамлакатни деярли бўлиб берган. Мана шундай ваъдалари эвазига қарз олиб, умргузаронлик қилмоқда. Бундай одамни мамлакат бошига яқин йўлатиш миллатга хоинлик қилиш эмасми? Миртемирнинг бундай кескин гапидан кейин бир зум айтган гапидан уялгандек бўлдимиз ёки юрагида бошқа гап борми, Олмослининг кўзида ёш айланиб кетди ва у ҳам Миртемирга пешвозан суҳбатни айти маромда давом эттирди.

-Шу ерда ўтирбману аммо барибир у яна бир хато қилиб қўймасин дея кўнглим нотинч. Билмасдан бир нарсга деб юборса ҳамма режалар издан чиқиб кетади. Бу планимизни ҳам ана у диндорлар билан ўртоқлашиб қўйибди...

-Қанақа план? Қанақа диндорлар?

Миртемир бирдан ҳушёр тортди. Олмосли билан бирга келган аёл тагин махсус хизматлардан бўлмасин? Тагин бу яна бир ўйин бўлиб чиқмасин?

У ростдан ҳам бир план борми-йўқлигини ва бундан Холисни хабари бўлиб-бўлмаганини аниқлаш учун Олмослига:

-Сиз билан гаплашаяпсиз, лекин бунга Холис қандай қарайди? Унинг бошқалар билан ҳамкорлик қилишига асло ишонмайман. Қўйинг, бу мавзунини умуман ёпайлик ва ошни еб тарқлайлик,-деди.

-Ошдан кейин Нью Йоркка борамиз, Акбархон ака билан ҳам гаплашамиз,-деди Олмосли.

-Мен боролмайман, эртага Янги йил ва оилам билан бирга бўлишни истайман.

-Оилангизни олиб юринг, тайёргарлик яхши ва ҳаммага етадиган жой ҳам бор. Агар керак бўлса, у кишининг уйига яқин меҳмонхонадан жой ҳам олдириб қўйганмиз.

-Лекин мен барибир Холисни сизнинг режангиз бўйича юришига ишонмайман,-деди Миртемир гарчи режа нималигини билмаса ҳам.

Шунда Олмосли Чолнинг телефонини олдида Олмонияга телефон қилди:

-Бу ерда бутун муҳолифат бирлашди ва Тошкентга боришга тайёр,-деди.

Олмосли Холисининг овозини эшитиладиган қилиб қўйган эди.

-Мен Каримовни битирдим, мамлакатни қўлга киритдим, ёнингиздагиларнинг менга кераги йўқ. Улар фақат индамай ўтирсалар, бас. Қолган гапни келганингизда гаплашамиз!-деди Холис.

Холисининг бу гапи Олмослини шошириб қўйди ва ранги оқариб кетди. Аммо ноқулай вазиятлардан чиқишга уста одам

-Бу ахмоқ билан бир иш қилиш қийин. Наригиси ҳам ахмоқ. Шу ташаббусни сиз қўлингизга олишингиз керак,-деди Миртемирга.

-Генерал бўлишни орзу қилмаган аскар аскар эмас дейишади. Демак, мен ҳам аскар эмасман. Мен биринчидан, ҳеч қачон кимгадир тобе бўлишни истамайман. Жуда ҳам эркин одамман. Иккинчидан, кимнидир ўзимга тобе қилишни истамайман, чунки ҳамманинг ҳам эркин бўлишини истайман,-деб жавоб қилди Миртемир.

-Бу аҳволда мукамал одамни топа олмаймиз ва яна Холис масаласига қайтамиз,-деди Олмосли бир зумда адашиб қолган отни йўлга солган чавандоздек мамнун қиёфда.

-Ҳа, сиз бир нарсани энг мукамал дея кўрсатинг мен сизнинг хатоингизни

кўрсатаман. Сиз бир одамни хатосиз деб айтинг, мен сизнинг хатоингизни айтаман. Сиз менинг хатоимни айтинг, мен сизнинг кимлигингизни айтаман. Дунё мана шунақа. Лекин мен одамни яратган Тангрининг ўзи унинг жонини олиши керак деган қатъий ишончдаман. Каримов мен бу дунёда кечири олмайдиган якка шахс. Лекин унинг ҳам ўлимини истамайман. У ҳам яшасин ва қилмишлари учун мана шу дунёда жавоб топсин.

-Бизга қўшилмайсизми?-дея сўради Олмосли.

-Йўқ, бундай ҳаракатларнинг охири ёмон бўлади, Холис илгари ҳам шунақа хом-хатала ишларга бош қўшиб, кўп одамни хонавайрон қилганди, агар яна бир нарса ўйлаётган бўлса, уни тўхтатиш керак. Чунки бу йўл билан биз фақат диктатура мустаҳкам бўлишига ёрдам қиляпмиз. Бу кетишда охири Ватанда бир киши ҳам кўчага чиқа олмайдиган бўлиб қолади ёки диктаторга ҳамма одамни қириб ташлаши учун шароит қилиб берган бўламиз. Бунинг устига унутманг, қилич билан келган, қилич билан кетади,-деди Миртемир.

-Э, йўқ, нималар деяпсиз, бир гап бўлса мана мен билган бўлардим. Фақат ҳаммамиз биргалашиб Ватанга қайтиб борайлик, битта учкичда борайлик, халқ бизни кутиб олади ва бу ҳаракат инкилобга айланиб кетиши мумкин, деган план бор эди, қўшилмасангиз биз сизни мажбур қила олмаймиз,-дея Олмосли ичкарига, бошқалар ўтирган хонага қараб юрди.

Ичкарида Олмосли гапни узоқдан бошлаб, яна биргаликда Ватанга қайтиш керак деган гапни айтганди, Миртемир сўхбатга қўшилмади...

Шу билан улар хайрлашдилар.

Америкада бу суҳбат битиб янги йил кириб келар экан Ватанда ҳам янги йил байрами бошланиб кетган эди.

1998 йилнинг охири, 1999 йилнинг йил боши

Алматов байрам табрикларини қабул қилар экан, қўлидаги қадахни кўтаришга кўрқиб турганди. Чунки ҳали Каримов сўраб қолиши ёки чақириши мумкин-да. Бугун у қабулхонага телефон қилиб, Каримовни табриклаш ниятини айтганди, котиб бир зум ўтмасдан қайта қўнғироқ қилиб:

-Ўзлари сизга телефон қилар эканлар,-деди.

Шундан кейин юрагига ғул-ғула тушди. Нима гап экан? Нега қабул қиладилар? Ҳар доим байрам арафасида хаёлларига келмаган ҳадя олиб боришимни билар эдилар-ку? Ёки бирортаси бирор нарса деб кўйдими?

Алматов ҳатто хаёлида ҳам Каримовни сенлашга кўрқарди. Унга шунчалик жон олдириб қўйган-ки, у хаёлимдан ўтганини ҳам билиб қолиши мумкин деб ўйлар эди.

Мана бир неча соатки саволлар Алматовга тинчлик бермасди. Дунё қизиқ экан. Кўпчилик уни жуда қудратли, мамлакатни бошқариб турган одам дейди. Баъзилар ҳатто Каримовнинг жилови ҳам унинг қўлида деган хаёлга борадилар. У эса янги йил байрами кириб келаётганига қарамай қўлидаги қадахни кўтара олмайди. Еган овқати ҳам томоғидан ўтмайди. Бир оддий қул ҳам байрамда эркин бўлади, аммо у эркин эмас эди. Қанчадан-қанча одамлар келиб, унга ҳадя бериб, ширин-ширин гаплар айтиб кетдилар. На бир ҳадя кўзига кўринди ва на бир ширин гап қулоғига кирди. Хаёлида ҳам, дилида ҳам, қулоғида ҳам фақат “Нима гап экан?” деган савол

худди булдозердек гуриллаб айлангани айланган.

У ҳар сонияда девордаги соатга қарайди. Бир дақиқа у ёқда турсин, бир сония ҳам жуда узоқ вақт экан. Туриб-туриб, кейин соатга қараса, энди ярим дақиқа ўтган бўлади. Соатнинг “тиқ-тиқ” этгани эса худди бошида биров ёнғоқ чаққандек бутун вужудини қоплаб олганди. Ана шу зайл вақт имиллай-имиллай янги йил киришига 25 дақиқа қолганда котиб телефон қилди ва 20 дақиқадан кейин бориши кераклигини айтди. У апал-тапал йўлга чиқди.

Алматов ўтирадиган бинодан Девонга ер ости йўли бор эди. Бу туннелдан битта энгли машина юра олади. Аммо туннел Каримов яшайдиган 3 қаватли уйнинг тагига борганда бекилади. Чунки нариги томонини фақат Каримовнинг ўзи кабинет ва уй ораси йўлаги сифатида қўлланади. Шу боис фавқулодда ҳолатларда Алматов ўша нуқтага қадар борар ва у ердан ташқарига чиқиб, девон ҳовлиси орқали ичкарига ўтарди. У туннелдагина қўлланиладиган машинани қолдириб, юқорига чиқди ва Каримовнинг қабулхонасига қараб югурар экан, хурсанд эди. Чунки кўнглидан Каримов янги йилни мен билан кутиб олар экан, деган фикр ўтди. У Девон ёнига келганда, тўсатдан бир дарахтнинг ортидан Каримов чиқиб қолди. У анқайиб қолди. Бошқа биров кўзига Каримов бўлиб кўриндими ёки бу ростдан ҳам Каримовнинг ўзими? Қўрималари қани? Бу соатда бу ерда нима қилади?

-Анқайма, шундан вафодор эканингни ва айтганимдан олдин келишингни билардим. Юр, биров Девон ҳовлисида айланиб гаплашамиз,-деди Каримов унга. Шундагина Алматов ўзига келди ва қаршисида ҳақиқатдан ҳам Каримов турганига ишонди.

-Янги йилингиз билан табрикламоқчи эдим,-деб Алматов Каримовни қучоқламоқчи бўлди. Каримов гавдасини бошқа

-Қанақа янги йил?-деди,- қани, ана у амалиётни қандай ўтказамиз, ана ўша кун биз учун янги йил бўлади ва ўшанда биргаликда ичамиз. Ўша кун формангни кийиб келасан. Амалиёт яхши ўтса, янги йилни қутлаймиз, елкангга яна битта юлдуз тақиб қўяман. Бўлмаса, формани ечасан!

Алматовнинг ҳадяси ҳам қўлида қолди.

-Қўлингдагини мана бу дарахтнинг остига қўй,-деди Каримов.

-Бу жуда қимматбаҳоо...

-Агар амалиётни пишитмасанг бу нарсалар бир тийинга қиммат бўлиб қолади, амалиёт яхши ўтса, демак сени энг катта ҳадянг ўша бўлади. Унутма, илгари пошшолар бур ўқ билан икки ҳайвонни урганлар. Биз бештасини бирдан ураяпмиз. Бу осон бўлмайди. Диндорлар масаласида бугунгача бизга ишонмаган дунёни ишонтиришимиз керак. Сайловнинг мсаллигини тайёрлаб қўйишимиз лозим. Бу сенга ҳам кейинги сайловгача қолиш гарантиясини беради. Муҳолифатни бутунлай битиришимиз шарт. Халқни кўзини кўрқитиб туриш лозим. Ниҳоят, кучимиз борлигини, ҳар қандай шаритда иқтидорни қўлда тута олишимизни бошқалар ҳам билиб қўйсин. Биласан, дунёнинг қулоғи бор ва ҳамма гапни эшитишади. Шунинг учун ташқарида гаплашайлик дегандим. Ҳамма байрам билан овора. Осмондан туриб ёзиб оладиганларнинг ҳам хаёлига булар шу пайтда ишни гаплашади деган гап келмайди. Яхшилаб эшитиб ол. Амалиётда ким қатнашаса ҳам вақтини билмаслиги керак. МХХдан икки киши билади ва уларга 15 феврал деб айтдим. Аммо амалиётни бир кун кейинга мўлжалла. Мен ҳукумат мажлисини ҳам 15 га айтганман ва бир кун қолганда 16 га кўчирамиз. Демак, 45 кун қолди ва бу ҳақда

бошқ гаплашмаймиз. Камида 5 жойда шампанский очасан. Хукуматдагиларга яхшироқ қилиб куй. Кейин банкдагиларга ҳам бир шиша бер. Ўзингни одамларнинг ҳам куруқ қолмасин. МХХ яқинида ҳам биттасини оч! Импортнийсидан бўлсин. Кимнинг махсулоти бўлишини ҳам ўйлаб қўй. Шишалаар бирин-кетин очилсин! Ҳозироқ бориб ҳамма нарсани текшириб чиқ...

-Ижрочиларнинг баъзилари МХХ да...

-Шуни ҳам менга айтасанми? Нодирхонга айт, ҳаммасини битта бочкага солади! Шу пайт олисдан соатнинг бонг ургани эшитилди, одамларнинг қийқириқлари келди ва қаердандир осмонга мушаклар отилди.

-Янги йилинг билан табриклайман,-деди Каримов,- буниси эмас, кейингиси билан! Каримов шундай деб ортга қайтди ва дарахт остидаги ҳадяни олиб, бино ичига кириб кетди. Шундагина Алматов эшик ёнида бир йигит кутиб турганини ва Каримов ҳадяни унинг қўлига тутқазганини кўрди. Фавкулодда ҳолатлар учун қилинган бу эшикдан девоннинг хожатхонасига кириш мумкин. Демак, қолган қўриқчилар ичкарида кутишмоқда ва янги йил оқшоми Каримовнинг қорни оғриб қолди деб ўйлашса керак.

“Ҳа, отам, пишиқсиз!” деб қўйди хаёлан Алматов.

У ўзини қушдай ҳис қилди. Демак, Каримов фақат унга ишонади. Ҳатто МХХга ҳам аниқ кунни айтмабди. Агар ҳадяни олмаганда кўнгли хира тортаради, лекин ҳадяни ҳам олди. Фақат нега уни дарахтнинг остига ташлатди ва кейин қайтишда олди? Балки ичида ёзиб оладиган бир нарса бормикан деб ўйладими? Наҳотки... Бирдан кўнглидаги равшанлик ўрнини зулмат қоплади. “У туллак, ҳатто ўзига ҳам ишонмайди” деб ўйлади ва ана шундай деб ўйлаганидан кўрқиб кетиб, атрофга қаради. Шу пайт бадани жунжикди. Шундагина бу ерга қадар юпун келганини англади. Дарвоқе, Каримов ҳам жуда юпун кийимда эди. Балки ҳаво совуқ эмасдур? У қўлини-қўлига ишқамокчи бўлганди бармоқлари қотиб қоганини ва ҳаво жуда совуқ эканлигини ҳис этди ва яна югурганча ишхонаси томонга кетди.

ЎНИНЧИ БОБ

2003 йил

Бирдан Каримовнинг кўзи тиниб, боши айланиб кетди. Кейинги кунларда у ўзини ҳолсиз сезар ва дўхтири берган кучлантирувчи дориларидан ҳам наф сезмаётган эди. Аввалига ичкиликдан деб ўйлади ва бир икки кун ичмай қўйди. Аммо мажолсизлик тинмади. Кейин нашанинг таъсири деб ўйлади. Уни ҳам камайтириб кўрди. Бўлмади. Балки кўп ишлаяпман, дея бир неча кун ишга чиқмай, дала ҳовлида қолди.

Бирдан ёдига Сталиннинг дўхтирлардан шубаҳа қилгани тушди. Балки бу гапда жон бордир? Агар бир гап бўлмаса, нега бу қадар ҳолсизман? Нега дўхтирларим сабабини топа олмаяптилар? Ёки билсалар ҳам мендан яширмоқдаларми?

Мана энди яна боши айланиб, кўзи тиниб кетди. Хайриятки, бу ҳол халқнинг кўз олдида юз бермади. Аммо мана булар сезиб қолишди. Ҳатто Алматов билан Иноятов икки томондан келиб қўлтиғимга киришди. Балки буларнинг дўхтирлар билан тили бир бўлса-чи?

Каримов ҳолсизланиб ётар экан, Алматовни чақиртирди.

-Хов бола, сандан бошқага ишонмайман, буни биласан! Дўхтирлар билан гаплаш, улар мендан ниманидир яширмоқдалар. Агар ростдан ҳам шундай бўлса, оналарини кўрсат!

Алматов Каримовнинг оқариб қолган юзига қараб “хўп” ишорасини қилди-да ташқарига чиқар экан, Каримов ўзининг асл

-Бор, ўзинг ёнида тур,-деди.

Улар дўхтирларни тўпладилар. Каримовнинг касаллик варақаларини келтиришди.

-Икки марта ҳемаройдан амалиёт қилдик,-деди Гайран,- ўзим қилдим ва мана икки йилдирки ҳеч қандай муаммо йўқ. Ўтган йил ўзим эндоскопия ва колоноскопия қилгандим. Ичак йўллари тозалагандим. Яқинда яна бир марта тақрорламоқчи эдим, аммо очлик қилиш жараёнига дош бера олмадилар. Теннис ўйнаб турганларида аҳволлари анча яхши эди, лекин теннисни ташлаб юбордилар, гапимизга қулоқ солмадилар...,-деди Гайран.

-Қон анализлари қандай?-дея сўради Алматов. Дўхтирлар қоғозларга қарар эканлар Ҳайдаров жавоб қилди

-Холестерин миқдори баланд чиқмоқда. Аммо Англиядан янги дори олиб келтирдик ва унинг фойдаси бўлмоқда...

-Лекин бу дори холестеренни камайтиргани билан жигарга зарари бор,-деди Гайран.

-Жигарларини текширдингларми?-деб сўради Алматов.

-Текширдик. Серроз белгилари кўринмоқда. Аммо унчалик хавfli эмас...

-Сиз биласизми, бу одам бутун бир мамлакатнинг боши, бутун халқнинг умиди шу одамда, бугунимиз ҳам, келажагимиз ҳам шу одам билан боғлиқ, сиз бўлсангиз қандайдир шубҳалар ҳақида гапириб ўтирибсиз,-деди Алматов ўта жиддийлик билан.

-Бошқа мамлакатларда ҳар қандай шубҳа беморга очиқ айтилади ва у билан бир қарорга келинади. Бизда эса шубҳани тилга келтиришга кўрқамиз,-деди Гайран.

-Сиз ҳам муҳолифатчи экансиз-ку?-дея кесатди Алматов.

Алматов ҳеч кимга бақирмас, ҳеч кимни сўкмас, фақат мулоҳим гапириб, ўзини яхши кўрсатадиган одам эди. У нима иш қилса ҳам, орқадан қилар эди. Бировнинг юзига қараб “Акажоним” дея кучоқлаб, у кетиши билан “Бу аблаҳни йўқотларинг!” дерди. Юзма-юз гаплашганда жуда жаҳли чиқса, юмшоқ кесатик қиларди. Гайран буни яхши биларди. Чунки отаси узоқ йиллардан бери Алматовнинг қўлида ишлайди ва улар яқин дўст. Шунинг учун ҳам унга очиқ гапирмоқчи бўлганди, аммо у ҳам эшитишни истамади. Лекин нима қилсин? Каримовнинг ўзига айтишга кўрқади. Булар эса эшитишни ишташмайди. Индамаса вазият ёмонлашиб бормоқда. У қолган дўхтирларни ташқарига чиқарди-да Алматовга қараб

-Майли, мени муҳолифатчи деб ҳисобланганлар, лекин очиқ гапни айтаман, “Катта”нинг бошида тумори бор!-деди.

Томдан тараша тушгандек айтилган бу гапдан Ҳайдаров ҳам, Алматов ҳам эсанкираб қолдилар. Бир муддатдан кейин

-Қаллангиз жойидами? Буни аниқ билиб айтаяпсизми ёки муҳолифатчилик учун айтиб юбордингизми?-деди.

-Тахминларимга таяниб айтдим. Чунки “Катта”га бошни рентген қилишни айтгандим, жеркиб бердилар. Бошқа ҳамма жойни текширдим, симптомлар эса рақ касалининг белгиларидир. Менимча, бошнинг орқа қисмида ўсимта бор ва

ҳаракатсиз ҳолда. Вулқондек ухлаб ётибди. Жуда кичик. Аммо “Катта” ҳар нарсага асабийлашгани учун бу вулқон ҳаракатга келиши ҳеч гап эмас. Метазтаза бошланса, ҳеч нарса фойда қилмайди.

Алматов индамай хонадан чиқди-да, Нодирхонга телефон қилди:

-“Катта”нинг топшириқлари бу, одам юбор, Гайранни қама!

-Отасиничи?-дея сўради Нодирхон.

-Уруғ аймоғи билан курут ва Арманистонга қочиб кетди дея гап қилишсин...

-Бўлди, фақат шошмай турайлик, гап бор, ҳозир бораман, ўша ерда гаплашамиз...

Ҳайдаров келиши билан Алматов гапни калта қилди ва ранг қути оқариб кетган Ҳайдаровга:

-Нима қиламиз?-деди.

-Биринчи иш, гап тарқалиб кетмаслиги чорасини қилиш керак. Иккинчиси, битта яхши онколог дўхтирни чақириб текшириш ўтказиш керак. Ўзлари ҳозирча билмасинлар. Бу гап ҳали тўғри бўлиб чиқадими, нотўғрими, билмайман, аммо бу гап ҳар қандай одамни йиқитади...

-Мен Гайранларни йигирма йилдан бери биламан. Будан кучли дўхтир йўқ. У тахмин қилдим деса, ҳақиқатни айтган бўлади. Менинг Олмонияда бир дўстим бор. Исми Умар. Асли эронлик. Ўзи кучли дўхтир бўлмаса ҳам кўлида жуда кучли дўхтирлари бор. Катта касалхонанинг раҳбари. Яқинда жияним даволаниб қайтди. Дунёнинг жуда кўп раҳбарлари ўша жойда даволанади. Туркманбошининг юрагини ҳам улар амалиёт қилишди. Мана отдай юрибди.

-Аммо бу юрак эмас, бу бош. Бу жуда ёмон касаллик ва гап тарқаласа тамом, ишимиз битади, ўзлари билиб қолсалар ҳам боши берк кўчага кирамиз. Манимча, ўша дўстингизни бир гуруҳ дўхтирлари билан чақирайлик.

-Уларнинг махсус самолетлари бор. Госпитал самолет дейишади. У асли Нодирхон билан дўст. Унга айтсак, дарров гаплашади.

Кўп ўтмай Нодирхоннинг ўзи кириб келди.

-Гайранга ҳозирча тегмайлик,-деди у Алматовга.-Унинг шубҳаларидан хабарим бор. Кеча гаплашганмиз ва у четдан дўхтир чақиритишни сўраганди.

-Умарни чақирсанг бўлмайдими?-деди Алматов.

-Умар осмондан келаяпти. Ҳаммасини сариғи билан олмоқчи. Микдори ҳам катта...

-Ўлсин, қанча олса олаверсин, аммо тез келсин,-деди Ҳайдаров.

-У Америкадан ва Япониядан рақ касали мутахассисларини чақириб, олиб келади.

-Қачон? Рақ дедингми?

-“Катта”нинг бошида ўсимта бўлиши мумкин. Гайран буни бировга айтишга кўрқиб юрибди,-деди Нодирхон.

-Бизга айтди..-деди Ҳайдаров.- Укажон, ўша Умар билан гаплаш ва ишни тезлат!

-Самолетни қаерга кўндираамиз?-деди Нодирхон.

-Тузелга,-деб жавоб қилди Ҳайдаров.-Катта дам олишга кетишдан олдин текширувдан ўтмоқда деб Тузелдаги ҳукумат касалхонасига қўямиз, ўша ерда текширадилар.

-Улар самолетнинг ичида текширадилар. Гап “Катта”ни кўндиришда,-деди Нодирхон.

-Буни менга қўйиб беринглар,-деди Ҳайдаров.-Менга фақат қаерга, қачон олиб боришни айтсангизлар бўлди.

-Сиз сариқларни айтиб қўйинг, Кучерскийнинг ўзи олиб келсин, тайёр турсин,

самолет қўниши билан сарикларни олиб чиқиш керак, Умар насияга ишламайди, у дўхтирларга ҳам олдиндан ҳақ тўлайди, мана акамнинг жиянларини ҳам даволатдик, у олдиндан ҳақ олди, аммо ўликни ҳам тирилтириб беради!-дея фавқулудда муҳим одам каби буйруқ оҳангида гапирди Нодирхон.

Гайраннинг тахмини тўғри бўлиб чиқди. Каримовнинг бош қисмида кичик бир ўсимта бор экан. Дунёнинг мана ман деган дўхтирларидан тузилган консилиум амалиёт қилиш керак деган қарорга келди. Амалиётга тайёрлаш жараёнида ҳам бу ҳақда Каримовга айтилмади. Ҳайдаров бу масалада гаплашиш учун пайт пойлаб юрганди. Каримов эса гоҳо бардам, гоҳи мажолсиз эди. Мажолсиз пайтида у ҳеч нарсага қизиқмас, ҳатто ишни ҳам топшириб юборишга тайёр эди.

Шундай мажолсиз кунларининг бирида аввал Мирзиёевни чақирди:

-Ҳеч кимни бу дунёга боғлаб қўйган эмас, мана сени тарбияладим, иш ўргатдим, энди масулиятни бўйинга оладиган пайт келмоқда. Бошқарувни ўзгартирамиз. Мен Туркиядагига ўхшаб оксокол президент бўлиб қоламан ва сен Бош вазир сифатида бошқарувни қўлга оласан. Бунга ўзи бўлмайди. Биринчидан, сиёсий кучинг бўлиши керак. Янги тузилган партияни қўлингга ол. Иккинчидан, жуда кўп қонунларни ўзгартириш керак. Ҳаммасини қўриб чиқ. Қонунларни ўзгартириш ҳақида бир фармон лойиҳасини тайёрла. Мен маслаҳатчиларни ишга соламан ва ҳамма қонунларни қайта қабул қиламиз. Конституцияга ҳам ўзгартириш қиламиз. Мирзиёев одати бўйича ўрнидан туриб, Каримовнинг ёнига борди ва уни қучоқлаб, юзидан ўпди. Каримов тик турганда у бу ишни қилоламс, чунки бўйи етмас эди.

Шу боис Каримов ўтиргандагина у “лип” этиб унинг ёнига ўтиб, қучоқлар эди.

-Фақат битта масалада ўзингиз йўл очмасангиз мен ҳеч нарса қила олмайман,-деди Мирзиёев.

Каримов унинг юзига қараб туриб, заҳарханда жилмайди-да, бармоқлари билан санагандек қилиб:

-Иноят... Алматов... Азимов... Гуломов... Алимов... Жўрабеков... яна ким?-деди.

-Тўлаганов... Султонов... Сафоев...

-Алимов билан Жўрабековни ўлган деб билавер. Рашидга айтдим, уларнинг устидан иш очиб қўяди. Қолганлари эса қандай қилиб бир бирларини ейишларини томоша қиламиз,-деди.

Мирзиёев чиқиб кетиши билан Каримов “Балки бу бола ўзидан кетиб қолса-чи?

Унда унинг ўзини ҳам қолганларга қўшиб юбораман. Агар издан чиқмаса қўрамиз” деб ўйлади.

У дастлаб Алматовни чақирди:

-Ука кўраяпсан. Сендан бошқага ишонмайман. Биламан, Мирзиёев билан гаплашганимни эшитгансан. Қулоғинг саккизта. Лекин ҳаракатингни қил. Умидим сенда. Ўзингга битта партия тузиш ҳақида ҳам ўйла. Ҳа, дўхтирлар билан ишни эса тезлат. Биламан, нималардир қилаяпсан, ҳеч нарсани аяма, аммо ўзингни ўйлаб, кўзи очлик қилма, менинг соғлиғимни баҳона қилиб, хазиламга кўз тикма, ракибинг кузатиб юрганини унутма!-деди унга.

Кейин бир-бир чақириб, ҳаракатларини қўришни қолганларга ҳам айтди.

Иноят бир ўқ билан бир неча кишини ўрмоқчи бўлди. Бунинг учун қамоқда ётган Зайниддин мухбирлар ҳузурига чиқартириб, 1999 йилда юз берган портлашларда Алматовнинг қўли борлиги ҳақида гапиртирди. Каримовга эса, Зайниддин Алматовнинг қўлида, у сиёсий ўйин қилиш учун уни хорижий мухбирлар ҳузурига

чиқартирди, деди.

Каримов ҳам ахлоқ эмас. Лекин мажоли бўлмагани учун Зайниддин нималар деганини эшитишга ўзида куч топа олмади. Аммо улар бир-бирини есин деб индамади. Алматов эса, қамоқдагилардан бир нечасини ишга солиб, у ёқ бу ёқни портлатиб “Иноятонинг қўлидан қочган болалар қилди бу ишни” деди.

Воқеалар Каримовга зарар эмас, фойда келтиргани учун унга ҳам индамади. Алматов билан Иноятон муҳолифатнинг орасига бир қанча одамларини суққанлари учун уларни сиёсий куч сифатида қўлланишга уринишарди. Каримов эса булар менга қарши бўлган одамлардан фойдаланиб, халқни ўзларига эргаштиришни режалаяти деб гинасининг унга гина тўплаб қўярди.

Каримов ҳеч қачон дарҳол қасос олмасди. У қасосни кўнглига туғиб қўйиб, пайтини кутар ва вақтини топиб, битта уришда ишни битирарди. У бокс ўйинини яхши кўрарди. Доим кучли боксчиларни кузатарди. Улар сакраб тураверадилар, рақиблари эса ураверадилар. Ғалабага ишонч уларни аввалига кучлантирса, кейин ҳолсизланадилар. Кучли боксчи шундай пайтни кутиб, бир уришда уни нокаут қиларди. Каримов ҳам шунга амал қилишга уринарди.

Каримовнинг ўғлим, дея эркатлатганига ишонган Азимов эса, ишбилармонлардан одам танлаб бир ташкилот тузди. Унга “Иттифок” деб ном беришди. Унинг ташкилотига Алматов ҳам кўз тикди. Чунки бу ташкилотга муҳолифат ҳам қўшилганди. Аммо муҳолифатдагилар бу ташкилотнинг орқасида кимлар турганини сезиб қолишлари билан уни тарқ этишди.

Азимов усталик билан бу ташкилотни Каримовга эмас Мирзиёевга қарши қўймоқчи бўлди. Агар Алматов ҳам бу ташкилотга кўз тикмаганда, Иноятон индамас ва Мирзиёев билан Азимовни уриштирар эди. Лекин у Алматовга йўл бера олмасди. Шу сабаб яна бир неча кишини “Иттифок”қа боғлашни режалади. Ўзига тобе бўлган, аммо кўзга кўринган бир неча кишини иккига бўлиб ҳам Азимовга, ҳам Тўлагановга юборди. Азимов усталик қилди. Ҳали президент бўлиш нияти йўқлигини айтди. Тўлаганов эса иш битган, сув келди, деб этигини ечди ва рози бўлди.

Каримов кундан кунга дунёни сув босса ҳам тўпиғига чиқмас ҳолга тушаётганди. Ҳолсизланиб бораётгани учун бу ҳақда ўйламай ҳам қўйди. Айниқса, Ҳайдаров унинг бошини махсус рентгендан ўтказиш зарурлигини айтгандан кейин сиёсатдан совуди ва ҳаммаси бир-бирини еб ўлиб кетмайдими, деб қўл силтади.

Олмониядан келган дўхтирнинг каттаси таҳлил натижаларини кўрар экан, Каримовнинг ўзи билан очиқ гаплашиш ва ундан «Агар ўлиб қолсам масъулият ўзимда» деган ёзувни имзолатиб олиш кераклигини айтди. Таржимон бу гапни Ҳайдаровга айтганди у таржимонга тикилиб қолди.

-Ака оғзимдан гап чиқмаслигини биласиз-ку,-деди таржимон Ҳайдаровнинг елкаси оша Алматовга ҳам кўз қирини ташлар экан.

-Ука, биламиз оғзингга маҳкамсан,-деди Алматов,-сенга ўхшаган йигитлар биринчи галда оиласини ўйлайди, бир- бирдан ширин ики боланг бор экан.

Айниқса, Нарғизахон жуда ширин экан. Олимжонга эса гап йўқ. Ота-онанг ҳам сенга қараб қолишган. Отанг буйрак амалиёти навбатида турган эканлар. Мана, биз бу масалани ҳал қилиб берамиз. Ахир давлат аҳамиятига молик иш қиладиган ва сир сақлашга қодир одамга биринчи галда хизмат қилинмаса, кимга қилинади?

Дўхтирлар булар нимани гаплашиб қолдилар, дея ҳайрон эдилар. Буни ҳис қилган

Ҳайдаров

-Ҳаммаси майлику-я, шу кўл қўйиш деган масалани ўртадан чиқариш керак,-деди.- Нима дедингиз?

У шундай деб Алматовга қаради.

-У киши ҳамма нарсага кўл қўядилар, аммо бунга эмас. Умуман ким ҳам бунга кўл қўяди? Масалан, Худо ўзи сакласину лекин мен бўлганимда ҳам кўл қўймаган бўлардим. Ёки мана сиз ҳам кўл қўймасдингиз...

Унинг гапини Ҳайдаров бош қимирлатиб тасдиқлади. Каримов шундай вазият яратгандики, унинг атрофидагилар фақат бир-бирларининг гапларига бош ирғаб қўярдилар, бирор қарши гап айтиш-тутаб турган гулханни ёндириб юбориш бўларди. Шу лаҳзада Ҳайдаровнинг ҳам, Алматовнинг ҳам кўнглидан бу гапни эшитса, Каримов амалиёт тугул, махсус рентгенга ҳам изн бермайди деган қатъий фикр кечаётган эди.

Аммо дўхтирлар ҳам бошқа йўли йўлиги ва улар ўзларини суғуртага олишлари зарурлигини айтиб, оёқ тирадилар. Шунда Алматов “Туркистон” меҳмонхонасида турган Умар билан гаплашиш кераклигини айтди. Умар рус тилини яхши биларди. Унинг ота-онаси Эронда машҳур дўхтирлар бўлишган. Отаси шоҳ Ризо Паҳлавийни икки марта амалиёт қилган. Диндорлар шоҳни ағдариб ташлашганда улар Европага қочишган ва Умар Москвада таҳсил олган. У ёшлигидаёқ Москвадаги ер ости кучлари билан яқинлашган, кейинчалик Олмонияда кичик бир касалахонани сотиб олиб, унинг ўрнида дунёдаги кўриниши энг ҳашаматли бўлган йирик клиникани курди. Мана-ман деган дўхтирларни ишга олди. Мураккаб хасталиклар бўйича тадқиқотлар бошлатди. Қисқа вақтда дунёнинг кўзга кўринган одамлари унинг касалхонасида даволанадиган бўлишди. Айниқса, ўзининг соясидан ҳам кўрқадиган ҳукмдорлар ер ости кучлари орқали Умарга чиқиб, шу ерда даволанишлари одат тусига айланди. Умар ўзини дунёнинг санокли кишиларидан бири деб биларди.

Нодирхон уни таклиф қилганда:

-Устига тўрта тўққиз рақами ёзилган сариқ ғиштчалардан кўтара олганинг қадар берамиз,-деди Нодирхон унга.

-Мен аранг иккитасини кўтара оламан, яъни йигирма тўрт килони... Мен билан борадиганлар эса аранг биттадан кўтара олишлари мумкин. Ўзинг биласан, таниқли дўхтирлар ўзларига қарамайдилар, улар жуда нимжон бўладилар. Шу боис таклифингни ўзгартирамиз.

-Хўп таклифинг нима?

-Мен ҳозир жуда катта ишларни ташлаб боришим керак. Жумладан иккита мамлакат раҳбари навбатда...

-Шартингни айт.

-Биз боришимиз билан одам бошига бештадан сариқ ғиштчани самолетга чиқарсизлар. Шундан кейин дўхтирлар пастга тушадилар.

-Бироз кўп айтмадингми?

-Бу фақат дўхтирларнинг ҳаққи. Менга, госпиталимга самолет хизматчиларгига яна шунча...

Нодирхон бир гап айтса, ҳақ яна икки баравар ошишини ҳис қилди-да

-Гап йўқ,-деди.

Умарга Тошкентда махсус жой қилишганди. Аммо у рози бўлмади ва

меҳмонхонада туришни ихтиёр қилди. Бу ҳам унинг ўзига хослиги эди.

Каримов имзо қўйишга рози бўлмаслигини эшитгач у

-Бу телефонни кимдир эшитмоқда,-деди.

-Бу махсус линия ва ҳеч ким эшита олмайди,-деди Алматов.

-Агар сизларникилар эшитишмаса, бошқалар эшитмоқда. Нодирхон келсин, гаплашамиз!

Нодирхон келиши билан Умар уни ташқарига бошлади

-Биз оддий одам тақдири ҳақида гаплашаётганимиз йўқ. Агар унга бир гап бўлса, сизлар даъво қилмасаларинг ҳам бизнинг мамлакат даъво қилади ва текшириб чиқади. Дўхтирлар буни биладилар. Бизда ҳозир қонунлар ўзгарган. Суд ҳам бизни, ҳам дўхтирларни баравар жазолайди. Бундай судларнинг ҳукмидаги рақамларида камида олтита “0” бўлади.

-Шартингни айт,-деди Нодирхон гап қаёққа кетишини билиб.

-Сеникини рентгенга рози қиласизлар. Амалиёт ҳақида унга ҳеч нарса демайсизлар.

Рентген пайтида наркозга оламиз. Хужжатга эса сен ўзинг қўл қўясан. У менда туради ва мен дўхтирларга “Бўлди, хужжат имзоланди”, деб айтаман.

Таржимонингни пишит, дўхтирлар бу ҳақда мабодо касалга гап очсалар, нима дейишини билсин...

-Бошқа одам қўл қўйса бўлмайдими?

Умар саволни ва тортишувни ёқтирмас эди.

-Майли, сен билан бирга Алматов ҳам қўл қўйсин!-деди.

Нодирхон яна тортишиш бефойда эканлигини тушунди. Ҳатто Умар буни атайлаб режалаган ва келажагини суғуртага олмақда деб ўйлади.

-Тўғри ўйлаяпсан, мен шу хужжатни имзолатиб, дарҳол қайтиб кетаман. Ҳамма ваколат қўлингда бўлади. Агар жуда кўрқсаларинг, кейин бу хужжатни қайтаришим мумкин. Ҳукмдорлар жинни бўлишади. Айниқса, кимдир орқасидан унинг ўлими учун масъулитни бўйнига олса,-деди.-Агар бу ўйинга киришни истамасанг, уни кўндиришга урин, лекин у сендан кечади-ки, аммо имзо қўймайди. Нодирхоннинг рози бўлишдан бошқа йўли йўқ эди. Кейин гап чиқмаслиги учун нафақат Алматовни балки Ҳайдаровни ҳам қўл қўйдираман деб ўйлади ва бу кўнглини равшанлатгандек бўлди.

Каримов махсус рентгенга аранг рози бўлди. Аммо бошига ҳар турли симларни боғлаб ташлаганларидан кейин ўйланиб қолди. Айниқса, притивогазга ўхшаган нарсалар кийиб олган докторларнинг кириб-чиқишларини кўриб, кўнгли чўкиб кетди. Наҳотки масала жиддий? У кўзларини юмганди ички бир “мен” унга қарши бош кўтарди.

“-Эҳтиёт бўл, уйғонмай қолишинг ҳам мумкин!

-Бекор айтибсан. Ҳали қиладиган ишларим кўп. Душманларим отда юрганда мен кетаман-ми?

-Сен сал нарсага душманларингни ўйлайсан. Дўстларингни ҳам ўйласанг-чи?

-Дўстларим. Мирсаидовми? У менга хиёнат қилди. Жазосини бердим. Туғилганига пушаймон қилдим. Ким қолди?

-Назир-чи Назир?

-Назир! У мендан кочиб юрибди. У билан олийгоҳда бирга ўқирдик. Аслида у бошқа группада эди. Аммо Рухсора билан менинг орамга кирди. Рухсора... нақадар гўзал эди-я?.

-Ҳам гўзал, ҳам ақлли эди...

-Аммо гўзаллар ахлоқ бўладилар. Ўшанда Назирга кўз сузмаганда...

-Бунча Назир, Назир дейсан. Уни қаматдинг, бадарға қилдинг, охири қочиб кетди, барибир изидан одам қўйиб юрибсан. Ахир Рухсорага уйланмади-ку у?

-Агар орада у бўлмаганда Рухсора меники эди. Рухсора уни кўрмаса менга рози бўларди, мен икки марта урусга уйланмаган бўлардим. Бугун у шохнинг хотини бўлиб юрарди.

-Лекин сен уни ўлдирдинг!

-Ўрури баланд эди. Уни мен эмас, ўрури ўлдирди.

-Ўзики ўзи, эрини ҳам, учта боласини ҳам ўлдирдинг!

-Чақиртирсам келмади. Уйидаги гапларни ёзиб келишди. Фақат мени лаънатлар экан. Эрини ҳам, болаларини ҳам менга муҳолифатчи қилиб қўйибди.

-Чунки сен бекордан-бекорга Назирни жазолаганингни билади-да.

-Рухсора мени яхши кўрарди. Иккимиз ҳар оқшом Бешёғоч яқинидаги теппаликка чиқиб, гаплашиб ўтирар эдик.

-Алишер Навоий хиёбони десанг-чи. Ўша теппаликка аёл кишининг ҳайкалини қўймоқчи эдинг, нега Алишер Навоий ҳайкалини қўйдинг?

-Рухсорани унутишни истадим. Агар Назир пайдо бўлмаганда, у менинг ёнимда қоларди.

-Яна Назир, Назир дейсан-а? У ахир Рухсоранинг қўлини ҳам ушлагани йўқ-ку? У сенинг дўстинг эди, у тўсатдан пайдо бўлиб қолмади, сен ўзинг уни Рухсора билан таништирддинг. У Рухсорага кўз алайтирган эмас...

-Аммо Рухсора унга кўз алайтирди. Уни кўриши билан маҳзун кўзлари чарақлаб кетарди. Лабларидан қаҳқаҳа тушмасди. Ўзини унинг бағрига отгиси келарди.

-Назир келишган, сен эса чўтир башара эдинг. Назир ақлли, сен эса айёр эдинг. Назирнинг гапиришлари қизларни маҳлиё қиларди, сени гапларинг эса қизларни чўчитарди. Сен ҳамма нарсага куч билан эришишни истардинг. У эса ақл билан..

-Хўп! Ким ҳақ бўлиб чиқди? Мен куч билан дунёга ҳоким бўлиб ўтирибман. Аммо Назир қани?

-У ҳам ўз дунёсига ҳоким. Дунё кўлингда бўлгани билан уни ушлай олмаяпсан. Аламингни Рухсорадан олдинг. Уни ўлдирдинг.

-Уни мен эмас ўзи ўлдирди деб айтдим-ку сенга! У ўзи ўзини осиб қўйди.

-Эрини қамадинг, ўғилларини қамадинг, уни таҳқирлатдинг, ҳатто бир бурда нонга зор бўлди...

-Унинг қиролича бўлиш имконияти ҳам бор эди. Аммо ўзи шу йўлни танлади.

-Хўп, Лола опанинг айби нима эди?

-Айби гўзаллигида.

-Унинг эрида нима айб эди?

-Бадбашара бир махлуқ шундай гўзал аёлга уйланадими? Катта ишда бўлганида кучини кўрсатиб, шундай парининг умрини хазон қилди.

-У ҳам сен каби кучга ишонган бўлса-чи? Аммо у сенинг устозинг эди. Сенга иш ўргатди, бало қазолардан асраб қолди, орқангни тозалаб юрди.

-У фақат орқа тозалашни билади. Нега ўшанда мени уйига олиб борганди? Нега хотини билан таништирганди? Нега бирга ўтириб ичардик ва нега дарҳол маст бўлиб қоларди? Нега эрталаб уйдан чиқиб кетганимни кўрганида ҳам кўнглига шубҳа келмасди?

-У сени ҳақиқий укам, деб биларди, сенга ишонарди.
-Хотинни укага ҳам ишониб бўлмайди.
-Хотини сендан катта эди.
-Гўзал бўлса ёшига қармайди. У тенги йўқ гўзал. Унинг болдирлари ҳар қандай ёстидан ҳам юшоқ. Унинг юзлари ойни ҳам уялтиради. Унинг кўзлари Қуёшни ҳам қамаштиради. Унинг...
-Бутун юрагингдан урган экан-ку...
-Агар юрагимдан урмаганда эрининг қилиқларига ўттиз йилдан бери чидар эдим-ми?
-Чидамас эдинг. Лола опа буни билар эди ва фақат эрини қутқариш учун айтганларингга рози бўларди.
-Йўқ. Эрини истаса мен билан ётмасди. Ҳар қандай аёл кучни, кучлини истайди. Мен кучлиман. Шунинг учун у меники бўлди.
-Муҳаббат-чи, Муҳаббат. Ўн гулидан бир гули ҳам очилмаганди.
-У ҳам ўзини ўзи ўлдирди. Уксус ичиб ўлди. Аммо жувонмарг дунёнинг маликаси бўладиган эди.
-Сени уни севгилисидан айирдинг...
-Севгилиси ахлоқ экан, нега уни менинг идорамга ишга ўтқазади? Кучли одамларнинг ёнига севгилисини юборган одам ҳезалакдир.
-Аммо Муҳаббат сени эмас, ўша ҳезалакни танлади.
-Йўқ. У ўлимни танлади.
-Сени тўшагинга ётганлардан қанчаси ўлимни танлади, биласанми?
-Биламан. Алматов яширса, Иноятлов айтади, Иноятлов яширса, Алматов... Шу билан менинг тилимни қисқ қилмоқчи бўладилар. Ҳали ҳаммасини қуритаман.
-Сенга яхшилик қилган ҳам, қилмаган ҳам барибир. Бугунгача сенга ишонган қанча одамлар маҳв бўлиб кетдилар.
-Ражабовми? Уни Давлат котиби қилиб қўйдим. Аммо мени жойимга кўз тикди. Фозилбековми? Уни шаҳар ҳокими қилиб қўйдим, аммо менга хоинлик қилган Мирсаидовнинг этагини тутди. Иброҳимов-ми? Қари чол! Уни Олий кенгашга раис қилиб қўйдим. Лекин тагимга сув қуймоқчи бўлганларнинг йўлини тўсмади. Йўлдошев-ми? Ҳўкиз! Уни ҳам раис қилиб қўйдим, аммо тили чиқиб қолди. Маликовми? Маҳмадана! Уни вазир қилиб қўйдим, элчи этиб тайинладим, аммо душманларимга қўшилиб кетди. Умрзоковми? Уни одам қилдим, лекин пулни менда яширадиган бўлди? Жўрабековми? Уни бало қазолардан асраб юрдим, аммо ўз бошини ўзи еди. Ҳамидовни ҳам ўз ўрнимга ҳоким қилиб юборгандим. Бироқ битта Туркманбошини йўқотолмади. Яна ким? Бердиевми? Жабборовми? Абдурахмоновми? Жўраевми? Уф? Яна қайси бирини эслай. Сон-саноғи борми? Ҳаммаси тузимни еб, тузлигимга тупурди. Ҳаммаси фитначи! Ҳаммаси хоин, порахўр! Яхшиликни билишмади. Шунинг учун ҳам жазоладим.
-Аммо сенда кин, қасос ҳисси жуда кучли. Қанчадан қанча ўзинг танимаган одамларни ҳам йўқотиб юбординг! Аслида тўғри қилдинг! Бўлмаса улар сени йўқотар эдилар!
-Кўрдингми, биз битта одаммиз. Барибир менга қўшилмасдан иложинг йўқ. Чунки кин ва қасос руҳи бу лидернинг қони. Қандай қилиб қонсиз яшаш мумкин? Қандай қилиб? Қонсиз... қонсиз..."

Каримов наркоз таъсирида чуқур уйқуга кетгач, дўхтирлар унинг мия қопқоғини

очиш учун амалиёт бошладилар...

-Мен бугунга қадар жуда кўп ҳукмдорларни амалиёт қилдим,-деди Каримовнинг бош қисмидаги ўсимтани олиб ташлаган дўхтир,-аммо ҳаммасининг ҳам мияси жуда кичкиналигини кўрдим. Қандай қилиб мияси шу қадар кичик бўлган одамлар мияси катта-катта бўлган донишмандларни кул қилиб олар эканлар? Қандай қилиб ҳукмдорга айланар эканлар?...

Каримов 26 кун деганда самолетдан ташқарига чиқди. Унинг бу ердалигини ҳатто оиласи ҳам билмади. Ҳаммага дам олишга кетган деб айтишди. Бу орада у “қасал экан” деб гап тарқалгани учун уни кузатиб келган қўриқчилари дўхтир Гайранга қўшилиб “ғойиб” бўлишди. Таржимон йигитни эса олмониялик учувчи самолетга яшириб олиб кетди ва у ҳозир Америкада яшамоқда. Аммо отаси қасалхонага боролмай оламдан ўтди. Онаси ва умр йўлдошини диндорликда айблаб, қамаб қўйишди. Болалари эса, Каримовнинг қизи бошчилик қилаётган етимхонада...

ЎН БИРИНЧИ БОБ

1999 йил Феврал

Вазирлар маҳкамасининг мажлиси 15 Феврал кунига белгиланган эди. Амалиёт ҳам шу кунга тайёрланганди. Аммо бирданига Каримов мажлисни 16 Феврал кунига қолдириши ҳаммани шошилтириб қўйди.

Рустам, Отабек ва Қорабой ака ёнма-ён хоналарда ётардилар. Деворлари бир эди, аммо ёнма-ёна эканликларини билмасдилар. Уларга ҳаётнинг қизиғи қолмаган ва фақат интиқом ҳисси билан яшардилар. Қорабой ака йўқ бўлган оиласи ҳаққи қасос олиш умида тонгни кутаётганди. Рустам ҳам ухламаётган ва тезроқ бу зулматли тун битишини истаётганди. Отабек эса “Эшик очилиши билан биринчи бўлиб югуриб чиқаман ва портлатгичлар солинган машинани ўзим бошқариб бориб ҳукуматнинг биносига ураман” деб ўйларди.

Уларнинг ҳар бирига алоҳида вазифа белгиланган ва алоҳида гуруҳларга киритилган эдилар. Улар билан алоқа қилган кишилар амалиётнинг барча нуқталаридан хабардор қилар эдилар.

Бу аввалига бироз шубҳа уйғотган бўлса-да, лекин кейинчалик улар Каримов ва унинг ҳукуматини йўқотиш учун жуда жиддий иш бораётгани ва бунда ўзлари ҳам муҳим вазифа олганларига чин дилдан ишониб қолгандилар.

Кечалари уларни олиб чиқиб, Мустақиллик майдони, Миллий банк ва бошқа жойларни кўрсатишар, қаёқдан келиб, қаерга ҳужум қилишни айтишар ва қуроллардан қандай фойдаланишни ўргатишарди. Кейин хариталарни келтириб, синовлар ўтказишарди. Бир марта Рустамни ҳатто чет элдан қайтган йигит билан учраштиришди. Унинг исми Зайниддин экан.

Зайниддин билан эски шаҳардаги бир мачитда учрашдилар. Яна бир неча киши бор эди. Зайниддин уларга хориждаги биродарлар бу режимни ағдариб, Оллоҳ буюрган

ҳокимиятни ўрнатишга тайёр эканликларини ва улардан ишора кутаётганларини айтди.

Рустам ва Бобур деган йигитни бирга олиб боришганди. Бобур бир йил олдин қамалган экан. Хориждан ушлаб келишган. Энди амалиётнинг асосий раҳнамоларидан бири эди. Улар биргаликда хуфтон намозини қилиб, тонгга қадар гаплашдилар. Вақтларининг анчагина қисмини курашга бошлайдиган оятлар ва ҳадисларни ўқишга қаратдилар.

Рустамни ҳайртага солган нарса Зайниддиннинг нотиклиги бўлди. Ҳар калимани теран-теран қилиб айтар ва сўзларини тарихий воқеалар, ҳикоятлар билан мустаҳкамлар эди. У айтиб берган ҳикоятлардан бири Рустамга қаттиқ таъсир қилди.

-Сиз биродарлар мана бу ҳикоятдан хабарингиз борми? Буни қулоғингизга қуйиб олинг, -дея уларга мурожаат қилганди Зайниддин, -Искандар дейилган зот Машриққа келганда, қараса, одамлар одамларга ўхшамас эдилар. Уларнинг кўзлари, бурунлари жойида эмас. Кимнингдир кўзи битта бўлса, яна кимнингдир оғзи иккита. Шундай ёмон касалликлар тарқалган экан-ки нафас олсанг, албатта битта касал юқадиган жой экан. Болалар туғилганидан бошлаб букри, ё жуда ҳам озғин ёки жуда ҳам семиз бўлиб ўсар эканлар. Улар туну кун ингранар, қийноқда азобланар эканлар. Кексалар судралиб қолишган. Ҳеч ким ўлолмас экан. Худди қурт каби ўрмалаб юрганлар, илон мисол вишшиллаганлар, қурбакадек сакраганларнинг сон-санови йўқ экан.

Искандар бу аҳволни кўриб жуда ҳам ҳайратга тушибди ва Оллоҳга мурожаат қилиб бу бандаларини нега бу куйга солганини сўрабди. Унинг рўёсида маълум бўлибди-ки, бу ерда яшаганлар Иблисни ўзларига раҳнамо қилиб олибдилар. Иблисни мақтаб, иблисга сиғинибдилар. Ҳатто фарзандларининг исмини Иблис деб қўйганлари бўлибди. Шоирлари Иблис ҳақида дostonлар ёзсалар, носирлари китоблар битибдилар. Болалари Иблисни ота десалар, оталари Иблисга нафақат ўзларини, балки оналари, қизларини инъом этар эканлар. Нега?

Иблис уларга нима берди ёки нима қилдики, улар унинг қулига айландилар? Иблиснинг қилган иши битта экан, у ҳам бўлса уларнинг дилига кўркув солган экан. Улар Оллоҳдан эмас, иблисдан кўрққанлари учун яратувчи уларга ишоралар юборибди. Кимнидир қийноққа дучор этса, кимнидир айрилиқ азобига солибди, кимнидир хасталикка йўлиқтирса, яна кимни шармандликка рўбарў қилибди.

Аммо улар ўзларига келмабдилар. Ишорани сезмабдилар. Шунда уларга ибрат бўлсин деб қўшни мамлакатдагиларга шодликлар улашибди. Улар қўшниларидаги бу шодликларни бахтсизлик деб билибдилар. Иблисдан келган қурқувни эса шу қадар ўзларига сингдирибдиларки, ҳатто ўлаётганда ҳам Иблисга сиғиниб ўла бошлабдилар. Шунда яратувчи уларни ўлолмайдиган қилиб қўйибди. Азобларнинг энг катталарини юбораверибди ва уларни Иблисни танишга ундабди. Лекин бир

марта Иблиснинг домига тушганлар қайтиб чиқа олмабдилар. Дунёда эркинлик борлигини унутибдилар ва Оллоҳ ҳам уларни унутиб, улардан воз кечибди.

Искандар ўзига вокиф бўлган бу хабардан кейин қиличини яланғочлаб Иблиснинг ёнига борибди. Иблис уни катта

-Майли мени ўлдир, ўзим ҳам бу бадбахт халқдан чарчадим, аммо бир кун изн берсанг мен ўзимда айб йўқлигини сенга кўрсатаман,-дебди.

Искандар “Хўп” деб қараб турибди. Иблис халққа

-Мени мақтаманглар,-дебди.

Аммо маддоҳлар мактайверибдилар.

-Менга бир тийинларингиз керак эмас,-дебди Иблис.

Қараса, энг камбағаллар ҳам бор бутларини сотиб, халта-халта пул олиб келаётган эмишлар.

-Сайлов қиламиз, мени сайламанглар,-дея ёлворибди Иблис. Искандар қараб турса, ҳамма Иблисга овоз бераётган эмиш. Шунда у жаҳли чиқиб “Бу халқ эмас, булар курт кумурсқалар”, деб уларни қириб ташлабди.

Яна тушида унга маълум бўлибдики, агар у Иблисни ўлдирганда балки бу жонзотлар курт-кумурсқалар ҳолидан яна одамлар ҳолига қайтишлари мумкин бўлар экан. Аммо иш ишдан ўтган, ғишт қолипдан кўчган эди.

Искандар йўлга чиққанда эса, Иблис унга ҳужум қилибди. Аммо у орқасига қарамай кетиб қолибди. Унинг орқасидан

-Сен ярадор эмассан, сен буюксан, сен ўлмассан,-дебди.

Ўшанда Искандар, Иблис ҳамма нарсанинг тескарисини гапириши ва халқ ҳам шунга ўрганиб қолганини, англабди. Ҳақиқатни англаб қиличини кинидан чиқараман деса, қон йўқотишдан ҳолсизланиб саҳрога тиз чўкиб қолибди. Иблис эса хахолаганча турган эмиш. Шунда Искандар “Авлодларим, бу хатони мен қилдим, сиз қилманг”, дея авлодларга илтижо қилган экан. Бугун бизнинг хато қилмайдиган кунимиз бўлиши керак!...

Рустам охирги кеча Зайнидиннинг бу ҳикоятини қайта-қайта эслаб чиқди. Лекин неча йилдан бери қийноқлар ва азоблар гирдобида эзилгани бир томон бўлди ва амалиётни 16 Февралга кечиктирганлари бир томон.

Инсон бир нарсага ўзини тайёрлаши жуда қийин кечади. Ўзини ўлимга таёрлаш эса ундан ҳам қийин. Лекин Қорабой ака ва фарзандлари Рустам ҳамда Отабекнинг умрлари бир кунга узайди. Бу уларни шод этмади, балки изтиробга солди. Чунки улар қасос кунини, қасос соатини шодлик дақиқаси деб билардилар. Ана шу дақиқада бошларига тушган барча азоблардан халос бўлишларини ва интиқом хиссида қоврилишларини ўйлардилар.

Каримов мажлисни бир кун орқага олиши уларнинг нафратини янада кучайтирди. Интиқом ҳиссисга куч берди. Охирги лаҳзаларда ҳам бизни қийнамоқда деб ўйлашди.

Бир кун минг йилга айланди. Улар бутун изтиробларни қайта яшаб чиқдилар ва ниҳоят амалиёт дақиқаси етиб келганда, машиналарга кушдек учиб миндилар.

Қорабой ака машинага минар экан, сал нарида ўғлига ўшаган бир йигитни кўрди. У ҳам унга қараб турарди. Ертўладан ташқарига чиқиб, кўзимга сароб кўринмоқда деб ўйлади. Ҳалиги йигит ҳам унга қараб-қараб машинага минди.

Орқасидан бошқа машинага минаётган яна бир йигитни кўрди. Буни Отабекка ўхшатди ва ўлимнинг олдидан Худо фарзандларимни кўзимга кўрсатмоқда деб ўйлади. Худди ана шундай ҳис Рустам ва Отабекда ҳам бор эди. Улар гўё мўъжиза олдида лол эдилар.

Амалиётни режалаган одам эса отаси ва фарзандларини узоқдан бўлса-да охирги маротаба бир-бирларига кўрсатиб, ўз кўнглини роҳатламоқчи эдими? Йўқ. Балки бу томони ҳеч кимнинг ҳаёлига ҳам келмаган ва бир-бирини олисдан кўриб қолиш шунчаки тасодифмиди? Йўқ. Режа тузилганда бу нарса алоҳида ўйланган ва уларни охирги лаҳза ҳам интиқом ҳисси билан суғориш планли тарзда амалга оширилганди. Бу шайх Ҳасан даврининг бугунги кундаги инъикоси эди...

Каримов шу куни ишга эрта келди ва сейфни очиб дасталаб қўйилган мактублардан бирини олди. У ўзининг номига келган мактубларни деярли ўқимасди. Аммо турли тасодифлар туфайли баъзи мактублар қўлига етиб қолса, ўқиб ё йиртиб ташларди ё отиб юборарди. Аммо камдан камларини олиб кўярди. Мана бу мактубни ва уни берган одамни эса яхши эслайди.

Ўшанда қизини турмушга чиқаргани учун Дархонда нахор оши берди. Қудаси билан ташқарида туриб, келган-кетган билан салом-алик қилиб туришди. Ош еб чиққан бир нотаниш одам унинг қўлига бир конверт тутқазди. Тўёна бўлса керак деб олиб қўйди. Аммо кейин қараса, жуда чиройли ҳуснихатда ёзилган мактуб экан. Негадир бу хат унга қаттиқ таъсир қилди. Мана саккиз йилдир-ки бу хат сейфда. Фақат нусхасини маслаҳатчиси Алимовга берганди.

Каримов худди яқинда ёзилгандек, махсус сейфда сарғаймай турган бу хатни яна бир бор ўқий бошлади

...Пахта иши деб кўп одамлар қамалиб кетди. Агар бу адолат учун бошланган ҳаракат бўлганда, биринчи бўлиб сиз қамалишингиз керак эди. Чунки сиз бу ишларнинг бошида тургансиз. Қўшиб ёзиш бошладиган жойнинг номи Госплан эди. Сиз умрингизни қарийб йигирма йилини шу идорада ўтказдингиз. Қўшиб ёзишнинг барча маҳанизмлари шу идорада кашф этилганини ахмоқ ҳам билади. Минг-минг одамларни қамашди, аммо сизга ҳеч нарса дейишмади.

Сиз бир неча йил Молия вазири бўлдингиз. Қўшиб ёзиш, пахта ишининг барча пуллари сизнинг қўл остингиздан чиққан. Чунки ўртада бир-икки сўм эмас, миллионлар, миллиардлар айланган ва бу қадар маблағ Молия вазирининг хабарисиз айланмасди. Аммо сизга индашмади.

Сиз вилоятда партия комитетининг биринчи котиби бўлдингиз. Бу пайтда қўшиб ёзиш энг авжига чиққан эди. Сизни обкомнинг биринчи секретари дейишарди. Вилоятда биринчи секретарнинг изни бўлмасдан бир иш қилинмасди. Шунинг учун ҳам барча обком секретарларини қамашди. Аммо сизга индашмади.

Чунки сиз уларнинг ўз одами эдингиз. Чунки уларнинг мақсади ҳокимиятни сизга олиб бериш эди. Шу йўл билан бизни мустамлака остида сақламоқчи эди улар. Ўшанда мустақиллик ҳаракатлари кучайганди. Бу жуда катта тўлқин. Дарёга айланганди. Унга очик қарши чиққан одамни ва одамларни оқизиб кетарди бу дарё. Шунинг учун ҳам бу қудратли тўлқинга панд бериш учун сизни топишди.

Сиз ҳамма томонлама уларга мос келдингиз. Умр йўлдошингиз улардан ва зехниятингиз ҳам уларга яқинлашиб қолган. Мен кўп эътибор қилдим. Бизнинг тилимизда гаплашганда жуда қийналасиз ва уларнинг тилида гаплашганда роҳат қиласиз. Инсон қайси тилда роҳат гаплашса, бутун қалбидагини ҳеч бир тўсиқларсиз ифодаласа, демак бу тил унинг она тилидир. Сиз турли гаплар ва ҳаракатлар билан бизни алдашингиз мумкин, аммо юрак юракдан улар билан, улар билан биргасиз. Яна ҳам очик айтсам, сиз улардан бирисиз. Сиз бизга бегона. Ўзимиздан чиққан бегона!

Эсингиздами, депутатларимиз мустақиллик эълон қилганларида қарши чиққан эдингиз. Орадан бир йил ўтиб, қамалиш хавфи билан юзма-юз келиб қолдингиз ва дарров мустақиллик эълон қилдингиз.

Бу халқимизнинг фожеаси. Бу халқимизнинг Худо ургани деганлар кўп. Аммо барибир ҳамма нарса Худонинг ҳам эмас, сизнинг қўлингизда. Бугун тарихий зарурат туфайли катта имкониятга эгасиз. Мустақиллик эълон қилиб, ўзингизни қутқарган каби энди бутун халқни ҳам қутқариб қолиш имконига эгасиз.

Сиз ҳам эркаксиз, хотинингиз бор. Сиз ҳам отасиз. Фарзандларингиз бор. Ҳеч бўлмаса шуларни ўйланг. Агар сиз ҳозиргидек гапда бошқа ва амалда бошқа бўлсангиз улар ҳам бахтсиз бўладилар. Бутун халқ, умр йўлдошларимиз, фарзандларимиз бахтсиз бўладилар.

Сиз ҳақингизда эшитдим. Йўлига тўсиқ бўлгани учун отасини уриб, оғзини қонга ботирган ва оқ қилиниб, уйдан ҳайдалган кимса, дейишди. Биринчи хотини ва ўғлини кўча-куйда дарбадар қилиб қўйган номард, дейишди. Наҳотки, Худо шундай одамни бизнинг бошимизга юборди? Демак, бу ишнинг Худога алоқаси йўқ. Телевизорга чиқиб, сизни Худонинг ердаги сояси, деган муфти ҳам сизга ўхшаган мунофиқдир.

Сизда ана шуларнинг ҳаммасидан қутилиш имкони бор. Бу эса оқил ва одил инсонларга қулоқ тутиб, халққа хизмат қилишдир. Аммо сизни бу масалада ҳам бадбахт дейишди. Оқил одамларни оёқ ости қилиб, ахлоқларни қўллайдиган киши дейишди. Отасини ўлдириб, онасини хотин қилган бадбахт ҳам сизни мактаса унга мансаб бериб, уни ёнингизда олиб юрасиз, деб эшитдим. Наҳотки?! Наҳотки бу халқнинг шўри қуриган?!

Шундай экан, сизга мактуб ёзиш ҳам ахлоқлик эмас-ми? Мен ачиқ-ачиқ сўзларни танладим ва сизни инсофга чорламоқчи бўлдим. Пахта иши давом этган кунларда “Литературная газета”да Расул Ғуломов деган одам ҳақида ёзишди. У Рашидовга мен сизга ёзганимдан ҳам юз маротаба ҳақоратли мактуб ёзган экан. Мен муҳолифатдаги оддий фаолман. У эса, Рашидовнинг ёнидаги катта мулозим экан. Шунга қарамай, Рашидов ўзини онангни, хотинингни деб сўккан бу одамни йўқотиб юбормаган экан. Ҳатто “текширинглар у ҳақдур, уни шу қадар аччиқ гапларни айтишга ундаган нарса адолатсизлик бўлса керак”, деб мактубнинг теппасига ёзиб қўйган экан. Шу хатни нусхасини ҳам чоп этишибди. Ана шу нарса мени ҳам сизга мактуб ёзишга ундади. Балки сизни инсофга чақира олараман, балки тош юрагингизни жунбушга келтирарман, деб ўйладим.

Унутманг, сиз ёмонлик қилсангиз ҳам, яхшилик қилсангиз ҳам узоқ вақт тахтда қоласиз. Чунки сизни ер ости кучлари қўлламоқда, чунки сизни зимдан урус оғаларингиз қўллаб турибди ва энг асосийси сизни ўзингиз мансуби бўлган махфий хизматлар дастахламоқда. Ёмонлик қилиб ўтсангиз ҳам сизни кўп гапирадилар ва яхшилик қилиб ўтсангиз ҳам.

Биласизми, сизнинг юзингизда нур йўқ, меҳр йўқ. Қўрқинчли юзингиз бор. Кўзингизда шўъла йўқ, совуқлик ёғилмоқда. Қарашларингизда ғаззаб ва нафрат қоришиқ. Гапларингизда таҳлика ва зулм бор. Булар битта халқ учун жуда ҳам оғирга тушадиган нарсалар.

Худойим шайтонни, яъни иблисни йўлдан қайтара олмаган деган гап бор. Аммо шайтонга унинг шайтонлигини айтгани учун у ўзини панага олган экан. Сизни мен ва мен кабилар йўлдан қайтара оламизми йўқми билмайман, бизда Худонинг қудратидан зарра қадари ҳам йўқ, аммо сизга кимлигингизини айтишимиз керак. Балки бизнинг гапларимиз сизни жинойтлардан, бу халқни оёқ ости қилишдан сақлаб қолса...”

Шу пайтда кучли портлаш садоси эшитилди. Каримов ўрнидан туриб, дераза ёнига келди. Ҳукумат биноси томондан кўкка тутун ўрлаётган эди. У қабулхона эшигини очди. Алматов ва бошқалар шу ерда эдилар.

-Форманг жуда ярашибди,-деди унга Каримов. Алматов деярли форма киймас эди. Аммо бугун Каримовнинг талаби билан кириб келганди. Улар биргаликда ҳукумат биноси ёнига келганларида ҳамма ёқ остин-устун эди. Кимдир қичқирган, кимдир йиғлаган. Кимдир ярадор, кимдир эсанкираб қолган...

-Ўзимизникилардан ҳеч кимга ҳеч нарса бўлмадими?-деди Каримов Алматовга
Вазирлар маҳкамаси мажлисига деб бу ерга тўпланган вазирларни назарда тутиб.

-Йўқ, ўзимизникилар эсон-омон!-деди Алматов “ўзимизникилар” калимасига урғу бериб.

Алматов илк бор Каримовдан баъзи одамлар ҳақида ғамхўрлик қилишдек бир гап эшитганди. Чунки Каримов учун вазирлар ва тупроққа қоришган одамлар орасида фарқ йўқлигини у билар эди. Шунинг учун, хато қилиб кўйганини англади. Каримов аслида нега вазирлардан бир-иккита тупроққа қоришмади деб сўраганди. Чунки бир-икки вазир ўлса, шунда бу воқеанинг хабар майдони янада кенгроқ бўлади, деб ўйлаган.

Зотан илгари бу амалиёт ҳақида гаплашганда у Алматовга:

-Бу дунё жуда ҳам қизиқ. Оддий одамлардан мингтаси ўлса ҳам бировнинг парвойига келмайди. Аммо битта вазир ўлса, беш кун тўхтамай гап қиладилар. Ваҳоланки, ҳаммаси бир гўр. Лекин дунё шуни истайдими, демак, у ейдиган овқатни ҳозирлаш керак,- деган эди.

Алматов Каримовнинг юзига қараган эди, унинг кўзларидан қоникмаслик ҳиссини англади ва унинг ёнига яқинлашиб қулоғига пичирлади:

-Ишимизда камчилик бўлди. Рухсат берсангиз кейинги объектга ўзим бораман, балки шу билан ўзимни оқларман, сизнинг олдингизда гуноҳқорман,-деди.

Каримов унинг кўзига қараб заҳарханда жилмайиш қилди ва
-Етиб бороласанми?-деди.

-Ҳар бирининг орасида беш дақиқа вақт бор. Бизнинг идорамиз учинчи ва мен етти минутда етиб бораман. Уч минут запасим ҳам бўлади,-деди жиддий оҳангда.

Чунки Алматов катта хато қилинди ва энди қутилишнинг имкони йўқ, барибир ишдан ҳам кетдим, деб ўйлаётган эди. Ишдан кетиб қутилмаслигини ҳам яхши биларди. У Каримовнинг одатини билади. “Қамоқда чиритаман” деса, чиритади. Ҳар қандай баҳона билан қамоқда сақлайверади. “Йўқотаман”, деса йўқотади. Мана шу ички кўркув Алматовнинг гапларига жиддийлик бериб, Каримовда шубҳа уйғотмади.

Аммо Каримовнинг вақтни суриштиргани унинг юрагини ўйнатиб юборди. Демак, мендан воз кечди. Фақат битта йўли :

-Кўраяпсанми бунини? Ерга кирсанг қулоғингдан, осмонга чиқсанг оёғингдан тортиб келиш учун асос бўлади. Истаган пайтда бу делони очаман ва сени Жасликқа юбораман. Соқоллиларнинг олдида бесоқол бўлиб юрасан!-деди.

Алматов қандай қилиб қутилиш ҳақида кўп ўйлаган. Бир марта Нодирхон унга:
-Истасангиз, Москвада болалар бор ва диагноз сифатида даволанмас бир касални
қўйиб беришади. Йўлига даволаниш деб қутилиб кетасиз,-деди.

Алматов Нодирхоннинг оғзига урганди ва
- Мен оқсоқол билан битта вагондаман. Тушиб қолиш йўқ,-деганди.

Мана энди қутилмаганда у ўлим билан юзма-юз бўлиб қолди. Чунки Каримовнинг
ҳукумат мажлисини бир кун орқага олганини ҳам ҳозир англаган эди. Одатда баъзи
вазирлар ростдан ҳам касал ёки узоқроқ жойда бўлсалар мажлисга келмаганлари
учун баҳона топишарди.

Аммо кечиктирилган мажлисга ҳеч қандай баҳона ўтмасди. Улар ўта жиддий
масала борлигини ва Каримовнинг нимадандир жаҳли чиққанини билиб
қолишарди. У фақат жаҳли чиққандагина олдиндан белгиланган мажлисни
қолдирарди. Ёки кимларнидир ишдан олмоқчи бўлса ҳам шундай қиларди. Демак,
у масаланинг мана шу жиҳатига ўта жиддий қараган ва бир неча вазир ярадор
бўлиши ёки ўлиши ҳужумни катта воқеага айлантиради, шундан кейин хоҳлаган
ишимни қиламан, норозиларнинг ҳаммасидан қутуламан, деб ўйлаган. Энди мени
ана шу вазирларни қутқариб қолди, деб ўйлайди ва ишимни расво қилади, деб
курқувга асир тушди.

Каримов:

-Бу ишни қилганларни қачон топасан?-деди унга баланд овозда.
-Бир ойда ҳаммасини судга олиб чиқаман. Ҳозир қўлимда ип учлари бор ва
аллақачон ишни бошлаб юбордик,-дея жавоб қилди.
-Ҳаммасига ўзинг бош-қош бўласан!

Алматовнинг кўнглида қуёш порлади. Демак, у мени асраб қолди, ҳали ҳам менга
ишонади, деб ўйлади. Айниқса, Иноятов ва бошқаларнинг олдида мана шундай
дейиши унинг кўнглини тоғдай кўтариши эди. Каримов ундан амалиётнинг зарбаси
суст бўлишида қўли бўлганларни жазолашни сўраётган эди ва Алматов буни
тушунди.

-Қани иккаланг икки томонимга ўт. Кучимов тирикми? Чақирларинг, халққа
айтадиган гапларимиз бор,-деди Каримов икки генерални икки ёнига олиб.

Телевидениенинг раиси Кучимов ҳукумат мажлисига келган ва аллақачон
Каримовнинг кўзига ташланиш учун атрофда типирлаб юрганди. Мажлисга деб
келган операторлар ҳам чақирилди. Каримов ҳукумат биносининг эшиги
қаршисига ўтди. Ярадорларни ташишаётган пайтда видеотасмага тушишини
истарди.

У Кучимовга «Сен суратга олавер» деган ишорани қилди ва ўзи Алматов ҳамда
Иноятов билан гаплашиб тургандек ҳолат яратди. Шу пайт Миллий банк ёнида
кучли портлаш юз берди. Каримовнинг кўнгли кўтарилди ва бир зум хаёлга

берилди: Мени кўрганлар, мана қандай қаҳрамон одам бизни бошқармокда, деб ўйлайдилар. Бундан ўн йил олдин Бўкада месхет туркларининг уйларини ёққанларида от минганим кейин қанча фойда берди. Хужжатли филмларда кўрсатилди, китобларда ёзилди. Бу менга катта обрў олиб келди. Мана энди бу воқеанинг қаҳрамони ҳам ўзим бўламан. Бир томонда портлашлар ва мен кўрқмасдан ўртада турибман...

Аслида эса бу Каримовнинг катта хатоларидан бири бўлганди. Худди мана шу манзара жуда кўпчиликда шубҳа уйғотди. Чунки ҳар қандай одамда ҳам ўзини ўзини ҳимоя қилиш инстинкти бўлади. Унга қарши ҳужум уюштирилган бўлсаю у дарҳол воқеа жойида пайдо бўлса? Бунинг устига яқиндаги бир жойда кучли портлаш амалга оширилсаю у бундан кўрқув эмас, қониқиш ҳис этса?

Каримов одамларга “Паникага тушмангалар!” деб воқеа жойидан хонасига қайтар экан, чўнтагидаги мактубни чиқариб,

“Инсоннинг яхшиликка томон одимлаши бировни кечиришдан бошланади. Бировни кечирсангиз енгиллик ҳис қиласиз. Руҳингизда, дилингизда енгил бир мағрурлик пайдо бўлади. Бу қилган яхшиликнинг ажри, мукофотидир. Мен сизга оғир гапларни ёздим. Сиз мени бир кечириб кўринг. Бу сизнинг янги ҳаётга илк одимингиз бўлади. Кечиришга ўрганиш томон сафарга чиққан бўласиз. Разолатдан, ёмонликлардан узоқлашган бўласиз. Акс тақдирда разолат ботқоғига ботишингиз мумкин. Сизга кечириш бахтига муяссар бўлишингизни истаб Қорабой, 1992 йил”.

-Ма бу хатни делого тирка. Бу одам азалдан менга қарши бўлганини исботловчи бундан кучли далил тополмайсан...

Алматов бу хатнинг нусхасини илгари ўқиган эди. Бундан етти йил аввал. Ўшанда Алимов хатнинг нусхасини унга кўрсатиб, бу оиладан сен ҳам кўз-қулоқ бўлгин, деган эди. Аммо кейин бу оила МХХ ихтиёрига ўтгани учун у бошқа оилалар билан шуғулланди. Охирида яна ўзига ўтди. Мана энди орадан етти йил ўтиб, ўша хатнинг асл нусхасини ушлаб турибди.

Аслида Алматовни кўрқитгани ҳам мана шу. Каримовнинг тоқати. У бировни жазолашга шошмайди. Йиллаб кутади ва йиллар давомида жазолаб боради. Унда гина жуда ҳам кучли ва душманини тор-мор қилгунча тинчимади. У жуда моҳир овчига ўхшайди. Ўлжасини узоқ пойлайди ва шундай урадики, ўнгланиб олишига вақт қолдирмайди.

Бир зумда ҳаёлига келган бу фикрни қувган Алматов яхши нарсалар ҳақида ўйлашга уринди: Мана у менга ишонмокда. Ишонмаганда бу мактубни менга берармиди?..

Ахир амалиётнинг четдагиларни ҳам бу ишга аралаштириш қисмини бошқага ишонган бўлса-да, барбир Нодирхон орқали мени ҳам хабардор қилиб турди. Ўзи ҳам жуда зўр иш бўлди. Ҳаммасини тузоққа илинтирдик. Ишни ўтизга етмиш

қилдик. Ўттизи биздан бўлди. Етмишини улар ташкил қилдилар. Бир нарсага ишонмаган одамларни бошқариш жуда қийин. Аммо ишонган одамларни бошқариш осон экан. Қамокда ўтирган беш олти киши орқали ташқаридагиларни қўғирчоқдек ўйнатдик. Улар ҳеч қачон ҳеч нарсадан хабардор бўлмайдилар. Аммо қолган ўттиз фойизи-ўзимизникиларни тинчитиш керак. Бу ишни Нодирхонга айтган эдим. Уларни тутдай тўкиб ташлаган бўлса керак. Орада на у ёқнинг ва на бу ёқнинг одами бўлганлар ҳам бор. Уларни ҳам йўқотиш керак. Бир кунмас бир кун ҳиди чиқса, каллам кетади...

Алматов ана шу ўйларини амалга кўчириш билан банд экан мажлиснинг вақти бўлиб қолганди. Мажлисда балки бошқача йўл тутсам бўлармиди, деб ўйлаб қолди. Чунки бир қанча ёш йигитнинг ёстиғини қуритиб юборишга бевосита буйруқ берганидан кўнгли алланечук бўлганди. Илгарилари бундай ишларни қилганда, мен аскарман, теппадан буйруқ эмас эди. Шунинг учун ҳам ҳукми ўзи бериб юборди. Дунё қизиқ. Жаллоднинг кўнглидан ҳам гуноҳ ҳисси ўтар экан.

-Алматов, бу аблахларнинг бошини сабчадек узиб ташланг!

Бу гап Алматовга енгиллик бағишлади ва кўнглида пайдо бўлган гуноҳ ҳисси ўрнини қилган ишидан мағрурлик туйуш туйғуси эгаллади.

...Бутун мамлакат бўйлаб қама-қамалар бошланиб кетди.

ЎН ИККИНЧИ БОБ

2000 йил

Нилуфар Дубайдаги зиндонда беш нафар жувон билан бирга азоб чекмокда. Аммо уни Нодирхоннинг ҳузурига олиб келишганда кўрган хўрлиги олдида буниси ҳеч нарса эди.

-Сен қанжиқ ниманга бино қўйдинг, нега бу қадар ноз қиласан?,-деди ўшанда Нодирхон унинг юзига тарсаки тортиб.

У юзидан чиққан оловнинг тафтида бир зум қоврилди-да, кейин хонадан қочиб чиқмоқчи бўлди. Бироқ Нодрихон бир сакраб унинг сочидан тортиб, айлантириб юборди. У хонанинг бир четидаги диванга шундай урилдики, гўё суяклари майда-майда бўлиб кетгандек ҳис қилди ўзини.

-Мен қизларни қийнашни яхши кўраман,-деди Нодирхон.-Уларни алдаб-сулдаб ўтирмайман. Бу ҳезалақларнинг иши. Иккиюзламачилик қила олмайман. Барибир айтганимга рози қиламан. Сен ҳам барибир рози бўласан. Фақат яна бир-икки тарсакидан кейин. Нафратинг қанча кучли бўлса, эҳтиросинг ҳам шу қадар баланд бўлади. Ҳатто ўзинг ялина бошлайсан. Сени бугунгача алдашди. Мен эса, сенга ҳақиқатни кўрсатайпман. Ҳақиқат мана шу! Сен энди бузуқсан! Билиб қўй, бузуқлар баъзан соғлардан яхши яшайдилар.

Биламан ҳозир сенга яшашнинг қизиғи йўқ. Аммо яшашга ўрганасан. Бузуқ бўлиб яшашга ўрганасан...

Ўша кун Нодирхон Нилуфарни жуда қийнади. Охирида зўрлади. Ҳаммаёғини эзиб, тишлаб, момоталоқ қилди. Унга ҳеч таскин бермади.

Нилуфар учун ҳаётнинг қизиғи қолмади, лекин негадир яшагиси, Нодирхон ва бошқалардан ўч олгиси келди. Унинг учун ота-она, бувиси ёки келажак ҳаётнинг зарра қадар ўрни қолмаган эди. Бу китобнинг саҳифалари ёпилганди. Янги китоб очилганди. Қасд олиш.

Қасоскорлик одамнинг руҳида бўлар экан. Аммо руҳнинг жуда тубида, уйғонмас бир ҳолатда ётар экан. Уни мана шундай даҳшатли ҳолатлар уйғотаркан. Бу руҳ йиқилган одамни қайтадан оёққа қўяр экан.

Нилуфар нодирхонлар билан яхши бўлиш ва пайтини топиб, уларни жазолаш ҳақида ўйлай бошлади.

Аммо Нодирхон бундайларни кўп кўрган. Шунинг учун Нилуфарни Дубайга жўнатиб юборди. Бу ерда уни Фирдавс деган бир йигит кутиб олди.

Фирдавс асли самарқандлик. Тошкентда иқтисод олийгоҳини битиргандан кейин банкка ишга ўтганда Дурдонанинг назарига тушди. Дурдона шохнинг қизи эмасми, назарига тушган одамни тузоғига илдириши қийин эмас. Унинг бир имоси билан Фирдавсни Дубайга жўнатишди. Бу ерда Дурдонанинг бир қанча ширкатлари бор ва Фирдавс улардан бирида ишлай бошлади. Бу ширкат асосан мамлакатдан юборилган қизларни Дубайдаги расмий ва норасмий фоҳишахоналарга жойлаштиради. Чапани қилиб айтганда, қўшмачилик бизнесини юритади.

Нилуфарни ҳам Фирдавс кутиб олди. Олдин меҳмонхонга олиб борди.

-Касал бўлганмисан?-деб сўради ундан қўпол тарзда.

-Қанақа касал?

-Ўзингни гўлликка солма. Фоҳишалар қандай касал бўлишини мен сенга айтишим керакми?

-Мен фоҳиша эмасман...

-Менга мана шунақа гаплар ёқмайди. Бу ерга келдингми, эркакча гаплашиш керак. Бу ерда ноз кетмайди. Сен бу ерга ўзингни сотиш учун келдинг. Бу бизнес. Ҳам сен пул қиласан, ҳам биз. Биз сенга иш топиб берамиз ва шунинг учун ҳақ оламиз. Сен ишлайсан ва ҳам ўзингни ҳаққингни оласан, ҳам бизнинг ҳақимизни тўлайсан.

-Мен ўз хоҳишим билан келганим йўқ!

-Биламан, бу ерга ҳеч ким ўз хоҳиши билан келмайди. Кимдир ишсиз қолган. Кимдир болаларини боқолмай қийналган, кимдир қўшниси хориждан пул билан қайтганига ҳавас қилиб келган ва ҳоказо. Хуллас, қулоқ сол. Паспортинг менда туради. Мен сени олиб бориб қўйган жойда яшайсан. Бу ерда икки хил иш бор. Расмий фоҳишахонада кам ҳақ тўлашади. Норасмий жойда эса, кўпроқ ҳақ оласан ва сени текшириб, бола бўлиб қолмаслиги, касалликка йўлиқмаслигинг учун тадбир олишади. Истаранг иссиқ экан. Жазманинг кўп бўлади. Истасанг бир кечада ўттизтасини ишдан чиқаришинг мумкин. Бошингдан пул тўкилади. Бу кеча меникисан. Буниси бепул. Аммо олдин мен сени бир таниш дўхтирга олиб бораман...

Фирдавс ҳам инсонни таҳқирлашда Нодирхондан қолишмас эди. Нилуфарнинг чидашдан бошқа йўли йўқ. Аммо фоҳишахонада барзангидек-барзангидек арабларнинг таҳқирларига чидай олмайди ва пайтини пойлаб қочди. Йўлда турган бир миршабнинг ёнига бориб шикоят қилмоқчи бўлди. Тилни билмасанг дунё сенга бегона деганлари рост экан. Миршаб уни олиб келиб мана шу зиндонга ташлади. Бу ерда рус тилини биладиганлар бор экан. Қарийб бир ойдан кейин уни ўзбеклар сақланадиган жойга ўтқазиди. Тўртта ўзбек аёли бор экан.

Улардан бири - Малика. Бешта боланинг онаси. Пул ишлайман, деб бу томонларга келиб қолибди. Нилуфар уларнинг суҳбатига қулоқ тутди.

-Ер ютгурлар чет элдан иш топиб берамиз, бойиб кетасиз, дейишди. Болаларимни овсунимга қўйиб, Холиқбой деган биттасидан қарз олиб буларга бергандим. Унинг фойизини ҳам тўлашим керак, ҳали. Мен қаёқдан билай, бунақа ишлигини. Олиб келиб, барзанги арабларнинг тўшагига ташлашди. Ҳа, ер ютгурлар! Аслида ҳамма айб ўзимизникиларда. Улар бир мири учун онасини ҳам, синглисини ҳам сотадилар. Бўлмаса, мен неча марталаб айтдим, бешта болам бор деб. Ҳеч бўлмаса секингина бу иш сизга бўлмайди деб айтмайдими?

-Опа эрингиз қаерда,-деб сўради Раҳима исмли жувон.

-Эрим ҳам ер ютгур одам чиқмади. Қаердаги диндорларга қўшилибдими-ей, олиб бориб қамашди. Илгари ароқхўр эди. Кейин бирдан мачитга қатнаб қолди. Қандайдир варақа таркатаётганда ушлашибди. Бешта боласи бор одамга варақа тарқатишга бало борми?

-Эрингиз мана шунақа одамлар ҳақида эшитиб жони ҳалқумига келиб, кураш бошлагандур-да,-деди Лобар деган қиз.

-Булар билан курашиб бўлади-ми? Булар Худонинг балоси. Буларга Худо бас келмаса бандаси ҳеч нарса қила олмайди. Теппасида пошшонинг қизи турган бўлса, буларга кимнинг ҳам тиши ўтарди?

-Ман олдин ҳамма бало Каримовдан келмайди, деб ўйлар эдим. Кейин билсам Каримов ҳам шуларнинг биттаси экан.

-Лекин бунчалик эмас, бешта боласи бор аёлни олиб бориб, барзангидай арабнинг тўшагига ётқизиб, пул ишла, деб Каримов айтмайди-ку? У билиб қолса, буларни жазолаб ташлайди.

-Э, жазоласа қизини жазолар эди. Ана шу бизларни олиб келганларнинг ҳаммаси Дурдонага ишлар экан. Манга Фирдавснинг ўзи айтганди.

-Ҳа, балиқ бошидан сасийди. Қизи қилган ишни отаси билмайдими? Билади. Ё қизидан кўрқади ёки шундай қилишига қўйиб берган. Аммо қиз ўлгурнинг ўзини ҳам Худонинг балоси дейишади. Саккизоёқ каби ўзини ҳамма томонга урган ва саккиз хил рангда товланиб, ўлжасини емаса қўймас экан...

Нилуфар бу аёлларга ҳам раҳми келар, ҳам ҳайрон қолар эди. Негадир улар шундай катта дардни бир четга суриб, ҳангома қилишаётган эдилар. Бу нима? Тақдирга тан беришми? Бўлаётган воқеаларнинг ҳаммаси Худонинг иши деб индамай ўтираверишми? Ахир биттасининг бешта боласи бор экан? Улар нима бўлди, деб ўйламасдан бошқа нарсалар ҳақида гаплашиб ўтирибди. Яна биттаси мактабда ўқитувчи экан. Қандай қилиб болаларнинг юзига қарайман, деб ўйламасдан енгил суҳбатга қовушиб ўтирибди. Балки инсон фитрати шундайдир? Ҳар қандай азобдан устун келиб, энг қийин паллада ҳам ўзини йўқотмасликка ҳаракат қилар.

Йўқ, булар аслида ўша катта дардни тушуниб етмоқдалар ва унинг илдизни изламоқдалар. Майни хумдон, мардни зиндон пиштади, деганлар. Лекин Нилуфар ҳали бу гапларни шунчаки суҳбат деб ўйлар эди.

-Синглим кўп ичикаверманг,-деди аёллардан бири унга.-Биз беш ойдан бери шу ердамиз. Сизга-ку энди бир ой бўлибди. Бизни мамлакатга жўнатиш учун қонун йўқ экан. Яқинда икки мамлакат орасида шунақа шартнома тузилгандан кейин жўнатишар экан. Унгача бошқа йўлимиз йўқ. Худога шукур қилинг, ана у барзангилардан қутулдик. Бу ердагиларнинг ҳаммаси сизга тақдирдош. Ҳаммамиз ифлос тўшакдан қочганлармиз. Пуллари ҳам, ўзлари ҳам зорманда қолишсин. Уларга ҳам Худонинг бир балоси бордур? Ахир теппадан кўриб тургандир? Бир кунмас, бир кун жазоларини берар.

Нилуфарнинг бу аёллардан битта фарқи бор эди. Улар тезроқ уйларига қайтишни истар эдилар. Нилуфар эса қайтмасликни. Ахир қайтиб, қаерга боради? Қаерга? Бутун хорликларни қайта бошдан яшашгами? Ана шу савол унга тинчлик бермасди.

-Бизнинг мамлакатга юборишларига қонун йўқ экан деяпсиз, бошқа жойга ҳам юборишмайдими?-деб сўради бир куни у аёллардан.

-Агар мен бошқа жойданман, деб айтганингизда юборишар эди. Агар бошқа бир мамлакатда қариндошларингиз бўлса, айтсангиз ўша ёққа юборишади. Ҳали ҳам мен ўша ерданман, кўрққанимдан бошқа гап айтган эдим, десангиз буларга нима, сиз ҳужжатсиз бир одамсиз, ишонмасдан иложлари йўқ...

Нилуфар шундан кейин таржимон орқали ўзини асли афғонистонлик ўзбеклардан деб айттирди. Аёллар айтгандек, дарҳол вазият ўзгарди. Уни бошқа зиндонга ташлашди. Энди бу ерда аҳвол ўзгача экан. Кун бўйи аёллар фақат Қуръон ўқишар, тиловат қилишар, суҳбатлари ҳам ҳадислару диний ривоятларни такрорлаш экан. Шу ерда у бир кундузлик аёл билан танишди. Ота бобоси Қашқадарёдан экан. Руслар босиб келган пайтда Аму дарёнинг нариги томонига ўтиб кетишган экан. Кейин руслар Афғонистонга босиб кирганда Фотима исмли бу аёл эри билан Эронга қочиб кетибди. У ердан ҳам қочиб, Ҳолландияга бориб, бошпана олишибди. У ерда бола чақалари бор экан. Эри билан Дубайга келиб тижорат қилишар экан. Эри шу ерда толибончиларга қўшилиб қолибди.

-Толибларнинг орасида Ватандан келганлар ҳам бор экан, жуда кўп экан, оилалари ва болаларини ҳам олиб ўтишган экан...,-деди Фотима.

Фотиманинг эри ишни унга ташлаб ўзи Афғонистонга кетибди.

-Болаларингиз қаерда?-деб сўради Нилуфар.

-Болалардан қуйдик. Биз борган мамлакатда ҳамма нарса бор экану аммо болаларни сақлаб қолиш мумкин эмас экан. Иккита боламиз бор эди. Биттаси дод-войимзига қарамай немисга уйланиб кетди. Хотини ёмон чиқди. Биз билан учраштирмай қўйди. Икинчиси ҳам ўғил эди. У нашаванд бўлиб қолди. Шундан кейин тижоратни баҳона қилиб, бу ерларга келдик. Эрим толибларга қўшилиб кетди. Иши яхши. Ҳозир Кобулда, унга катта иш беришган.

-Сиз нега бу ердасиз?

-Аёл ёлғиз қолмасин экан. Дарҳол бошига бало ёғилади. Биттаси кўз олайтирган эди, қўлимдаги идиш билан уриб юборибман, кўзи озгина лат еди-ю аммо ўзи ер ютгур миршаблардан экан. Зиндонга тиқишди. Ҳолландиядан эканлигимни айтмадим. Афғонистонданман, дедим. Бугун эрта жўнатиб юборишади. Эрим орага кирибди.

-Опажон мени ҳам олиб кетинг, танийман денг, қўшним бўлади, денг...

Икки кун ичида Нилуфар ва Фотима ростдан ҳам опа сингилдек бўлиб қолдилар. Шу билан Нилуфарнинг Афғонистон ҳаёти бошланди. Фотиманинг эри ҳукуматда ишлаб, собиқ Шўро мамлакатларидан келганлар билан шуғулланар экан. Нилуфар тез орада ўзбекистонликлар билан танишди. Нилуфардаги қасос ҳисси ҳаммани ҳайратга солди. Ҳатто уни жосус қилиб юборишган ҳам деб ўйлашди. Одамлари бор экан текширтириб, ишонч ҳосил қилгач унга муҳим бир вазифа юклашди ва шунга тайёрлашга киришдилар. Лекин Нилуфар ҳали тўрт йил мана шу ерларда қолиб кетишини билмасди.

2004 йил, Март

АҚШ толибонни Кобулдан қувгандан кейин Нилуфар Фотима билан Қундузга келди. Бу ерда Ёсир деган бир йигит билан танишди. У Ўзбекистондан келган жангариларнинг тарихчиси экан. Лекин ногирон бўлгани учун унга диққат қилишмаган. Икки оёғи шал бўлиб қолган. У уйдан чиқмай ётгани учун ҳам ҳеч кимнинг диққатини тортмаган. Аммо билмаган нарсаси йўқ. Нилуфарнинг дунёқаршини ана шу йигит очди. У асли шоир экан. Аввал Авропага кетиб, у ерларда ўзбек шоири деб ном чиқарибди. Кейин тасодифлар туфайли бу ерга келиб жангариларга қўшилибди. Ҳатто ўзбек жангариларининг кураши ҳақида филм ҳам қилган экан.

Ярадор бўлиб оёқлари ишламай қолгач, бир кампирнинг уйида қолиб кетибди ва унинг ҳолидан ҳеч ким хабар ҳам олмабди. Кампир Фотиманинг холаси. Биров сўраса, Ёсирни неварам, Ҳолландияда туғилган, хаста бўлгани учун олиб келганман, дейди.

Ёсир Ўзбекистондаги вазият, Каримов ва унинг атрофидагилар ҳақида Нилуфарга ҳар кун гапириб берар эди.

-Хоразмлик бир кекса холанинг тўрта ўғлини қамаб юборди. Иккитасига отиш ҳукми берди. Гуноҳи-намоз ўқигани. Бечора аёл радиоларда гапира бошлаганди, ўзини ҳам қамаб қўйди...

-Аёлларга раҳми келмайдими?-сўради Нилуфар.

-Тўлаганова деган депутат аёл унга қарши гапирганди. Йўқотиб юборди. Рўзимуродов деган депутатни ҳам ўлдиртирди. Қўқонов, Жўраев деганларини умрбод камоққа солиб қўйди. Хотин-халажлари нонсиз, пулсиз қолдилар. Минг-минглаб одамларни қамаб ташлади ва аёлларига раҳм қилмади.

-Нега қамайди?

-Қўрқади, ўғри ола ипни ҳам илон деб сакраб қочгани каби у ҳам ҳамма нарсадан қўрқади.

Ҳар кунги ана шундай суҳбатлар Нилуфарнинг юрагидаги нафрат ва қасос ҳиссини кучлантириб юборди. Шу орада Ёсирнинг ҳузурига баъзи одамлар келиб-кета бошладилар. Улардан бири унинг қишлоғидан экан. Иккинчиси эса, хорижда танишган дўсти. Улар Ёсир билан соатлаб гаплашишар эди. Кампир ёки Нилуфар улар ҳақида сўраб қолишса, Ёсир китоби чиқишини ва улар таржимону ношир эканлигини айтарди.

Ростдан ҳам бир кун улар Ёсирнинг шеърлар тўпламини нашр этиб, олиб келишди ва анчагина пул ҳам бериб кетишди. Шундан кейин Ёсир Нилуфарни Ўзбекистонга борадиган одамлар билан таништирди. Улар Нилуфарни худкушликка ўргатишди...

Бир кун йўлга чиқиб, осонгина Тошкентга келишди. Нилуфар ҳеч ҳаяжонланмасди. Қасос олсам, бас, дер эди. Тошкентда бир хонадонда унинг вужудига портлатгичлар тақишди ва бир йигитнинг машинасида йўлга чиқишди. Баҳор кунлари бўлгани учун унинг диққатини гуллаган дарахтлар тортди ва юраги ҳапқириб кетди.

Тиббиёт олийгоҳига қатнаган кунлари кўз олдига келди. Фақат битта орзуси бор эди. У ҳам бўлса ох халат кийиб юриш. Биринчи марта оқ халат кийган куни шу қадар ҳам севинган эди-ки, гўё бутун дунё унинг мулкига айланганди. Мен энди одамларнинг халоскориман, деб ўйлаганди ўшанда. Хасталарни даволайман, ўлим билан юзма-юз қолганларни қутқариш чораларини кўраман. Одамларнинг дардига малҳам бўламан... Лекин орзуларининг ҳаммаси чил-парчин бўлди. Одамларнинг ҳаётини қутқариш учун йўлга чиқиб, мана энди уларнинг жонини олиш учун бораёпти. Наҳотки ҳаёт инсонни шунчалик тез сураб у қирғоқдан бу қирғоққа улоқтиради. Нима гуноҳ қилдим? Қаерда адашдим? Агар адашган бўлсам, нега йўл кўрсатадиган бўлмади?

Унинг кўзи бирдан бекатдаги болаларга тушди. Бир аёлнинг ҳар томонидан тутиб олишган. Бири этагига осилган, бири кўлидан тутган, яна бири... машина елдек учиб ўтгани учун у яна бирини кўра олмади. Балки у онасининг ортида эди. Болалигини эслади. Доим онасининг ортида юрар эди. Онаси уни эркалатиб “Келаяпсанми, дум” дер эди. Бу гапни онаси айтса, ёқарди. Аммо отаси айтса, негадир жаҳли чиқарди. Бечоралар.... фарзанд катта қилиб, нима олдингиз? Бошқалар-чи? Нега уларнинг бошига ҳам фарзандлари туфайли оламнинг дарди ёғилмоқда?

Президентнинг ўзи ота-оналар болалари учун жавобгар эмас, деб айтган экан. Кейин чиқиб сўзини ўзгартириб, улар жавогар, дебди. Битта одам бутун халқни истагани каби қандай қилиб бошқармоқда? Унинг қудратли кучи борми? Нима учун одамлар унга қарши чиқа олмайдилар? Жонлари шунча ширинми? Мана менга ҳаётнинг қизиғи қолмади. Уларга-чи? Таҳқир, қийноқ ва қийинчиликларга ўрганиб қолдиларми?

Кўзи яна дарахтларга тушди. Гуллаган дарахтларни кўрганда қалбига севинч инарди. Болалигида гуллаган дарахтлар остида қийқириб юрганларини эсларди. Ҳозир эса, дарахт гуллари ўликдек туюлмоқда. Жонсиз гуллар... Аслида гуллар жонли эмас... Агар сен жонли бўлсанг, улар ҳам жонли... сен севинсанг улар ҳам сенга севинч бергандек бўладилар... Аслида эса улар ўлик!

Бирдан унинг кўзи “Марказий универмаг” деган ёзувга тушди. Байрамлар олдидан бувисининг уйига келиб, шу ерда тунаб қоларди. Сахарлаб универмага боришарди. Яхши нарса келса одамлар турнақатор бўлишарди. Баъзан нима сотилишини билмасалар ҳам навбатда тураверардилар. Бувисидан “Нима сотишар экан”, деб сўраса, “Яхши нарса” деган жавоб оларди. Ана шу яхши нарса баъзан савил қолгур нарса бўлиб чиқарди ва кутганлари беҳудага кетарди.

Қаршида Қўқалтош мадрасаси, орқасида Эски Жува бозори. Сал нарида “Болалар дунёси” дўкони. Орқадаги йўлдан теппага кўтарилса, бувисининг уйига боради.

Нилуфарнинг вужудида соғинч, айриқлик азоблари камситилиш ва хўрланиш туйғуларига қўшилиб, кўз ёшига айланди. Унинг қачонлардир музга айланган қалби бирдан эриган эди. Қуриб қолган кўзларига бир неча йилдан кейин илк бор намлик инганди. Негадир у машинанинг ичида чўкиб бораётгандек ҳис қилди ўзини. Атрофга аланглаб қараганча, бошидаги ҳижобини пешанасига яқинроқ тортарди. Худди ҳозир ҳамма уни таниб қолиб, “Ана Нилуфар!” деб бақирадигандек бир ҳолатни ҳис қилди.

Шу пайт машина тўхтади ва шофер йигит:

-Мен ҳозир бир зумга, ана у ерда дўстларим турган экан, бир саломлашиб оламан, кейин айтилган манзилга борамиз,-деб машинани автобус бекатига яқин жойда тўхтатиб, Қўқалтош мадрасаси томонга юрди. У бориб уч киши билан кучоклашиб кўришди.

Нилуфар уларни таниди. Биттаси Нодирхон. Ёнидагиси Йўлбарс, унинг ёнида эса Алишер... Нилуфарнинг ичидан бир фарёд отилиб, бўғзига тикилди. Неча йиллик қасоснинг вақти бирдан келиб қолганди. “Худойим, шундай мўъжизалар кўрсатасан-ки, бандаларинг лол қолади!” У кўкрагини сийпалаб тугмачани топди-да, машинадан тушиб, Нодирхонлар турган томонга югура бошлади. Шу пайт бирдан портлаб кетди. Атрофга қон сачради... қип-қизил қон...

-Ахмоқ, асосий тугмача менда эканлигини билмасди,-деди уни олиб келган йигит.

-Бўпти, қолганини кейин гаплашамиз, кетдик,-дея улар “Марказий универмаг” томонга ўтиб, енгил машинага минишди.

Ҳамма ҳар томонга қочар экан, Нодирхон машинани шоҳ йўлга буриб, йигитларга:

-Каттага айтиб, хориждан текширувчи чақирсак, из чиқмайдими?-деди.

-Паспорти ҳам ёнида. Машинада эса қамоқдан қочирилган мулланинг излари бор, портлатгичлар ҳам нарёқдан келтирилган,-деди улардан бири...

1992 йил, 17 Январ

Талабалар шаҳарчасида амалга оширилган амалиёт натижалари ҳақида гаплашиб ўтирар экан Каримов маслаҳатчиси Алимовдан:

-Янги ташкилотни тузиш қандай кетаяпти,-деб сўради.

-Тошкентда битган, биласиз. Самарқандда ҳам тузиб бўлдик. Ҳозир Наманганда ҳам ишлар ниҳоялаб қолди. Йил охирига қадар Жиззахда ҳам битади...

-Тезлаштирларинг. Номини ҳам ўйларинг. Ҳалиги муфти билан Қози айтган гапларни қараб чиқдингми? Тарихда тасдиғи бор эканми?

-Қараб чиқдим. Бор экан.

-Ассасин деган сўз қаердан келган экан?

-Бу ҳашшошийлар дегани экан. Ҳашшошийлар арабчада ҳашиш чекувчилар дегани. Бугунги иборамиз билан гиёҳвандлардир. Бу сўз дунёда ассассинга айланиб, одам ўлдирувчи, суиқасдчи маъносига келиб қолган. Чунки тарихда исмоилийлар оқимиға мансуб яширин тарзда иш олиб борган гуруҳ ҳам Ҳашшошийлар оқими деб билинган. Бу оқим ўн биринчи аср охирларида Эронда исмоилий ҳаракати орасида чиққан низолар ва бўлиниш туфайли пайдо бўлган. Бу оқимнинг асосчиси деб Ҳасан ибн Саббоҳ билинади. У Эроннинг шимолий қисмида Аламут қалъасини бунёд этиб, ўша ерда одам ўлдирувчиларни етиштирган. Уларни “фидойилар” деб атаган. Бугун ҳам худкушлар, қатлиомчилар, одам ўлдирувчи суиқасдчиларни кўпгина мамлакатларда фидойилар дейишади. Ироқда Саддам Ҳусайн пайтида ҳато давлат тизимида фидойилар бошқармаси тузилган...

-Саддамдан бошқаси қўлламаган-ми?

-Қўллаган. Ҳашшошийлар ҳаракати Ливан, Суриядан бошлаб Ҳиндистонга қадар узанган кенгликда сиёсий рақибларни ўлдиришда ҳокимиятлар томонидан қўлланилиб келинган. Ўрта Осиёда қарматлар ҳаракати билан биргаликда иш кўришган.

-Қарматларинг нимаси?

-Бу ҳам исмоилийларнинг битта оқими. Бу деҳқонлар, ҳунармандлар томонидан тузилган. Улар аббосийларга қарши курашишга қадар кўтарилганлар. Улар тенгликни тарғиб қилишган. Ислом одатларига риоя қилмаганлар. Шариатни тан олишмаган. Биз мусулмонмиз, дейишган, аммо мачитлари бўлмаган. Ҳатто Каъбаи мукаррамани, у ердаги тошни ҳам бидъат деб билишган. Улар ҳажга борганларни ушлаб ўлдирганлар. Маккага ҳужум қилиб туришган. Баҳрайнда ўз давлатларини ҳам тузишган. Ҳатто Маккага ҳужум қилиб, у ерги Қора тошни парчалаб, олиб кетганлар. Шундан кейин халқнинг ихлоси қайтган, улардан. Ўйгирма йилдан кейин қайтариб беришган...

Бизда ҳам бир қатор дин пешволари оддий қашшоқ халқ орасидан етиштирилган ассассинлар орқали ҳукмдорларни назорат қилиб турганлар ёки йўқотганлар. Сарбадорлар қўзғолони ортида ҳам қарматлар тургани айтилади.

-Қарматларингни бир четга қўй. Ассассинлардан гапир!

-Нафақат мусулмон мамлакатлари, балки Авропадаги бир қатор мамлакат раҳбарлари ҳам ҳашшошийлардан кўриб, уларга бож тўлаб турганлар. 13-асрда мўғулларнинг юриши пайтида Ҳашшошийлар ҳаракати Эронда бошқарувдан туширилган бўлса-да, кейинчалик ҳам турли мамлакатларда турли кўринишларда яшаган. Ҳатто бугунга қадар ҳам бир қатор давлатларнинг махфий хизматлари бу тажрибани ўзларига курашнинг йўли сифатида қабул қилиб, махфий хизматлар таркибида суиқасдчилар гуруҳларини тузганлар

-Буни СССР пайтида ҳам қўлланишган, шекилли,-деди Каримов.

Маслаҳатчи кўлидаги дафтарни варақлаб, нутқ ирод қилган каби давом этди:

-1927 йилда Сталин махсус қарор қабул қилган. ОГПУ таркибида шундай гуруҳ тузилган. Дастлаб хорижга қочган машҳур разведкачилар Игнатий Рейс, Валтер Кривицкий ва Георгий Агабеков шу билан йўқотилган. Бу эса мазкур ҳаракатнинг икинчи йўлини очди. Сиёсий душманларни йўқотиш ҳам шу ҳаракатнинг гарданига юкланган. Қочиб кетган генераллар Александр Кутепов ва Евгений Миллерни ушлаб келиб, ўлдиргандан кейин Сталин шахсий рақибларини йўқотиш учун ҳам ассассинларни ишга солган. Украина миллиятчилари Евгений Коновалц, Лев Ребет ва Степан Бандералардан сўнг Троцкий билан давом этган бу иш Ҳафизулло Аминни йўқотишга қадар етиб келди. Эсингизда бўлса бу гуруҳга “Алфа” деб ном беришган.

-“Алфа”... “Ассассин”... бир-бирига яқин номлар...

-Айни усулни Исроил ва Туркия махсус хизматлари ҳам қўлланишган.

-Ленин ва Кировни отишда ҳам шу тажрибага бош урилган бўлиши мумкин,-деди Каримов.-Биз барибир ҳали расмийлаштирмай турайлик. Кейинчалик расмий тус берамиз. Номини топишимиз керак. Балки ҳуқуқ тартибот идораларининг ҳамма ишини шу йўналишда қайта ташкил этармиз. Биз бошқаларнинг тажрибасини ўрганиш билан бирга, ўз шароитимиздан келиб чиқиб, иш қилишимиз керак. Туркиянинг расмий тажрибаси ва миллиятчи ҳаракатларининг узок йиллик суиқасд амалиётларини ҳам ўрганиш керак. Туркияга талабаларни ўқишга юборайлик, ёшларнинг зехни ўткир бўлади, миллиятчи ҳаракатларга яқинлашиб, бу усулларнинг қандай бажарилишини ўргансинлар. Хуллас, шундай бўлиши керак-ки, бу борада фақат менинг амрим билан иш қилиниши шарт. Ҳатто сен ҳам ташқарида туришинг керак.

-Албатта, биз сизнинг хизматкорингиз ва фақат ишни ташкил қилиб, ўзимиз четда турамиз.

-Четда туриш бўлмайди. Ичида бўласан, аммо амр мендан бўлмагунча ўзбошимчалик қилмайсанлар! Майда-чуйда ишларга аралашмасдан, катта нарсаларни режалаш керак. Беш йилда бир марта бўлса ҳам таъсири ўн йилга қадар фойда берадиган ишлар учун амалиётлар қилиш мумкин.

1992 йил, 17 Январ

Каримов хонасида маслаҳатчиси билан гаплашиб ўтирган бир пайтда Холис ҳам ишхонасида икки киши билан суҳбатлашиб ўтирган эди. Улардан бири Адҳам Розиков эди.

Адҳам Самарқандда КГБда ишларди. Бирдан уни ишдан бўшатган бўлишди. Қандай қилиб, у муҳолифатнинг Самарқанд бўлимига иккинчи котиб бўлди, Холис ва яна бир икки кишидан бошқа ҳеч ким билмасди. Муҳолифатдагилар бир куни унинг уйида ҳукуматнинг махсус уч рақамли телефони борлигини кўриб қолишди. Шу билан жанжал бошланди. Холис Адҳамни Тошкентга олиб келди. Муҳолифат Хавфсизлик қанотининг раиси ва ўзининг кўрикчиси этиб тайинлади. Ҳозир унга топшириқ бераётган эди.

-Туркиядан келган меҳмонлар ўн минг доллар ҳадя қилишди. Москвадаги инсопарварлик ташкилотидан ҳам яна пул келди. Бир қисмига қурол сотиб оласиз ва Пардабекка топширасиз!

-Менинг Паст Дарғом туманида жойим бор. Қуролларни ўша ерга тўплайман,-деди Парда.

Парда яқинда қамоқдан чиққан ва Пасдарғомда яшар экан. Уни Холисининг ёнига Адҳам олиб келган ва муҳолифатнинг яширин армиясига раҳбар этиб тайинлашган.

-Каримовга ёзилган ва унинг ўзига ўзининг кимлигини англатадиган хатни эса депутатлардан бирининг отидан юборамиз. Бошқа одамни қамаб, йўқотиб юборади,-деди Холис .

Шу пайт хонага унинг водийдаги таниши Қорабой ака кириб келди. Авзойи бузук эди.

-Талабалар шаҳарчасида болаларни ўққа тутишибди-ю сиз бўлсангиз Каримовга табрик телеграммаси юборибсизми?-деди у Холисга салом аликдан сўнг.

-Буни сайлов натижаси эълон қилинганда юборган эдим, аммо у кеча чўнтагидан чиқариб, ўқиб берди...

-Сайловни биз ютдик, деганингиз нима-ю унга сиз ютдингиз, деб телеграмма юборганингиз нима?

-Бу сиёсат. Ҳамма жойда ҳам ютқазган одам ютганини табриклайди.

-Сиз ютқаздим, деб айтаяпсизми бўлмаса. Эсингиздами, бўлиниш мажлисида шоир Шукрулло нима деган эди? Ўша гап рост бўлиб чиқмоқда. У “37-йилларда КГБ шунақа ўйинлар қиларди” деган эди. Сиз нега ўйин қилаяпсиз? Агар ютқазган

бўлсак, буни тан олайлик, хатоларимизни қараб чиқайлик ва шунга қараб иш қилайлик. Ютган бўлсак, ҳаққимиз учун курашайлик...

Холис қизариб кетди.

-Мен сизни мана шунақа шаллаққилик қилиш учун ўзимга яқин келтирганмидим?

-Мени шаллаққи деб ҳақорат қилманг, сизга одамларни ҳақорат қилиш учун ҳақ берилган эмас. Мухолифатнинг раҳбари шунақа бўладими?

-Ҳей, қисиб ўтир, пешанангдан отиб юбораман,-дея ўрнидан турди бир четда ўтирган Сафар.

У Холиснинг жияни. Унинг лақаби “Хоразмий” эди. Унинг асл исми нималигини кўп одам билмасди. Ҳамма уни “Хоразмий” деб билар ва ўзи ҳам бунга мойил эди. Хатто мақола ёзганда ҳам шундай деб имзо қўярди. У аслида жуда нимжон эди. Уни кўп масаҳара қилишарди. Лекин бундан қувонарди. Ҳамма масаҳара қилган одамдан нафратланса, “Хоразмий” ўшандай одамларга яқинроқ юрар эди. Уни энг кўп масаҳара қиладиган эса Холис эди. Илгари шоҳларнинг олдида махрабозлари бўлгани каби, “Хоразмий” ҳам Холиснинг соясига айланган эди. Унинг Қорабой акага ўдағайлаганидан Холис пиқирлаб кулиб юборди.

-Пуф деса деразадан чиқиб кетасан-у?!-деди у “Хоразмий”га.

-Мен мана Адҳам акам билан Парда акамга ишонаман, бу ёшулликлар мана бу Қорабойга ўхшаган қорабойларнинг саккизтасини ер тишлатишади...

Бу гап Қорабой аканинг жаҳлини чиқарди. “Хоразмий” уни итга тенглаштирганди.

-Мен қорабой бўлсам, ман сен тўрткўз, онангни кўрсатиб қўяман, сени,-деди у “Хоразмий”га ва унга ўқталганган эди, Парда йўлини тўсди. Адҳам айланиб ўтиб, Пардага тожикчалаб нимадир деди ва уни жойига ўтқазди. Қорабой ака тутоқиб чўнтагидан мухолифат дафтарчасини олди-да:

-Мен чиқдим, сизлар билан йўлимиз бошқа,-деди. –Бунақада атрофингизда ҳеч ким қолмайди.

-Адашасиз...

Холиснинг хаёлига кўп гап келди. Одамлар пода. Уларга чўпон керак. Қўлида таёқ бўлган, қаттиққўл чўпон керак. Ҳали сиз ҳам қайтиб келасиз. Сизлар еркинликдан қўрқадиган одамларсиз. Сизлар кулсизлар. Орқангизга тепсам ҳам мен билан бирга бўласизлар. Алдасам ҳам, қўллансам ҳам барибир мен билан бирга бўласиз. Чунки мен лидерман. Сизлар эса кул, ҳеч нарса! Лидерни кўрганда титраб қоладиган, унга тиз чўкадиган кулларсиз! Сизларни қанча аладаса, шунча кўпроқ алданишни истайсизлар. Сизларни қийнаса, шунча кўпроқ қийналишни истайсизлар. Сиз-ку

сиз, ҳали болаларингиз ҳам менга хизмат қилади. Сизларга лидер эмас, одам эмас, ном керак. Менга бу сайлов худди мана шу ном учун керак эди. Мен бу номни қозондим. Энди ҳеч нарсa қилишим керак эмас...

Аммо бу гапларни айтишга истиҳола қилиб индамай қараб тураверди.

Қорабой ака қўл силтаб эшик томонга юрди. Ҳали хонадан чиқмасдан Бухоро вилоят раҳбари кириб, бир дипломат дафтарчани тўкиб ташлади-да, сўкиниб чиқиб кетди.

-Буни ишдан бўшатдик, сени ҳам бўшатамиз,-деди Холис Қорабой акани сенсираб.

-Мен аллақачон чиқдим.

-Биздан чиқиш йўқ. Чиққан одам жазоланади.

-Э, қўлингдан келганини қил,-дея Қорабой ака хонадан чиқиб кетди.

-Менда таклиф бор,-деди Адҳам.-Ҳалиги хатни мана шу аблахнинг номидан юборайлик, жазосини Каримов берсин!

Холис Адҳамга қараб жилмайди ва хатни остига ўзининг қўли билан Қорабой аканинг исмини ёзди ва Адҳамга узатди.

-Буни водийга борадиган ишончли болалардан бирига беринг, заказной қилиб жўнатсин ва жўнатилганлиги ҳақидаги қайдномани олиб келинг!

Холис шундай деб, Адҳамнинг қўлига пул узатмоқчи бўлди. У:

-Қўяверинг, кейин каттароқ қилиб берасиз,-дея чиқиб кетди.

2006 йил, 26 Август

Дурдона отасини бутунлай қўлга олган ва ҳар куни телевизордан қўшиқ айтар эди.

-Овозингизга маҳлиё бўлдим,-деди унга қўнғироқ қилган Рус махфий хизматининг бошлиғи.

-Андижонни боладик. Ютуқ биз томонда. Кетганлар ҳам келмоқда. Энди...

-Бунақа гапларни телефонда гаплашманг, жоним!

-Қўрқадиган жойимиз йўқ. Эшитганлар эшитаверсин, замон замон бизнинг замон!

Дурдона шундай деб телефон гўшагини жойига қўйиб, дераза томонга юрди. Урусга катта гапирган бўлса-да негадир қўнғили хира тортди. Отаси кексайиб қолди.

Ҳокимият қўлига қўниши мумкин. Аммо уддалай олмаслиги аниқ. Менимча, олдимда икки йўл бўлади. Ё ҳокимиятни қўлга олишим керак, ёки ўз одамларимдан бирига олиб беришим лозим. Лекин икки ҳолда ҳам охири яхшиликка бормади. Эй, Худо отамга узок умр бер!

У ҳали яқиндагина отасининг ўлимини тилар эди. Бирдан унга умр сўрай бошлаганди. Отам бошқа биттасига топширса-чи? Қаёққа кетаман? Русларни ишга солишдан олдин ана шу саволарга жавоб топишим керак.

Шу пайт қизчаси югуриб келди. Унга қараб Дурдона:

-Бор бобонгни эркалат, ўлиб қолмасин тагин!-деди.

Бирдан бугун Америкада муҳолифат вакиллариининг йиғилиши борлиги ёдига тушди ва Интернетнинг тугмасини босиб, муҳолифат саҳифаларига назар солмоқчи бўлди. Қўшиқ эшитилди.

“Халқ-денгиздир...Халқ—кучдир.... Халқ-оловдир
Халқ-тўлқиндир..... Халқ исёндир... Халқ ўчдир...”

У апал-тапал Интернетни ўчирди. Интернетни ўчириш осон, аммо оломон халқ қўзғалиб қолса-чи, унинг овозини қандай ўчираман, русларга ялинаман-ми, ялинишга вақтим қоладими?-деб ўйлар экан, ўзи оталиққа олган газетанинг юбилейига бориши кераклигини эслади.

Юбилейни боғда ташкил қилишган экан. У юбилейга боришдан олдин бозорга бориб, одамларнинг ўзига муносабати қандай бўлишини аниқлашни кўнглига туйди.

-Олой бозорига ҳайда,-деди у қўриқчисига машина калитини узатар экан.

-Борадиган жойимиз Бешёғочда-ку..

-Бозордан гул оламиз...

-Ҳадялар тайёр. Уларга оддий гул керак эмас, мана сизнинг ўзингиз улар учун ҳақиқий гул, сизни кўрсалар бошлари осмонга етади...

Хуллас, у бозорга келди. Қўриқчилар унинг ҳаракатларидан шошиб қолишди. Дурдона машинадан тушиб, бозорга қараб бир одим отиши билан атрофини одамлар ўраб олишди.

“Дурдона опа, ҳар кун эшитаяпмиз, жуда зўр! Янгиларини ҳам кутаяпмиз!”

“Қойилман, пошшонинг қизи бўлсангиз ҳам халқнинг орасидасиз!”

“Рухсат беринг. Қўлингизни бир марта ўпай!”

“Айланиб кетай қоқиндик, бўйларингдан айланай, Худойимга шукурлар, сени кўриш насиб этди...”

Одамлар шунақа гапларни топиб айтишарди-ки, четдан қараган одам бу оломон бир неча ой тайёргарликдан ўтган деб ўйларди.

Дурдона бозорни бир айланиб чиққинича икки соат вақт кетди. Одамлар худди ой ерга тушган каби севинача эдилар. У қаёққа юрса, ўша томонга боришарди. Бутун бозорда савдо тўхтаб қолди ва ҳамма Дурдонани кўришга, унга нимадир деб гапиришга, унинг табассумига маҳлиё бўлишга ошиқарди.

“Бизни танқид қилаётганлар мана келиб кўришсин, халқ ким томонида?” деб ўйлади Дурдона ва газетачиларнинг юбилейига келди. У бутун ҳаёти давомида эшитмаган илиқ гапларни ана шу ерда эшитди. Ҳатто унга бағишлаб шеърлар ҳам ёзиб келишибди. Журналистлардан биттаси:

-Қизимга сизнинг исмингизни қўйдим. Қани оғзига бир тупуриб беринг, у ҳам сизга ўхшаган дунё маликаси бўлсин!-деди.

Дурдона нима қиларини билмай қолди. Шунда Бош муҳаррир унинг ёнига яқинлашиб

-Бу шунчаки одат, тупуриш керак эмас, “туп” десангиз бас,-деди.

Дурдона бу одамлар дунёнинг энг бахтиёр одамлари ва уларни мана шундай бахтиёр қилган бизмиз, деган ҳис билан уйига қайтди. Аммо уйига яқинлашар экан, боласига отасининг исмини қўйганлардан қанчаси ҳозир унга қарши эканлигини эслади. Бунинг устига уйига кирса, кизи Интернет тугмасини босган ва гумбурлаб эшитилаётган қўшиқни тинглаб, рақсга тушарди....

“Бутун кучни халқ ичидан олайлик!...

Қучоқ очиб халқ ичига борайлик...

Халқ денгиздур.....

Халқ-исён...”

2005-2006 йиллар.